

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій
Кафедра цивільної безпеки

ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра соціального забезпечення

КРЕМЕНЕЦЬКА ОБЛАСНА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра психології і соціальної роботи

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ
У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ВОЛИНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖПРАЦІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЛУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ВОЛИНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЗАЙНЯТОСТІ

МАТЕРІАЛИ
IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА І СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ
СУЧАСНОСТІ»
(за міжнародної участі)

11-12 ТРАВНЯ 2023 РОКУ

ЛУЦЬК – 2023

УДК 364(477)(082)

С 34

Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності: матеріали ІV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 11–12 трав. 2023 р.) / упоряд.: О. Жук, В. Малиновський, О. Сільвестрова, І. Сушик. Луцьк: ЛНТУ, 2023. 352 с.

*Рекомендовано до друку науково-технічною радою ЛНТУ,
протокол № 11 від 17 травня 2023 р.*

У збірнику подані матеріали доповідей ІV Всеукраїнської науково-практичної «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності». Матеріали конференції присвячені аналізу пріоритетних напрямів розвитку соціальної сфери в Україні, питанням соціального захисту населення в умовах воєнного стану, значення соціальної роботи і соціальної допомоги в системі інструментів регулювання соціальних проблем, удосконаленню соціальних послуг у територіальних громадах, питанням реалізації прав і можливостей людей з особливими потребами у сучасному суспільстві та соціальної інклюзії, особливостям організації безпеки праці в умовах воєнного стану.

Зміст

Пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери в Україні

<i>Бичук І.О. Інституційна структура системи соціального захисту населення</i>	9
<i>Гетало О.В. Соціальний захист осіб з інвалідністю в сучасних економічних умовах</i>	11
<i>Дацик З.С. Феномен підтримки волонтерського руху та участь молоді (на прикладі Луцької міської територіальної громади)</i>	13
<i>Ковч Г.В. Підходи до оптимізації інституцій соціального захисту на сучасному етапі</i>	17
<i>Куцин А.М. Нові тренди на ринку праці Волині</i>	20
<i>Мацюк Б.С. Роль і місце недержавних організацій в системі соціального захисту населення</i>	24
<i>Плісік І.В. Інформаційне консультування як технологія інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням щодо надання соціальних послуг</i>	27
<i>Сидорчук О.Г. Досягнення соціальної безпеки України в умовах воєнних викликів та загроз</i>	29
<i>Сушик І.В., Войтюк О.І. Соціальна безпека світу і проблеми регулювання міграційних процесів</i>	32
<i>Тимошук А.В. Особливості системи соціального забезпечення в Україні</i>	35
<i>Шарова М.С. Волонтерський рух як форма взаємодії влади і громадянського суспільства</i>	38
<i>Ярошук О.Я. Сучасні підходи у забезпеченні права дитини на зростання та виховання у сім'ї</i>	40

Соціальний захист населення в умовах воєнного стану

<i>Вальтер О., Костюк М. Можливості для отримання медичної допомоги українськими біженцями у ФРН</i>	43
<i>Ващук О.М. Зарубіжний досвід соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей</i>	45
<i>Боярин С.О. Проблеми отримання документу про участь в бойових діях військовим, які протистоять повномасштабному вторгненню росії в Україну з 2022 року</i>	48
<i>Карась О.Р. Реалізація соціальної підтримки здобувачів закладів вищої освіти в Україні</i>	51
<i>Карпінчук Л.П. Реабілітація жінок, які зазнали насильства в умовах воєнного стану</i>	53
<i>Колосок А.М. Зарубіжні моделі соціального захисту населення</i>	55
<i>Кохан А.М. Спеціальні програми ЄС для підтримки України в умовах воєнного стану</i>	58
<i>Купрійчик М.В. Внутрішньо переміщені особи: робота соціального працівника в умовах воєнного стану</i>	61
<i>Майборода В.М. Організація соціального забезпечення та соціальної роботи внутрішньо переміщених осіб</i>	63
<i>Макарова М.М. Соціальне забезпечення під час війни</i>	68

Мишковець С.Є. Виконання повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення мешканців територіальної громади в умовах воєнного стану.....	70
Орицин Н.В. Волонтерська допомога в умовах воєнного стану у м. Червоноград Львівської області.....	73
Скрипник В.А. Соціальне забезпечення громадян України в умовах війни.....	75
Стародубець Г.М. Український вектор діяльності німецьких волонтерських організацій (березень 2022-квітень 2023 рр.)	77
Сулковська В.В. Використання міжнародного досвіду надання соціального захисту внутрішньо переміщеним особам.....	81
Танчак К.В. Соціальна робота та соціальна допомога як інструменти вирішення проблем бідності в Україні.....	83
Тарануха Т.П. Право на соціальний захист під час війни в Україні.....	86
Шматко К.І. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану.....	90
Ящук А.С. Емпіричне дослідження особливостей соціалізації дітей з тимчасово окупованих територій в новому шкільному середовищі.....	92

Державна соціальна політика в контексті євроінтеграції України

Кирилюк Б.В., Сушик І.В. Нормативно-правова основа формування соціальної молодіжної політики в Україні.....	97
Кошевой М.А. Аналіз ефективності та результативності державної соціальної політики.....	100
Кузнецова Л.В., Постригань В.С. Філософсько-правовий аспект формування соціальної держави.....	103
Малиновський В.Я. Модель формування та реалізації державної соціальної політики в Україні	104
Малиновський В.Я., Левчук І.В. Формування соціальної держави:зарубіжний досвід та вітчизняна специфіка.....	108
Приймачук Б.С. Впровадження досвіду реалізації соціальної політики країн ЄС у практику вітчизняної соціальної допомоги.....	111
Ситник О.І. Інклюзивна соціальна політика: поняття та виклики в умовах воєнного стану.....	114
Сільвестрова О.Ю. Українська модель соціального захисту: сучасний стан та особливості розвитку.....	115
Чернета С.Ю. Соціально-економічні моделі надання соціальних послуг за кордоном.....	115

Вдосконалення соціальних послуг в територіальних громадах: зарубіжний та вітчизняний досвід місцевого самоврядування

Гупалик А.С. Основні напрями діяльності Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади....	120
Заблоцький А.Р., Смітюх А.Г. Соціальний супровід дітей-сиріт у громаді	122
Касянчук І.С. Особливості надання соціальних послуг в умовах воєнного стану....	125

Корецька Т.К. Анкетування у територіальних громадах, як спосіб вивчення потреби населення громади у соціальних послугах.....	128
Овчаренко М.П. Особливості надання соціальних послуг у процесі децентралізації.....	130
Пащук О.Ю. Місцеві соціальні програми і практична діяльність з їх реалізації на прикладі Луцької територіальної громади.....	132
Петрук В.В. Удосконалення системи соціального захисту малозабезпечених осіб в територіальних громадах.....	134
Семенюк В.Л. Особливості визначення потреб населення громади у соціальних послугах.....	137
Тибор О.М., Костюк М.П. Надання освітніх послуг українським дітям-біженцям у федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія ФРН (на прикладі гімназії в місті Хорн-Бад Майнберг (Gymnasium Horn-Bad Meinberg) та професійного училища ім. Дітріха Бонхоффера (Dietrich-Bonhoeffer-Berufskolleg).....	133
Ткаченко О.С. Децентралізація та регіональна автономія, ефективні умови для результативного надання місцевих державних соціальних послуг.....	142

Соціальна робота і соціальна допомога в системі інструментів регулювання соціальних проблем

Vergun A., Chulovskyi Y., Krasnyi M., Vergun O. Pressure ulcers (bedsores, decubitus ulcers): clinical experience and author's views on the complex treatment in a palliative care department.....	145
Голотюк Г.В. Особливості соціальної допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах як механізм розв'язання соціальних проблем.....	148
Довгулевич А.В. Особливості соціальної роботи з особами з інвалідністю.....	151
Доротюк В.О. Міжнародне соціальне волонтерство.....	153
Заєць Ю.В. Особливості професійної діяльності менеджерів соціальної роботи.....	156
Кардаш А.В. Соціальна робота як комунікативна діяльність між соціальним працівником та клієнтом.....	158
Касьянова О.О. Соціальна робота з постраждалими від домашнього насильства (на матеріалах Черкаського обласного центру соціальних служб).....	162
Літвінчук І. В. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їх сімей.....	164
Майборода О.Л., Карпюк А.В. Проблема насильства над жінками у сучасному суспільстві: зміст та види.....	166
Мирка А.В. Процедура виявлення сімей, які потрапили у складні життєві обставини.....	170
Нехань Н.А. Ведення випадку (кейс-менеджмент).....	173
Пацюк О.І. Професійні етичні норми, цінності і принципи соціальної роботи.....	175
Петрик Н.В. Служба у справах дітей як складова системи соціального захисту.....	176
Рябініна М.А. Соціальні проблеми в умовах російсько-української війни.....	181
Семенюк А.С. Сімейна медіація як соціальна послуга.....	184
Смалько Н.В. Перспективи розвитку системи соціального забезпечення України у повоєнний період.....	187

Чорномор С.С. Соціальна допомога як невід’ємна частина розвитку суспільства.....	190
Шевчук А.С. Розвиток волонтерства в Україні.....	192

Ринок праці, зайнятість та соціальне партнерство

Дмитрук І.В. Перехід на дистанційне навчання в умовах війни.....	196
Ковальчук А.О. Онлайн освіта і надзвичайне віддалене навчання.....	198
Клімов Д.В., Жук О.М. Специфіка діяльності служби зайнятості в системі соціального захисту.....	199
Мартинюк Я.М. Нормативно-правові засади соціального діалогу в Україні.....	202
Нінічук К.В. Актуальність забезпечення якості освітніх програм вищої школи.....	204
Прокопчук У.Л. Шляхи удосконалення пенсійної реформи в Україні.....	205
Труш І.В. Освітнє середовище університету.....	208
Ягусечко А.О. Міжнародні стандарти соціального діалогу.....	209

Цифрова трансформація та інноваційні технології у сфері соціального забезпечення

Бабик Т.А. Інноваційні технології допомоги дітям у складних життєвих обставинах.....	212
Бондаренко О.В. Аналіз ефективності впровадження електронної медичної картки в Україні: досягнення, перспективи та виклики.....	214
Герасимчук Г.А. Сучасні цифрові сервіси у системі соціального захисту.....	216
Голячук Н.В. Цифрові трансформації в наданні адміністративних послуг.....	217
Козловська Х.О. Цифрова трансформація як стратегія розвитку соціальної сфери.....	219
Малиновський В.Я., Трофімук А.Я. Пріоритетні напрями цифровізації соціальних сервісів та послуг.....	222
Петрович І.В., Петрович В.С. Роль інформатизації в сучасному цифровому суспільстві та її реалізація у сфері соціального забезпечення.....	225
Пшигода Н.М. Процес цифровізації соціальних послуг.....	229

Інклюзивне середовище: проблеми та перспективи

Вітюк В.В. Впровадження інклюзивного навчання в умовах реформування освітньої галузі.....	232
Власова Т.І. Світосприймання інклюзії.....	235
Гринюк В.В., Гринюк С.В. Формування інформаційно-комунікативної компетентності вчителя в інклюзивному освітньому просторі засобами інтерактивних технологій.....	238
Гринюк І.Г., Савчук Н.А. Особливості організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти.....	241
Гузвата А.В. Дослідження дітей з розладами аутичного спектра.....	243
Гулай О.І., Турик К.А. Роль інклюзивного середовища у формуванні соціальних навичок дітей з особливими освітніми потребами.....	245

Дмитрук І.В. Інклюзивна освіта як умова соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами.....	247
Жук О.М., Циганкова О.М. Сутнісні характеристики соціальної реабілітації, інтеграції та адаптації осіб з інвалідністю.....	250
Ковальчук О.М. Доступність вивчення іноземної мови для студентів з обмеженими можливостями.....	253
Кошелюк В.А., Пелих М.О. Сутність та зміст психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.....	255
Кулінчук В.І. Дослідження педагогічної майстерності в інклюзивному середовищі.....	258
Максимюк Х.В. Проблеми та перспективи забезпечення інклюзивної освіти.....	259
Мартинюк А.П., Триндюк В.А. Проблеми викладання іноземної мови у вищій школі в умовах змішаного навчання в інклюзивному середовищі.....	261
Новак Т.В. Арт-терапія у роботі з дітьми з розладом аутистичного спектру.....	265
Осадченко І.І. Застосування технологій ситуаційного навчання в умовах інклюзивної освіти.....	266
Полухтович Т.Г. Аналіз інклюзивної освітньої практики.....	268
Потапюк Л.М., Косенюк М.М. Особливості взаємодії педагогів і батьків дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.....	271
Руденко М.В. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан.....	273
Савченко І.Р. Соціальна модель інклюзивного освітнього середовища.....	276
Сахарчук П.В. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічний феномен.....	279
Север'янова Д.О. Психолого-педагогічні адаптації для дітей з різними типами освітніх труднощів.....	282
Стасюк Л.П., Федурцо Н.В. Формування мовленнєвих умінь молодших школярів в умовах інклюзії.....	285
Тарасюк В.В. Професійна готовність педагога до якісної реалізації інклюзивного навчання.....	287
Терпелюк В.В. Формування фахової компетентності працівників освіти інклюзивної форми навчання.....	291
Тулашвілі Ю.Й., Димарчук О.В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання осіб з особливими освітніми потребами.....	293
Шевчук А.Р., Савчук Н.А. Поняття інклюзії в сучасному освітньому просторі.....	297
Шкляєва Н.В., Шкляєва І.О. Роль народних дитячих рухливих ігор Західного Полісся у формуванні інклюзивного простору.....	300

Соціальна психологія. Психологічні прийоми та практики у роботі з клієнтами

Антонюк А.О., Ярошук М.В. Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості підлітків.....	303
Березна І.П. Концепт формування психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах військового стану в Україні.....	305
Ганущак О.В. Особливості ролі творчого компоненту в процесі самоактуалізації особистості.....	307

Гапончук О.М. Особливості комунікації та взаємодії у роботі з сім'ями, які перебувають в складних життєвих обставинах.....	309
Григоренко А.О. Використання адаптованих практик для учнів, які бачили війну	312
Запольська Г.С. Психологічна допомога під час горювання.....	314
Каширук І.Т. Психологічний комфорт педагога в закладі освіти.....	316
Киричук М.О. Психологічна підтримка школи в часі війни.....	318
Коляда В.Р. Булінг в освітньому середовищі школи.....	319
Мороз Н.Г. Особливості формування адиктивної поведінки у підлітків.....	320
Папіж В., Савчук Н.А. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців – учасників бойових дій.....	322
Поліщук В. Стратегії реагування на стрес та пошук соціальної підтримки.....	324
Савчук Н.А., Гузовата А.В. Особливості психологічної підтримки здобувачів освіти під час війни.....	325
Савчук Н.А., Каширук І. Психологічна безпека здобувачів освіти під час війни.....	328
Савчук Н. О. Забезпечення психологічної стійкості дітей.....	330
Сацук І. Способи збереження психологічного здоров'я в умовах війни.....	331
Сойко О.В., Литвин Н.І. Використання ігрових технологій в психолого-педагогічній реабілітації дітей з ООП.....	334
Соловей С.В. Підготовка педагогів до роботи з дітьми із симптомами травми.....	337
Цвіль Т.О. Психічне здоров'я дітей та молоді.....	339

Охорона праці в умовах воєнного стану

Андрощук І.В., Андрощук О.В. Впровадження соціальних та безпекових дисциплін в освітні програми вищої школи.....	341
Вісин О.О. Дискримінація за ознакою статі на роботі.....	342
Рудинець М.В., Андрощук І.В. Проектний підхід до забезпечення безпечних умов праці та захисту працівників громадських закладів в умовах війни.....	345
Федорчук-Мороз В.І. Вдосконалення вибухопожежобезпеки підприємств зі зберігання та переробки зерна під час воєнних дій.....	347

Пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери в Україні

Бичук І.О., к. філос. н., доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Інституційна структура системи соціального захисту населення

Тлумачення соціального захисту населення як системного утворення дає нам можливість при його дослідженні охопити більш ширше коло реальних об'єктів і суб'єктів, процесів та тенденцій, в тому числі абстрактних конструкцій.

Система соціального захисту населення складається з сукупності інститутів, які включають функціональні підсистеми у вигляді інститутів економічної, соціальної, політичної, організаційної та правової підсистеми

Основою соціального захисту населення є інститути економічної підсистеми, адже тільки при наявності кінцевих результатів їх функціонування у вигляді валового внутрішнього продукту будуть розроблені матеріальні блага та послуги, які потім підлягають розподілу, обміну і споживанню. Інститути економічної підсистеми, з одного боку, функціонують з метою задоволення наявних в даний час потреб, а з другого – направлені на забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства, його якісне вдосконалення.

Інститути соціальної підсистеми соціального захисту, становлять організоване ціле, котре охоплює окремих індивідів, різні спільноти, для яких характерні різноманітні взаємовідносини. Особливості дії соціальної підсистеми полягають в тому, що адресно вони формуються для відповідної соціальної спільноти.

Інститути політичної підсистеми представляють собою багатоаспектне утворення, до складу якого входять держава в особі державного апарату, партії, різноманітні громадські об'єднання тощо. Важливою рисою для інститутів політичної підсистеми має працювати принцип гуманізму, який ґрунтується на визнанні невід'ємних прав людини, в тому числі й її права на гідне життя для кожної особи, незалежно від національних, расових, релігійних, вікових, статевих, індивідуальних або соціальних ознак.

Інститути організаційної підсистеми соціального захисту населення – це сукупність процесів, дій, здійснюваних відповідними структурами суспільства та спрямованими на об'єднання складових соціального захисту в єдине ціле як життєздатної системи. Вони забезпечує внутрішню впорядкованість та взаємодію відносно незалежних частин цієї системи. Одним із завдань функціонування та розвитку інститутів організаційної підсистеми – об'єднання складових соціального захисту у систематизовану, цілісну систему. Для отримання бажаних результатів важливу роль відіграють інститути даної підсистеми. До них ми можемо віднести державу з її :

а) державні органи управління праці та соціального захисту населення: регіональні органи управління праці та соціального захисту населення; муніципальні органи управління праці та соціального захисту населення;

б) фонди державного загально – обов'язкового соціального страхування.

Забезпечення соціального захисту населення потребує тісного взаємозв'язку і

взаємодії економічної та соціальної політики. Економічна політика окремо від соціальної не буде довершеною і не зможе забезпечити успіх у соціально-політичному розвитку суспільства, в тому числі в досягненні високого рівня соціальної захищеності його громадян. З іншого боку, соціальна політика поступово перетворюється на серцевину економічного регулювання. Тому саме в ній треба вбачати джерело формування та реалізацію конкретних економічних програм у сфері соціального захисту населення [3, с. 130-131].

Основою дієвості соціального захисту населення є наявність та дотримання соціальних прав, державних соціальних стандартів, нормативів та гарантій. Їх практичне застосування має бути обґрунтованим і забезпечувати захист інтересів громадян у наданні їм необхідного обсягу та якості послуг, а також створення умов для вдосконалення цих послуг на базі нових досягнень науки і техніки, дозволить реалізувати принципи відносно рівного доступу до цих послуг, добровільності на основі гуманності й пріоритетності.

Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» дає таке трактування соціальним гарантіям – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, встановлені законами пільги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму [1].

Соціальні гарантії як інституційна основа соціального захисту населення формуються в суспільстві під впливом рівня економічного розвитку та стану забезпечення демократичних засад функціонування суспільства.

В інституціональному сенсі соціальні гарантії стимулюють дії осіб, на яких вони розповсюджуються, спрямовують їх на узгодження цих дій з відповідними стандартами поведінки і нівелюють відхилення в поведінці від вимог. Останні наповнюють якісними ознаками процес взаємодії між людьми, відповідними суб'єктами, оскільки дають змогу більш адресно конкретизувати їх свідому діяльність в організації функціонування соціального захисту населення. В цьому контексті вони відіграють значну роль в регулюванні соціально-захисних процесів в суспільстві.

Обсяг та рівень забезпеченості соціальних гарантій у країні відображає її економічну розвиненість та стабільність, тому соціальні гарантії повинні здійснюватися за такими параметрами:

1) держава мусить гарантувати кожному громадянину, який здійснює трудову діяльність, прийнятний рівень добробуту за допомогою мінімального рівня заробітної плати, її індексації, помірних податків і невтручання у підприємницьку діяльність;

2) задоволення так званих пріоритетних потреб суспільства, опікування якими держава не може довірити кожному громадянину самотійно (потреби у здобутті загальної освіти, вихованні дітей і підлітків, проведенні культурно-освітньої роботи, підготовці кадрів, організації охорони здоров'я і розвитку фізичної культури). Держава законодавчо гарантує задоволення цих потреб за рахунок бюджету за мінімально достатніми обсягами у формі безплатних послуг;

3) зближення рівнів життя різних груп населення, недостатня забезпеченість яких пов'язана переважно з причинами, що не залежать від їхніх трудових зусиль

(підвищене навантаження утриманців на працездатних, стан здоров'я, вік, утрата роботи, кризовіявища в економіці). У цьому разі формами задоволення відповідних потреб можуть бути пенсії, допомоги, стипендії, грошові виплати, їх індексація, матеріальна допомога, пільги з податків, платежів і послуг [2, с. 116].

Соціальний захист населення постає як інститут, до складу якого входить ряд відособлених структур. Водночас він є різнорівневою та невід'ємною складовою частиною економічної системи суспільства. Функціонування і розвиток системи соціального захисту населення забезпечується інституційними механізмами у вигляді соціальних прав, соціальних гарантій та державних соціальних стандартів. Будучи за своєю сутністю соціальними інститутами, вони надають процесу взаємодії між людьми, підприємствами та між останніми і державою не тільки якісних ознак, а й конкретизують їх свідому діяльність в організації функціонування соціального захисту населення, й регулюванні соціально-економічних відносин.

Список використаних джерел

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 28.12.2007 р. № 107-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (дата звернення: 01.05.2023)

2. Романовська Ю. А., Гаврилюк О. Р. Фінансова база соціальних гарантій. *Приморські економічні студії*. 2020. № 60-2. С. 115-122.

3. Руженський М. М. Трансформація інститутів соціального захисту населення в транзитивній економіці: дис. ... д-ра екон. наук. 08.00.01. Київ, 2016. 411 с.

Гетало О.В., студент групи СЗМ-022

Науковий керівник: Журба І.О. к.е.н., доцент,
завідувач кафедри соціального забезпечення,

Черкаський державний технологічний університет, м.Черкаси

Соціальний захист осіб з інвалідністю в сучасних економічних умовах

Інвалідність сьогодні є соціальним явищем. Проблема захисту осіб з інвалідністю у сучасних економічних умовах та складних воєнних умовах набуває особливого значення в зв'язку з постійним зростанням в Україні.

Актуальність цієї проблематики значно посилюється, ураховуючи відсутність системних кроків на шляху реформування соціального страхування та недержавного соціального захисту осіб з інвалідністю.

Метою дослідження є узагальнення існуючих проблем у реалізації прав осіб з інвалідністю, а також аналіз нормативно-правового забезпечення права соціального забезпечення осіб з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціального забезпечення осіб з інвалідністю як особливої категорії суспільства знайшла відображення в працях вітчизняних науковців: В. М. Андріїв, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, С., С.Я. Вавженчук, С. В. Вишновецька, Ю. М. Гришина, І. В., А. Р. Мацюк, Н. О. Мельничук, П. Д. Пилипенко, С. В., О. М. Обушенко.

Протягом останнього часу особи з інвалідністю стали однією з найбільш

вразливих груп населення, адже завдяки притаманним їм фізичним чи розумовим вадам, такі особи залишаються обмеженими в своїх можливостях самотійно реалізовуватися як повноцінні члени суспільства. Тому на сьогодні існує нагальна потреба в особливій підтримці й турботі таких осіб як з боку держави, так і суспільства.

Сьогодні в Україні склалася така система соціального захисту інвалідів, що робить акцент на матеріальному забезпеченні цих осіб (пенсії, пільги, разові допомоги). Від такої практики утримання потрібно відмовлятися на користь європейських соціальних стандартів, за якими надаються такі соціальні послуги, що спрямовані на розвиток будь-якого члена суспільства, у т. ч. інваліда як суб'єкта соціально-трудових відносин.

Людина з інвалідністю має також права, як і будь-яка людина взагалі. Тому можливо стверджувати, що людина з інвалідністю має право, а тому держава зобов'язана забезпечити їй можливість скористатись цим правом. Таким чином, основною соціальною функцією держави є соціальне забезпечення, що гарантує право людини на гідний рівень життєдіяльності і відшкодування втрат регулярного прибутку.

Протягом останнього часу в Україні суттєво змінилося та покращилося як законодавство, що регламентує правовий статус та основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю, так і ставлення українського соціуму до цієї категорії населення. Влада України визнає необхідність вжиття відповідних заходів. В Україні ухвалено низку законодавчих актів щодо основ соціального захисту та реабілітації осіб з інвалідністю.

У 2021 році Кабінет Міністрів України ухвалив Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору, яка є нормативною основою для розширення можливостей осіб з інвалідністю щодо повноцінної участі в суспільному житті та забезпечення реалізації ними своїх основоположних прав.

Сучасна політика нашої держави спрямована на всебічний соціальний захист осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, визначено систему заходів, орієнтованих на поліпшення їхньої життєдіяльності, відновлення соціального статусу, досягнення матеріальної незалежності та всебічної інтеграції в суспільство, програми щодо соціального захисту осіб з інвалідністю віднесено до пріоритетних державних програм. Але є й прогалини у державній політиці, які необхідно вирішити, особливо на даний час, в умовах повномасштабної війни Росії проти України.

З початку війни, тікаючи від пострілів та вибухів, люди з інвалідністю, як і всі інші, стикнулися з питаннями вимушеного переміщення. Виникла необхідність пошуку нового місця для проживання, оформлення статусу внутрішньо переміщеної особи, отримання соціальних виплат та гуманітарної допомоги. Також постало питання перенаправлення пенсії, яку отримували у поштовому відділенні за місцем проживання, а також відкриття рахунків у банківських установах. У перші тижні війни гостро потало питання продовження дії статусу особи з інвалідністю, та як в період воєнного стану вони повинні проходити перегляд у відповідних комісіях.

На мою думку влада країни, повинна більше приділяти уваги проблематиці соціального захисту осіб з інвалідністю, шляхом створення правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їхніх потреб щодо здоров'я, матеріального забезпечення, посиленої трудової та

громадської діяльності.

Аналіз соціального забезпечення осіб з інвалідністю вказує на той факт, що зростання пенсійних і соціальних виплат інвалідам є недостатньою для їх соціального захисту, адже особи з обмеженими можливостями продовжують залишатися найменш забезпеченими категоріями населення в Україні.

Тому, вважаю, що соціальний захист осіб з інвалідністю має включати не лише матеріальні питання (у вигляді соціального забезпечення), а й весь спектр потреб людського життя: соціально-побутове обслуговування, охорону здоров'я, освіти, соціальну і професійну реабілітацію, зайнятість осіб з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Кравченко М. В. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2.
2. Право осіб з інвалідністю на працю: стан реалізації та перспективи: Інформаційно аналітичні матеріали до слухань комітету ВРУ у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів / Міністерство соціальної політики України, Державна установа Науково-дослідний інститут соціально-трудова відносин, 2013. 37 с.
3. Мельник В.П. Поняття та ознаки соціального захисту осіб з інвалідністю: теоретико-правовий аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Право. 2015. № 2. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n2/15mvptpa.pdf>.

Дацик З.С.,
начальник відділу молодіжної політики,
Департамент молоді та спорту Луцької міської ради, м. Луцьк

Феномен підтримки волонтерського руху та участь молоді (на прикладі Луцької міської територіальної громади)

На українських землях волонтерство розвивалося ще з ХІХ століття, коли створювались різноманітні громадські організації, що опікувались лікарнями для малозабезпечених, притулками, безкоштовними їдальнями. Активно діяли організації Червоного Хреста, особливо під час російсько-турецької, російсько-японської та Першої світової війн. Волонтери також навчали грамоті (особливо на західноукраїнських землях), створювали підрозділи Товариства тверезості та опікувались будинками для безхатченків. Але зі встановленням радянської влади цей рух фактично згортається і починає відновлюватись лише з кінця 80-х років минулого століття. До речі, термін «волонтерство» для такого виду діяльності в світі почали використовувати лише з 70-х років ХХ століття, коли Міжнародна асоціація добровольчих зусиль кожні два роки почала проводити Всесвітні конференції волонтерів. На такій конференції в 1990 році у Парижі було прийнято Загальну декларацію волонтерів і визначено, що волонтерство – добровільна, активна, спільна чи особиста участь громадянина в житті людських співтовариств заради покращення якості життя, економічного та соціального розвитку.

Сьогоднішньому волонтерському руху в Україні мало аналогів не тільки в країнах колишнього СРСР, а й на Заході, звідки, власне, й прийшов термін «волонтерство». Слово «волонтер» походить від французького

volontaire (доброволець), яке, в свою чергу, запозичене з латинського *voluntarius* (*voluntas* – вільне волевиявлення, *volō* – бажання, намір).

Проте в Українському суспільстві ми бачимо, що волонтерський рух в цілому до 2014 року розвивався досить слабо, у порівнянні з іншими країнами світу. Згідно з рейтингом World Giving Index в 2010 році Україна займала лише 150 місце (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи). Але Революція Гідності, анексія Криму та війна на Донбасі все змінили. Це були знакові віхи в історії розвитку волонтерства в Україні. Можливо, найбільш значущим результатом Революції Гідності, крім усвідомлення українцями необхідності побудови національної держави, якраз і стало виникнення волонтерського руху – важливої складової громадянського суспільства і головної рушійної сили реформування країни.

У грудні 2014 року на замовлення Організації Об'єднаних Націй компанія GfK Ukraine провела загальнонаціональне дослідження стану волонтерства в Україні. Відповідно до висновків дослідження, українці відзначали велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62% визнавали роль волонтерів у політичних змінах останнього року, 85% вважали, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81% схильні були вважати, що волонтерський рух є обов'язковою складовою громадянського суспільства. Майже чверть українців (23%) мали досвід волонтерства. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 році стала допомога українській армії та пораненим – цим займалися 70% волонтерів. До подій Майдану найбільш актуальними напрямками діяльності були допомога соціально незахищеним групам населення та благоустрій громадського простору.

Другий етап бурхливого розвитку волонтерства розпочався внаслідок повномасштабної війни російської федерації проти держави України у 2022 році. У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави.

На сьогодні волонтери нарівні з іншими державними інституціями та органами місцевого самоврядування активно підтримують Збройні сили України, підрозділи сил територіальної оборони організовують роботу щодо соціального захисту громадян, надаючи гуманітарну та медичну допомогу, працюють у напрямку адаптації тимчасово переміщених осіб.

Як свідчить низка досліджень останніх років, рівень довіри суспільства до волонтерів та волонтерських організацій впевнено зростає. Так, за даними Київського міжнародного Інституту соціології рівень довіри українців до волонтерів становив 68 % у грудні 2021 року [1] та 84 % у грудні 2022 року [2]. Більшою довірою користуються лише Збройні Сили України (за аналогічний період рівень довіри зріс з 72% до 96%).

Волонтерство в Україні – це, без перебільшення, феномен. Вражає, як повному він розкрився у складний для держави і суспільства час. Волонтери докладають надзвичайних зусиль задля перемоги і роблять, здавалося б, неможливе. Водночас з масштабуванням волонтерського руху з'явилась і ціла низка викликів. Деякі нормативні механізми є недостатніми та потребують уточнення, інші – дерегуляції. Сьогодні найбільш помітними є проблеми, пов'язані з процедурами

ввезення та розподілу гуманітарної допомоги, гарантуванням безпеки волонтерів, вимог податкової звітності тощо. Складним явищем, яке ще не достатньо досліджено, може стати явище психологічного вигорання волонтерів. Не варто скидати з рахунків також ганебну практику, яку використовують псевдоволонтери, коли збирають кошти у власних меркантильних цілях для особистого збагачення. Певною мірою таке явище впливає на загальну суспільну довіру до волонтерського руху.

Хоча останні роки засвідчують тенденцію збільшення кількості волонтерських ініціатив, але процес зростання ще потребує стійкості, збільшення інформації щодо можливості доступу до волонтерства, популяризації волонтерської діяльності, формування позитивної культури та іміджу волонтера, фінансової та правової грамотності ведення волонтерської, благодійної діяльності. Такі функції могли би частково взяти на себе і державні інституції. Органи місцевого самоврядування, уникаючи втручання у діяльність волонтерських ініціатив, мають створювати сприятливі умови для розвитку волонтерства, громадської активності, підвищення рівня самоорганізації жителів та впроваджувати інструменти громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень.

Так, у ряді громад у 2022-2023 роках прийнято місцеві програми сприяння волонтерській діяльності. На початку 2023 року і у нашій громаді затвердили таку Програму [4]. Програма передбачає посилення взаємодії волонтерських ініціатив, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, з органами місцевого самоврядування. Варто зазначити, що не йдеться про контроль з боку влади над волонтерським рухом, оскільки він є і повинен залишатися незалежним. Мова йде про співпрацю, спільне визначення потреб, спільне та ефективне реагування.

Основною метою програми є популяризація волонтерської діяльності, підвищення іміджу волонтерства. Програмою передбачено багато різнопланових навчань, зокрема: для дітей у закладах ЗЗСО; для ініціативної молоді, яка хоче приєднатися до волонтерського руху; для працівників міської ради з основ волонтерської діяльності; профільне навчання для волонтерських організацій з метою підвищення їх спроможностей (податкова та фінансова звітність, ввезення гуманітарної допомоги тощо). Передбачено створення на сайті місцевої ради розділу, який буде містити інформацію про волонтерські організації; діяльність інформаційно-ресурсного центру «Волонтерський хаб»; проведення Форуму волонтерства; підтримка волонтерських ініціатив громадських організацій та багато іншого. У 2023 році, в рамках вказаної програми, на рівні міської ради впроваджено проєкт «Волонтери. Відомі та невідомі історії», який передбачає знайомство усіх бажаючих із відомими волонтерами громади. Щомісяця два волонтери мають можливість розповісти про свої історії, взяти участь у предметних дискусіях, поділитися своїм досвідом. Найближчим часом має бути створена база волонтерських організацій, що значно покращить як механізми обміну інформацією між організаціями, так і обізнаність населення щодо наявності таких організацій.

Розглядаючи питання волонтерства, варто пам'ятати про важливу складову – мотивацію. Слід розрізняти мотивацію волонтерів у мирному житті та під час війни. Адже існує безліч теорій мотивації людини (зокрема теорія ієрархії мотивів Маслоу, теорія мотивації Девіда Макклелланда) на основі яких пояснюють провідні мотиви

волонтерів у різних джерелах. Розглянувши різні підходи до мотивації волонтерів, можна зробити висновок, що центральним мотивом волонтерства є сама волонтерська діяльність, спрямована на допомогу іншим, ґрунтуючись на власній відповідальності за громаду. Другу групу складають мотиви, засновані на егоцентризмі, коли люди займаються волонтерством з метою отримання вигоди або ж якоїсь користі для себе. Наприклад, у молодих людей особливо вираженим є мотив набуття нових знань, умінь та навичок, адже часто для них волонтерство – прямий шлях до майбутньої професійної діяльності. Егоїзм тут скоріш умовний: чи то моральне задоволення, розширення кола свого спілкування або ж усвідомлення власної потреби суспільству. Але це мотивація волонтерів у мирному житті. Війна «диктує» свої умови й висуває нові теорії, відповідно до яких діють потенційні волонтери [3]. Такими провідними мотивами, сформованими думками, вважають: провину вцілілого; «хто, якщо не я»; намагання бути корисним; патріотизм; релігійні переконання; самодопомога (самозарадність) та інші.

Усі чудово розуміють зв'язок між волонтерськими та громадськими організаціями. Адже досить часто саме на основі громадської організації створювались чи створюються волонтерські організації, або ж частина громадських організацій (благодійних фондів) обрала для себе напрямок волонтерства. Всі вони мають статус юридичної особи, яка здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку. Варто зауважити, що, незважаючи на стабільний та порівняно високий рівень довіри суспільства до громадських організацій, що фіксується в різноманітних дослідженнях протягом останніх років, майже не збільшується частка тих українців, які є членами громадських об'єднань або беруть активну участь у їхній діяльності, чи, принаймні, готові періодично долучатись до окремих ініціатив, як волонтери.

Серед загальноукраїнських проблем, які уповільнюють розвиток волонтерства, також є слабка матеріально-технічна база та матеріально фінансова нестабільність громадських об'єднань, відсутність масової освіти з тематики волонтерства, низька медіаграмотність, повільна зміна культури управління влади у сфері підвищення відкритості тощо. Проблемним питанням залишається і низький рівень інституційного розвитку організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів та/або мають волонтерське спрямування, відсутність стабільного залучення професійних кадрів, фінансових і матеріальних ресурсів, сталих практик партнерства з органами місцевого самоврядування, бізнесом.

Чому так багато волонтерів є членами громадських організацій? Напевно, через те, що саме представники громадських рухів часто є політично та громадсько свідомими, впливали та впливають на розвиток місцевих політик, володіють відповідними навичками та знаннями, обізнані із механізмами громадської участі та є свідомими й відповідальними громадянами. Ці люди в першу чергу відчули, що їхні знання, компетенція, мотивація та активність можуть принести користь нашому суспільству. Багато громадських організацій, що стали волонтерськими, чи впроваджують волонтерські ініціативи, були/є молодіжного спрямування. Адже молодь є прогресивною, активною частиною суспільства; вона здатна до швидкого навчання, виходу за межі комфорту, мобільності, налагодженню потрібних зв'язків тощо.

Так, у Луцькій міській територіальній громаді волонтерством почали

займатися відомі громадські організації молодіжного спрямування. Кожна з них раніше чи пізніше обрала свою певну «нішу»: допомога ЗСУ, сім'ям захисників, внутрішньо переміщеним особам, дітям, літнім людям, тваринкам та інші види допомоги. Нікуди не зникли, просто дещо знизили пріоритетність й інші види волонтерської допомоги: культурне, спортивне, екологічне та інше волонтерство. Тож, феномен високої залученості до волонтерського руху саме молоді та представників громадських організацій молодіжного спрямування пояснюється досить просто.

Ковч Г. В., студент групи СЗ-41
Науковий керівник: Малиновський В. Я., д. політ. наук, професор
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Підходи до оптимізації інституцій соціального захисту на сучасному етапі

Особливо актуальною для України є проблема реформування соціальної сфери та оптимізації інституцій соціального захисту. Недостатність фінансування та неефективність механізмів соціальної допомоги призводять до того, що частина населення знаходиться у складних життєвих обставинах (далі – СЖО). Однією з головних проблем у реформуванні соціальної сфери є неефективність існуючих інституцій соціального захисту. Незважаючи на те, що в Україні існує значна кількість інституцій соціального захисту, більшість з них працюють неефективно та не можуть задовольнити потреби населення. Наприклад, система пенсійного забезпечення не може забезпечити належний рівень пенсій для всіх пенсіонерів тощо.

Сутність інституції соціального захисту включає у себе такі складові, як законодавство, правила, процедури та програми, які забезпечують громадян матеріальним захистом, рівністю перед законом та підтримкою в СЖО. Як стверджує ВООЗ, інституції соціального захисту включають в себе не лише програми та послуги, які надаються державними установами, а й приватними суб'єктами та громадськими організаціями [1].

Віктор Маршалл зазначає, що інституції соціального захисту мають забезпечувати рівність перед законом всіх громадян та мають на меті захист кожного від соціальних ризиків [2, с. 147]. Доповнює та продовжує думку Лінда Гордон, зазначаючи, що соціальні інституції мають забезпечувати право громадян на певний рівень життя та захист від соціальних ризиків через державну систему або соціальні структури, що діють на місцевому рівні [3, с. 428]. За визначенням Ернеста Гелнера, соціальні інституції включають в себе загальносуспільні норми та правила, які регулюють відносини між державою та громадянами у галузі соціального забезпечення [4, с. 55]. Підсумовуючи думки авторів, можемо зазначити, що інституції соціального захисту мають комплексний підхід до забезпечення матеріального захисту та рівності перед законом для всіх громадян, який базується на законодавчих актах, правилах, процедурах та програмах, які регулюють відносини між державою та громадянами у галузі соціального забезпечення.

На сьогодні Конституція України закріплює та гарантує право на об'єднання у

різноманітні інститути громадянського суспільства – політичні партії, громадські організації, професійні спілки, релігійні організації тощо [5, с. 134]. Втім громадські інституції ще перебувають на стадії свого формування, а тому не можуть повною мірою здійснювати громадський контроль над державними органами. Як засвідчують сучасні реалії, становище сімей і дітей потребує послідовної реалізації державної соціальної політики стосовно забезпечення відповідного життєвого рівня, який становить основу належного фізичного, розумового, морального, духовного і соціального розвитку кожної дитини.

Важливе значення у вирішенні даної проблеми, має діяльність органів виконавчої влади (далі – ОВВ). Серед інших гілок державної влади її особливість полягає в тому, що саме у процесі реалізації своїх функцій відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів держави, практичне застосування важелів державного регулювання й управління важливими процесами суспільного розвитку. Виконавча влада, у цьому випадку, є виявом прикладних властивостей державної влади у реалізації соціального захисту населення. Вона слугує інструментом перетворення продуктів законотворчості та правосуддя в реалії сучасного життя.

ОВВ відіграють важливу роль у формуванні державної соціальної політики. Вони відповідають за вироблення державної соціальної політики, розробку та реалізацію соціальних програм, планування та виділення бюджетних коштів на її реалізацію. Вони здійснюють контроль за виконанням соціальних програм, розвитком соціальної інфраструктури, наданням соціальних послуг населенню. ОВВ також мають можливість впливати на формування соціальної політики через здійснення законодавчої ініціативи, участь у розробці законодавчих актів та програм, які визначають основні напрями державної соціальної політики. ОВВ забезпечують реалізацію державної соціальної політики на рівні регіонів та міст. Для цього вони взаємодіють з органами місцевого самоврядування, підприємствами та організаціями, які забезпечують надання соціальних послуг населенню. Важливим напрямом діяльності ОВВ є співпраця з громадськими організаціями та волонтерами.

Як зазначається в літературі: «на рівні центральних ОВВ вже зроблені суттєві кроки щодо оптимізації публічного управління соціальною сферою. Натомість, на місцевому рівні, на якому безпосередньо надається соціальна допомога, оптимальна модель реалізації соціальної політики лише формується. Такий стан можна пояснити незавершеністю процесу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, що передбачає децентралізацію повноважень і функцій органів соціального захисту населення» [6]. Реформування соціальної сфери та оптимізація інституцій соціального захисту в Україні потребує комплексного підходу та включення багатьох гравців соціальної сфери, які не обмежуються лише органами публічної влади, а й «третього сектору». Необхідно розробити та впровадити ефективні механізми партнерства держави та волонтерських організацій, для того аби забезпечити високу якість надання соціальних послуг та зменшити корупцію в цій сфері. Крім того, важливо забезпечити підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери та забезпечити їх мотивацію до професійного зростання та покращення якості надання соціальних послуг.

Також необхідно забезпечити широку інформаційну кампанію серед

населення щодо нових механізмів надання соціальних послуг та правил їх отримання. Окрім цього, важливо забезпечити залучення громадськості до процесу прозорості надання соціальних послуг населенню (див. табл. 1). Це можна зробити шляхом створення місцевих рад соціального захисту та залучення громадських організацій до роботи з інституціями соціального захисту, а також проведення публічних обговорень та консультацій з населенням щодо покращення системи соціального захисту.

Таблиця 1

Шляхи оптимізації та підвищення ефективності інституцій соціального захисту

№ п/п	Напрями оптимізації	Спосіб реалізації
1.	Забезпечення адекватного фінансування	Збільшення асигнувань на заробітну плату працівників соціальної сфери та на розвиток необхідних інфраструктурних об'єктів
2.	Розвиток та вдосконалення інформаційних технологій	Використання сучасних інформаційних технологій, зокрема онлайн-сервісів та електронних баз даних
3.	Підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери	Постійне навчання та підвищення кваліфікації працівників, які надають соціальні послуги
4.	Посилення контролю за якістю	Створення механізмів оцінювання та моніторингу
5.	Розширення доступу до соціальних послуг	Створення нових центрів надання соціальних послуг, підвищення мобільності та гнучкості системи надання послуг

Одним із найважливіших напрямів оптимізації механізмів розв'язання цього питання у нашому суспільстві є шлях інституціоналізації соціального захисту населення. Таким чином, проблема оптимізації інституцій соціального захисту в умовах реформування соціальної сфери є особливо важливою для України та потребує комплексного підходу. Вирішення цієї проблеми може сприяти підвищенню рівня соціального захисту, покращенню економічної стабільності в країні та забезпеченню зростання соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Організація Об'єднаних Націй з питань соціального розвитку (UNDESA). *Офіційний веб сайт ООН*. URL: <https://www.un.org/development/desa/en/> (дата звернення 23.03.23).
2. Marshall, Victor. *Social Institutions: Their Emergence, Maintenance, and Effects*. Cambridge University Press, 2014. P. 144-147
3. Gordon, Linda. *Social Institutions and Gender Inequality: Implications for the Distribution of Wealth*. *Annual Review of Sociology*, vol. 37, no. 1, 2011, pp. 427-442.
4. Gellner, Ernest. *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*. Penguin Books, 1996. pp. 55-58
5. Крусян А. Р. Конституційне право України: навч.-метод. посіб. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2015. 134 с.
6. Малиновський В. Я. Підходи до оптимізації публічного управління

соціальною сферою. *Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 22-23 трав. 2020 р.). Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. С. 69.

Куцин А. М.,
директор Волинського обласного центру зайнятості

Нові тренди на ринку праці Волині

Війна завдала збитків українській економіці, що призвело до суттєвих змін на ринку праці. За оцінками Міжнародної організації праці, рівень зайнятості в Україні у 2022 році був нижчим порівняно з 2021 роком на 15,5 відсотка (скоротилось 2,4 млн робочих місць).

Питання працевлаштування є гострим для багатьох українських сімей не лише через безпосередню втрату роботи, а і через падіння доходів. Багато українських бізнесів були змушені скоротити зарплати, вивільнити працівників чи перевести їх на не повний робочий день. Вагому роль відіграв й високий рівень інфляції, який за підсумками 2022 року становив 26,6 відсотка.

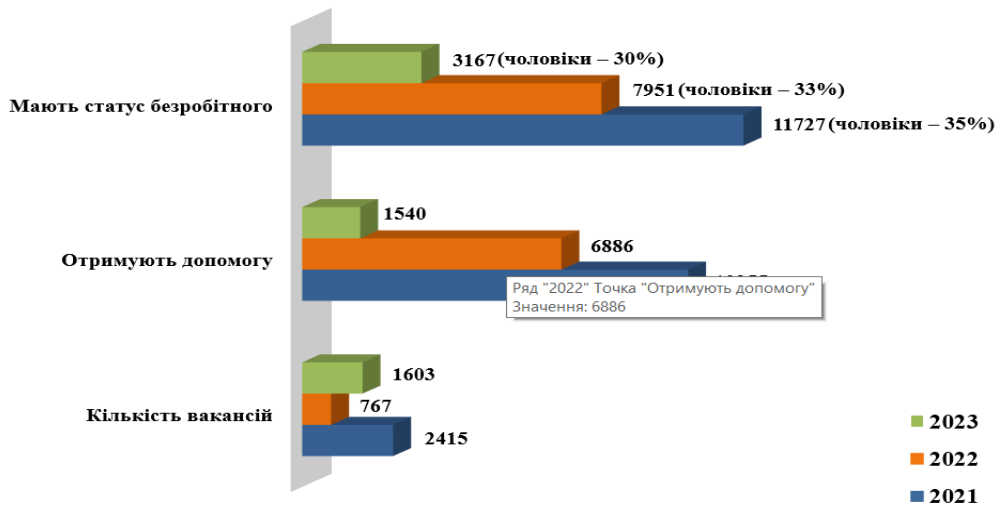
За останні півтора року підвищилась міграція населення за кордон – так, 4,9 млн українців, в тому числі мешканців Волині, зареєстровані за програмою тимчасового захисту в різних країнах Європи.

Реаліями сьогодення є мобілізація переважно чоловіків, в тому числі і зареєстрованих безробітних на військову службу. З іншого боку, ми маємо велику кількість внутрішньо переміщених осіб, але не всі вони звертаються до центрів зайнятості за місцем нового перебування, адже значна частина громадян на початку війни не розірвала трудові відносини і повернулася до роботи після припинення активних бойових дій або на релоковані підприємства.

Ринок праці Волинської області станом на 1 травня, осіб

З 77,5 тисяч ВПО які прибули на Волинь, на початок травня в області перебували 53,5 тис. осіб. Послугами служби зайнятості скористались 3057 осіб.

Упродовж 2022 року в службі зайнятості області отримали статус офіційного безробітного 23,5 тис. волинян, що на 30% менше ніж у 2021 році.

Варто зазначити, що служба зайнятості може коментувати чисельність лише тих шукачів роботи, які звернулись до центрів зайнятості.

В умовах значного обмеження попиту на працівників за сприяння Волинської служби зайнятості у 2022 році нове робоче місце знайшли 11,4 тис. осіб, це більше ніж у 2021 році.

Направлено на оплачувані громадські роботи понад 1 тисячу волинян, професійне навчання за сприяння служби зайнятості пройшли майже 2 тисячі безробітних.

Актуальні вакансії за професійними групами та видами економічної діяльності станом на 01.05.2023

У 2023 році послуги служби зайнятості отримали біля 11 тис. громадян.

На 01.05.2023 статус безробітного мають 3 тис. осіб, що на 60% менше, ніж на початок повномасштабного вторгнення. Якщо на початку 2022 року серед зареєстрованих безробітних жінки становили половину безробітних, то на сьогодні понад - 70%.

З початку війни кількість актуальних вакансій, зареєстрованих у базі даних Волинської служби зайнятості, збільшилась на 39% - з 1,2 тис.(станом на 1 березня 2022 року) до 1,6 тис. (на 1 травня 2023 року). Хоча ще не досягла рівня 2021 року.

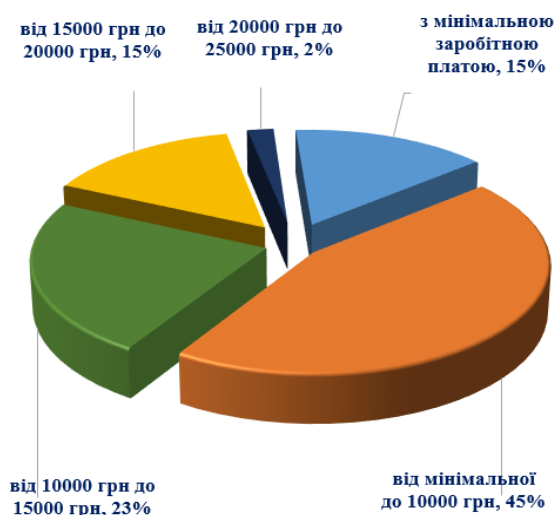
Найбільш затребуваними сьогодні є робітничі спеціальності переважно в сфері торгівлі, переробній промисловості, сільському господарстві, транспорті, ремонті автотранспортних засобів та найпростіші професії.

Розподіл вакансій за розмірами заробітної плати

ТОП – 10 вакансій

- продавець продовольчих товарів – 89
- підсобний робітник – 70
- прибиральник службових приміщень – 68
- водій автотранспортних засобів – 67
- кухар – 50
- касир торговельного залу – 36
- гірник з ремонту гірничих виробок – 35
- електрослюсар підземний – 35
- бухгалтер – 31
- швачка – 28

Середній розмір оплати праці на 1 вакансію – 9 850 грн

У регіональному розрізі, найбільша кількість вакансій зосереджена у Луцькому районі (831) та Володимир – Волинському районі (397).

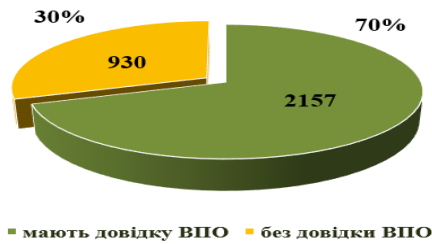
У той же час на Єдиному порталі вакансій, який об'єднує базу вакансій служби зайнятості та шести провідних українських сайтів з пошуку роботи (Work.ua, robota.ua, novarobota.ua, PidBir, grc.ua, Jooble), загалом по Україні щоденно налічується більше 150 тис. пропозицій роботи, з них 3,5 тисяч на Волині. Оновлення бази відбувається декілька разів на день.

Звернення внутрішньо переміщених осіб, у зв'язку із воєнними діями на території України з 24.02.2022 по 01.05.2023

Звернулось: 3 087

внутрішньо переміщених осіб

Працевлаштовано:

всього – 857 осіб

з них – 645 осіб, котрі мають довідку ВПО

Від початку повномасштабної війни з 3 тис. вимушено переміщених осіб, які зареєструвались в службі зайнятості з метою пошуку роботи, за скеруванням центрів зайнятості було працевлаштовано 857 внутрішньо переміщених осіб, з них – 645 мали статус зареєстрованого безробітного. Найбільша кількість працевлаштованих ВПО з у Донецької області (596 осіб), Харківської області (374 осіб), Луганської (266 осіб).

Сфера зайнятості продовжує адаптуватися до викликів воєнного стану через підвищення ефективності активних програм та доступності послуг, котрі надає.

Цього річ почали діяти фінансові механізми підтримки роботодавців, спрямовані на активізацію ринку праці та зростання зайнятості серед населення.

Зокрема це 4 види компенсацій для стимулювання роботодавців у збереженні існуючих робочих місць та створенні нових.

Ще дві програми діють для роботодавців, які працевлаштовують ВПО: перша - протягом двох місяців з дня працевлаштування ВПО ми компенсуємо роботодавцю витрати на зарплату працівника в розмірі 6700 грн, щомісячно.

З початку дії цієї програми працевлаштовано майже 800 осіб та надано компенсацію 369 роботодавцям.

Друга – запрацювала з квітня цього року – в разі працевлаштування зареєстрованих безробітних з числа ВПО за направленням служби зайнятості на умовах строкових трудових договорів на 12 місяців роботодавцям сплачується компенсація протягом 6 місяців (місяць, через місяць). Максимальний щомісячний розмір такої компенсації становить не більше 2 мінімальних зарплат (13400 грн).

Змінено підходи служби зайнятості в організації професійного навчання безробітних та підтримання конкурентоспроможності окремих категорій громадян, що не перебувають на обліку в центрі зайнятості.

Безробітні отримавши сертифікат на навчання можуть вибрати для проходження навчання будь який навчальний заклад України, який є в переліку навчальних закладів, що пройшли відбір.

Все більше при організації навчання застосовується дуальна форма навчання, яка спрямована на організацію 70% навчального процесу на базі підприємств, безпосередньо на робочому місці.

Особи, що не перебувають на обліку в центрі зайнятості та відповідають

вимогам Порядку (вік 45+, страховий стаж 15р., а окремі категорії ВПО, УБД та інваліди, скорочені силовики без права виходу на пенсію, без вимог до віку) можуть отримати ваучер на здобуття професії, спеціальності відповідно до затвердженого переліку за 70 професіями та спеціальностями, зокрема в сфері ІТ-технологій, будівництва, транспорту, освіти, медицини, сільського господарства, соціального обслуговування, самостійно обравши професію та спеціальність, заклад освіти в межах України та форму навчання: стаціонарну, заочну чи дистанційну.

3 липня 2022 року запроваджено програму «Власна справа» в рамках урядового проекту «Робота». Завдяки цій програмі громадяни можуть на безповоротній основі отримати мікрогранти до 250 тис грн. на створення нового чи розвиток уже діючого бізнесу. Програма діє і в цьому році. Від початку дії програми 149 мешканців Волині отримали позитивне рішення про надання мікрогранту, з них 10 ВПО.

3 квітня поточного року запрацювала програма надання грантів ветеранам.

Відтепер учасники та учасниці бойових дій, члени їх сімей, а також особи з інвалідністю внаслідок війни можуть подати заявку на отримання гранту від держави на старт чи розвиток власної справи.

Як бачимо держава та служба зайнятості в умовах воєнного стану повністю переорієнтувалася з пасивного фінансування допомоги по безробіттю, обмеживши термін її виплати 90 календарними днями та максимальний розмір – не більше розміру мінімальної зарплати, на стимулювання розвитку самозайнятості, збереження існуючих та створення нових робочих місць.

В результаті отриманих мікрогрантів в області очікуємо створення 276 нових робочих місць, з них 20 нрм створять отримувачі гранту з числа ВПО.

Вважаю, що розвиток ринку праці – одна з перших потреб післявоєнної розбудови, а забезпечення роботою – це невід’ємна частина соціальної політики повоєнного відновлення.

Сподіваюсь, що в цьому році Україна здобуде перемогу і всі наші плани, спрямовані на покращення рівня життя та прискорення відбудови нашої країни, будуть реалізовані.

Список використаних джерел

1. Волинський обласний центр зайнятості. Аналітична та статистична інформація. URL: <https://vol.dcz.gov.ua/analytics/view>

Мацюк Б., студент групи СЗ-41,
Науковий керівник: Малиновський В. Я., д. політ. н., професор
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Роль і місце недержавних організацій в системі соціального захисту населення

Сучасний стан соціальної сфери України виокремлюється від будь-якої іншої країни світу тим, що ми сьогодні зобов’язані забезпечити своїх громадян не лише соціальним захистом, але й економічним та військовим. В умовах воєнного стану, коли люди перебувають у складних життєвих обставинах, це завдання особливо

складне. Проблема полягає в тому, що сьогодні в Україні багато людей опинилися без житла, роботи, без засобів для існування. Часто це стосується людей, які мають особливі потреби, в тому числі й дітей, які втратили батьків або зазнали інших травм під час бойових дій. Крім того, в умовах воєнного стану, економіка зазнає серйозних збитків, що може призвести до зменшення видатків бюджету на соціальний захист населення [1, с. 40].

Недержавні організації (далі – НДО) допомагають населенню в умовах воєнного стану на різних рівнях, зокрема в забезпеченні соціального захисту, матеріальної та психологічної підтримки та відновленні інфраструктури, допомога у забезпеченні харчування, одягу, житла, медичної допомоги та інших необхідних матеріальних потреб. Також, НДО допомагають населенню в умовах воєнного стану на різних рівнях, зокрема можуть займатися організацією соціальних послуг для людей, які мають особливі потреби, включаючи дітей, пожежників, військовослужбовців та інших.

НДО допомагають тим, хто постраждав від війни, включаючи тих, хто втратив рідних або друзів, та тих, хто пережив насильство. Це може включати надання фінансової допомоги, психологічну консультацію, підтримку в пошуку роботи та інші послуги. НДО також можуть відігравати важливу роль у відновленні інфраструктури, зокрема у відновленні зруйнованих будівель та доріг, транспортуванні гуманітарної допомоги, забезпеченні доступу до води та електроенергії та інших послуг [2, с. 130].

Недержавний сектор сьогодні має великий потенціал для надання соціальних послуг на центральному та місцевому рівнях та може взяти на себе значну частину функцій у цій галузі. Недержавний сектор швидше реагує на зміни в соціальній політиці та в потребах громадян і здатний забезпечити ефективнішу роботу з клієнтами. Тому, на нашу думку, необхідно більше використовувати потенціал «третього сектору». НДО відіграють важливу роль у вирішенні соціальних проблем і покращенні соціального благополуччя громадян в умовах воєнного стану (див. табл. 1).

Таблиця 1

Роль НДО у вирішенні соціальних проблем в умовах воєнного стану

№ п/п	Функції	Особливість НДО
1.	Забезпечення соціальних послуг	забезпечують широкий спектр соціальних послуг, включаючи підтримку тих, хто потребує допомоги, таких як ВПО, військові, люди похилого віку тощо.
2.	Представництво та захист прав	захищають права та інтереси громадян, особливо тих, хто не має доступу до інших ресурсів для захисту своїх прав.
3.	Підтримка та сприяння розвитку соціального підприємництва	сприяють розвитку соціального підприємництва, створюючи умови для розвитку та підтримки соціальних підприємств та забезпечуючи підтримку соціальних підприємців.
4.	Мобілізація громадської думки	інформування громадян та підвищення свідомості про соціальні проблеми, які можуть мобілізувати людей до участі в рішенні соціальних проблем.

«Третій сектор» займає важливе місце в різних сферах життя населення, включаючи політику, соціальну сферу, культуру та освіту (див. табл. 2). Вони є важливими акторами цивільного суспільства і відіграють важливу роль у зміцненні демократії та підвищенні ефективності державних інституцій.

Таблиця 2

Місце НДО в системі соціального захисту

№	Сфера	Вплив
1.	Політична	Можуть представляти різні інтереси і соціальні групи, виступати з ініціативами та вносити пропозиції щодо законодавчих актів у соціальній сфері
2.	Соціальна	Можуть надавати різноманітні соціальні послуги, зокрема у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального захисту, займатися просвітою і роз'ясненням громадянам їх прав.
3.	Економічна	Можуть стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, підтримувати інноваційні проекти, розробляти інвестиційні програми тощо.
4.	Військова	Можуть проводити збір коштів для закупівлі необхідної військової техніки, одягу та засобів захисту.

Сьогодні в Україні НДО мають спільні проблеми, насамперед пов'язані з життєздатністю. Це відсутність регулярного фінансування, залежність від міжнародних партнерів, недосконалість законодавчої бази, низький рівень довіри до НДО з боку громади, недостатня відкритість влади і бажання співпрацювати з НДО [3].

Згідно з дослідженням Індексу сталості недержавних організацій (CSOSI) за 2021 р., українські НДО показували стабільний розвиток, зберігши загальну оцінку на рівні 3,2 бала з 7,0 в порівнянні з 2020 роком. Покращився й рівень публічного іміджу та правового середовища. Більшість фінансування НДО складалася з грантів міжнародних донорів, що становило 60-68 %. Лише близько 30 % НДО отримували підтримку з державного бюджету, причому частка такого фінансування у загальному бюджеті НДО становила від 9 до 11 % [3].

Підсумовуючи, можна зазначити, що НДО відіграють важливу роль у розв'язанні соціальних проблем в умовах воєнного стану. По-перше, вони можуть займатися благодійною діяльністю та наданням соціальних послуг людям. Вони можуть забезпечувати громадян необхідною допомогою у вигляді їжі, одягу, медикаментів, житла та інших необхідних речей. Також НДО можуть забезпечувати психологічну підтримку та консультування громадян, які перебувають у складній життєвій ситуації.

По-друге, НДО можуть проводити соціальний моніторинг територіальних громад та виявляти проблеми, з якими зіштовхуються мешканці. На основі цього моніторингу організації можуть розробляти проекти та програми, спрямовані на розв'язання цих проблем.

По-третє, вони можуть залучати громадян до участі у вирішенні соціальних проблем територіальних громад. Однак, сьогодні не створені усі сприятливі умови в

нашій країні для їх повноцінного функціонування. Тому, на нашу думку, необхідно активно розвивати та впроваджувати НДО, як провідних суб'єктів соціальних послуг.

Список використаних джерел

1. Горемикіна Ю. А. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг: демографія та соціальна економіка. Київ: ІДСД НАН України, 2019. 34–43 с.

2. Кравченко Р. Б., Кабаченко Н. В. Розвиток недержавних організацій соціальної сфери. Соціальна робота в Україні: стан та перші кроки / за ред. В. Полтавця. Київ: «КМ Academia», 2018. 144 с.

3. Сідельнік Л. Л. Залучення організацій громадянського суспільства до надання соціальних послуг в Україні. *Аналітичний огляд сучасного стану та перспектив*. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=ews&file=article&sid=6032293> (дата звернення 23.03.23).

Плісік І. В., ст. гр. СЗ-41,
Науковий керівник: Мартинюк Я. М., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Інформаційне консультування як технологія інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням щодо надання соціальних послуг

Соціальна робота та соціальна допомога спрямовані на підтримку людей, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Для того, щоб ця допомога була ефективною, важливо забезпечити населення усією необхідною та актуальною інформацією щодо надання соціальної допомоги та соціальних послуг.

Основною технологією інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням є консультування.

У дослідженні І. Кулика «консультування визначається як стратегія, технологія та метод професійної допомоги. Зміст поняття «консультування» включає особливий вид відносин між соціальним працівником і клієнтом» [3, с. 131].

Іванова Д. у своєму дослідженні зазначила, що «за змістом соціальне консультування – це технологія надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи групу людей з метою відновлення й оптимізації соціальних функцій, розробки соціальних норм спілкування» [2, с. 115].

На думку Завацької Л., «консультування» з погляду технологізації «уявляє собою взаємодію між двома або декількома людьми, у ході якої консультант передає спеціальні знання і відповідну інформацію клієнту» [1, с. 61].

Для ефективного консультаційного процесу надавачам соціальних послуг і структурним підрозділам з питань соціального захисту варто організувати особисте консультування, телефонне консультування та інтернет-консультування.

Задля того, щоб процес особистого консультування з питань надання

соціальних послуг був ефективним, суб'єктам надання соціальних послуг варто потурбуватись про деякі організаційні питання: призначити компетентних фахівців для здійснення відповідних консультацій, розробити графік проведення особистого прийому з питань надання соціальних послуг, забезпечити безперешкодний доступ до приміщення, створити комфортні умови для отримання консультацій. Окрім цього, доцільним буде організувати ведення реєстрації звернень відвідувачів та здійснювати аналіз звернень з подальшим визначенням найтипівіших запитань для створення «банку» типових відповідей, а також заходи, спрямовані на зменшення кількості типових звернень (роз'яснення через місцеві ЗМІ, розміщення типових відповідей на веб-сторінці) [5, с. 48-49].

Також з метою ефективного надання інформації Г. Іванова рекомендує фахівцю дотримуватися таких правил: «подавати інформацію у дозах, у межах означеної проблеми; не перевантажувати клієнта інформацією; обирати оптимальні способи надання кожного блоку інформації; визначати головне при наданні інформації; перевіряти, чи правильно зрозумів і засвоїв інформацію клієнт; основну інформацію потрібно повторювати у різній формі; повторювати й уточнювати запитання клієнта; повторювати та підсумовувати відповіді на запитання клієнта» [2, с. 117].

Одним із видів процесу консультування є телефонне консультування. Цей метод інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням буде корисним для клієнтів, які не мають змоги отримати очне консультування у приміщенні суб'єкта надавача соціальних послуг та можуть миттєво отримати необхідну інформацію по телефону.

Організація діяльності телефонного консультування як технології соціальної роботи передбачає надання кваліфікованої конфіденційної та безкоштовної допомоги психологічного, соціально-педагогічного, соціально-медичного, юридичного а також інформаційного спрямування усім категоріям населення, які потребують допомоги та звертаються по неї, зателефонувавши на номер «гарячої» лінії.

Для ефективної організація «гарячих» телефонних ліній суб'єктам, які надають соціальні та реабілітаційні послуги, в структурних підрозділах з питань соціального захисту населення необхідно: «призначити фахівців, які надаватимуть населенню телефонні консультації щодо умов і процесу отримання соціальних послуг, здатних оперативно визначати проблеми співрозмовника і давати вичерпні відповіді, у тому числі на несподівані запитання, аргументовано переконувати, впевнено почувати себе в стресових ситуаціях; забезпечити якісний телефонний зв'язок і наявність номера телефону, який легко запам'ятовується; підготувати оголошення про умови користування, час роботи, соціальну групу або тематику телефонної лінії та розповсюдити це оголошення різними каналами; реєструвати звернення, що надійшли на «гарячу» телефонну лінію; забезпечити консультантів «гарячих» телефонних ліній доступом до каталогу соціальних послуг, інформаційних карток таких послуг, інформацією про національні та регіональні телефонні лінії, важливі довідкові телефони тощо» [4].

Під впливом розвитку інформаційних технологій широкою популярністю користується інтернет-консультування. Цей вид консультування проводиться за допомогою відео-конференцій чи листування у мобільних застосунках.

Проведення інтернет-консультування має такі переваги: можливість отримати консультацію людям, які не мають можливості прийти на очне консультування, економність часу та ресурсів, проведення консультування в будь-який зручний час, конфіденційність інформації, можливість вибору клієнтом фахівця, документування отриманої інформації, та інші. Проте варто зважати й на деякі недоліки інтернет-консультування, як от: відсутність «живого» контакту, можливе виникнення технічних проблем, відсутність у клієнта достовірної інформації щодо професійного рівня фахівця, можливість виникнення непорозумінь. Зважаючи на це, варто зазначити, що онлайн-консультування є все-таки альтернативним методом, який не замінить традиційне консультування, хоча в деяких випадках воно може бути ефективною технологією соціальної допомоги населенню.

Отже, інформаційне консультування являє собою технологію надання соціальної допомоги. Завдяки ньому можливо ефективно здійснювати процес інформування населення щодо соціальних послуг, їх переліку, місця і умов надання. А використання різних видів інформаційного консультування зробить соціальні послуги більш доступними та загалом вдосконалив систему надання соціальних послуг. Варто лише обрати найбільш ефективний та зручний спосіб проведення консультаційного процесу, виходячи із можливостей та побажань клієнта.

Список використаних джерел

1. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВПЗ. 2-е видання. К.: Вид. Дім «Слово», 2010. 240с.
2. Іванова Д. Г. Гуманістичні засади соціально-педагогічного консультування. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. № 1-2. С. 112-119.
3. Кулик І. В. Соціальне та психологічне консультування як складові професійної діяльності в галузі соціальної роботи. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна, 26. 2016. С. 129-137.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо інформування населення про соціальні послуги: наказ Міністерства соціальної політики України від 28 жовт. 2014 р. № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0828739-14#Text> (дата звернення: 29.09.2022).
5. Семигіна Тетяна, Ганна Коришова, Олена Іванова. Інформування населення про соціальні та реабілітаційні послуги: методичний посібник. проект ПРООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». К.: К.І.С., 2013. 104 с.

Сидорчук О. Г., д. е. н., професор,
професор кафедри публічного управління та публічної служби,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

Досягнення соціальної безпеки України в умовах воєнних викликів та загроз

Впродовж 9 років економічний розвиток України відбувається в умовах інтенсивного посилення гібридних загроз, що суттєво перешкоджає його

нарощуванню та адаптації держави до глобалізаційних тенденцій. Відповідно, значна частина ресурсів держави повинна використовуватися для протидії таким загрозам і недопущення зниження темпів економічного розвитку і рівня стабільності економіки. Поряд з ресурсним забезпеченням у державі необхідно реалізовувати системні структурні й інституційні реформи, завданнями яких буде здійснення перебудови та досягнення необхідної самодостатності економіки. Отже, у результаті нарощування ресурсного потенціалу та реалізації системних змін відбувається становлення економіки миробудівництва, яка відповідатиме параметрам забезпечення економічної безпеки держави. Характер миробудівництва передбачає розвиток економіки, що здатний протидіяти зовнішній військовій агресії та системному гібридному втручанню. Йдеться, з одного боку, про подолання системно-структурних деформацій та зниження впливу перешкод соціально-економічного розвитку, а з іншого – зменшення негативних соціально-економічних наслідків та проблем сталого розвитку держави. Особливо складно вирішити проблеми, що мають досить системний характер і тривалий період існують в державі. Зокрема, для України не можна вважати успішною державну політику стосовно подолання тінізації та монополізації економіки, корупції та бюрократизації, боргової залежності, зовнішньої трудової міграції та бідності населення. Становлення економіки миробудівництва є тривалим процесом і вимагає чіткого визначення стратегічних орієнтирів. Основна відмінність такої державної політики від інших напрямів управління економікою полягає у виділенні як загальнонаціональних пріоритетів, так і пріоритетів стосовно невідконтрольних і прилеглих до воєнного конфлікту територій [1].

Світовий досвід і тривалий період збройного конфлікту на сході України підтверджує, що деокупація територій військовим шляхом малоефективна та може тривати довгий час. Головною передумовою пришвидшення реінтеграції населення й територій на сході України варто розглядати розбудову конкурентоспроможної економіки, а також зміцнення економічної та соціальної безпеки. Зокрема, важливо створити такі умови, які передбачатимуть надання нових можливостей населенню для забезпечення комфортного та стабільного проживання в регіоні, економічного відновлення та підвищення якості і стандартів життя. Економічний розвиток України відбувається в умовах інтенсивного посилення гібридних загроз, що суттєво перешкоджає його нарощуванню та адаптації держави до глобалізаційних тенденцій. Відповідно, значна частина ресурсів держави повинна використовуватися для протидії таким загрозам і недопущення зниження темпів економічного розвитку і рівня стабільності економіки. Поряд з ресурсним забезпеченням у державі необхідно реалізовувати системні структурні й інституційні реформи, завданнями яких буде здійснення перебудови та досягнення необхідної самодостатності економіки. Отже, у результаті нарощування ресурсного потенціалу та реалізації системних змін відбувається становлення економіки миробудівництва, яка відповідатиме параметрам забезпечення економічної безпеки держави. Характер миробудівництва передбачає розвиток економіки, що здатний протидіяти зовнішній військовій агресії та системному гібридному втручанню. Становлення економіки миробудівництва є тривалим процесом і вимагає чіткого визначення стратегічних орієнтирів [1].

Основними напрямками, що сприятимуть досягненню соціальної безпеки в

Україні, є [2]:

1. Подолання наслідків та зниження ризиків і небезпек, пов'язаних із російсько-українською війною, створення передумов для тривалого миру, стабільності та соціально-економічного розвитку.

2. Реалізація права на безпеку людини, безпечне існування та розвиток, усунення причин формування загроз життю та здоров'ю.

3. Мінімізація чинників регіонального характеру, які обумовлюють виникнення внутрішніх загроз національній безпеці.

5. Створення умов та можливостей для захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (ВПО), використання їх як ресурсу розвитку, сприяння інтеграції ВПО у територіальні громади.

6. Посилення інформаційної безпеки щодо забезпечення захищеності національних і соціальних інтересів.

7. Створення сприятливих правових, соціально-економічних та організаційно-управлінських умов для ефективної протидії та подолання корупції.

8. Реалізація прав, гарантій і свобод людини, удосконалення правової системи, підвищення ефективності діяльності органів влади для додержання прав і гарантій громадян.

9. Формування умов та можливостей для гідного життя громадян, підвищення рівня доходів населення підтримка та нагромадження середнього класу, зниження рівня бідності.

10. Підвищення ефективності публічного управління, забезпечення його спрямованості, своєчасне реагування та подолання загроз соціальній безпеці, удосконалення діяльності державної служби і формування умов соціальної конкурентоспроможності держави.

11. Розвиток гідної праці, зростання цінності праці та людини праці на засадах соціальної безпеки та соціальної відповідальності.

12. Забезпечення соціальної орієнтації економіки, запровадження у практику господарювання дотримання вимог економічної та соціальної безпеки України; досягнення соціальної справедливості та економічної ефективності в системі соціально-економічних відносин.

13. Формування сприятливих умов для якісних та кількісних змін людського потенціалу, запобігання та мінімізація соціальних ризиків; нагромадження людського капіталу.

14. Укріплення здоров'я населення, підвищення ефективності системи охорони здоров'я, надання якісних медичних послуг для всіх верств населення, культивування здорового способу життя; посилення виробничої безпеки.

15. Створення умов розвитку освітнього і наукового потенціалу країни; підвищення якості та доступності професійної та вищої освіти; орієнтація освіти на потреби і вимоги індустрії майбутнього; створення конкурентних переваг у системі вітчизняної вищої освіти порівняно з розвинутими країнами; запровадження безперервної освіти впродовж життя; розвиток громадянського суспільства на основі зростання знань; всебічна підтримка наукового потенціалу країни.

16. Розвиток духовного, культурного та історичного потенціалу країни; збереження етнічної самобутності, матеріальної та нематеріальної культурної спадщини і традицій.

17. Попередження та запобігання кримінальній злочинності, тероризму.

18. Консолідація українського суспільства, зміцнення національної ідентичності, зростання єдності, довіри, толерантності та соціальної відповідальності.

19. Сприяння розвитку громадянського суспільства, перетворення його на суб'єкт управління, налагодження якісної державно-громадської взаємодії, співпраці між органами влади та організаціями громадянського суспільства.

20. Збереження, відновлення та збалансоване використання екосистем.

21. Забезпечення культури безпеки та безпеки життєдіяльності.

22. Європейський вектор зовнішньої політики України: інтеграція України до Європейського Союзу в контексті національної та соціальної безпеки.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ефективне функціонування механізму забезпечення соціальної безпеки потребує: комплексності та системності при реалізації визначених напрямів і заходів в усіх його підсистемах; варіативності – вироблення альтернативних рішень при розв'язанні накопичених протиріч, мінімізації прояву та впливу загроз; урахування одночасно внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на соціальну безпеку; пріоритетність прийняття заходів, що обумовлюють збереження здоров'я та життя людини, досягнення гідних умов її існування.

Список використаних джерел

1. Економіка миротворення в системі економічної безпеки держави: подолання наслідків гібридної окупації : кол. моногр. / за наук. ред. О. І. Іляш ; авт. кол. : д-р філософії Блохін П. В., д-р екон. наук, проф. Васильців Т. Г., д-р екон. наук, проф. Іляш О. І. та ін. Харків : ФОРМ ЛІБуркіна Л. М., 2022. 244 с.

2. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

Сушик І.В., к.іст.н, доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Войтюк О.І., студент групи СЗм-11

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Соціальна безпека світу і проблеми регулювання міграційних процесів

Феномен міграції пов'язаний не тільки з новими можливостями, але й з надзвичайно високими ризиками соціальної напруженості, нестабільності і потенційних конфліктів. Міграція впливає не лише на внутрішню стабільність, а й на міжнародну безпеку. Загрозу безпеці може становити не тільки приплив іноземців, а й відтік власних громадян [1, с. 55]. Названі проблеми є об'єктом підвищеної уваги як в окремо взятих країнах так і в світовому співтоваристві загалом. З одного боку, «безперешкодний виїзд за кордон можна вважати ознакою відкритого суспільства, з іншого – коли процес стає масовим, то виникає загроза національній безпеці» [2, с. 7].

Нелегальні міграційні процеси зумовлюють політичні конфлікти, поширення

економічного колапсу, що в сукупності ставить під загрозу глобальну систему безпеки. Фахівці з міграції відзначають наявність закономірного зв'язку між інтенсивністю міграційних потоків і зростанням показників злочинності. Так, наприклад, широкий громадський резонанс набули події, що відбулися 1 січня 2016 року у місті Кельні (Німеччина), де в новорічну ніч близько тисячі нелегальних мігрантів, які прибули через ускладнення політичної ситуації на Близькому Сході, здійснили напади на жителів міста. Із заявами про грабежі, напади і згвалтування до правоохоронних органів звернулися більше тисячі осіб.

На міжнародному рівні нелегальна міграція набуває рис транскордонної організованої злочинної діяльності, як виду кримінального бізнесу. Також у нелегальній міграції відбувається трансформація процесів радикалізації у безпосередню загрозу здійснення терористичних актів, що стає дедалі відчутнішим в окремих країнах-членах Європейського Союзу. Лише за 2015 рік внаслідок вчинення терористичних атак у Парижі, Брюсселі, Стамбулі та Ніцці загинуло близько 300 осіб [3, с. 56]. Особливого значення набуває релігійний тероризм. На думку С.О. Павленка, релігійний тероризм стає найбільш популярним та небезпечним видом тероризму, заснованим на релігійному фанатизмі [4 с. 50].

Стрімка активізація міжнародної мобільності населення України породила проблему необхідності регулювання міграційних процесів, надання їм організованого, безпечного та неконфліктного характеру. Зважена міграційна політика необхідна як для мінімізації обумовлених міграцією ризиків, так і для використання позитивного потенціалу міграції в інтересах розвитку країни та її регіонів.

Наслідки міграції для безпеки (за М. Вайнером) можна розглянути за чотирма напрямками: політичним, правовим, соціально-економічним, культурним [1, с. 55-59]. У міжнародно-політичній площині міграція може викликати напруженість у стосунках між державами походження та призначення, якщо мігранти або біженці є противниками пануючого на батьківщині режиму. Внутрішньополітичні наслідки прибуття великих груп іноземців виявляються у посиленні екстремістських кіл, політичних успіхах крайніх правих партій, які активізуються на хвилі зростаючого занепокоєння припливом чужинців.

Вектори впливу міграції на економічну безпеку відрізняються залежно від того, йдеться про країну призначення чи походження мігрантів. Небезпеки міграції передусім фіксуються в суспільствах, які приймають, що, загалом, парадоксально, оскільки завдяки іммігрантам вони поповнюють свої людські та інтелектуальні ресурси, тобто основні фактори виробництва, чим посилюють економічну безпеку. Попри це, населення часом негативно ставиться до міграції, адже це додатковий тягар на систему соціальної допомоги, користувачами якої часто стають мігранти, підвищення навантаження на системи освіти, транспорту, забезпечення житлом. Однак у підсумку мігранти відпрацьовують ці витрати і створюють для країни перебування додатковий дохід [5, с. 161].

Варто наголосити, що мігранти можуть провокувати соціальні конфлікти. Причиною цього є те, що місцеве населення інколи сприймає мігрантів як конкурентів на ринку праці. Проте наукові дослідження цього не підтверджують. Мігранти не заміщають місцевих робітників, а працюють в окремому сегменті ринку праці, виконуючи небезпечні, непрестижні роботи.

Одним із найважливіших пріоритетів розвитку України є гарантування інтелектуальної компоненти економічної безпеки. Проблема «витоку мізків» (brain drain) (перевищення виїзду над поверненням) загрожує втратами трудового потенціалу, що може призвести до скорочення виробництва і деградації соціальної сфери. Це особливо бачено на прикладі зростання чисельності української мобільної молоді. Однак, як зазначають дослідник Д. Свириденко [6] на цю проблему можна поглянути з двох боків. З одного боку – виїзд інтелектуальної еліти знижує пасіонарність українського етносу, що несе загрозу безпеці суспільства. З іншого – студенти, повертаючись у свій навчальний заклад стають носіями нових академічних підходів, традицій тощо, стаючи носіями оновлення середовища

Криза міграції, як зазначає М. Романюк, «особливо загострилась нині у зв'язку з масовими міграційними потоками біженців та економічних мігрантів, викликаних війною, етнічними особливостями та низьким рівнем економічного і соціального розвитку з країн Північної Африки та Близького Сходу (Сирії, Лівії, Алжиру та ін.) до розвинених країн Європи, що створює регіонально-континентальну проблему та визначає необхідність як організаційного, так і нормативно-правового врегулювання» [7, с. 45].

Зважаючи на глобальні зрушення у всіх сферах життя та мобільні тренди сучасності кожна країна намагається вибудувати свою міграційну політику, врахувавши, як виклики безпеки так і можливості, що відкриваються з прибуттям мігрантів. Європейський союз в останні роки переживає ряд проблем, пов'язаних зі старінням населення і нестачею робочої сили. Європейський ринок праці потребує «вливання» додаткової робочої сили, тобто трудових мігрантів. Для прикладу, «у країнах-членах ЄС до 2020 року в галузі охорони здоров'я відчутним був дефіцит фахівців у розмірі близько 1 млн осіб. Нестача працівників у галузі інформаційно-комунікаційних технологій складає 700 тис. робочих місць» [7, с. 76].

Інструментом залучення висококваліфікованої робочої сили до ЄС стала «Блакитна карта». Ще в 2007 році проект Blue Card був представлений президентом Європейської комісії Жозе Мануелем Баррозу. У травні 2009 р. Європейська рада прийняла «Блакитну карту» ЄС (Директиву з залучення висококваліфікованих мігрантів в ЄС), а в грудні 2011 р. було прийнято Директиву надання єдиного дозволу на працю. Разом вони становили схему під назвою «Блакитна карта» ЄС [8, с. 11].

Варто зауважити, що «Блакитна карта» видається від одного до чотирьох років з можливістю продовження (для порівняння, американська Green Card видається на 10 років із можливістю продовження). «Блакитна карта» є недоступною для мігрантів з країн, що розвиваються, особливо з Африканських країн, де існує проблема так званого «відпливу розумів». Три країни (Данія, Велика Британія та Ірландія) брати участь у проекті «Блакитна карта» відмовилися. Щодо критеріїв отримання «Блакитної карти», то вони у країнах-членах ЄС дещо відрізняються.

Міграційна криза стала не лише гуманітарною катастрофою, а й серйозним викликом фундаментальним здобуткам Євросоюзу, продемонструвавши кризу управління, неспроможність передових країн віднайти спільне для ЄС рішення щодо врегулювання проблеми біженців. Масові хвилі міграції стали дестабілізуючим фактором у межах спільної внутрішньої політики ЄС, перетворившись на болючу проблему для європейців, залишивши позаду економічні труднощі та безробіття.

Внаслідок неконтрольованого потоку біженців держави змушені спрямовувати фінансові та програмні пріоритети соціальної інтеграції на тимчасове утримання мігрантів з можливим скороченням соціальних гарантій для громадян європейського резидентства через брак коштів у бюджеті країни.

Підсумовуючи, слід зазначити, що питання безпеки і стабільності світу будуть залежати від уміння світової спільноти урегульовувати міграційні процеси, вибудовувати міграційну політику та міграційне законодавство кожної країни. Наслідки сучасної міграційної кризи, викликані в тому числі війною в Україні, можуть бути непередбачуваними. В найближчій перспективі проблема інтеграції та адаптації мігрантів в суспільне життя нових країн проживання стане однією із найскладніших для регулювання.

Джерела та література:

1. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. К. : НІСД, 2018. 472 с.
2. Зливков В.Л. Проблеми соціальної самоідентифікації української еліти. *Соціальна психологія*. 2004. № 6 (8). С. 7
3. Савін В.М. Міграційна політика як складова національної безпеки України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2 (30). С. 52–59.
4. Павленко С.О. Теоретичні та практичні проблеми протидії релігійному тероризму в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103). С. 48–61.
5. Geddes A. Immigration and Welfare State // International migration and security: opportunities and challenges / A. Geddes ; Ed. by E. Guild & J. van Selm. – London; New York : Routledge, 2005.
6. Свириденко Д.Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 279 с.
7. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 99–111. doi: 10.15407/dse2015.03.006
8. Єлейко І.В. «Блакитна карта» як інструмент залучення висококваліфікованої робочої сили країнами-членами ЄС. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове фахове видання. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Випуск 2. 2014. С. 76.

Тимощук А. В., ст. гр. СЗс–31,
Науковий керівник: Мартинюк Я. М., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості системи соціального забезпечення в Україні

В Україні система соціального захисту населення є складною підсистемою державного управління, де Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) відповідає за формування та реалізацію державної політики у цій

сфері. Структури Мінсоцполітики на місцевому рівні управляють регіональними соціальними закладами, що забезпечують надання соціальних послуг різним категоріям населення [1]. Система має складну ієрархічну структуру, включаючи різні установи, організації та волонтерів. Однак, ефективне використання фінансових та організаційних технологій потребує злагодженого підходу, оскільки соціальна політика в Україні більше спрямована на цільове фінансування бюджетних статей, а не на індивідуальну допомогу окремим групам населення.

Система соціального забезпечення в Україні має свої особливості, які відрізняють її від систем інших країн. Система соціального забезпечення в Україні базується на принципі загальної обов'язковості. Це означає, що всі працівники мають обов'язок сплачувати соціальні внески в державний бюджет, які використовуються для забезпечення соціального захисту населення. Українська система соціального забезпечення має складну структуру та складається з різних фондів, що забезпечують фінансування різних видів соціальних послуг та програм. Найбільш відомі з них – Пенсійний фонд та Фонд соціального страхування України. Оскільки об'єктами та суб'єктами соціальної політики виступають з однієї сторони державні інститути, а з іншої – населення країни, то доцільно розглядати комплексну систему соціального захисту як державний інститут опіки найменш захищеного прошарку населення.

Однією з основних проблем розвитку системи соціального забезпечення в Україні є низький рівень соціального захисту населення. Низька пенсійна та мінімальна заробітна плата, а також обмежені можливості доступу до якісних медичних послуг та інших соціальних послуг є проблемами, які вимагають реформування та поліпшення системи соціального захисту населення. Українська система соціального забезпечення також стикається з проблемою корупції та неефективного використання коштів державного бюджету, що вимагає змін в управлінні та контролі за їх використанням. Окрім цього, українська система соціального забезпечення стикається з проблемою недостатнього фінансування та нестачі коштів на забезпечення повноцінного соціального захисту населення. Це пов'язано з рядом факторів, зокрема з низьким рівнем економічного розвитку країни та неефективним управлінням державними фінансами.

Важливою складовою діяльності системи соціального забезпечення в Україні є забезпечення прав та інтересів громадян на здоров'я, освіту та соціальне становище. Для цього в країні діють різноманітні програми та проекти, спрямовані на покращення якості медичних послуг, забезпечення доступу до освіти та підвищення рівня соціальної підтримки. Незважаючи на ряд проблем, українська система соціального забезпечення поступово розвивається та модернізується [2]. Зокрема, проводяться реформи у сфері пенсійної та медичної систем, розширюється перелік соціальних послуг та підвищується рівень фінансування. Важливим кроком є запровадження електронних сервісів та систем онлайн-подачі заяв, що спрощує та прискорює отримання соціальних послуг громадянами [3].

Основна мета системи соціального забезпечення полягає в забезпеченні соціального захисту населення від ризику бідності та соціальної виключеності. Для досягнення цієї мети система соціального забезпечення повинна реалізовувати свою діяльність через:

1. Надання фінансової допомоги вразливим категоріям населення, таким як

люди з обмеженими можливостями, безробітні, пенсіонери та інші.

2. Забезпечення медичного обслуговування та доступу до якісної медичної допомоги.

3. Захист прав дітей та підтримка сімей з дітьми.

4. Надання соціальних послуг.

5. Підтримка жертв насильства, торгівлі людьми, соціальної дискримінації та інших форм соціального насильства.

6. Захист прав працівників та підтримка соціальної справедливості в сфері праці.

7. Розробка та впровадження соціальної політики, спрямованої на підвищення соціальної включеності та підтримку соціально вразливих категорій населення [4].

Отже, система соціального забезпечення в Україні є складною і розгалуженою, зі складною ієрархічною структурою, що включає різні рівні управління та соціальні заклади на місцевому рівні. Міністерство соціальної політики відповідає за формування та реалізацію державної соціальної політики, але ефективне використання фінансових та організаційних технологій потребує злагодженого підходу.

В цілому, система соціального забезпечення в Україні є важливою складовою державного управління, але потребує більш ефективної та прозорої роботи для задоволення потреб населення.

Загалом, основні напрями діяльності системи соціального забезпечення пов'язані з підтримкою соціальної захищеності населення та забезпечення соціальної справедливості в суспільстві. Таким чином, українська система соціального забезпечення має свої особливості та стикається зі своїми проблемами, однак поступово розвивається та модернізується для забезпечення соціального захисту населення та покращення якості життя громадян.

Список використаних джерел

1. Стойка А. Фінансування соціальної сфери: джерела і шляхи диверсифікації. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10savdsd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10savdsd.pdf) (дата звернення: 19.04.2023)

2. Пігуль Н., Люта О. Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник НБУ*, 2015. С. 30-35.

3. Бондаренко Ю.М. Удосконалення державних механізмів регулювання соціального захисту населення. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/index.html> (дата звернення: 21.04.2023)

4. Буздуган Я.Г. Поняття, принципи, форми фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні. URL: <http://www.viche.info/journal/960/> (дата звернення: 21.04.2023)

Волонтерський рух як форма взаємодії влади і громадянського суспільства

В основі волонтерської діяльності завжди лежить суспільна користь. Вирішення чи пом'якшення соціальної проблеми - те, навколо чого фокусується діяльність кожного волонтера або волонтерської групи.

Суспільна користь може бути як для всього суспільства загалом, так і для конкретної громади, у якій мешкає волонтер. Не має значення обсяг наданої допомоги; важливо те, наскільки волонтерам вдається бути поруч із тими, хто потребує допомоги найбільше.

Водночас волонтерство - не лише інструмент вирішення соціальних проблем, а й спосіб запобігання їм у майбутньому. «Волонтерство – це відповідальна участь і практика громадянської солідарності, віддана подоланню економічної, соціальної, культурної, релігійної та політичної несправедливості» [1]. Воно поширює, захищає і плекає загальний добробут країни й світу. Волонтерство не спиняється на визначенні проблем, а пропонує відповіді та проекти, які залучають якомога більше людей до розбудови суспільства, придатного для життя.

Волонтер – це людина, яка жертвує вільний час, уміння та талант на користь інших, спільноти, до якої належить, чи всього людства. Вона працює добровільно й безоплатно, творчо та ефективно реагуючи на суспільні потреби й сприяючи загальному добробутові. Хоча мотиви до волонтерської діяльності, культурні засади чи релігійні переконання можуть відрізнятися, усіх волонтерів об'єднує любов до людей і прагнення створити кращий світ.

В основі волонтерської діяльності лежать три ключові характеристики: добровільність, безоплатність та суспільна користь [2]. Волонтер надає допомогу за власним бажанням у вибраному напрямі волонтерської діяльності. Ніхто не може змусити людину стати волонтером; це завжди її рішення й прагнення долучитися до творення кращого світу.

Волонтер самостійно вибирає напрям, час, тривалість та обсяги своєї волонтерської допомоги. Водночас волонтерство не є заміником для інших обов'язків і видів діяльності (наприклад, обов'язків у школі, сім'ї та на роботі). Волонтер — це не людина без особистих проблем, а хтось, хто живе в людській реальності, не тільки сам собою, а й через постійні стосунки з іншими.

Волонтерство – це завжди безоплатна й безкорислива діяльність. Волонтер не отримує коштів чи іншої матеріальної вигоди від надання волонтерської допомоги; натомість здобуває можливості для особистого розвитку, унікальні знання та навички, цінні знайомства й можливість реалізувати свій потенціал через допомогу іншим.

Серед нормативних актів, які регулюють волонтерську діяльність в Україні, виокремлюють:

- Закон України «Про волонтерську діяльність» [3] – основний документ,

який регулює відносини, пов'язані з наданням волонтерської допомоги. Закон визначає, хто може надавати волонтерську допомогу, у яких напрямках та за яких умов.

– Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [4] – основний документ, який регулює відносини у сфері благодійності. Зокрема, Закон визначає поняття благодійної діяльності, благодійної організації, бенефіціара, а також виокремлює п'ятнадцять сфер благодійності та умови збору благодійних пожертв.

Фахівець із роботи з волонтерами зобов'язаний ознайомитися з повним текстом документів, щоб мати чітке уявлення про те, як має відбуватися волонтерська діяльність.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника [3].

Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтер – людина, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності. Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості.

Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

Залучати волонтерів до своєї діяльності можуть організації та установи, які є неприбутковими. Волонтери можуть надавати волонтерську допомогу як індивідуально, так і разом з організацією. Волонтер може отримати посвідчення волонтера, здійснюючи волонтерську діяльність в організаціях та установах, що залучають до своєї діяльності волонтерів [3].

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» регулює відносини, що виникають у процесі надання й отримання волонтерської допомоги. Розуміння основних норм Закону допомагає фахівцю з роботи з волонтерами адаптувати волонтерів до особливостей волонтерської діяльності в благодійній організації.

Варто враховувати, що переважна більшість волонтерів досить погано розуміється на тонкощах законодавства та того, як функціонують неурядові організації в Україні. Відповідальністю фахівця з роботи з волонтерами є формування належних умов, за яких волонтер може надавати волонтерську допомогу й дізнаватися більше про те, як працює громадський сектор.

Список використаних джерел

1. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2022/02/5_ukr_digital_whole.pdf (дата

звернення: 24.04.2023)

2. Позняк-Хоменко Н. Волонтери: сила небайдужих. Тернопіль: Джура, 2020. 102 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pozniak-Khomenko_Nataliia/Volontery_syla_nebaiduzhykh.pdf? (дата звернення: 26.04.2023)

3. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 29.04.2023)

4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 29.04.2023)

Ярошук О. Я.

Директор Волинського обласного центру соціальних служб

Сучасні підходи у забезпеченні права дитини на зростання та виховання у сім'ї

У Конвенції ООН про права дитини, ратифікованої Україною ще 1991 року, серед основних прав кожної дитини зафіксовано право на зростання та виховання у сім'ї. Слід визнати, що забезпечення цього права стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, становить проблему, вирішення якої вимагає застосування принципово нових для вітчизняної практики соціальної роботи підходів. Європейський та світовий досвід свідчить передусім сім'я. Базуючись на визнанні цієї істини, пріоритетами європейської соціальної роботи є збереження біологічної сім'ї для дитини, підтримка прийомних сімей, а не інтернатних закладів.

В Україні розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 р. №526-р затверджена Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей. На виконання якої розроблений Регіональний стратегічний план дій з реформування інституційного догляду і виховання дітей Волинської області на 2018–2026 роки. Основною метою цього плану є послідовне реформування діючої системи забезпечення прав дітей у регіоні та формування системи, яка забезпечить проживання, догляд і виховання в сім'ї, або в умовах максимально наближених до сімейних.

Стратегічні цілі:

1. Розвиток освітніх, медичних, соціальних і реабілітаційних послуг для дітей і сімей з дітьми.
2. Розвиток сімейних та інших форм альтернативного догляду для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
3. Кадрове забезпечення реформування системи інституційного догляду та виховання дітей.
4. Трансформація інституційного догляду та виховання дітей.
5. Інформаційно-просвітницька діяльність.

На початок війни було 67 586 дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування. З них 63 002 виховувались у сімейних формах виховання, 4584 перебували у закладах інституційного догляду. Тому саме зараз, на тлі війни коли ще більше дітей потребують захисту та підтримки, важливо посилити підготовку усиновлювачів, прийомних батьків, батьків-вихователів, патронатних вихователів.

З 24 лютого 2022 року відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено режим воєнного стану. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.03.2022 р. № 349 "Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану" під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану до дитячого будинку сімейного типу можуть влаштовуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового влаштування в межах передбаченої граничної чисельності дітей у дитячому будинку сімейного типу.

У разі відсутності технічної можливості видати наказ служби у справах дітей за місцем функціонування відповідної прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу діти влаштовуються за наказом служби у справах дітей відповідної обласної та Київської міської військової адміністрації.

У разі набуття тимчасово влаштованою дитиною статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, така дитина влаштовується до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу на загальних підставах з призначенням виплати державної соціальної допомоги.

Проходження особами, в сім'ї яких влаштовуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, під опіку, піклування, курсу навчання з виховання таких дітей у центрі соціальних служб не вимагається.

Діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які залишилися без піклування батьків, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, можуть тимчасово влаштовуватись до інших закладів, в яких передбачено цілодобове перебування дітей, у населених пунктах, в яких можливо забезпечити безпеку дітей з урахуванням їх віку та стану здоров'я. На період тимчасового влаштування діти вважаються вихованцями закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, до яких вони влаштовані відповідно до законодавства до введення надзвичайного або воєнного стану.

Волинський обласний центр соціальних служб з 2020 року є закладом, що проводить методичне забезпечення організації соціальної роботи, надання соціальних послуг, організовує відповідні навчання.

Метою Волинського обласного центру соціальних служб є методичне забезпечення проведення у територіальних громадах соціальної роботи, надання соціальних послуг, соціальної допомоги, соціальної підтримки особам/сім'ям, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, організація навчальних заходів з питань соціальної роботи, надання соціальних послуг.

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу», від 26.04.2002 № 565 «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» затверджена Програма навчання для прийомних батьків та батьків-вихователів з метою підвищення їх виховного потенціалу. Прийомні батьки та батьки-вихователі один раз на два роки проходять навчання з метою підвищення їхнього виховного потенціалу.

Мета програми – посилення виховного потенціалу прийомних батьків,

батьків-вихователів, підвищення рівня їх компетентності, що сприятиме встановленню позитивних взаємостосунків батьків з дітьми, повноцінному розвитку дітей та самореалізації батьків.

Програма має універсальну побудову, орієнтована на потреби та запити прийомних батьків, батьків-вихователів, спирається на науково-педагогічні принципи освіти дорослих (пріоритет самостійного навчання, опори на власний досвід, індивідуальний підхід до змісту навчання, системність, усвідомлення процесу навчання, актуалізація його результатів, розвиток потреби у подальшому підвищенні власної кваліфікації та самоосвіти тощо).

У 2022 році спеціалісти Волинського обласного центру соціальних служб провчили 81 особу.

Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» заявляє, що застосовуватиме Конвенцію відповідно до цінностей, принципів і норм, визначених Конституцією України, зокрема щодо захисту прав людини та основних свобод, рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, гендерної ідентичності, формування відповідального материнства та батьківства, підтримки сім'ї та охорони дитинства.

У справі захисту прав дітей дуже важлива співпраця державних органів, партнерів та громадських організацій. Це дає можливість створювати та впроваджувати важливі ініціативи.

Проект «Моніторинг потреб та підтримка дітей в умовах війни» на замовлення Міністерства соціальної політики України та Національної соціальної сервісної служби за фінансової підтримки Представництва Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ ключовим компонентом якого визначено навчальну діяльність, а регіональні центри соціальних служб партнерами в процесі організації та проведення навчання сімей, які виявили бажання тимчасово влаштувати дитину, залишену без батьківського піклування.

Так, цільовими групами проекту є:

1. Фахівці/спеціалісти: працівники служб у справах дітей, надавачі соціальних послуг, працівники інституційного догляду і виховання, зокрема, будинків дитини та представники інших відповідних служб та суб'єктів, які займаються виявленням та підтримкою дітей без супроводу та дітей, які розлучені з сім'єю.

Мета навчання: підвищення спроможності фахівців/спеціалістів щодо захисту дітей, забезпечення їхніх основних потреб у надзвичайних ситуаціях, зокрема з питань виявлення, влаштування та підтримки дітей, які залишилися без батьківського піклування, та сімей, у які вони влаштовані.

2. Сім'ї: сім'ї, які здійснюють догляд та виховання влаштованих до них дітей (прийомні батьки, патронатні вихователі, батьки – вихователі ДБСТ, опікуни, піклувальники), усиновлювачі; сім'ї, які виявили бажання тимчасово влаштувати дитину, яка залишилась без батьківського піклування.

Мета навчання: підвищення потенціалу сімей з питань захисту, догляду та виховання дитини в умовах війни.

Також відбулася онлайн підготовка сімей, які виявили тимчасово прихистити дитину та зареєструвались в Чат- боті «Дитина не сама». У навчанні у 2022 році взяли участь 115 сімей з Волинської області, які пройшли повний курс та

підтвердили своє бажання прийняти дитину, яка залишилась без батьківського піклування.

У 2022 році у регіональному центрі соціальних служб підготовлено 2 тренери і 1 психолога за Програмою підготовки кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі, опікуни/піклувальники, усиновлювачі, патронатні вихователі (наказ Міністерства соціальної політики України від 12.09.2022 р. № 245). Загалом тренерами обласного центру соціальних служб у 2022 році підготовлено:

- кандидатів в усиновлювачі – 77 осіб;
- кандидатів в опікуни, піклувальники – 15 осіб;
- кандидатів в прийомні батьки, батьки-вихователі – 21 особа.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини 1989 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

2. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 №526-р

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2022 р. № 349.

4. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 564.

5. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002. № 565.

Соціальний захист населення в умовах воєнного стану

Оскар Вальтер, вільний дослідник,
Інгольштадт, Німеччина
Костюк М. П., к. іст. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Можливості для отримання медичної допомоги українськими біженцями у ФРН

Українські біженці, які на момент прибуття до Німеччини серйозно захворіли або потребують термінової медичної допомоги мають всі можливості для отримання її у повному обсязі, згідно Закону про допомогу шукачам притулку. Для цього в пунктах первинного прийому проводиться терміновий медогляд особи незалежно від статі віку, вагітності і т.д. При виявленні хворобливих симптомів пацієнту терміново надається необхідна допомога згідно медичного регламенту. Підставою для всіх першочергових медичних заходів для українських біженців є паспорт або свідоцтво про народження в Україні. На відміну від інших подібних контингентів із третіх країн, українські біженці звільнені від бюрократичної заяви-прохання про надання медпослуг.

Для можливості лікування у лікаря або ж отримання щеплень потрібна довідка про лікування. Її можна отримати від місцевих служб соціального забезпечення (Sozialamt), які можуть зареєструвати біженців у медичних страхових компаніях. Саме ці компанії видають довідки про лікування, з якими можна отримати будь-який вид медичної допомоги, включаючи і зубопротезну. В окремих землях Німеччини набули поширення електронні медкарти, які замінюють традиційний формат. Медкарта постійно перебуває в руках біженців пред'являється лікарям під час прийому [1].

Українські біженці мають право на безкоштовне отримання певних ліків (антибіотиків, інсуліну, серцевих препаратів), перев'язувальних матеріалів, а також на безкоштовні медичні огляди у стоматолога чи гінеколога. Але для отримання ліків потрібен рецепт від лікаря. Щоб отримати рецепт чи пройти безкоштовний медогляд потрібна електронна медична картка або довідка про лікування. Якщо в аптеці немає препарату, який біженець приймав в Україні, лікар призначає альтернативний німецький препарат з тою самою діючою речовиною.

Ще одним напрямом медичного обслуговування біженців з України є рекомендація певних щеплень. Для дітей особлива увага приділена захисту від різних інфекційних захворювань, зокрема, краснухи, вітряної віспи, кору. Дорослі можуть вакцинуватися проти COVID-19. Що ж стосується тестування, то у всіх німецьких містах є відповідні центри, де воно проводиться безкоштовно. Українським біженцям особливо слід пам'ятати, що діти, які хочуть відвідувати дитячі садки чи школи обов'язково повинні бути щеплені від кору. Вакцинація для них безкоштовна і здійснюється у пунктах первинного прийому або ж педіатрами [2].

Для вагітних жінок передбачено право на весь комплекс медичних заходів, які включають медичні огляди та необхідну медичну допомогу як під час вагітності, так і в післяродовий період, включаючи й невідкладну.

Для отримання всіх видів підтримки та медичного догляду біженцям з обмеженими можливостями необхідно обов'язково зареєструватися в центрах прибуття або ж в імміграційних органах. Це дасть можливість отримувати не лише медичну допомогу, але й багато допоміжних послуг, які пов'язані з діагнозом пацієнта. Зокрема, можна отримати інвалідні візки чи засоби для ходьби, можна замовити послугу «Essen auf Rädern» («Обід на колесах»). Для цього необхідно зробити відповідне звернення до органу соціального захисту [2].

Зважаючи на те, що значна частина українських біженців отримали серйозні психологічні травми від пережитих жахів війни, німецька система охорони здоров'я передбачила можливість отримання необхідної психологічної допомоги. Щоб отримати її, слід звернутися до сімейного лікаря, які дасть направлення до відповідного спеціаліста або ж до консультаційного центру. А для волонтерів і штатних працівників, які працюють у пунктах прийому біженців, були розроблені спеціальні практичні вказівки «Травма-чутливе та повноцінне поводження з біженцями». Вони допомагають їм розпізнати симптоми психологічної травми, помітити ризик її повторення, відповідним чином реагувати та швидко і ефективно надати необхідну допомогу [3].

В цілому німецькі служби охорони здоров'я та соціального захисту готові надати максимум послуг українським біженцям, допомогти їм зберегти або відновити

своє фізичне і психологічне здоров'я, а також уникнути стресових ситуацій в період адаптації в новому для них інонаціональному соціальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Krankenversicherung und medizinische Versorgung von Flüchtlingen URL: <https://www.aok.de/pk/hilfe-ukrainische-fluechtlinge/hilfe-fuer-ukrainer/> Дата звернення: 01.05.2023.

2. Arztbehandlung, Medikamente und Impfungen: So erhalten Flüchtlinge aus der Ukraine Hilfe URL: <https://www.aok.de/pk/hilfe-ukrainische-fluechtlinge/hilfe-fuer-ukrainer/> Дата звернення: 01.05.2023.

3. Praxisleitfaden „Traumasensibler Umgang mit Geflüchteten“. URL: <https://www.baff-zentren.org/produkt/praxisleitfaden/> Дата звернення: 01.05.2023

Ващук О. М., ст. гр. СЗ–41

Науковий керівник: Мартинюк Я. М., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Зарубіжний досвід соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей

Питання соціального захисту учасників бойових дій є пріоритетним у багатьох країнах, але лише деякі з них досягли високого рівня соціального захисту окремих категорій населення (Австралія, Грузія, Ізраїль, Польща, Канада, Південна Корея, США, Хорватія). Для України важливо вивчити досвід цих країн з точки зору параметрів: місцевих особливостей, правового, організаційного та інституційного забезпечення державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій.

Так, у Польщі основними законодавчими актами є: Закон «Про визнання учасників бойових дій та інвалідів бойових дій та членів їх сімей, які загинули або пропали безвісти під час виконання завдань»; «Про військову службу учасників бойових дій-контрактників», «Про військову службу учасників бойових дій-професіоналів», «Про учасників бойових дій за кордоном» з метою забезпечення соціального захисту учасників бойових дій, які беруть участь у миротворчих операціях і бойових дій [8].

У Сполучених Штатах громадяни, які служили в армії протягом принаймні певного періоду призову (180 днів або більше) і були звільнені без будь-яких злочинів, класифікуються як «ветерани та учасники бойових дій» і мають право на певні пільги правовий статус, їхні соціальні виплати викладені в «Кодексі США» [3].

Важливо наголосити, що у Стратегії національної безпеки України, зокрема, наголошується на «Забезпеченні інтеграції України до Європейського Союзу та створенні умов для членства в НАТО», що передбачає реформування Збройних Сил та запровадження стандартів держав-членів НАТО в Україні [1].

У Південній Кореї вже більше п'ятдесяти років діє Міністерство у справах ветеранів і патріотів, яке забезпечує підтримку і охорону здоров'я, виплату

соціальної допомоги, визнання національних заслуг тим, хто зробив великий внесок у боротьбу за незалежність [7]. Такі виплати (пільги) включають медичну допомогу, освітню підтримку, пільгові умови різноманітних кредитних програм, питання працевлаштування та поховання на національному кладовищі Південної Кореї.

На офіційному сайті Міністерства національної оборони Республіки Польща зазначено, що важливою місією польських збройних сил була операція НАТО в Афганістані, а також НАТО в Іраку та місія ЄС у Боснії та Герцеговині [8]. Окремо створений соціальний департамент координує питання соціальної адаптації та соціального забезпечення звільнених учасників бойових дій та ветеранів. Сфера його діяльності – бюджетне планування, розробка індивідуальних проєктів та соціальних програм (субвенції учасникам бойових дій та ветеранам), співпраця та координація з Міжнародним координаційним комітетом військово-соціальних служб (CLIMS), санаторно-курортне лікування та допомога пораненим, а також підтримка найближчих родичів потерпілих за цих обставин, прийняття рішень з питань соціального та пенсійного забезпечення та інших питань [8].

Наприклад, в Ізраїлі Міністерство оборони створило відділ по роботі з колишніми учасниками бойових дій. До його основних завдань входить: сприяння зв'язку підрозділів сил оборони з учасниками бойових дій та їх сім'ями, родичами загиблих під час бойових дій (локальні конфлікти, АТО, інші питання); реалізація політики соціального захисту, оформлення допомоги, лікування, професійної та функціональної реабілітації учасників бойових дій, організація соціально-психологічної підтримки їх та їх сімей.

Міністерство військових справ Хорватії має у своїй структурі Департамент у справах учасників бойових дій, жертв війни, солідарності поколінь, у справах сім'ї, полонених і зниклих безвісти. Місія Міністерства – захищати інтереси учасників бойових дій, виховувати та підтримувати цінність поваги до цих учасників бойових дій у суспільстві. На офіційному сайті зазначено кілька діючих державних програм для учасників бойових дій та їхніх сімей, зокрема належного медичного та соціального захисту, покращення якості життя цих категорій людей, збереження пам'яті про хорватських учасників бойових дій.

Департамент у справах ветеранів США – державна інституція виконавчої гілки влади, правонаступник Управління у справах ветеранів [2], яка займається питаннями соціального захисту цієї категорії осіб. Основними завданнями Міністерства є: соціальне, правове та пенсійне забезпечення (захист) учасників бойових дій США, їх сімей та осіб, які перебувають на утриманні (включаючи загиблих учасників бойових дій); підготовка до цивільного життя; іпотечні та страхові кредити; надання різноманітних

Слід зазначити, що Австралія розробила Австралійський пакт, який порушує важливі для держави питання щодо цієї категорії осіб, визнає унікальність військової служби та підтримки учасників бойових дій. Особливість Австралії: індивідуальний підхід до учасників бойових дій. До ініціативи залучаються компанії та громадські організації (надавачі послуг), бійцям пропонують умови для служби. Діє загальнодержавна телефонна лінія, яка надає психологічну підтримку громадянам (у тому числі демобілізованим учасникам бойових дій) [4].

Водночас у Великій Британії організацією психологічної допомоги учасникам бойових дій займається медична служба (благодійна організація) [5], Міністерство

оборони має спеціалізований відділ соціального та пенсійного забезпечення військовослужбовців збройних сил Королівства. Форми допомоги: одноразова та додаткова (до свят, ювілеїв, за заслуги), гарантована регулярна (до кінця життя особам з інвалідністю), медичні витрати, пов'язані з лікуванням, пенсійні виплати.

Слід також зазначити, що в Австрії, де служби підтримки сімей діють на постійній основі, учасники бойових дій мають страхові поліси на випадок смерті, поранення чи хвороби. Більше 15 % державного бюджету йде на військові цілі, країна є лідером у сфері охорони здоров'я, особливо для учасників бойових дій, а пільги поширюються і на членів їхніх сімей [6].

Доцільно підкреслити, що в зарубіжних країнах існує усталена практика фінансування з державного бюджету підтримки учасників бойових дій для надання певних пільг і соціальних програм, а також підтримки учасників бойових дій та їх сімей у швидкій адаптації після проходження військової служби або реабілітація. Механізми фінансової підтримки учасників бойових дій включають різноманітні грошові виплати, пенсії, в тому числі виплати у разі втрати годувальника або інвалідності.

Отже, можна зробити висновок про важливість соціальної та професійної адаптації учасників бойових дій для вказаних країн. В Україні здійснюється обов'язковий обмін досвідом, вивчення та застосування стандартів країн-членів ЄС та НАТО, створення цілісної національної системи підтримки та соціальної допомоги для учасників бойових дій, побудова цілісної системи соціального захисту.

Список використаних джерел

1. Familienbetreuung. URL: <https://www.homeinstead.de> (дата звернення: 20.04.2023)
2. Korolchuk O., 2016, Social protection of ATO participants and members of their families in modern conditions of development risks of Ukraine, *Journal of Geography, Politics and Society*, 6(3), 18-24.
3. Kotenko T., Horemykina Yu., 2018, Social protection of ATO participants and their families in Ukraine: an analytical review and promising measures, *Journal of Geography, Politics and Society*, 8(1), 24-40.
4. Lifeline Australia: crisis support. Suicide Prevention. URL: <https://www.lifeline.org.au> (дата звернення: 20.04.2023)
5. Medvid M., Zvieriev M. 2018, Initiatives on social protection of anti-terrorist operation participants and the experience Exchange on conducting military operations, *Journal on economic issues «Perspectives»*, 42-50.
6. Ministarstvo hrvatskih branitelja URL: <https://branitelji.gov.hr/o-ministarstvu/9> (дата звернення: 23.04.2023)
7. Ministry of Patriots and Veterans Affairs, South Korea. URL: <http://english.mpva.go.kr/basic/content/content.asp?sgrp=D01&siteCmsCd=CM0015&topCmsCd=CM0026&cmsCd=CM0051&pnum=2&cnum=4> (дата звернення: 25.04.2023)
8. Obrony Narodowej Ministerstwo (Ministry of National Defence Republic of Poland). URL: <http://en.mon.gov.pl/missions> (дата звернення: 24.04.2023)

Проблеми отримання документу про участь в бойових діях військовим, які протистоять повномасштабному вторгненню росії в Україну з 2022 року

Постановка проблеми. У зв'язку із збройною агресією російської федерації у Донецькій, Луганській областях та розгортанням антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил (далі – АТО/ООС) з 2014 року, а з повномасштабним вторгненням з 24 лютого 2022 року надзвичайно гостро постало питання правового регулювання статусу осіб, що безпосередньо задіяні у цій так званій «гібридній», а насправді – неоголошеній війні росії проти України. Віднедавна таким особам надається статус учасника бойових дій.

Мета – розкрити суть учасника бойових дій (далі – УБД) та проблеми отримання учасниками відповідного документа для отримання відповідних пільг, соціальних виплат та статусу.

Результати дослідження. Вперше поняття «учасник бойових дій» було застосовано у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 1 лютого 1994 року [2] з метою соціального і правового захисту ветеранів громадянської війни, Великої Вітчизняної війни та війни в Афганістані. Відповідно до Ст. 4 Закону про ветеранів війни, «ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав, до яких належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни» [2].

Відповідно до Ст. 5 Закону «учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час» [2]. Перелік підрозділів, що входили до складу діючої армії, та інших формувань визначається Кабінетом Міністрів України. Стаття 6 цього Закону містить вичерпний перелік осіб, яким надається статус учасника бойових дій [2].

Прийняті з 2014 по 2021 рр. щодо учасників АТО та ООС нормативні акти створили колізію права, адже АТО офіційно не завершилось, а ООС офіційно почалось, що викликало багато непорозумінь як в діяльності правоохоронних органів та органів суддівства, так і в правовому статусі учасників АТО/ООС, в тому числі і щодо їх соціального захисту та соціального забезпечення. Але, провівши правову аналогію і правовий аналіз чинного законодавства, можемо відмітити, що поняття учасник АТО/ООС має чітке часове обмеження: особа визнається учасником АТО/ООС лише в момент її перебування в зоні АТО/ООС, але до отримання нею статусу учасника бойових дій. Відколи особа отримує посвідчення учасника бойових дій, на неї поширюється законодавство про ветеранів війни.

З часом війни 2022-2023 років учасників бойових дій збільшилось в десятки разів, адже для зупинення повномасштабного вторгнення росії до України стали до лав збройних сил України (ЗСУ) і резервісти, і добровольці в складі ТРО, і кадрові

військові.

Станом на початок 2023 р. 51 % ветеранів та чинних військових мають проблеми з оформленням довідок, необхідних для отримання статусу учасника бойових дій чи пільг. Часто вони отримують невмотивовані відмови у наданні документів.

З січня по березень 2023 р. роботи фахівці юридичної консультації Український ветеранський фонд Мінветеранів опрацювали понад 300 запитів. Дані оприлюднили під час заходу «Гідність і Повага», під час якого презентували концепцію ветеранських політик та змін.

Найпоширеніші проблеми, з якими стикнулись військові, це:

- проблеми з отриманням у військовій частині необхідних документів для оформлення УБД;
- проходження ВЛК;
- неможливість отримання у військовій частині документів, необхідних для оформлення одноразової грошової допомоги [5].

З моменту, коли боєць виконує бойові чи службові завдання, або отримує контузію, каліцтво – його безпосередній керівник у місячний термін має подати на розгляд комісії перелік документів, які є підставою для надання статусу учасника бойових дій [5].

На практиці, командири цього алгоритму не дотримуються, тому захисники й захисниці змушені самостійно збирати документи, щоб оформити статус УБД [4].

Коли військові починають збирати необхідні довідки, вони часто стикаються з тим, що у військових частинах довго не видають необхідні документи, оскільки наразі не встановлено термін розгляду рапортів. Є випадки безпідставних відмов у видачі таких документів. Часто захисникам видають довідки, що не відповідають встановленому зразку, мають помилки в назвах, неточності у формулюваннях, що також згодом унеможливує розгляд таких документів відповідною комісією. Нерідко військові не можуть розібратися, до якої комісії їм необхідно звернутися і куди безпосередньо скеровувати документи. Терміни розгляду документів та ухвалення рішення про надання чи відмову щодо статусу УБД не дотримуються, що також негативно впливає на процес [4].

З неофіційного спілкування з військовими, які брали участь в обороні Бахмута, Соледару, Вугледару, Червонопопівки, інших міст та сіл Донецької та Луганської областей, які наразі знаходяться під постійним вогневим тиском, відомо, що командуванням:

1) не виписуються вчасно документи на переміщення рот, бригад в зону безпосередніх бойових зіткнень. Відтак, збройні відділення воюють, несуть величезні втрати без належного підкріплення, а офіційно вони не висувались далі «третьої» лінії оборони;

2) статус учасника бойових дій можна отримати лише при перебуванні не менше 30 календарних днів в зоні бойових зіткнень. Насправді збройні відділення перебувають від 25 до 29 календарних днів і тоді їх відводять в безпечну «третю» лінію оборони, тим самим обмежуючи можливість військових доказати своє перебування на «нулі» необхідну кількість днів;

3) з 1 лютого 2023 р. відбулося зонування зон бойових зіткнень за ступенем небезпеки буквально по окремих територіальних громадах і часто безпосередні

вогневій позиції «нуля» знаходяться саме в тих зонах, які не потрапили в небезпечний список;

4) з 1 січня 2023 року військовим встановили чергування від 2 до 4 діб, які вважаються виходами в безпосередню зону бойових зіткнень, а інші дні «вихідними» за 15-20 км від цієї зони, що не дає можливості апелювати про 30-денний безперервний термін перебування в небезпечній зоні.

Ці та інші проблеми, які носять ситуативний характер, не дають можливості військовим, які захищають територіальну цілісність та суверенітет України, отримати належний їм статус, соціальні виплати та пільги, належне лікування, реабілітацію та відновлення.

Висновок. Усунення проблем ми вбачаємо в:

1) встановленні кримінальної відповідальності командирам, які приховують дійсний стан місця знаходження своїх підлеглих і закривають можливість отримання ними статусу учасника бойових дій за письмовим зверненням самих військових у військову прокуратуру;

2) на період дії воєнного стану розглядати питання про надання статусу учасника бойових дій на підставі довідки без подачі інших підтверджуючих документів: витягів (копій) бойових донесень, журналів бойових дій, вахтових журналів, польотних листів;

3) встановленні чітких термінів, протягом яких військові частини повинні надати документи необхідні для оформлення статусу учасника бойових дій;

4) перегляді та внесенні змін до чинного законодавства, зокрема, у постанову Уряду № 413 від 20.08.2014 р., так як вона приймалася в період АТО/ООС, а внесені до неї зміни вже не повною мірою можуть захистити і гарантувати права ветеранів та військових, які беруть участь у бойових діях на даний час.

Список використаних джерел

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р., № 2011–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 17.04.2023)

2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551–XII (редакція від 27.10.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 17.04.2023)

3. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Постанова КМУ №413 від 20 серпня 2014 року (редакція від 25.10.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.04.2023)

4. Солімчук О. Як усунути проблеми з оформленням статусу учасника бойових дій: покрокова інструкція. *ГлавКом*. 05.04.2023. URL:

Карась О. Р., студент групи СЗм-11,
Жук О. М., к.і.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості соціальної підтримки здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану

Зміни в українському суспільстві за останні десятиліття супроводжуються процесами, які значно впливають на зміну соціальної дійсності. Новим явищем для сучасної України стала диференціації соціального забезпечення в Україні. Військово-політичні зіткнення, соціально-економічні кризи, міжетнічні конфлікти на пострадянському просторі призвели до значного зростання осіб ,які перебувають у складних життєвих обставинах, отримали тимчасовий притулок, що відповідно спричинило істотні зміни в настроях і світогляді людей, їх способі життя. За таких умов збільшується роль та важливість соціальної підтримки здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.

До особливостей соціальної підтримки здобувачів вищої освіти в Україні в умовах воєнного стану варто віднести наступний перелік забезпечення :

1. Навчання за державним замовленням.
2. Стипендіальне забезпечення в закладах вищої освіти.
3. Допомога в придбанні навчальної літератури, одягу, взуття.
4. Безоплатне проживання в гуртожитках.

Зарахування на навчання за державним замовленням , як правило , проводиться на конкурсній пропозиції за спеціальностями відповідно до наказу Міністерства освіти та науки України № 128 «Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм» від 01.02.2021р., а також зарахування на бюджет пільгових категорій населення [3].

У переважній більшості навчальний процес за державним замовленням проводиться у денному форматі , окрім цього є можливість навчатись за державним замовленням також за вечірньою, заочною або дистанційною формами здобуття освіти. Одним з таких прикладів є прийняття на навчання державних службовців, голів місцевих держадміністрацій, їх перші заступники та заступники, посадові особи місцевого самоврядування, які здобули ступінь вищої освіти магістра*/бакалавра, працюють в органах державної влади чи органах місцевого самоврядування, мають стаж державної служби або служби в органах місцевого самоврядування не менш як один рік на момент подання документів до приймальної комісії відповідно до п.10 наказу Міністерства освіти та науки України № 789 [4].

Абітурієнти, які змогли набрати необхідну кількість конкурсних балів для зарахування на навчання за державним замовленням мають право отримувати академічну стипендію за рейтинговими списками навчальної групи в якій вони навчаються або отримувати соціальну стипендію для малозабезпечених категорій

населення та пільгових категорій [1].

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану на початку 2023 року відбулось підвищення розмірів соціальної стипендії для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та особам з їх числа до 23 років, а також студентам, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків. Вищезазначені категорії наділені унікальним правом отримувати водночас академічну та одну соціальну стипендію на вибір, на відміну від всіх інших категорій із правом отримання тільки однієї стипендії, а також передбачене повне державне утримання [2].

Також діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування до 18 років, від 18 до 23 років та студенти, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків отримують щорічну грошову допомогу для придбання навчальної літератури в розмірі трьох соціальних стипендій, забезпечуються одягом і взуттям, а також одноразовою грошовою допомогою в розмірі не менше 6 прожиткових мінімумів для осіб відповідного віку.

Соціальною підтримкою здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану зі сторони держави також передбачає пільгове проживання в гуртожитку для певних категорій студентів[5]. Зокрема безплатне проживання за рішенням керівників навчального закладу може бути доступне для :

- дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, а також студентів, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків;
- дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю I, II груп;
- особам, визнаними учасниками бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни, постраждалими учасниками Революції гідності та їх дітям;
- дітям, один з батьків яких загинув (пропав безвісті) внаслідок відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації;
- 50% знижка вартості проживання для внутрішньо переміщених осіб. Цей перелік не є вичерпним і може доповнюватись та змінюватись.

Охарактеризовуючи соціальну підтримку здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану варто зауважити, що попри складну військово-економічну ситуацію в країні держава продовжує виконувати усі соціальні зобов'язання, попри складнощі у бюджеті та малий їх фінансовий розмір.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України № 1045 від 28.12.2016р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2016-%D0%BF#Text>
2. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України № 2342-IV від 13 січня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
3. Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм : наказ Міністерства освіти та науки України № 128 від 01.02.2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0454-21#Text>

4. Про затвердження Порядку прийому на навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістрів за спеціальністю "Публічне управління та адміністрування" галузі знань "Публічне управління та адміністрування" : постанова Кабінету Міністрів України № 789 від 29.07.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-2009-%D0%BF#Text>

5. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти : наказ Міністерства освіти та науки України № 847 від 24.12.2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0075-04#Text>

Карпінчук Л. П., ст. гр. СЗ-41

Науковий керівник: Сільвестрова О. Ю., к. філос. н., доцент,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Реабілітація жінок, які зазнали насилля в умовах воєнного стану

З початком повномасштабної війни злочинів щодо жінок стало набагато більше. Про це свідчать випадки звалтувань цивільного населення військовими, де зафіксовані побої, синці, рани на тілі жінок-дівчат. Після пережитого насильства жінки перебувають у важкому психологічному, фізичному стані, тому виникає потреба в їх реабілітації та адаптації до нормального життя.

За визначенням науковців соціальна реабілітація жінок, що зазнали насильства – «це вид роботи, спрямований на відновлення їх морального, психічного та фізичного стану, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загально визначеними правилами і нормами» [3, с. 34]. Заходи соціальної реабілітації забезпечують центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Як свідчать дані Національної поліції України, в умовах воєнного стану кількість випадків домашнього насильства збільшилася на 40% порівняно з попередніми роками. Така статистика вказує на те, що військові дії спричинили підвищення рівня агресії серед населення, психологічна напруга і небезпечні умови життя стали фактором збільшення випадків домашнього насилля над жінками [4].

Для надання допомоги жінкам, що зазнали насильства, створюється мережа спеціальних закладів, де застосовується комплексний підхід до вирішення проблем кожної особи. Зокрема це може бути надання безпечного притулку, психологічна допомога та консультації, реабілітаційні заходи, супровід тощо [2, с. 114].

Окрім домашнього насильства, в умовах війни багато жінок постраждали від російських військових. Є досить багато встановлених фактів знущань над жінками на територіях, що були в окупації. Пережиті події залишають для жінок важкі психологічні та фізичні травми, що спричиняє необхідність в реабілітаційній допомозі.

В таких ситуаціях жінкам важливо розуміти, що самотійно боротися з проблемами не варто. Для отримання комплексної допомоги потрібно звертатися до спеціалістів. Так для надання психологічної допомоги жінкам, які пережили сексуальне насильство від російських військових або ж стали його свідками, благодійним фондом Future for Ukraine було створений проект «Gidna». В рамках цього проекту жінкам надають допомогу кваліфіковані спеціалісти, які пройшли

навчання у психологині Рут Дорум з Ізраїльської коаліції травми [7].

Як зазначають спеціалісти кризового центру Чернівців «Місто Добра», реабілітація жінки, яка зазнала насильства може тривати близько одного року. За цей період з жертвою працюють психологи, надаючи необхідну підтримку для подальшої адаптації в повсякденне життя. Жінки, які переживають домашнє насильство, можуть звернутися на національну гарячу лінію 0 800 500 335 (з мобільного та стаціонарного) або 116 123 (з мобільного) [6].

Фахівець з соціальної роботи відіграє важливу роль в організації соціальної допомоги жінкам, що зазнали насильства. Під час роботи з цією категорією жінок можуть застосовуватися такі підходи: «виховний (в ролі консультанта, експерта), фасилітація (виконує завдання помічника у подоланні проблеми), адвокатування (виконання ролі адвоката від імені клієнта)» [1, с. 49].

Сьогодні, в умовах війни, стали актуальними притулки, які надають тимчасове проживання та допомогу жінкам, що зазнали насильства. Їх називають «шелтерами». У цих закладах, як і у всіх застосовується комплексний підхід, що включає у себе допомогу із соціальної роботи, психологів та юристів. Одним із таких притулків є на Рівненщині, де під час війни надають допомогу переселенкам. Тут гарантується цілодобовий супровід для жінок, які зазнали насильства залежно від їх потреб. Окрім жінок, допомога надається дітям. Соціальні працівники у цьому закладі залучають дітей до різних заходів, які позитивно впливають на них у подальшому [5].

Отже, підсумовуючи, ми можемо сказати, що для реабілітації жінок створюється ряд закладів, які реалізують комплексний підхід до кожної постраждалої особи, включаючи її індивідуальні потреби. Також надаються різні види допомоги, які сприяють відновленню життєдіяльності жінок, що зазнали насильства. І реабілітація є важливим чинником, оскільки мінімізує наслідки насилля.

Список використаних джерел

1. Замашкіна О. Соціальний супровід жінок, постраждалих від домашнього насилля. *Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір* : зб. наук. пр. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. С. 46-51. URL: http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/maket-20_11_20.pdf (дата звернення: 02.05.2023)
2. Кіндратюк А. Реабілітація жертв домашнього насильства. *Соціальна політика: концепції, технології, перспективи* : електр. зб. мат. VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. С. 112-116. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23335/Sotsialna%20Polityka%20Kontseptsii%20Tekhnolohii%20Perspektyvy.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=112> (дата звернення: 02.05.2023).
3. Кравченко О. Заболотна О. Скочко М. Аспекти соціальної роботи з жінками, які зазнали насилля. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Вип. 3. 2019. С. 26-34. URL: <https://doi.org/10.31499/3.2019.190395> (дата звернення: 02.05.2023).
4. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану. Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична Газета online» :

веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratilo-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html> (дата звернення: 02.05.2023).

5. Шелтер для жертв насильства та війни: як він працює на Рівненщині. *Суспільне Новини* : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/434757-selter-dla-zertv-nasilstva-ta-vijni-ak-vin-pracue-na-rivnensini/> (дата звернення: 02.05.2023).

6. Як у кризовому центрі в Чернівцях допомагають жінкам, які пережили домашнє насильство. *Суспільне Новини* : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/325710-ak-u-krizovomu-centri-v-cernivcah-dopomagaut-zinkam-aki-perezili-domasne-nasilstvo/> (дата звернення: 02.05.2023).

7. Якщо жінка постраждала від насильства росіян: як розпізнати і чим допомогти. *Журнал «Українки»* : веб-сайт. URL: <https://ukrainky.com.ua/zhinka-postrazhdala-vid-nasylstva-porady-psyhologa/> (дата звернення: 02.05.2023).

Колосок А. М., к.е.н., доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Зарубіжні моделі соціального захисту населення

Тривалі бойові дії на території України призвели до тяжкого соціально-економічного стану держави. Стрімко зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій, інших осіб які опинились в складних життєвих обставинах та потребують комплексного соціального захисту. Значне збільшення соціальної складової для бюджету країни в умовах коли пріоритетним є військовий напрямок, спричинює колапс розрахунків та потребує пошуку додаткових джерел фінансування.

Нині зовнішніми джерелами фінансування соціальної сфери в Україні є кошти Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Великобританії та інших союзників держави. Аби їх максимально залучити та ефективно розподілити необхідно вивчати зарубіжний досвід соціального захисту країн партнерів, розуміти специфіку їх підходів до благодійництва, гуманітарної допомоги, соціального забезпечення населення.

Особливості зарубіжного досвіду соціального захисту населення досліджували: О. Бурлака [1], Т. Венгуренко [2], Л. Гордієнко [3], І. Миценко [4], С. Мішина [5] та інші.

Кожна країна має свої характерні особливості системи соціального захисту населення, проте можна їх згрупувати за схожими рисами. Зокрема, більшістю науковцями прийнято виділяти наступні моделі соціального захисту населення: континентальну, англосаксонську, скандинавську, південно-європейську, неоліберальну. Проте необхідно відмітити, що серед науковців не має консенсусу, щодо кількості моделей, їх властивостей та належності країн.

Характерною рисою континентальної моделі є тісна взаємозалежність рівня соціального захисту від тривалості трудового стажу. Отже, основою даної моделі є соціальне страхування, а всі соціальні виплати здійснюються з страхових внесків сплачених роботодавцями та застрахованими працівниками. Причому, континентальна модель передбачає прямопропорційну залежність, між величиною

страхових виплат та сумою страхових внесків.

Нині, континентальна модель соціального захисту характерна для Німеччини, Австрії, Угорщини, Бельгії. Проте необхідно відмітити що сучасна континентальна модель соціального захисту відійшла від класичного розуміння і формується не лише на соціальному страхуванні. Зокрема, малозабезпечені члени суспільства, які не мають трудового стажу з об'єктивних причин (вроджена інвалідність, статус біженця, тощо...), отримують соціальну допомогу, що фінансується з відповідних статей державного чи місцевих бюджетів. Отже, сучасний розвиток суспільства призводить до модифікації континентальної моделі соціального захисту, відступу від історичних засад, та збільшення частки бюджетного фінансування соціальної сфери.

Англосаксонська модель соціального захисту характерна для Великої Британії та Ірландії. Дана модель передбачає: всезагальність (універсальність) соціального захисту, тобто розповсюдження на всіх членів суспільства, які його потребують; одноманітність та уніфікацію соціальних послуг, що забезпечується стандартизацією та чіткою регламентацією методики нарахування та порядку отримання соціальних допомог, пенсій, субсидій, пільг тощо; національну солідарність фінансування соціального захисту.

Отже, англосаксонська модель передбачає фінансування соціального захисту населення з страхових фондів та державного і місцевих бюджетів. Зокрема, сімейні виплати і видатки на охорону здоров'я фінансуються із державного бюджету, а інші соціальні виплати покриваються страховими внесками працівників та роботодавців. Дана модель відрізняється від континентальної низькими соціальними виплатами з соціального страхування, при максимальному охопленні громадян соціальним забезпеченням.

В таких економічно розвинутих країнах як Данія, Швеція, Норвегія та Фінляндія сформувалась скандинавська модель соціального захисту, яка забезпечує соціальні гарантії високого рівня кожному громадянину. Дана модель характеризується широким охопленням різних соціальних ризиків та складних життєвих обставин, які потребують державної підтримки. Необхідні соціальні послуги та допомоги, гарантується усім мешканцям країни і не залежать повною мірою від сплачених страхових внесків.

Завдяки активній політиці перерозподілу доходів, в країнах скандинавської моделі забезпечується високий рівень соціальних виплат, проте для цього необхідна інституційна організація суспільства, податкова дисциплінованість, відданість принципам загального державного добробуту. Фінансування системи соціального захисту у даній моделі забезпечується завдяки широкій базі та прогресивній шкалі оподаткування, а страхові внески роботодавців та працівників мають другорядне значення.

Необхідно відмітити, що для скандинавської моделі соціального захисту у її класичному вигляді, характерне добровільне страхування на випадок безробіття, яке керується профспілковими організаціями і не залежить від державної політики. Тобто працівники не сплачували страхові внески до соціальних фондів, а забезпечувались соціальним захистом за рахунок сплати прибуткового та інших податків.

Нині, у зв'язку з стрімким подорожчанням енергоресурсів, кризами

спричиненими коронавірусом та військовими діями в Україні, у скандинавській моделі соціального захисту виокремилась тенденція зменшення соціальних видатків держави та зростання ролі соціального страхування.

Південно-європейська модель соціального захисту характерна для Італії, Іспанії, Греції та Португалії. Дана модель була створена останніми десятиліттями, вона досі розвивається і є перехідним етапом формування системи соціального захисту, характеризується відносно низьким рівнем соціальних виплат, де більшість функцій соціального забезпечення перекладені на членів сім'ї та родичів. Отже, громадські суспільні інститути та члени родини займають ключове значення в соціальному захисті, а держава здійснює пасивну соціальну політику орієнтовану на компенсацію зменшення доходів окремих соціальних верств чи категорій осіб. Також для південно-європейської моделі характерна асиметрія в структурі соціальних видатків. Зокрема, в Італії найбільша частину соціальних виплат складають пенсії (близько 15 % від валового внутрішнього продукту за середньоєвропейської норми у 12 %), а на соціальну допомогу пов'язану з материнством, малозабезпеченістю, безробіттям виділяють лише 1% від ВВП, хоча по українським міркам, це теж солідна сума.

Неоліберальна модель соціального захисту характерна для Сполучених Штатів Америки, її суть полягає в самостійному вирішенні проблем соціального захисту між роботодавцями та найманими працівниками, шляхом укладання колективних договорів, формування корпоративних соціальних та пенсійних фондів, де права працівників відстоюються профспілками, а держава забезпечує мінімальні соціальні гарантії, контроль за їх виконанням та слугує арбітром при вирішенні конфліктних ситуацій.

У вітчизняних реаліях неможливо запровадити одну із досліджених зарубіжних систем соціального захисту населення в такій мірі як вона функціонує за кордоном. Оскільки, Україна це держава із притаманною лише їй специфікою економіки, менталітетом суспільства, різні можливості і по наявними матеріальним ресурсам. Тому необхідно формувати власну модель соціального захисту, враховувати помилки та здобутки зарубіжних колег, переймати їх передовий досвід.

Список використаних джерел

1. Бурлака О. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 59-64. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.11>

2. Венгуренко Т., Ясентюк А. Зарубіжний досвід соціального страхування та перспективи його застосування в Україні. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 4. С. 118-124. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.118>

3. Гордієнко Л. А. Зарубіжний досвід фінансування соціальних програм та особливості його впровадження в Україні. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. № 4. С. 25-33. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5932.4.2020.25-33>

4. Миценко І. М., Решитько Т. В. Зарубіжний досвід у вирішенні проблем соціального захисту населення. *Зб. наук. пр. Дніпропетровського національного ун-*

ту залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». 2018. № 16. С. 85-92. DOI: <https://doi.org/10.15802/pte.v0i16.152741>

5. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Американський досвід надання соціальних виплат. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 80-86. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.9.80>

Кохан А.М., ст. гр. СЗм-11,
Науковий керівник: Малиновський В. Я, д.політ. н., професор
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Спеціальні програми ЄС для підтримки України в умовах воєнного стану

Війна росії проти України, розпочата у 2014 р., що перетворилася у повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р., раз і назавжди змінила європейську історію. Країни ЄС разом з іншими країнами світу об'єдналися з метою відстояти територіальну цілісність та зберегти незалежність України. Протягом року повномасштабної війни Україна отримала величезні обсяги допомоги від країн ЄС – введення санкцій проти російської федерації, військову техніку, гуманітарну та медичну допомогу. Біля 5 млн українців знайшли захист у країнах Європи, отримавши житло та соціальну допомогу.

Проте програми ЄС для підтримки України були розпочаті раніше, а під час війни були переорієнтовані на допомогу українцям. Так, ЄС надає підтримку у сфері культури, освіти, медицини, соціального підприємництва, медіа та роботи з молоддю через програму House of Europe («Дім Європи»). Створена у жовтні 2019 р. програма має на меті підтримати професійний та творчий обмін між українцями та їхніми колегами в країнах ЄС у галузі культури та креативної індустрії, а також організовує молодіжні табори та студентський обмін між університетами в межах України.

Із початком війни програма House of Europe спрямувала 1,5 млн євро на допомогу українським митцям, менеджерам сфери культури, працівникам систем охорони здоров'я та освіти, підприємцям, журналістам та лідерам молодіжних організацій, що стикнулися з російською агресією. Крім цього, програма поширює інформацію про можливості для переміщених осіб у країнах ЄС та для тих, хто залишився в Україні. Це стипендії та резиденції для працівників культури, стипендії для вчених та студентів, невідкладна підтримка для громадських організацій, медіа та підприємців.

Програма House of Europe надала підтримку у збереженні культурної спадщини в Україні, дозволивши витратити на екстрену допомогу та захист кошти із грантів, наданих до війни: захист колекцій музеїв, технічна допомога вчителям, тренінги для вагітних жінок, індивідуальна підтримка професіоналів [3].

З листопада 2019 р. за підтримки уряду Німеччини ЄС запусив програму «Міцні регіони – Спеціальна програма підтримки України», метою якої є побудова стійкості до гібридних загроз та подолання наслідків пандемії COVID-19. Програма була орієнтована на територіальні громади Сходу та Півдня України і передбачала до жовтня 2023 р. надати доступ до ефективних адміністративних, соціальних і

медичних послуг жителям близько 80 територіальних громад [1].

Метою Проекту є:

- «розробка стратегій соціальних, медичних та адміністративних установ, які будуть спрямовані на підвищення якості послуг населенню;
- реалізація пріоритетних заходів зі стратегій за сприяння ЄС та Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини;
- обмін знаннями та досвідом між громадами-партнерами Проекту щодо інновацій та передового досвіду;
- підвищення кваліфікації керівництва та працівників установ та місцевих рад на спеціалізованих тренінгах» [2].

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну підтримка проекту не припинилася, Проект і надалі надаватиме підтримку територіальним громадам та є дуже важливим для працівників у сфері надання соціальних, медичних та адміністративних послуг, на які сьогодні існує великий попит.

Підтримка територіальних громад в рамках Проекту є вагомою, насамперед для сфери соціальних, адміністративних та медичних послуг, попит на які значно зріс за час війни. Проект дозволить зробити їх максимально зручними, більш сучасними, покращити їх якість. Спектр допомоги досить широкий – оргтехніка та сучасні системи зв'язку для Центрів надання соціальних послуг, підтримка енергостійкості територіальних громад (надання мобільних автономних сонячних станцій). В умовах масованих ударів рф по енергетичній інфраструктурі України та масовим відключенням енергопостачання, для подолання наслідків передано генератори та мобільні водоочисні установки, у громади передано аптечки для парамедиків та для надання першої медичної допомоги.

Для підсилення спроможності місцевого самоврядування надавати якісні соціальні та адміністративні послуги жителям територіальних громад надано мобільні кейси для виїзного обслуговування населення та для забезпечення стабільної роботи установ, об'єктів соціальної інфраструктури.

Військова агресія росії проти України призвела до напливу мільйонів людей, які шукають притулку в ЄС. 4 березня 2022 р. ЄС активував директиву про тимчасовий захист – надзвичайний механізм, спрямований на надання негайного та колективного захисту переміщеним особам, які не в змозі повернутися до своєї країни походження. Його метою є зменшення тиску на національні системи надання притулку та дозвіл переміщеним особам користуватися узгодженими правами в ЄС. Ці права включають:

- місце проживання;
- доступ до ринку праці та житла;
- медичну допомогу;
- соціальну допомогу;
- доступ до освіти для дітей.

Цей механізм діятиме до 4 березня 2024 р., проте за потреби його можна продовжити ще на рік, до березня 2025 року.

У квітні 2022 р. Рада ЄС погодила рекомендацію щодо обміну українських банкнот гривні на валюти ЄС, щоб підтримати людей, які рятуються від війни в Україні. Переміщеним особам з України, включаючи дітей, дозволено безкоштовно та за офіційним курсом, оприлюдненим Національним банком України, обмінювати

до 10 000 грн (приблизно 310 євро) на особу.

Крім того, існує добровільна угода між операторами ЄС та України, яка дозволяє мільйонам українських біженців телефонувати в Україну безкоштовно або за доступними тарифами. Рада ЄС схвалила пропозицію Єврокомісії щодо приєднання України до зони роумінгу ЄС.

Коли почалася агресія росії проти України, ЄС виділив близько 17 млрд євро в рамках Допомоги у відновленні згуртованості та територій Європи (REACT-EU) після пандемії, які країни-члени можуть перерозподілити на підтримку біженців з України з метою забезпечення їх житлом, освітою, доступом до охорони здоров'я та догляду за дітьми [5].

Ініціативи щодо посилення стійкості та швидкого відновлення громад України підтримує й Програма ЄС і ПРООН із підвищення стійкості та відновлення України. Вона орієнтована на розширення доступу до якісних державних послуг, зокрема, в закладах охорони здоров'я, на посилення громадської безпеки, зміцнення соціальної структури на місцях.

Понад 6 млн українців є внутрішньо переміщеними особами, а тому кошти програми будуть спрямовані на підтримку громад, які надають прихисток ВПО, залучення молоді, підтримку громад щодо надання ними гуманітарної допомоги та плануванню відновлення.

Однією із ключових цільових груп є ветерани бойових дій, як категорія, яка належить до вкрай вразливих та з огляду їх майбутньої ролі у розвитку та розбудові України після війни. Також кошти будуть спрямовані на зміцнення спроможності Національної поліції України запобігати гендерному насильству [4].

Як бачимо, Україна та ЄС мають великий досвід співпраці, яка не припинилася у час війни. Чіткість та послідовність допомоги ЄС Україні є свідченням партнерських відносин, а швидке проходження Україною етапу від подачі заявки на членство в ЄС до отримання статусу кандидата свідчать про серйозність намірів обох сторін та відповідають геополітичним викликам на європейському континенті.

Список використаних джерел

1. ЄС виділяє Україні кошти на розвиток регіонів. *Україна-Європа. Євроінтеграційний портал*. 24.06.2021. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/node/4098> (дата звернення 08.04.2023)

2. За підтримки ЄС сім громад Одещини розроблять стратегії покращення послуг населенню. *ІНТЕНТ*. 25 грудня 2021. URL: <https://intent.press/news/society/2021/za-pidtrimki-yes-sim-gromad-odeshini-rozroblyat-strategiyi-pokrashennya-poslug-naselennyu/> (дата звернення 08.04.2023)

3. Програма ЄС «Дім Європи» запропонувала пакет термінової підтримки під час війни на суму 1 500 000 євро. *Представництво Європейського Союзу в Україні*. 10.06.2022. URL: <http://surl.li/gpyii> (дата звернення 08.04.2023)

4. European Union expands programme of support to Ukraine. *ОСНА*. 21 November 2022. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/european-union-expands-programme-support-ukraine-enuk> (дата звернення 22.04.2023)

5. EU solidarity with Ukraine. 16 March 2023. *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/eu-solidarity-ukraine/> (дата звернення 22.04.2023)

Внутрішньо переміщені особи: робота соціального працівника в умовах воєнного стану

Основними передумовами для виникнення такої категорії населення як внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) є події воєнного характеру, починаючи із 2014 року. Але особливої уваги до себе вони привернули з початком повномасштабного вторгнення росії на територію нашої країни. Тоді значно збільшилась кількість таких осіб і відповідно виникали питання стосовно надання їм соціальної допомоги та соціального забезпечення, адже згідно офіційних даних, на сьогодні в Україні перебуває майже 7 млн ВПО [3].

Основним нормативно-правовим актом у сфері забезпечення ВПО є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Саме в ньому зазначено визначення цієї категорії: «ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [2]. Загалом, це особи, які вимушені були покинути свої домівки та переміститись в межах держави у зв'язку з моментами, які загрожували їх життю.

Для того, щоб отримувати різного виду адміністративні чи соціальні послуги, потрібно отримати статус ВПО. Це не є обов'язково, але це дає свої певні пільги, права та гарантії. Адже на державному рівні для осіб, які мають такий статус, передбачена фінансова допомога на проживання: для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 грн; для інших осіб – 2000 грн. Особливістю допомоги є те, що вона не залежить від сукупного доходу сім'ї. Така фінансова підтримка від держави надається протягом усього періоду воєнного стану та щомісяця кошти перераховуються на вказану при оформленні банківську картку. Вважаю таку підтримку для ВПО необхідною, адже при переїзді на нове місце люди потребують засобів для мінімального забезпечення себе та своєї сім'ї. Отримати таку довідку ВПО можна звернувшись до органів соціального захисту райдержадміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних та міських рад або в ЦНАП. Крім того, це можна зробити і онлайн – через Портал Дія.

При роботі з ВПО соціальні працівники можуть здійснювати різнобічну діяльність. Це і кризове втручання, і аутріч робота та індивідуальна (здійснюється один на один із соціальним працівником)/групова (здійснюється за методом взаємодопомоги)/на рівні громади робота, представництво інтересів, надання послуг інформування та консультування тощо. Особливістю соціальної роботи під час воєнного стану є те, що допомога надається екстрено кризово, що значно пришвидшує можливості у її отриманні. «Робота соціального працівника передбачає допомогу ВПО у набутті навичок адекватного поведіння в новому соціальному

середовищі, частиною якого є найближче оточення – сім'я, трудовий колектив, сусіди; надання ефективних гуманітарних послуг з метою поліпшення якості життя внутрішньо переміщених осіб» [1, с. 38]. Робота соціального працівника повинна здійснюватися за такими принципами як добровільність, своєчасність, комплексність, повага та індивідуальний підхід.

Робота соціального працівника передбачає надання для ВПО таких послуг:

«проведення оцінки потреб;

організація перебування у центрі тимчасового проживання, допомога у пошуку житла;

інформування про отримання гуманітарної допомоги;

взаємодія з місцевими органами соціального захисту, медичними установами, волонтерськими організаціями, психологами, зокрема дитячими, для перенаправлення, у разі потреби, до цих фахівців;

супроводження, за потреби, до надавачів соціальних послуг;

допомога у вирішенні питань з документами (довідка ВПО тощо);

допомога у отриманні медичних послуг (інформування щодо підписання декларації з сімейним лікарем, надання контактної інформації про ЦПМСД/інші заклади охорони здоров'я);

сприяння в організації транспортування до місця проживання (за потреби);

сприяння влаштуванню дитини до дитячого садка/школи;

інформування щодо можливостей працевлаштування» [4].

Важливим соціальним процесом для ВПО є адаптація та інтеграція до нового місця проживання. І в цих питаннях робота соціального працівника є важливою. Адже в новому місці виникають нові проблеми, серед яких несприйняття жителями громади ВПО, що призводить до дискримінації таких осіб та конфліктності, збільшення навантаження на заклади освітнього/ медичного/соціального спрямування, відмінність у мові, традиціях, звичаїв та цінностей. Особливою увагою у діяльності соціального працівника є саме успішна інтеграція ВПО до життя іншої нової громади. Так, працівник повинен володіти такими якостями, які допоможуть йому при роботі з ВПО, а саме вміння нормалізувати спілкування між людьми в громаді; допомога ВПО у прийнятті активної участі у житті громади; покращення соціального становища ВПО.

Підсумовуючи, зазначимо, що допомогу, яка здійснюється соціальними працівниками для ВПО можна розглядати як певну систему різного характеру заходів, які спрямовані на задоволення соціальних потреб таких осіб, створення умов для підтримки нормальної життєдіяльності та їх дієву інтеграцію за новим місцем проживання.

Список використаних джерел

1. Нерез О.О. Особливості соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 231 «Соціальна робота» / О. О. Нерез ; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2023. 88 с.

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 04.04.2023)

3. Про Звернення Верховної Ради України до парламентів і урядів держав світу та міжнародних організацій з нагоди річниці повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну: Постанова Верховної Ради України від 24.02.2023 р. № 2942-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2942-20#Text> (дата звернення: 03.04.2023)

4. У Луцьку переселенці можуть отримати допомогу психолога та соцпрацівника. *Волинські новини*: веб-сайт. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-lutsku-pereselentsi-mozhut-otrymaty-dopomohu-psykholoha-ta-sotspratsivn/> (дата звернення: 06.04.2023)

Майборода В.М.
Директор департаменту соціальної політики Луцької міської ради

Організація соціального забезпечення та соціальної роботи внутрішньо переміщених осіб

Тривалий час основним напрямом державної політики щодо внутрішнього переміщення була інтеграція внутрішньо переміщених осіб за новим місцем проживання, що досягалося шляхом усунення перешкод у реалізації їх прав та основоположних свобод, забезпечення доступу до адміністративних, соціальних, культурних та інших послуг, а також створення умов для розвитку потенціалу та посилення спроможності приймаючих територіальних громадах.

В 2022 р. повномасштабне вторгнення російської федерації, запровадження воєнного стану в Україні стало величезним викликом для всієї країни, в тому числі для системи соціального захисту та підтримки громадян.

Щодня збільшується кількість осіб, які опинились у кризовій ситуації і потребують невідкладної допомоги, зокрема, з числа осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, сімей Захисників і Захисниць України, та внутрішньо переміщених осіб.

З початком повномасштабної війни від 24.02.2022 р. рекордно зросла кількість людей, які вимушено покинули свої домівки.

Понад п'ять мільйонів осіб знайшли прихисток всередині країни, більше восьми мільйонів розпорошилися по різних країнах Європи.

До 24 лютого 2022 р. в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб обліковувалися 1 470 072 такі особи (громадяни, які перемістилися з територій, де велись (ведуться) бойові дії з 2014 року).

Одним з наслідків збройної агресії проти України стало посилення процесів переміщення осіб на території України та за її межі.

Відтак станом на початок 2023 р. кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в Україні становить 4 856 907 осіб.

За даними Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, станом на кінець лютого 2023 р. кількість тимчасово переміщених громадян України в країнах Європи - понад 8,1 млн, з яких понад 4,8 млн отримали тимчасовий захист або подібний до нього статус.

Загалом у Європі станом на початок квітня зареєстровано 8,05 млн українських біженців (мал. 1):

Українські біженці в країнах Європи

Кількість зареєстрованих біженців

Загальна кількість зареєстрованих в Європі біженців: 8,05 млн.

Джерело: УВКБ ООН. 04.04.2023. Вибрані країни

Водночас, поки триває війна, темпи міграції залишаються високими.

Основною потребою внутрішньо переміщених осіб після переміщення є забезпечення місцем для тимчасового проживання (перебування).

Серед інших надзвичайно важливих потреб є: продукти харчування (макаронні вироби, крупи, консерви, мука, цукор, молоко, олія, чай, кава), засоби особистої гігієни (зубні пасти, щітки, засоби для гоління, шампунь, мило, підгузки, пелюшки одноразові), текстиль (постільна білизна, подушки, матраци, одіяла, рушники), посуд (каструлі, пательні, тарілки, чашки, ложки, виделки тощо), побутова хімія (пральний порошок, засоби для миття), електроприлади (чайники, мікрохвильові печі, електричні плити, обігрівачі, мультиварки), розкладачки, подовжувачі, ліхтарі, тощо.

Внутрішньо переміщені особи потребують суттєвої підтримки з боку приймаючих громад, особливо на етапі адаптації після переміщення, а також подальшої інтеграції. Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб та визначення можливостей для їх задоволення повинні бути важливим елементом державної політики щодо внутрішнього переміщення.

На місцевому рівні актуальним є питання залучення ресурсів з метою здійснення заходів з адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Приймаючі територіальні громади потребують сприяння в пошуку ресурсів та відповідного фінансування з боку держави. Крім того, актуальним є забезпечення доступу до достовірної та актуальної інформації про наявні послуги і місця для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб.

В умовах воєнного стану територіальні громади вимушені були пристосовуватись до нових реалій.

Масове переселення внутрішньо переміщених осіб в різні територіальні громади понесло за собою нові виклики. Безліч різних громад та міст розпочали переглядати місцеві бюджети задля мобілізації коштів на реалізацію програм по забезпеченню внутрішньо переміщених осіб.

Луцька міська рада дбає про соціальний захист жителів своєї громади та громадян, які вимушені були покинути свої домівки через російську агресію та переселитися на територію нашої громади.

Так, Луцькою міською радою у департаменті соціальної політики Луцької міської ради організовано реєстрацію внутрішньо переміщених осіб для отримання довідки ВПО та подання заяви на допомогу на проживання.

Згідно розпорядження Луцького міського голови від 09.03.2022 р. № 81 «Про забезпечення безкоштовного надання соціальних послуг на період дії воєнного стану» (зі змінами), затверджено довідку про взяття на облік вимушено переселених осіб до Луцької ТГ (місцевого зразка) для отримання гуманітарної допомоги.

Спільно з фондом Ігоря Палиці «Тільки разом», Луцькою міською радою, департаментом соціальної політики Луцької міської ради та Луцьким комбінатом шкільного і студентського харчування організовано безоплатне (одноразове) забезпечення харчуванням переселених осіб.

Реєстрація ВПО проводиться спеціалістами департаменту соціальної політики у громадській приймальні та віддалених робочих місцях ТГ.

Станом на 01.05.2023 видано 18 917 довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (державного зразка), з них за січень 2023 р. – 177 довідки, лютий 2023 – 120, березень 2023 – 184, квітень 2023 – 95 довідок.

Для забезпечення гуманітарною допомогою видано 12 394 довідки місцевого зразка (на 20 515 осіб), а також 18 886 талонів на харчування (з них 15 386 для дорослих і 3500 для дітей).

Станом на 01.05.2023 р. на обліку в Луцькій ТГ проживає на даний час 17 238 внутрішньо переміщених осіб, з них 6704 – чоловіки, 10 534 – жінки та 4638 – діти до 18 років.

На території Луцької ТГ організовано пункти, де внутрішньо переміщені особи можуть отримати гуманітарну допомогу (в т. ч. продукти харчування, одяг, засоби гігієни, постільну білизну, посуд тощо): територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади (м. Луцьк, вул. Д. Галицького, 18); «Центр взаємопідтримки внутрішньо переміщених осіб» при управлінні соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (м. Луцьк, пр-т Соборності, 18); Палац учнівської молоді (м. Луцьк, вул. Шопена, 18).

Так, відповідно до розпорядження міського голови від 09.03.2022 р. № 80 «Про забезпечення безкоштовного надання соціальних послуг на період дії воєнного стану» (зі змінами), послуги догляду вдома, денного догляду, паліативного догляду та інші надаються структурними підрозділами територіального центру за рахунок коштів бюджету Луцької ТГ (безоплатно), в тому числі і внутрішньо переміщеним особам.

Крім того, з початку введення воєнного стану, територіальний центр забезпечив продуктовими наборами 2977 переміщену особу (з них продуктами харчування забезпечено 2663 осіб). В межах ТГ територіальний центр, за потребою, забезпечує перевезення осіб (у тому числі ВПО) спеціалізованим транспортом.

Луцькою міською радою при управлінні соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської ради організовано «Центр взаємопідтримки внутрішньо переміщених осіб».

У центрі діє громадська приймальня, пункти видачі одягу і штаб з надання

екстреної кваліфікованої психологічної допомоги населенню. Орієнтовно 500 людей щодня звертається у центр.

Окрім структурних підрозділів Луцької міської ради та комунальних закладів харчування надання гуманітарної допомоги здійснюється волонтерськими організаціями. Для внутрішньо переміщених осіб усі послуги (медичні, правові, освітні, психологічні, гуманітарні, адміністративні, тощо) надаються безкоштовно.

Прикладами адаптації та забезпечення внутрішньо переміщених осіб слугує робота громад, котрі залучають до співпраці міжнародні організації таких як:

- Продовольча програма від Організації Об'єднаних Націй (надає допомогу у вигляді продуктових наборів);
- ЮНІСЕФ (надає психологічну підтримку, матеріальну та інші);
- БФ Рокада (надає соціальну підтримку біженцям, гуманітарну допомогу, соціальний супровід та інші);
- АСТЕД (надає гуманітарну допомогу, матеріальну допомогу та інші).

З деякими із них співпрацює Луцька міська територіальна громада.

Українці, які постраждали через війну росії проти України, ще на весні 2022 р. почали отримувати матеріальну допомогу від різних міжнародних організацій. Спочатку ці благодійники працювали самостійно й розділено, потім під егідою Міністерства соціальної політики України було створено платформу «єДопомога», яка почала збирати заявки на допомогу та розподіляти їх між благодійниками. Водночас деякі із них і далі працювали з українцями безпосередньо.

Через урядову платформу «єДопомога» грошова допомога надається кількома міжнародними організаціями на підставі меморандумів про співпрацю, укладених ними з Мінсоцполітики.

Одночасно багато внутрішньо переміщених осіб отримують грошову допомогу від держави.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» приймаються та опрацьовуються заяви на виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Розмір допомоги для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 грн. Для інших осіб – 2000 грн. Станом на 01.05.2023 р. допомогу на проживання у Луцькій ТГ отримують 15 586 осіб.

Кабінет Міністрів України потурбувався і про осіб, які безоплатно надали житло для ВПО.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333 «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» передбачається компенсація витрат за тимчасове розміщення ВПО, які перемістились у період воєнного стану. Розмір такої компенсації становить близько 450 грн на місяць за одну розміщену особу. Станом на 01.05.2023 р. за отриманням компенсації звернулося 369 власників житла.

Крім того, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.03.2023 р. № 248 «Деякі питання реалізації експериментального проекту з надання в закладах охорони здоров'я, які належать до сфери управління Міністерства соціальної політики, окремих соціальних послуг деяким категоріям осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах» (далі – Постанова 248), передбачено надання соціальних послуг на базі Спеціалізованого санаторію «Батьківщина» (м.

Трускавець Львівської області) та Спеціалізованого санаторію «Слава» (м. Миргород Полтавської області), а саме:

- надання притулку (тривалість надання послуги одній особі - не більше як шість місяців);
- підтримане проживання;
- догляд стаціонарний (не більш як 50 особам);
- соціальна адаптація.

Згідно із Постановою 248, право на отримання соціальних послуг в закладах охорони здоров'я мають такі категорії населення з числа внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися з територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, в тому числі під час обов'язкової евакуації, або в яких зруйноване житло або непридатне для проживання внаслідок пошкодження та інформація про яке підтверджується відомостями Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій: особи похилого віку; особи з інвалідністю.

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що питання соціальної роботи та захисту внутрішньо переміщених осіб є одним із найважливіших питань сучасного українського суспільства.

На мою думку, пріоритетним у соціальній політиці щодо внутрішньо переміщених осіб має стати сукупність допомоги не разової, а постійної, гарантованої, адресної та їхня адаптація та соціально-економічна інтеграція, яка значною мірою залежить від низки об'єктивних чинників: наявності дієвого законодавства, інноваційних технологій і методик у цій сфері, можливості їх впровадження, професіоналізму соціального працівника, залучення волонтерів та інших спеціалістів.

Список використаних джерел

1. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України : підсумки 2022 року. URL: https://www.minre.gov.ua/sites/default/files/prezentaciya_za_2022_rik_5_nova.pdf (дата звернення: 08.05.2023).

2. Мазіна Н. Є. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. *Вісник Маріупольського державного університету*. Маріуполь, 2016. С. 131–138.

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 09.05.2023).

4. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kr230312?an=29> (дата звернення: 09.05.2023).

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

6. Постанов Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333 «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2023 р. № 248 «Деякі питання реалізації експериментального проекту з надання в закладах охорони здоров'я, які належать до сфери управління Міністерства соціальної політики, окремих соціальних послуг деяким категоріям осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

Макарова М.М., студента групи СЗМ-022,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

Соціальне забезпечення під час війни

Соціальне забезпечення спрямоване на підтримку для тих хто цього потребує. Соціальний захист є основним із напрямків, який має забезпечити держава. Комплекс заходів повинен зменшити, у кращому випадку, усунути чинники/соціальні ризики, які можуть знижувати якість життя населення.

Воєнний напад росії на Україну завдає величезної шкоди. Війна залишила сиротами дітей, жінок вдовами, людей інвалідами, зруйновану психіку, руйнує міста, села, порушує екологію, поширює біль: фізичну та моральну. «Вона» привнесла свої корективи і соціальне забезпечення населення має пристосуватися до змін. З'являється все більше вразливих верст населення, яким потрібно надати необхідну допомогу.

Багато країн допомагають Україні розмістити біженців у себе, особливо країни Європи [1]. Найбільше українських біженців прийняла саме Польща – 1489,16 тис. осіб. Планується, що Польща почне поступові обмеження у допомозі, з січня мають запровадити плату у місцях колективного проживання.

Німеччина на другому місці 1019,79 тис. осіб. Найбільшу кількість було зареєстровано у березні 431 тис.осіб) та у квітні (198 тис. осіб). З жовтня до країни почало прибувати лише до 150 осіб за добу.

Країна, яка займає третє місце в прихистку українців – Чехія (458,48 тис. осіб). До десятки країн, в які від війни поїхали найбільше українців, також увійшли: Італія (171,5 тис.), Іспанія (150,4 тис.), Туреччина (145 тис.), Велика Британія (141,5 тис.), Франція (118, 9 тис.), Словаччина (99,3 тис.) та Молдова (95,4 тис.).

Держава старається з різних сторін допомогти постраждалим внаслідок російської агресії на Україну. У квітні 2022 р. при Президентові України створили новий дорадчий орган – Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Рада працює з 23 сферами суспільного життя. У кожній із них відібрані експерти мають скласти плани повоєнного відновлення. Серед напрямів є й соціальний захист. «Національна рада з відновлення України від наслідків війни є консультативно-дорадчим органом при Президентові України [2].

У мобільному застосунку, вебпорталі «Дія» [3], розроблений Міністерством цифрової трансформації України виносяться в меню послуг:

- захист громадян під час війни, де можуть дізнатися все про допомогу від держави для переселенців та постраждалих внаслідок повномасштабної війни;
- ветеранам війни, де дізнаються все про послуги для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни, постраждалих учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України;
- соціальний захист, де освітлюється всю інформацію про призначення соціальної допомоги соціально незахищеним категоріям громадян, пенсійні послуги, опіку та піклування [3].

Національний банк відкрив Міністерству соціальної політики України поточний мультивалютний рахунок для гуманітарних цілей. Він буде використаний для допомоги, в благодійних цілях, від України та від закордонних однодумців [4]. Реквізити можна знайти на сайті Міністерства соціальної політики.

Також на сайті Міністерства прописаний алгоритм отримання пенсій на окупованих та щойно звільнених територіях України.

Було створено безліч організацій, що допоможуть українським громадянам, які опинилися через війну в складних життєвих обставинах.

У будь-якому випадку, під час війни важливо пам'ятати, що допомога може бути доступна, і звернутися до відповідних органів у країні, щоб дізнатися про можливості соціального забезпечення ветеранів та інших людей, які постраждали внаслідок війни.

Широкомасштабна війна в Україні кидає багато викликів усім українцям незалежно від того, де вони проживають і до якої сфери життя належить їхня діяльність. Постає нові завдання і перед соціальною сферою. Вирішення проблем надання соціального забезпечення під час війни буде можливим за умов розуміння, що багато осіб потребує підтримку і саме ці люди є українським народом.

Україна продовжує боротися, і підтримка іншомовних країн-союзників, допомагає уберегти українських людей. Після перемоги України соціальна підтримка: фінансова, гуманітарна, у тому числі психологічна – має продовжувати доступно надаватися суспільству.

Список використаних джерел

1. Statista URL: <https://www.statista.com/statistics/1312361/europe-temporary-protection-for-persons-fleeing-ukraine/>
2. Про Національну раду з відновлення України від наслідків війни [Електронний ресурс]: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/pro-nacionalnu-radu-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>
3. Портал Дія [Електронний ресурс]: <https://guide.diiia.gov.ua/>
4. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]: <https://www.msp.gov.ua/content/nacionalniy-bank-vidkriv-rahunok-dlya-gumanitarnoi-dopomogi-ukraincyam-postrazhdalim-vid-rosiyskoi-agresii.html>

Виконання повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення мешканців територіальної громади в умовах воєнного стану

Одне з головних завдань сфери соціального захисту – забезпечити громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою, побудувати систему надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, наближену до кращих європейських практик.

Міські, сільські, селищні ради (територіальні громади) і районні державні адміністрації, є органами держави, які зобов'язані, відповідно до законодавства визначати і оцінювати потреби відповідного населення у громаді і забезпечувати соціальний захист населення в широкому розумінні.

Закон України «Про соціальні послуги» визначив, що до повноважень районних державних адміністрацій, виконавчих органів територіальних громад належить визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах.

Даним Законом передбачено щорічно організовувати роботу щодо визначення потреб населення у соціальних послугах шляхом виявлення та аналізу потреби осіб, сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, або соціальних груп у соціальних послугах; визначення пріоритетів щодо організації надання соціальних послуг; розробки програм розвитку системи надання соціальних послуг на адміністративно-територіальній одиниці/територіальній громаді.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на нашу землю, запровадження воєнного стану в Україні стало величезним викликом для системи соціального захисту населення.

Шкода, у тому числі психологічна, матеріальна, фізична, що завдана війною, бойовими діями, тимчасовою окупацією вкрай негативно вплинула на життя людини, сім'ї, зокрема сім'ї з дітьми.

Організовуючи роботу в мирний час і розуміючи, що соціальна робота та надання соціальних послуг це професійна діяльність, органи місцевого самоврядування виважено підходили до прийняття рішень про надання соціальних послуг, ґрунтовно вивчали ситуацію кожної людини, її проблеми і можливості, працювали лише в тісному контакті з людиною, максимально залучаючи її до вирішення власних проблем, працювали на договірних відносинах з людиною.

Сьогодні кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини. Тому, організовуючи роботу з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану необхідно керуватися рекомендаціями Мінсоцполітики, яке рекомендувало місцевим органам влади працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Крім того, рекомендовано місцевим органам влади делегувати, за потреби,

прийняття рішення про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що значно скорочує строки з надання необхідної допомоги в період воєнного стану.

За механізмом екстрено (кризово) можуть надаватись різні соціальні послуги – догляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми, натуральна допомога та інші.

Також Урядом було спрощено процедуру прийняття рішення надання соціальної послуги стаціонарного догляду, що надається інтернатними закладами соціального захисту населення, стаціонарними відділеннями територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центрів надання соціальних послуг. Наразі рішення приймається за однією заявою громадянина і вже після влаштування до закладу, працівники допомагають, якщо потрібно, відновити документи, що посвідчують особу, та вирішити інші проблемні питання людини. Але тут головне, що людина має притулок, у неї задоволені первинні базові потреби (їжа, вода, одяг), забезпечено та здійснюється догляд, надається психологічна підтримка.

Національна соціальна сервісна служба України (в межах повноважень, визначених законом) здійснює планові/позапланові перевірки органів місцевого самоврядування з питань:

- дотримання законодавства щодо соціального захисту населення, дотримання прав дітей;
- дотримання вимог Закону України «Про соціальні послуги»;
- достовірності відомостей, які вплинули на визначення права на соціальну допомогу/послугу та її розміру/обсягу;
- повноти особових справ отримувачів соціальної допомоги/послуг та достовірності наявних у них документів;
- використання коштів державного бюджету, спрямованих на виконання програм соціального захисту населення;
- ведення обліку надміру виплачених коштів державного бюджету соціальної підтримки внаслідок неправомірного надання та/або неправильного розрахунку розміру/обсягу соціальної допомоги;
- повернення сум коштів державного бюджету надміру виплаченої та/або наданої з порушенням законодавства соціальної допомоги;
- усунення порушень, виявлених під час перевірок;
- дотримання вимог щодо однакового застосування законодавства під час надання адміністративних послуг соціального характеру;
- дотримання строків та порядку надання адміністративних послуг соціального характеру.

Результати роботи спеціалістів Головного управління Національної соціальної сервісної служби у Волинській області протягом 2-х років показали, що сферу соціального захисту населення, в першу чергу щодо захисту прав дітей, в тергромадах області потрібно системно розвивати та вдосконалювати.

Визначення потреб у соціальних послугах – це первинні дії органів місцевого самоврядування для побудови в громаді якісної системи соціального захисту населення. Про це першочергове завдання постійно підкреслюється при будь-якій перевірці. Мета - досягти розуміння керівництва тергромад розвивати власну дієву систему соціального захисту. Для цього необхідно виконувати наступні заходи:

- затверджувати план заходів щодо організації та забезпечення визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах;
- визначати пріоритетні соціальні послуги, яких потребують жителі територіальної громади, розробляти заходи щодо поетапного розвитку та забезпечення їх надання, в першу чергу базових соціальних послуг;

Соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. За типами соціальні послуги поділяються на:

- прості – не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо);

- комплексні – передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, виховання, спільне проживання, соціальний супровід, кризове втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція тощо);

- комплексні спеціалізовані – надаються певній категорії: особам із залежністю від психотропних речовин, особам, які постраждали від торгівлі людьми, біженцям, особам із психічними розладами та іншим;

- допоміжні – надаються у вигляді натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо) та технічних послуг (транспортні послуги, переклад жестовою мовою тощо).

Базовими соціальними послугами є: догляд вдома, денний догляд; підтримане проживання; соціальна адаптація; соціальна інтеграція та реінтеграція; надання притулку; екстрене (кризове) втручання; консультування; соціальний супровід; представництво інтересів; посередництво (медіація); соціальна профілактика; натуральна допомога; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; переклад жестовою мовою; догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; супровід під час інклюзивного навчання; інформування.

Соціальні послуги надаються як державою, підприємцями, так і фізичними особами. Відповідно до визначених повноважень спеціалісти Головного управління Національної соціальної сервісної служби у Волинській області здійснюють державний контроль дотримання вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, соціальних послуг та стосовно дотримання прав дітей. Виявляють порушення норм чинного законодавства, надають рекомендації щодо організації роботи по усуненню цих порушень і ретельно контролюють результати виконаної роботи.

На цей час налагоджений взаємозв'язок з виконавчими органами територіальних громад і є певні напрацювання / зрушення в роботі щодо виконання функцій держави з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. При цьому існує порозуміння, що соціальні послуги повинні бути спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей/дітей, які в них перебувають.

В подальшій роботі Головне управління Національної соціальної сервісної

служби у Волинській області, керуючись напрацюваннями спеціалістів Національної соціальної сервісної служби України, планує виконання пріоритетних дій в межах реалізації Плану дій Ради Європи для України

«Стійкість, відновлення та відбудова», зокрема щодо:

- вдосконалення систем захисту прав ВПО та людей, які постраждали від війни;
- дотримання основоположних прав людини, а також стандартів рівності, верховенства права та демократії;
- захисту прав дітей;
- гендерної рівності та боротьби з насильством щодо жінок.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 № 896 «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)».
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587 «Про організацію надання соціальних послуг».
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 185 «Про затвердження Критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг».

Орищин Н.В., ст. групи СЗ-31

Науковий керівник: Жук О.М., к.і.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Волонтерська допомога в умовах воєнного стану у м. Червоноград Львівської області

Перші дні повномасштабного вторгнення росії в Україну були одними з найважчих, але водночас саме перші години об'єднали цілу країну проти ворога. Наша згуртованість допомогла нам легше пережити події, адже всі були зайняті спільним ділом – захистити країну. В той же час волонтери й громадські активісти почали активно допомагати армії у боротьбі з російськими загарбниками – забезпечували військо усім необхідним технічним обладнанням, одягом, автівками тощо.

У Червоноградській територіальній громаді багато таких волонтерів і їхній внесок дуже вагомий, адже це наближає нас до перемоги. Одним з них є Ігор Предко – голова громадської організації «Автомайдан Червоноград». «Автомайдан Червоноград» діє з 2014 року. На цей час команда складає 25 людей. Напрямки поїздок – це вся лінія фронту: в Донецьку, Луганську, Херсонську, Миколаївську, Харківську області. Також у них є надійні помічники – це парафії Пресвятої Богородиці Владичиці України та Свято-Володимирського собору у Червонограді, львівський благодійний фонд «Крила надії», Наталія Курівчак з Гірника, яка має контакти з благодійниками із Польщі та інші. Червоноградська районна військова

адміністрація, а саме її начальник Андрій Дяченко, Червоноградська міська рада допомагає коштами на пальне [1].

Отець Михайло Нискогуз – настоятель парафії святого Йосафата Української Греко-Католицької Церкви – ще один червоноградець-волонтер, який робить цінний вклад, щоб приблизити нашу країну до перемоги. Релігійна громада святого Йосафата міста Червонограда допомагає людям, які відстоюють незалежність України та протистоять проросійським силам, ще з часів Помаранчевої революції – у 2004 р. привозили на Майдан продукти, теплі речі, намети тощо. А вже після початку повномасштабного вторгнення парафія передала підрозділам Збройних сил України два потужні позашляховики «Nissan». Також від парафії пожертвували чималі суми коштів на придбання квадрокоптерів, тепловізорів, пічок-буржуйок та інших обігрівачів, одягу, взуття та спорядження для військовослужбовців. Регулярно заправляють автомобілі волонтерів, що відправляються на схід та південь нашої держави із гуманітарними вантажами. А також передають кошти на лікування поранених воїнів, які відновлюються у військовому госпіталі на вулиці Чехова у Львові [1].

Також під час цьогорічних зимових свят, так званий волонтерський вертеп, зібрав 160 тис. на квадрокоптера з тепловізором [2].

З 24 лютого 2022 р. діяв Гуманітарний штаб Червоноградської міської територіальної громади з гуманітарних та соціальних питань. За перші 85 днів війни штаб відправив понад 500 тонн гуманітарних вантажів по Україні. Найчастіше передавали в Київ, Попасну, Вознесенськ, Ірпінь, Дніпро. Також прийняли 100 бусів та фур з-за кордону. Найчастіше допомогу отримували з Польщі, Німеччини, Великобританії та США. Усі люди, які працювали у штабі, запропонували свою допомогу самостійно, а раніше входили до учнівського самоврядування та хабу «Космодром». Але з 7 березня 2023 р. Гуманітарний штаб ліквідували, натомість волонтери створили ГО «Фундація розвитку та стратегічних змін», яка продовжує співробітництво із міжнародними благодійними фондами, працює над забезпеченням потреб військових, а також видає допомогу мешканцям громади різних соціальних категорій відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [3, 4].

Окрім того, червоноградські волонтери допомагали і внутрішньо переміщеним особам. На території територіальної громади максимально було зареєстровано до 15 тис. внутрішньо переміщених осіб, стабільно тут є до 7 тис. Близько 800 осіб знайшли прихисток у дитячих садочках. Також місцева влада готувала інші прихистки – школи, колишні гуртожитки. Деякі з вимушених переселенців мали тут родичів, чи могли винайняти квартиру. Також організували харчування – з перших днів персонал садочків, шкіль отримував продукти через гуманітарний штаб і готував їжу. Спочатку було триразове харчування, після Великодня дворазове. Зараз є разове гаряче харчування для всіх, хто проживає компактно. Також роздали в місті майже 2 тисячі продуктових наборів від World Central Kitchen [5].

Список використаних джерел

1. Саможертвна праця волонтерів та всіх небайдужих українців наближає нашу перемогу. *Червоноград. City.* URL:

<https://chervonograd.city/articles/257567/samozhertovna-pracya-volonteriv-ta-vsih-nebajzhuzhjih-ukrainciv-nablizhaye-nashu-peremogu> (дата звернення 01.04.2023).

2. На Червоноградщині волонтерський вертеп зібрав кошти на квадрокоптер з тепловізором для 24-го окремого штурмового батальйону ЗСУ. *Червоноградська районна військова адміністрація*. URL: <https://www.chervonograd-rda.gov.ua/Novyny/Chg-rda-3035> (дата звернення 01.04.2023).

3. Понад 500 тонн вантажів відправив Червоноградський гуманітарний штаб. *Червоноград. City*. URL: <https://chervonograd.city/articles/211814/410-tonn-vantazhiv-vidpraviv-chervonogradskij-gumanitarnij-shtab> (дата звернення 01.04.2023).

4. Волонтери ліквідованого гуманітарного штабу створили ГО «Фундація розвитку та стратегічних змін». *Червоноград. City*. URL: <https://chervonograd.city/articles/270797/volonteri-likvidovanogo-gumanitarnogo-shtabu-stvorili-go-fundaciya-rozvitku-ta-strategichnih-zmin> (дата звернення 01.04.2023).

5. Я готовий бути добросоціальною інвесторкою. Міський голова Червонограда про вимоги до тилових міст, шахти та перспективи розвитку. *Бізнес*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/ukrajina-mozhe-stati-yevropeyskim-kitayem-mer-chervonograda-pro-rozvitok-tilovih-mist-pid-chas-viyni-50302559.html> (дата звернення 01.04.2023).

Скрипник В. А., студент групи ЗСЗМ-229
Науковий керівник: Журба І. О., к.е.н., доцент
кафедри соціального забезпечення
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

Соціальне забезпечення громадян України в умовах війни

В сучасних соціальних, економічних та політичних умовах перед Україною постала ціла низка проблемних питань у соціальній сфері, які потребують негайного вирішення. З'явилась нагальна потреба у тому, щоб забезпечити гідний рівень життя особам, які постраждали від бойових дій на території України. Зокрема, мова йде про військовослужбовців, громадян, які були вимушені покинути власні домівки та залишилися без засобів існування, а також громадян які опинилися в складних життєвих умовах. Така ситуація показала, що сфера соціального забезпечення України має ряд недоліків, які потребують свого негайного вирішення. Така актуальна проблематика обумовлює необхідність об'єктивної оцінки діяльності держави в умовах воєнного стану. Особливої уваги заслуговує потреба ґрунтованої переоцінки системи пріоритетів та визначення шляхів реформування законодавства України про соціальне забезпечення.

Стаття присвячена проблемі сучасного стану соціального забезпечення громадян України, перспективам відновлення та удосконалення соціального захисту в умовах війни. Допомога внутрішньо переміщеним особам, соціальні виплати – усе це головні принципи соціального піклування в умовах війни.

В статті проаналізовано законодавчі та нормативно-правові акти, прийняті Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, та іншими відомствами, упродовж перших двохсот днів повномасштабної війни Росії проти України з метою висвітлення, як влада, забезпечує потреби оборони та реагує

на гуманітарні виклики в умовах війни, з метою забезпечення наших громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою, відновивши систему надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціального забезпечення громадян знайшла відображення в працях вітчизняних науковців: Митько Я. В., Сіньова Л. М. та ін.

Метою дослідження є науково-теоретичний аналіз нормативно-правового забезпечення права соціального забезпечення громадян України у зв'язку з повномасштабною війною Росії проти України, визначення першочергових кроків направлених на відновлення та вдосконалення системи соціального забезпечення в Україні.

Надання соціальних послуг є одним з найважливіших видів соціального захисту населення, який полягає у підтримці та супроводі громадян, які опинились у складних життєвих обставинах, а також допомозі щодо подолання таких обставин.

Сьогодні кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини. На сьогоднішній день самотніми залишились громадяни похилого віку, рідні яких виїхали до відносно безпечних територій, і, відповідно, ці громадяни потребували допомоги соціальних служб. Тому, Урядом було рекомендовано, організовуючи роботу з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, місцевим органам влади працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Така організація роботи забезпечує оперативне, протягом однієї доби, прийняття рішення про надання соціальних послуг.

За перші сто днів воєнного стану урядом було ухвалено ряд постанов із надання соціальних пільг як цивільним громадянам України, які втратили джерело доходів або стали вимушеними переселенцями, а також військовослужбовцям, учасникам бойових дій, громадянам які приймали безпосередню участь у захисті нашої держави — у вигляді виплат, пільг, а також можливості для лікування та реабілітації.

Громадяни, які опинилися у скрутному становищі через повномасштабну війну отримали право на отримання соціальної допомоги.

Кабінетом Міністрів України також було врегульовано й інші зміни соціальних виплат на час війни. Так на сьогоднішній день передбачено автоматичне продовження грошової соціальної допомоги, пільг чи субсидій, а також централізоване нарахування грошових допомог у разі, якщо органи соціального захисту на місцях не можуть це зробити. Також, урядом спрощене призначення грошової компенсації за програмою «Пакунок малюка» та дозволено витратити ці кошти на будь-які потреби.

Особливу увагу було приділено питанню виплат пенсій на період воєнного стану. В разі зміни місця проживання отримувача пенсії у період воєнного стану, він має повідомити про це Пенсійний фонд України або органи соціального захисту для отримання відповідних переказів без відкриття рахунку в банку. Згодом Уряд також визначив, що у разі неможливості доставки пенсій та грошових допомог Укрпоштою на території, де проводяться бойові дії, їх виплата переноситься на наступні періоди.

Також значна увага приділена органами виконавчої влади *захисту прав дітей*

в умовах війни.

Таким чином, підсумовуючи все зазначене можливо прийти до висновку, що на сьогоднішній день владою вживаються достатні заходи щодо найшвидшого приведення нормативно-правових актів у відповідності до викликів сьогодення.

Список використаних джерел

1. Журба І., Якушев О., Губар О., Тернова Л., Самара Н. Соціальна робота як складова політики соціального захисту внутрішньо переміщених осіб регіону. *Зб. наук. пр. Черкаського держ. технологічного ун-ту. Серія: Економічні науки*. Вип. 63. Черкаси: ЧДТУ, 2021. С.147-156.

2. Сіньова Л. М. Правове регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції. *Юридичний наук. електронний журнал. Електронне наук.е фахове видання*. № 6/2016. С. 113-116.

3. Муромцева Ю. І. Внутрішньо переміщені особи в Україні та їх вплив на ринок праці регіону: *зб. наук. пр. Харківського нац. педагогічного ун-ту імені Г.С. Сковороди. Економіка*. 2015. Вип. 15. С. 124-131.

4. Митько Я. В. Особливості правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.05 / Я. В. Митько; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 29 с.

Стародубець Г. М., д.і.н., проф.,
професор кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного університету ім. І. Франка

Український вектор діяльності німецьких волонтерських організацій (березень 2022-квітень 2023 рр.)

Одним із видів соціальної роботи є волонтерство – «різновид суспільно-корисної діяльності, найчастіше безоплатної та соціально значимої, що надається фізичними особами – добровольцями з особистої ініціативи або ж від недержавної некомерційної організації-об'єднання»[2, с.4]. Головною відмінністю цієї діяльності є її добровільний характер і безпосередня участь волонтерів (на відміну від добровольців) у процесі реалізації суспільно-корисних ініціатив. Крім того, об'єктом уваги волонтерів, як правило, є соціальні потреби, які вирішуються державою не достатньо ефективно.

Світовий волонтерський рух як явище має доволі багату історію. Власне, на засадах добровільності виникали перші рицарсько-християнські ордени в період перших хрестових походів, як наприклад Орден госпітальєрів, члени якого опікувалися пораненими і хворими християнами на Сході. Сплеск волонтерської діяльності зазвичай припадає на кризові періоди історії людства – війни, спалахи епідемії, голоду тощо. Однак турбота про соціально вразливі групи населення продовжувалася і у відносно спокійний мирний час.

Німеччина є однією з країн, де волонтерський рух має глибоке коріння, власні традиції і доволі потужну підтримку з боку держави. «Волонтерська робота в Німеччині виникла в 1788 р. завдяки Гамбурзькому кодексу для бідних і була інституціоналізована комунальною реформою в Пруссії в 1808 році» [5, с.89]. Через

70 років, «у 1880р. за ініціативою Німецького конгресу з добродійності була створена Німецька добродійна спілка турботи про бідних, яку у 1919 р. перейменували на Німецьку спілку державної і приватної опіки. Це центральна спілка, яка діє і понині: вона об'єднує державні, приватні, громадські установи, а також окремих фахівців, що визначають стратегію розвитку соціальної роботи в Німеччині»[4, с.63].

Волонтерська діяльність в Німеччині дуже різновекторна і має широку суспільну і державну підтримку. Шкільна освіта побудована таким чином, щоб учнівська молодь могла набувати волонтерського досвіду, беручи участь у різного роду добродійних організаціях та рухах. У такий спосіб молоде покоління виховується на засадах християнсько-консервативних та ліберальних загальноєвропейських цінностей, основою яких є гуманізм, повага до особистості, права вияву своєї індивідуальності через повагу до іншого.

Розв'язана Росією збройна агресія проти України та всього цивілізованого світу, призвела до нової масштабної хвилі міграції, здебільшого українських громадян, за кордон. Значну кількість біженців прийняла Німеччина. З перших днів війни чи не основний тягар облаштування повсякденних потреб українських біженців узяли на себе німецькі волонтери. Тисячі різного віку німців відгукнулися на заклики волонтерських організацій долучитися до роботи із супроводу українців: від зустрічі на вокзалах до розміщення в тимчасових житлах (власних оселях, гуртожитках, готелях тощо). У березні 2023 року Центральний залізничний вокзал в Берліні (Berlin Hauptbahnhof) нагадував вулик. Цілодобово волонтери зустрічали потяги, в основному з Польщі, допомагали українським родинам-біженцями, серед яких було багато дітей і старих людей, зорієнтуватися в чужому для них середовищі. Показово, що багато берлінців приходили на вокзал і кілька годин стояли в очікуванні чергового потяга чи автобуса, щоб запропонувати власне житло для тимчасового прихистку. Тут же, на другому поверсі вокзалу, спеціально для українців було облаштовано простір, де пропонувалося безкоштовне харчування, засоби особистої гігієни, дитячі іграшки і речі тощо. Зважаючи на психологічний стан, в якому перебували біженці, було створено волонтерську службу психологічної допомоги. Варто зауважити, що з метою подолання мовного бар'єру, поряд з німцями активно працювали волонтери, вихідці з України та інших країн, які почасти виконували функції перекладачів.

Упродовж перших місяців російсько-української війни в Німеччині активізували свою роботу як великі волонтерські об'єднання так і невеликі новостворювані організації. Мета нашого дослідження – тезово охарактеризувати напрямки їх діяльності на прикладі трьох інституцій – «Ukraine-Hilfe Berlin», «Ukrainische Orthodoxe Kirchenmeinde e.V.» і «Plast Berlin Helps».

Перша з них – це благодійна організація «Допомога Україні» («Ukraine-Hilfe Berlin»), яка має українське коріння (дружина голови фонду Олег Мотуза є українкою). Вона була створена у 2014 році на підтримку учасників Революції Гідності. Там працює близько 100 осіб, серед яких біженці, громадяни Німеччини українського походження, німецькі аристократи, бізнесмени, домогосподарки. Ядром фонду є 30-40 осіб. Діяльність фонду спрямована на допомогу українським біженцям в Берліні, збір коштів для ЗСУ і цивільному населенню, яке постраждало внаслідок обстрілів. Крім того, фонд співпрацює з німецькими та українськими

медичними закладами, організовуючи перебування на лікування та реабілітації українських військових, збір коштів на матеріальну підтримку лікарень в Україні. Для прикладу, коли внаслідок російських ракетних обстрілів постраждала українська енергосистема, фонд організував збір коштів на генератори для українських медичних закладів, зокрема, військово-медичного клінічного центру у Львові. «Госпіталь є медичним центром для всієї західної частини України і має у своїй зоні відповідальності сім областей, від Волинської на півночі до Закарпатської на півдні. Окрім поранених солдатів, тут лікують і цивільних. Потужності наявного аварійного генератора вже не вистачало для роботи всього необхідного обладнання та відділень лікарні. Завдяки численним жертвам вони змогли профінансувати відповідний генератор потужністю 700 кіловат [7].

Ще одним напрямком діяльності фонду, є культурно просвітницький. Члени Ukraine-Hilfe Berlin долучаються до організації та проведення різного роду благодійних акцій в Берліні. Так, 24.03.2023 р. вони підтримали благодійний бенефіс-концерт Національного академічного театру опери та балету м. Харкова у Берліні. З метою поширення інформації серед українців у Берліні про різного роду мистецькі та спортивні заходи, «Ukraine - Hilfe Berlin» створили центральний пункт в інтернеті для спільноти українців/-ок в Берліні та поблизу. Центральним пунктом порталу є календар, в якому розміщено, відсортовано за днями та часом, безкоштовні події для українців/-ок та вказано пряме посилання до подій (Link)[1].

Іншим центром волонтерської турботи про українських біженців стала Українська православна церква в Берліні (Ukrainische Orthodoxe Kirchenmeinde e.V.)[8]. Громада церкви з початку російського вторгнення в Україну збирає і відправляє гуманітарні вантажі в Україну. Навесні 2022 року богослужіння відбувалися в храмі, де стояли коробки, зібрані волонтерами для відправки постраждалим від війни. Волонтерський вектор діяльності церкви не обмежується збором матеріальних речей, вона активно долучається до проведення різного роду культурно-мистецьких, патріотичних акцій. Наприклад, у жовтні 2022 р. 100 українців мали змогу відвідати концерт у Берлінській філармонії, безкоштовні квитки на який розповсюджувалися серед вірян церкви. 24 лютого 2023 року по всій Німеччині проходив Великий український марш, організований українськими активістами і волонтерами. Ukrainische Orthodoxe Kirchenmeinde e.V. так само була його учасником і активно закликала до участі в ньому своїх прихожан [6].

Від березня 2022 року у волонтерський рух активно включилася Берлінська організація пластунів («Plast Berlin Helps»), допомагаючи біженцям із сім'ями з акцентом на роботу з дітьми та юнацтвом. Після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну «Пласт» увійшов до складу об'єднання Альянс українських організацій та започаткував ще три важливі волонтерські проекти: Plast.berlin.helps - тактична медицина [9]; Халабуда - розрахований для дітей, хто втікає від війни; Пластова бібліотека - співпрацює з видавництвами та бібліотеками. У перші місяці війни надзвичайно важливим аспектом роботи з українськими біженцями було інформування їх про права, обов'язки, специфіку комунікації з різними офіційними інституціями в Німеччині. Пластуни розробили своєрідний інформаційний порадник, який можна було знайти на їхній сторінці в інтернеті [3]. Впродовж 2022 – квітня 2023 року «Пласт» ініціював проведення великої кількості культурно-мистецьких заходів із залученням дітей українських біженців, майстер

класів для дітей різних вікових груп у Берліні, Мюнхені та інших містах Німеччини. Крім того, учасники Plast Berlin Helps постійно організують збір медичних аптечок та рюкзаків для ЗСУ [9].

Загалом, українські громадяни, які змушені були після збройного нападу Росії на Україну шукати тимчасового притулку в Німеччині, відчули суттєву підтримку з боку волонтерів. Німецький волонтерський рух з перших тижнів війни продемонстрував високий рівень мобільності та злагодженості роботи. В процесі роботи з українськими біженцями, створювалися нові волонтерські організації, основним вектором діяльності яких була цільова допомога різним соціальним групам – дітям, матерям, жінкам, літнім людям, які перебували/ють на території Німеччини; ЗСУ; тимчасово переміщеним особам в Україні. Однією з особливостей багатьох таких організацій є наявність «українського коріння» у лідерів або активістів. Тому можна сказати, що їхній професіоналізм та гуманізм доповнюється відчуттям патріотизму.

Список використаних джерел

1. Благодійний проєкт Ukraine-Hilfe Berlin e.V.: філантропія сьогодні чи необхідність обумовлена часом. URL: <https://ukr-dim.de/blaghodijnij-projekt-ukraine-hilfe-berlin-ev/>
2. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с.4
3. Для біженців з сім'ями та їхніх сімей /друзів в Німеччині. URL: <https://plastde.org/faq-bizhenci/>
4. Лях Н. Історичні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном. Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді : зб. ст. міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. «Обличчя соціальної держави», (Київ, 22–23 берез. 2006 р.). Кіхв, 2006. С. 61–70.
5. Павлюк К. С. Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 13-14. С. 87-93.
6. Православна Церква України м. Берлін. URL: <https://www.facebook.com/UOKBER/>
7. Grossgenerator für das Krankenhaus Iwiw. URL: <https://ukraine-hilfe-berlin.de/grossgenerator-fuer-das-krankenhaus-lwiw/>
8. Hilfe für die Ukraine https. URL: <https://ukr-church.de/de/>
9. Plast Berlin Helps TactMed. We collect donations for humanitarian and medical aid in Ukraine. URL: https://linktr.ee/plast_berlin_helps_and_medical_aid_in_Ukraine
10. PLAST Ukrainischer Pfadfinderbund in Berlin e.V. URL: <https://www.facebook.com/PlastBerlinHelps>

Використання міжнародного досвіду надання соціального захисту внутрішньо переміщеним особам

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена тим, що використання міжнародного досвіду при роботі з внутрішньо переміщеними особами допоможе удосконалити соціальну сферу України, та стане підтримкою для людей, які змушені були в силу воєнних дій залишити свій будинок і шукати безпечне місце для проживання та допоможе впорядкувати своє соціальне становище. Навички об'єктивного світу зможуть стати прикладом і для України. Політична ситуація в країні потребує усунення певних проблем, які можуть виникати у внутрішньо переміщених осіб, розвитку їхньої громадянської свідомості, посилення національної єдності та багаторівневого співробітництва, зокрема і міжнародного, але із врахуванням власних реалій. Тому державою створюються певні програми і проекти, спрямовані на створення і поліпшення умов життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб.

Так, згідно статистики міжнародної неурядової організації Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) на сьогодні у світі зареєстровано понад 38,2 млн осіб, які були переміщені в межах своїх країн, із них більше 1,5 млн – це українці, які були змушені залишити свої домівки внаслідок збройного конфлікту на сході України, і стали вимушеними переселенцями. На той час найбільша кількість вимушених переселенців була у Сирії та Колумбії, Україна тоді посідала 9 місце у світі. Це – найгірші показники з часів Другої світової війни.

На сьогодні кількість внутрішніх переселенців за рік повномасштабної війни з РФ зросла майже втричі: на початок лютого 2022 року їх було зареєстровано 1,4 млн, а в січні 2023 року вже 4,8 млн осіб. За іншими даними кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні насправді перевищила 8 млн. людей. Ці данні оприлюднила Міжнародна організація з міграції (МОМ) [4]. Переміщення всередині країни відбувається хвилями залежно від наявності бойових дій у регіоні чи населеному пункті. На основі опитування МОМ, 48% переміщених в Україні залишили місце проживання після початку війни, 45% залишили місце проживання, коли війна досягла їхнього району, а 5% покинули місце проживання в очікуванні конфлікту.

Перший досвід масового переміщення населення був пов'язаний із аварією на Чорнобильській атомній станції у 1986 р., коли понад 116 000 осіб було переселено із радіоактивно забруднених територій [3]. У 2014 р. Україна вдруге постала перед проблемою внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Відповідно, у державі розпочались міграційні процеси, що пов'язані із збереженням людського життя та створенням безпечних умов для проживання людей. Згідно з даними Організації Об'єднаних Націй, кількість ВПО в українському суспільстві:

- станом на серпень 2014 р. становила 135 тис. осіб;
- на 10 липня 2015 р. досягла 1 млн 382 тис. [1];

- у 2016 р. було зареєстровано 1 млн 650 тис. 410 переселенців;
- 2017 р. – 1 млн 493 тис. 536 осіб;
- станом на 17 грудня 2018 р. на обліку перебувало 1 млн 513 тис. 895 осіб

[2].

Кожна країна у тій чи іншій мірі стикалася з проблемами внутрішньо переміщених осіб і необхідністю їхньої соціальної підтримки. Проаналізувавши досвід зарубіжних країн з цього питання, можемо запропонувати найбільш ефективними щодо їхнього впровадження в Україні:

1. У першу чергу грошове забезпечення та виплата матеріальної допомоги, адже серед внутрішньо переміщених осіб є соціально вразливі групи: пенсіонери, інваліди, багатодітні родини, тощо.

2. Потреба у забезпеченні житлом (тимчасовим або постійним). Як варіант – грошова компенсація при втраті житла чи його руйнуванні;

3. Відновлення працевлаштування та забезпечення активної життєвої позиції.

4. Гарантії соціального забезпечення. За внутрішньо переміщеними особами зберігається правова безкоштовна середня освіта, медичне обслуговування та пенсійне забезпечення.

5. Створення умов для повернення до рідного місця проживання.

Таким чином, внутрішньо переміщені особи мають чіткий перелік прав, зокрема й право на соціальний захист. З урахуванням потреб переселенців України в умовах політичної та економічної, військової нестабільності, відбувається доповнення законодавчої бази та позитивних змін у роботі уряду, беручи до уваги їхні права.

Порівнюючи результати аналізу підтримки внутрішньо переміщених осіб урядами іноземних країн, розуміємо, що незважаючи на війни, уряди зарубіжних країн знаходять шляхи, ресурси, розробляють програми підтримки та впроваджують їх у життя. Схожість країн полягає у визвольній боротьбі.

В рамках українського та міжнародного досвіду, влада України повинна передбачити такі кроки:

- введення додаткових штатних одиниць у соцзахист населення;
- забезпечення інформаційною базою, сайтами, операторами, які б надавали консультації в областях;
- створення карти поселень;
- уведення додаткових пільг при поселенні в сільській місцевості;
- безперервний моніторинг існуючих та всіх наступних впроваджень.

Запровадження та використання досвіду країн в Україні сприятиме можливості максимально швидко вирішити проблеми внутрішньо переміщених осіб та сімей, які виникають внаслідок раптового переїзду та зміни їхнього місця проживання.

Список використаної літератури

1. Доронюк Т. А. Вироблення політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. / Т. А. Доронюк., А. В. Солодько. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/vyroblenniapolityky-shchodovnutrishno-peremishchenykh-osib-v-ukraini>

2. Попередній аналіз та оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) / Регіональне представництво УВКБ ООН у Білорусі, Молдові та Україні, жовтень, 2014. URL: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/IDPUKR.pdf>

3. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/15416.html>

4. Представництво МОМ в Україні. URL: <http://www.iom.org>

Танчак К.В., ст. гр. СЗ-41

Науковий керівник: Сільвестрова О.Ю., к. філос. н.,

доц. кафедри соціогуманітарних технологій,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Соціальна робота та соціальна допомога як інструменти вирішення проблем бідності в Україні

Проблемні аспекти пов'язані з питаннями виникнення бідності в Україні набули офіційного визнання після затвердження Указом Президента України Стратегії подолання бідності, яка встановила значення терміна «бідність», єдиний відносний критерій віднесення різних верств населення до категорії бідних і визначила основні напрями та етапи подолання бідності на період до 2020 року. Не зважаючи, на різноманітність класифікації проявів бідності, найбільш значущою вона зазначена в документах ООН, де підкреслюється чотири основні її індикатори:

- коротка тривалість життя;
- низька професійно-освітня підготовка;
- позбавлення економічної бази нормального життя (чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування);
- усунення від суспільного життя.

Пошук альтернативних методів у боротьбі із бідністю є одним із головних викликів сьогодення, що об'єднав зусилля всієї світової спільноти. Основними цілями та пріоритетами глобального розвитку, зазначеними у стратегічних документах міжнародних організацій, є комплексні завдання та методи щодо подолання бідності, поступове скорочення масштабів нерівності між населенням планети та розбудова заможного суспільства. На регіональному рівні у багатьох країнах розробляються та впроваджуються стратегії подолання бідності, адже саме тільки на місцевих рівнях можна вчасно виявити та подолати прояви бідності.

Доречно підкреслити, що явище «бідності» притаманне для кожного суспільства – відмінності полягають лише в його масштабах. Статистичні показники свідчать, що навіть у розвинених країнах існує частка населення, рівень матеріального достатку якого з різних причин є набагато нижчим, ніж загальноприйняті норми.

Для багатьох урядів, подолання бідності не є кінцевою метою, оскільки викоренити це явище практично неможливо, а всі зусилля повинні спрямовуватися на радикальне зменшення частки бідного населення. Варто зробити акцент на поясненні явища бідності, з специфікою, притаманною для українського суспільства, яке подає науковець Л. Черенько, розглядаючи його, як: «неможливість через нестачу ресурсів підтримувати спосіб життя, характерний для конкретного

суспільства і в конкретний період часу» [7].

У більшості наукових праць не має чіткого розмежування цього явища в широкому та вузькому трактуванні. Сучасна економічна наука фактично припинила дискусію щодо правильності вузького трактування поняття бідності, а обґрунтовується доцільність поєднання різних підходів до ідентифікації незаможних членів суспільства з урахуванням того, що бідність є багатогранним явищем [4].

Для розв'язання проблем бідності в Україні, необхідно здійснити модернізацію системи державної соціальної допомоги та створити сучасну систему соціальних послуг – інститутів відповідальності. Також, необхідне кардинальне реформування системи надання соціальних пільг, важливо переглянути підходи щодо проведення житлової політики, в тому числі будівництва та надання соціального, пільгового житла.

Ефективність заходів щодо подолання бідності першочергово залежить від поєднання економічних стимулів та якості роботи інститутів призначених для боротьби з проявами даного явища. Високий рівень життя населення, безумовно залежить від економічного зростання, ефективності виробничих процесів, продуктивності праці та сукупного попиту на робочу силу та її пропозицію. Проте вони є тільки проміжними факторами, які без відповідного стимулювання малого та середнього бізнесу не можуть докорінно вирішити проблеми боротьби з бідністю. Про це свідчить міжнародний досвід, що в умовах швидкого економічного зростання самі по собі соціальні проблеми не вирішуються, навпаки – економічний ріст може призвести до формування майнової нерівності серед населення і зростання на цій основі відносної бідності населення.

Україна належить до країн, які перебувають на етапі трансформації, де бідність може набувати широкого розмаху, особливо це відноситься до малозабезпечених людей. Бідність за таких умов виникає в основному через неналежно узгоджену систему соціального страхування. Тягар оплати всіх соціальних витрат знаходиться в межах однієї заробітної плати.

У багатьох країнах інститути соціального дослідження розробляють спеціальні державні програми соціального страхування, які затверджуються урядом та реалізуються серед окремого прошарку населення. Державні витрати на соціальну сферу в Україні мають значно низький рівень у порівнянні з іншими країнами. Доречно відмітити, що не використовується на належному рівні потенціал недержавних інститутів, до яких відносять страхові компанії та недержавні пенсійні фонди з метою страхування від соціальних ризиків.

В Україні спостерігається недовірливе ставлення до страхових компаній та їхніх послуг. Рівень довіри населення до фінансових інститутів в Україні складає тільки 40%, що пояснюється негативним досвідом страхування. Впровадження системи ефективного страхування дасть можливість розв'язати звужені проблеми пов'язані з прогресуванням бідності.

Світова практика подолання бідності показала, що в багатьох країнах ефективно розробляються спеціальні стратегії для фінансування створення підприємств бідними людьми. Проте, багато таких підприємств функціонують тільки за умов стабільної фінансової підтримки зі сторони держави, якщо припиняється фінансування, то більшість підприємств припиняють їхню діяльність. Також, для більшості бідних в країнах із низьким рівнем доходів, бізнес є не тільки

недоступним, але й з різних причин непривабливим.

Субкультура, яка сформувала в багатьох країнах, ставлення до роботи державних службовців більш сприятливим, ніж до підприємництва і є однією із головних причин бідності серед меншин.

В Україні багато людей, які відносяться до категорії бідного населення, прагнуть щоб їхні діти працювали в низькооплачуваних сферах, а бізнес для них є значним ризиком. Оскільки, масштабний тіньовий сектор українського ринку не дасть можливість існуючим малим підприємствам працювати ефективно, то доцільно було б спрямувати фінансову підтримку територіальним громадам на розвиток та втілення соціальних проєктів, а також гарантування позик для середніх підприємців для створення добре оплачуваних робочих місць, залучаючи на ці робочі місця бідних людей.

Якість освіти займає чільне місце в стратегії подолання бідності, особливо на початковому та середньому рівнях. ООН в цілях сталого розвитку на 2015–2030 рр. [6] основним пріоритетним завданням визначила забезпечення доступу до якісної освіти. Для цього необхідно створити спеціальні організації (інститути), які повинні надавати правову, фінансову та консультативну допомогу для бідних сімей щодо можливості отримання якісної освіти.

Необхідно зазначити, що система соціального захисту європейських країн складається з безлічі різних видів допомоги, які призначаються спеціальними інститутами. Соціальні виплати містять широкий спектр заходів, переважна кількість яких є універсальними для всієї Європи. Значна кількість населення має можливість отримати широкий спектр соціальних виплат.

В Україні доцільно ввести інститут соціальної підтримки населення. Інститут соціальної підтримки населення – це система управління централізованими та децентралізованими фінансовими ресурсами, які спрямовуються на соціальне субсидювання та надання населенню інших послуг шляхом застосування спеціальних фінансових механізмів [5].

Проте, не зважаючи на безліч заходів, які спрямовані на подолання темпу бідності, необхідно врахувати той фактор, що без збільшення рівня заробітної плати вони не спрацюють ефективно, оскільки Україну названо найбіднішою країною Європи з найменшою зарплатою.

Висновки. Комплекс значних невирішених проблем бідності та незадовільного рівня соціального захисту населення в Україні слід пов'язувати не тільки з економічним розвитком, а й з існуючою системою соціальних цінностей; ефективністю діяльності державних інститутів; дієвістю механізмів державного управління соціальним розвитком, а також результативністю співпраці органів державного управління, місцевого самоврядування та суспільства, включаючи громадян. Соціальний захист в Україні в основному складається із соціальних виплат та певної грошової компенсації для окремих категорій громадян. Соціальне розв'язання проблем найбільш незахищених верств населення є малоефективним. Сучасною проблемою вітчизняної системи фінансування соціальних виплат є їхня бюджетна складова та відсутність достатніх фінансових ресурсів для подолання бідності. Одним із напрямів дії уряду в цій галузі може стати створення інститутів соціальної підтримки, які зможуть оптимізувати обсяги фінансування соціальних виплат та контролювати їхнє цільове призначення, а також бути консультативними

органами для певних категорій населення.

Список використаних джерел

1. 2019 всесвітній індекс багатовимірної бідності. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/2019-MPI-key-findings_UKR.pdf (дата звернення 14.04.2023)
2. 80 відсотків населення України живе за межею бідності – ООН. URL: <http://www.ukrpress.info/2017/08/28/80-відсотків-населення-україни-живе-за-м/>.
3. Андрейців І. Бідні, але з телевізорами: причини злиднів пояснює Нобель з економіки. 2020. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/01/1/239456/> (дата звернення 14.04.2023)
4. Бідність в Україні: методика та практика аналізу. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. С. 6.
5. Гордієнко Л. А. Науково-методологічні підходи фінансування соціальних виплат малозахисним верствам населення. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. № 13. 2019. С. 65–70. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/scientific-and-methodological-approaches-of/> (дата звернення 14.04.2023)
6. Новий підхід до боротьби з бідністю: методи дослідження, результати, уроки для України. 2019. URL: <http://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2019/12/191227122113753-3723.pdf> (дата звернення 14.04.2023)
7. Черенько Л. М. Проблеми бідності в Україні: методи визначення та напрями подолання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. К., 2000. С. 5.

Тарануха Т. П., група СЗ-2010
Науковий керівник: Журба І. О., к. е. н., доцент,
завідувач кафедри соціального забезпечення,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

Право на соціальний захист під час війни в Україні

Одним з викликів для України в умовах надзвичайно складної економічної ситуації, спричиненою збройною агресією Росії, залишається належне функціонування системи соціального захисту та підтримка постраждалих від війни осіб. З початку її повномасштабного вторгнення в Україну перед системою соціального захисту поставало фактично два основних завдання: підтримання передбачених чинним законодавством соціальних виплат, допомог та пенсій, забезпечення надання соціальних послуг, а також надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від збройної агресії.

Офіційна правова й нормативна база соціального захисту в ситуаціях збройних конфліктів складається з елементів міжнародного права (права людини, міжнародного гуманітарного права, права стосовно біженців), національного конституційного, статутного та загального законодавства, а також наявних національних або субнаціональних політичних і нормативно-правових баз. Концепція соціального захисту є широкою та охоплює соціальне забезпечення,

соціальну допомогу та програми соціальної допомоги.

Право на соціальний захист закріплено в документах Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи. Широке коло соціальних прав передбачено Конституцією України, зокрема право на соціальний захист, яке включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від особи обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

З 2014 р. після окупації частини Донецької та Луганської областей, анексії Криму в Україні було запроваджено щомісячну адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, як основну фінансову допомогу тим, хто перемістився в межах України. Зазначена Постанова втратила чинність з прийняттям нової Постанови КМУ «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» № 332 від 20 березня 2022 р.

Після початку війни додаткові заходи соціальної підтримки активно почали пропонувати міжнародні організації та фонди. Так, з метою соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення Урядом України спільно з міжнародними партнерами було розроблено програму допомоги для незахищених родин з дітьми, які постраждали через війну в Україні та потребують фінансової підтримки. ЮНІСЕФ спільно з Міністерством соціальної політики розпочали реалізацію багатоцільової програми «Спільно», яка фінансуватиметься ЄС, урядом Італії, Шведською агенцією міжнародного розвитку SIDA та Центральним фондом реагування на надзвичайні ситуації CERF. Допомога від ЮНІСЕФ надається одноразово у розмірі 2200 грн. на кожного члена родини на місяць, але не більше як на 5 осіб тривалістю 3 місяця. Фінансову допомогу у розмірі 2200 грн. на місяць можна отримати й від інших агенцій ООН, які реалізують зазначену програму. Такими організаціями станом на кінець серпня є, зокрема, Управління Верховного комісара ООН, Всесвітня продовольча програма ООН, Міжнародна організація з міграції (далі – МОМ). Кожна агенція висуває свої критерії для отримання допомоги. Наприклад, на допомогу від МОМ можуть претендувати вагітні жінки, самотні батьки, які виховують дітей, сім'ї з двома дітьми і більше, домогосподарства, в яких є люди з інвалідністю, особи літнього віку (65+). До Програми долучаються інші міжнародні організації, які не входять до структури ООН, наприклад, Норвезька Рада у справах біженців. Допомогу у розмірі 2500 грн. можна отримати також від Місії Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні та Товариства Червоного Хреста України.

Міжнародні організації, фонди та національні громадські, волонтерські організації надають також гуманітарну допомогу у натуральному вигляді, благодійну допомогу у різних регіонах України. Гуманітарна допомога надається частіше у вигляді продуктових наборів, санітарно-гігієнічних засобів, лікарських

препаратів, одягу, матраців, побутової техніки тощо.

Для отримання допомоги постраждалим та особам, вимушеним змінити своє місце перебування/проживання внаслідок російської агресії, було створено загальну цифрову платформу «ЄДопомога». На платформі зібрано інформацію по трьох основних напрямках: грошова допомога від держави, надання та отримання допомоги від волонтерських організацій та допомога від міжнародних організацій. Щодо міжнародних організацій, то на платформі, відповідно, у розділі «Допомога від міжнародних організацій» міститься повна інформація стосовно умов та критеріїв надання допомоги по виплатах в рамках всіх організацій, які мають відповідні меморандуми та співпрацюють з українською владою, а також обсяг коштів, що виділяються, необхідні посилання, номери телефонів та інші дані про кожного надавача – міжнародну організацію, міжнародного донора. Також передбачено можливість подання заявки на отримання допомоги.

Надзвичайно корисним є розділ платформи з повною та деталізованою інформацією щодо державної соціальної допомоги постраждалим від війни, починаючи від чіткої та зрозумілої інструкції як отримати статус ВПО та виплати, передбачені для ВПО. Okремі підрозділи присвячено отриманню компенсації підприємцю за працевлаштування ВПО, повідомленню про пошкоджене майно. Є підрозділ, який має назву «Як отримати пенсію чи субсидію на банківську картку», який, очевидно, розроблено для осіб, які отримували соціальні виплати у готівковій формі у поштових відділеннях. Вказано на неможливість продовження виплат готівкою на ТОТ та надано пораду оформити банківську картку в Приватбанку чи А-Банку. Okремо передбачено розділ з відповідями на найбільш поширені питання. Наприклад, які документи треба мати для оформлення статусу ВПО, що робити, якщо не надходить оформлена допомога тощо [1, с. 22-27].

Значного спрощення отримала процедура призначення пенсії ВПО без належних документів, відсутніх відомостей про періоди страхового стажу, трудової діяльності, у період дії воєнного стану в Україні та протягом 180 календарних днів після його завершення. Пенсії призначатимуться на підставі відомостей наявних у: державному реєстрі фізичних осіб платників податків; єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; реєстрі страхувальників та реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування; інформаційній системі Державної міграційної служби та Міністерства внутрішніх справ; єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб. У період дії воєнного стану також передбачено призначення або продовження виплати раніше призначеної пенсії у разі втрати годувальника дітям віком від 18 до 23 років, які навчаються за денною формою навчання у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, без надання довідки закладу освіти на підставі даних про навчання за денною формою навчання у 2022 році, отриманих Пенсійним фондом України з Єдиної державної електронної бази з питань освіти [2].

На період дії воєнного стану суттєво спрощено процедуру встановлення та продовження інвалідності. Для отримання соціальних виплат, особам з інвалідністю не потрібно проходити повторний огляд для підтвердження інвалідності. Діти та дорослі з інвалідністю продовжуватимуть отримувати всі соціальні виплати, пільги,

реабілітаційні послуги та допоміжні вироби, освітні послуги тощо. На період дії воєнного стану продовжено також індивідуальні програми реабілітації. Для підприємств та організацій громадських об'єднань осіб з інвалідністю продовжено право на користування пільгами з оподаткування на період дії воєнного стану та протягом двох календарних кварталів після його припинення або скасування, якщо термін дії такого дозволу закінчився після 24 лютого 2022 року.

Діти з числа ВПО мають право на отримання допомоги на проживання, яка становить, як і для осіб з інвалідністю 3000 грн, тобто є більшою у порівнянні з іншими особами, які отримують допомогу у розмірі 2200 грн. Дітям, які зареєстровані як ВПО, надається також державна цільова підтримка, зокрема, забезпечення безкоштовним дитячим харчуванням для дітей до одного року та безкоштовне харчування для деяких інших категорій дітей, пільгова оплата проживання у студентських гуртожитках, мають такі діти також право на соціальні стипендії, першочергове право на зарахування до дитячих садочків та шкіл тощо [1, с. 30; 32].

Отже, можна зробити висновки, що кардинальних змін чи нововведень у системі соціального захисту впроваджено не було, за виключенням трансформації щомісячної адресної допомоги ВПО на допомогу на проживання і фактичне скасування критеріїв її отримання, які діяли раніше. Було успішно та оперативно внесено зміни до національного законодавства стосовно продовження отримання тих соціальних виплат, допомоги та пільг, які були призначені раніше та доповнено деякі медичні документи, як то підтвердження групи інвалідності. Крім того, українському уряду вдалося вибудувати систему розподілення міжнародної допомоги постраждалим особам з метою максимального покриття уразливих категорій населення по всіх регіонах. З метою максимального поширення інформації для постраждалих від війни осіб розроблено унікальну електронну платформу «ЄДопомога», що вже надає можливість отримання повного комплексу інформації та порад з питань соціального допомоги, а також її оформлення та подачі заявки на отримання. Тобто, можна відзначити продовження курсу діджиталізації країни, навіть під час війни.

Список використаних джерел

1. Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б. Соціальні права в Україні під час війни. Звіт про оцінку потреб. Грудень 2022. С. 22-27; 30; 32. URL: <https://rm.coe.int/needs-assessment-ua-2/1680a9b408> (дата звернення 03.05.2023)
2. Війна – Соціальні послуги, допомога ВПО. URL: <https://rm.coe.int/needs-assessment-ua-2/1680a9b408> (дата звернення 03.05.2023)

Шматко К. І., студентка групи С-3-1
Науковий керівник: Волосенко А.В.,
відокремлений структурний підрозділ
«Роменський фаховий коледж Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана», м. Ромни

Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану

Для будь-якої дитини, народженої чи то в мирний час, чи то в умовах війни, найважливішим у житті є її родина. Саме сім'я виступає осередком безпеки, захисту, мирного існування та стає середовищем становлення та формування особистості дитини.

Сім'я створює для дитини систему цінностей. Але, на жаль, з початком повномасштабної війни в Україні число дітей, які втратили батьків чи з певних причин залишилися без їхньої опіки, значно виросло.

Відповідно до ст. 52 Конституції України обов'язок щодо належного утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, покладається на державу [1]. Тому проблема сирітства в Україні в умовах війни, соціальна робота з питань влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, захист їхніх прав, порядок нарахування і виплат соціальних допомог – є одним із пріоритетних напрямів сучасної соціальної політики держави.

Війна забирає життя українських дітей, їхніх батьків та радість і безтурботність дитячих років. І, якщо життя повернути неможливо, то щасливе дитинство може подарувати нова сім'я.

Останнім часом просвітницька діяльність соціальних працівників спрямована на поширення інформації щодо важливості створення сімейних форм підтримки дітей та закликів забезпечувати дітям, які втратили своїх батьків, або дітям, які проживають в закладах інституційного догляду, та були переміщені із зони бойових дій в безпечні місця, умови проживання максимально наближені до сімейних. Зокрема, в Україні існують наступні сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення (удочеріння), опіка чи піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу та патронат над дитиною.

Варто зазначити, що під час війни з'явилася унікальна форма тимчасового влаштування дітей у сім'ї небайдужих громадян «Дитина не сама». Проєкт з'явився за підтримки Офісу Президента України, Міністерства соціальної політики та UNICEF. Тимчасовий прихисток від даного проєкту надається дитині сім'єю або іноземною організацією до того моменту, поки знайдуться родичі або з'являться інші умови для передачі дитини до постійної форми сімейного виховання. Всі, хто бажає тимчасово прихистити дитину у свої сім'ї, можуть подати заявку до створеного чат-боту «Дитина не сама» [6].

На нашу думку, слід наголосити, що в умовах повномасштабного вторгнення виникла нагальна потреба у законодавчому врегулюванні багатьох питань стосовно захисту прав дітей та спрощення процедури їх подальшого влаштування.

Необхідно зауважити, що під час воєнного стану досить часто постає проблема втрати та відновлення документів, встановлення реальної ситуації з батьками дитини, і як наслідок, зростають ризики порушення прав дітей. У цьому контексті принципово значущим є задоволення інтересів дитини з метою забезпечення стабільних та гармонійних умов її проживання.

Так, Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, був змінений постановою КМУ за ініціативи Міністерства соціальної політики. Згідно внесених нововведень було розширено підстави для надання статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування та підстави для втрати такого статусу [3].

Також була прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану», яка спростила процедуру влаштування дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування [4].

Перші вагомі зміни щодо процедури усиновлення були внесені Постановою Кабінету Міністрів України № 618 від 24 травня 2022 року, відповідно до якої було встановлено перелік документів та порядок переміщення усиновленої дитини під час введення на території України воєнного стану, коли дитина була тимчасово переміщена за межі України [2].

У результаті змін, внесених Постановою Кабінету Міністрів України № 581 «Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя» було спрощено порядок влаштування дитини в патронатну сім'ю в період воєнного стану [5].

Хотілося б звернути увагу й на те, що, враховуючи складнощі, а інколи, й неможливість зібрати необхідні документи для призначення соціальної допомоги і звернення до органів соціального захисту населення, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування Уряд автоматично продовжив їх нарахування.

За офіційними даними в Україні нині налічується близько 68 тисяч дітей, які мають статус дитини, позбавленої батьківського піклування. І в реаліях сьогодення ця цифра, на жаль, буде тільки зростати. Поширення соціального сирітства стало черговим викликом як для всієї країни, так і для соціальної сфери, зокрема. Але, не зважаючи на всі негативні наслідки воєнних дій, найбільш вразлива категорія населення - діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, - не залишилися поза увагою держави і суспільства, забезпечені правом на соціальний захист і соціальні гарантії, передбачені чинним законодавством.

Список використаних джерел

1. Конституція України : (з офіц. тлумаченням Конституц. Суду України). Київ: Ліра, 2006. 96 с.

2. Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : постанова Каб. Міністрів України від 24.05.2022 р. № 618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-п#Text>

3. Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 р. № 447. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2022-%D0%BF#>.

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2022 р. № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF#>

5. Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 р. № 581. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-%D0%BF#Text>

6. Усиновлення під час війни: як допомогти дітям без батьків?. Gwara Media. URL: <https://gwaramedia.com/yak-dopomogti-dityam-sirotam-u-harkovi-usinovlennya-ta-opika-pid-chas-vijni/>

Ящук А.С., студентка 3 курсу
Науковий керівник: Мельник І.М., ст. викл., доктор філософії
кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет імені
Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

Емпіричне дослідження особливостей соціалізації дітей з тимчасово окупованих територій в новому шкільному середовищі

Формування особистості та її розвиток у соціумі може бути успішним лише тоді, коли будуть враховані всі зовнішні та внутрішні фактори, які на неї впливають, їх складні взаємозв'язки. Перш за все, це спосіб життя особистості, який може сприяти її розвитку (за певних умов) чи протидіяти йому, умови життя, які сприяють становленню певного способу життя в межах певного району, національні особливості, особливості природного середовища, різні джерела духовної культури, характер їх взаємодії, просторові та часові умови життя особистості й мікрогруп, виховні системи та індивідуальні особливості особистості, які склалися у цих системах. Сьогодні соціальні служби, різні соціально-педагогічні інститути зайняли у такому складному процесі, як соціалізація особистості, свою нішу.

З метою визначення основних труднощів, які гальмують процес соціалізації дітей з тимчасово окупованих територій в новому шкільному середовищі, нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 68 дітей з тимчасово окупованих територій. Необхідність такої діагностики зумовлювалася тим, що для вибору засобів подолання труднощів у соціалізації дітей з тимчасово окупованих територій в новому шкільному середовищі треба знати, в чому саме вони полягають, які є найбільш властивими саме для цієї категорії дітей. Адже тільки знаючи «слабкі сторони» особистісного становлення, в тому числі й соціального, можна виробити стратегію і тактику їх подолання [1].

Варто зазначити, що соціалізація дітей з тимчасово окупованих територій в новому шкільному середовищі є специфічним процесом, оскільки цим дітям

довелося зіткнутися з безліччю проблем, пережити багато травматичних подій. Це в свою чергу суттєво ускладнює їхню соціалізацію до нових умов. Адаже їм доводиться звикати не лише до нових шкільних умов, а й до інших умов проживання, змінювати деякі свої звички [3].

Умовно в соціалізації можна виділити два основних рівня:

1) соціальний (суспільний) – соціалізацію розглядають як глобальне явище, що дозволяє зберегти суспільство в цілому;

2) особистісний (індивідуальний) – соціалізацію розглядають як явище, що дозволяє індивіду стати повноцінним членом суспільства [2].

Процес соціалізації дітей з тимчасово окупованих територій повинен бути пов'язаний з пластичною адаптацією – тенденції зберігати гармонічну рівновагу (баланс) пристосованості і змін, що відбуваються в результаті перетворень, котрі здійснюються в суспільстві [4].

Таким чином, в результаті обробки отриманих результаті за цим тестом шкільної тривожності Філіпса було виявлено, що за шкалою «Загальна тривожність у школі» у більшості опитуваних (43,8%) домінує високий рівень загальної тривожності. Підвищений рівень загальної тривожності у школі виявлений у 39,7% респондентів, тоді як лише у 16,5% досліджуваних діагностований низький рівень загальної тривожності у школі.

За шкалою «Переживання соціального стресу» у більшості досліджуваних (50,5%) домінує високий рівень переживання соціального стресу, що є цілком очевидним, оскільки досліджуваним потрібно адаптуватися не лише до нових умов, змінювати свій звичний спосіб життя, а ще й те, що досліджувані пережили чимало потрясінь спричинених війною. Підвищений рівень переживання соціального стресу виявлений у 36,7% респондентів. Низький рівень переживання соціального стресу виявлений у 12,8% досліджуваних. Таким чином, лише незначна кількість досліджуваних може протистояти соціальному стресу, боротися з негативним впливом стресогенних факторів.

За шкалою «Страх самовираження» у 46,5% досліджуваних домінує високий рівень страху самовираження. Це може бути пов'язане з тим, що досліджувані не комфортно почуваються у новому навчальному середовищі, на них впливають стресогенні чинники, їм важко соціалізуватися в новому середовищі. Підвищений рівень страху самовираження виявлений у 41,7% респондентів. Ці досліджувані намагаються самовиражатися, але їм це складно зробити, перед ними виникають різні перепони, зокрема і суб'єктивного характеру. 11,8% опитуваних не мають проблем у самовираженні у новому шкільному середовищі, вони комфортно себе почувають (рис. 1).

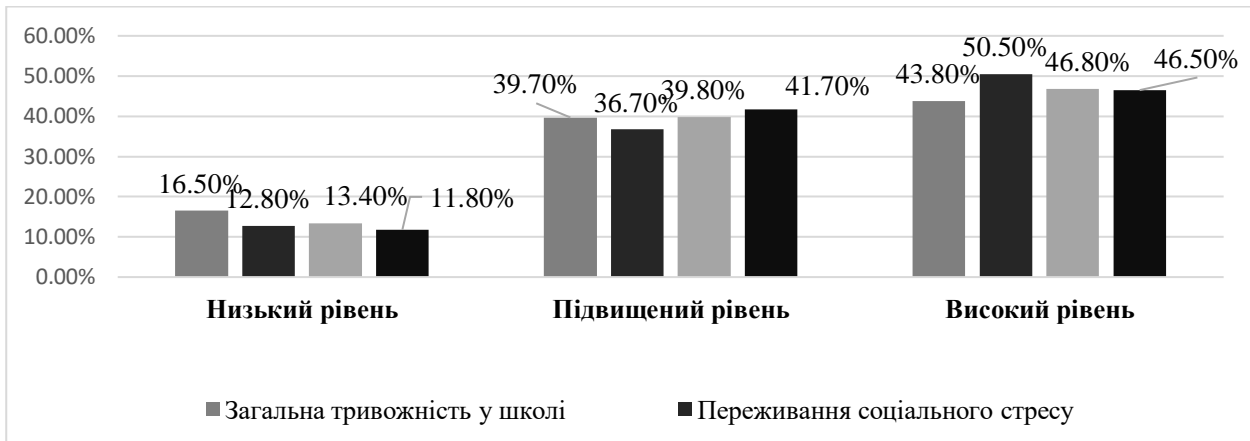

Рис. 1. Показники загальної тривожності у школі, переживання соціального стресу, фрустрації потреби у досягненнях та страху самовираження (за методикою Філіпса)

За шкалою «Низький фізіологічний опір стресу» виявлено, що більшість досліджуваних не здатні протистояти стресу. Великі труднощі у протистоянні стресу властиві 38,7% досліджуваних, тоді як 18,9% досліджуваних здатні протистояти стресу на фізіологічному рівні. Тобто, лише незначна кількість опитуваних не відчуває фізіологічних змін внаслідок впливу стресових факторів та стресових ситуацій.

За шкалою «Проблеми і страхи у стосунках з учителями» виявлено, що 44,7% опитуваних мають проблеми у спілкуванні з учителями або ж мають певні страхи, пов'язані з цим. Це в свою чергу негативно впливає на їхнє навчання, заважає прояву власних здібностей та знань тощо. Підвищений рівень за цією шкалою діагностований у 41,5% досліджуваних, тобто переважно вони відчувають проблеми і мають страхи пов'язані зі спілкуванням з учителями. Відсутність проблем у спілкуванні з учителями притаманний 13,8% досліджуваних (рис. 2).

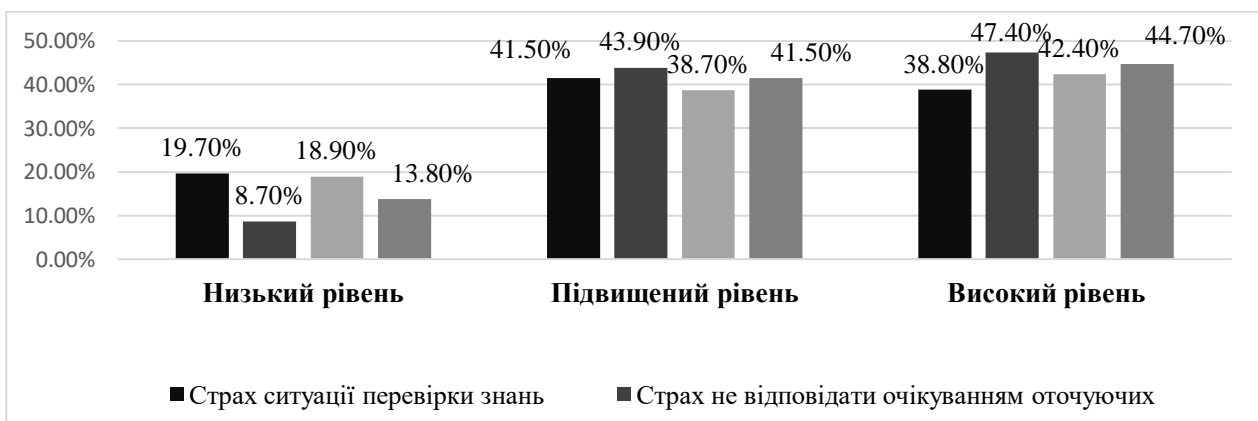

Рис. 2. Показники страху ситуації перевірки знань, страху не відповідати очікуванням оточуючих, низького фізіологічного опору стресу, проблем і страхів у стосунках з учителями (за методикою Філіпса)

За результатами методики соціальної адаптованості, нами було виявлено, що більшість досліджуваних (39,1%) мають низький рівень соціальної адаптованості. Це вказує на те, що досліджувані не адаптувалися до нових умов навчання, вони

мають труднощі у соціалізації. Середній рівень соціальної адаптованості виявлений у 31,6% досліджуваних, тобто ці респонденти мають труднощі у деяких сферах та важко пристосовуються до певних ситуаціях. Дуже низький рівень соціальної адаптованості діагностований у 22,5% опитуваних. 6,8% респондентів не мають труднощів у адаптації до нових умов, та нового шкільного середовища (рис. 3).

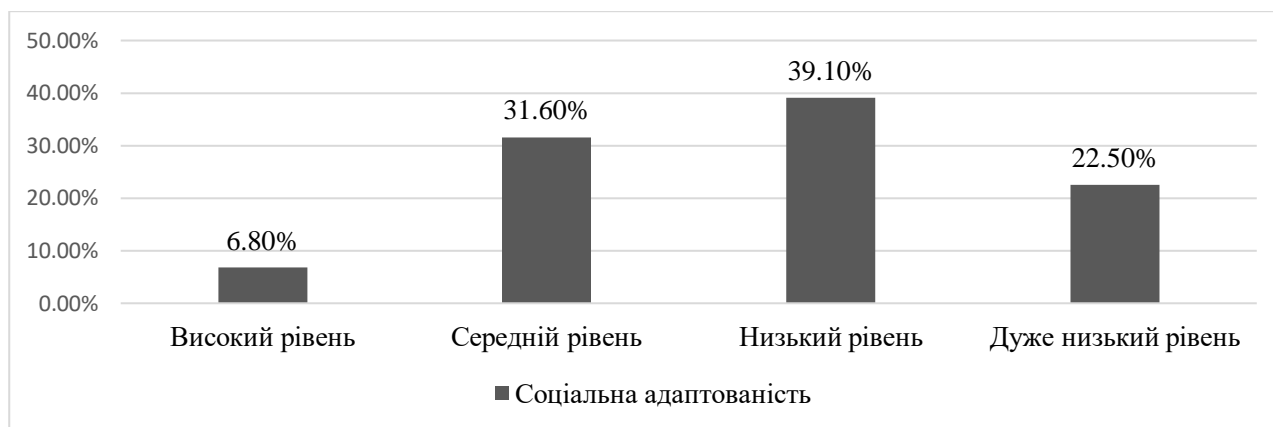

Рис. 3. Показники соціальної адаптованості дітей з тимчасово окупованих територій в новому шкільному середовищі

Згідно результатів авторської анкети, було виявлено 26,4 % опитуваних комфортно почувають себе у новому шкільному середовищі, тоді як 31,6% респондентів переважно відчують себе комфортно у новій школі. Не комфортно себе почувають у новій школі 18,4 % досліджуваних, а 23,6 % досліджуваних переважно не комфортно себе почувають у новому шкільному середовищі.

На запитання «Ви маєте друзів у новій школі?» 58,4 % досліджуваних відповіли «так», а 41,6 % опитуваних відповіли «ні». Тобто, більшість досліджуваних змогли знайти друзів у новому шкільному середовищі, хоча значна частина опитуваних мають труднощі у спілкуванні з однолітками.

56,4 % дітей з тимчасово окупованих територій подобається нова школа, тоді як 43,6 % опитуваних не відчують симпатії до нової школи. 24,8 % досліджуваних мають проблеми у навчанні, а 75,2 % респондентів цих проблем не мають. Окрім того, не зважаючи на певні труднощі, з якими стикнулися досліджувані у новому шкільному середовищі більшість досліджуваних (61,3 %) все ж хотіла б надалі навчатися у новій школі і лише 38,7 % опитуваних не проявляють такого бажання, хоча це може бути зумовлене адаптаційним періодом та труднощами, які можуть носити тимчасовий характер.

Окрім того, 60,2 % досліджуваних вказують на те, що нова школа не надто відрізняється від тієї, у якій вони навчалися раніше. Це в свою чергу могло мати сприятливий вплив на їхню адаптацію та соціалізацію у новому шкільному середовищі. Хоча, 39,8 % досліджуваних все ж вказують на наявність відмінностей між новим навчальним середовищем і попереднім, що може бути зумовлене як об'єктивними факторами, так і суб'єктивним сприйняттям.

На запитання «Що найважче Вам дається у новій школі?» 26,8 % досліджуваних відповіли, що саме із навчанням у них є певні проблеми. 36,3 % опитуваних мають проблеми у спілкуванні з однолітками, а у 13,9 % досліджуваних є проблеми у спілкуванні з учителями. 23 % вказують на те, що у них проблеми є як

з навчанням так із спілкуванням з однолітками і вчителями, їм важко адаптуватися до нових умов.

Варто зазначити, що 68,9 % опитуваних вказують на те, що вчителі добре до них ставляться, тоді як 24,3 % опитуваних не відзначають якогось особливого ставлення до себе зі сторони вчителів. Незначна кількість досліджуваних (6,8 %) вважає, що вчителі у новій школі погано до них ставляться.

Окрім того, 39,4 % респондентів вказують на те, що їм подобається розклад занять у школі, він для них комфортним. 43,8 % опитуваних зазначають, що в цілому їм подобається розклад занять у новій школі, хоча 16,8 % опитуваних вказують на інше.

На запитання «У Вашому класі сприятливий соціально-психологічний клімат?» 63,7 % опитуваних відповіли ствердно, тоді як 36,3% опитуваних вказують на те, що соціально-психологічний клімат у їхньому класі в новій школі не сприятливий.

Отже, результати емпіричного дослідження соціально-педагогічних умов соціалізації дітей з тимчасово окупованих територій в новому шкільному середовищі показали, що ця категорія дітей має певні труднощі у соціалізації в новому шкільному середовищі, зокрема для них притаманний високий рівень шкільної тривожності, вони мають проблеми у спілкуванні з однолітками та труднощі у соціальній адаптації. Окрім того, було виявлено, що важливими чинниками, які впливають на соціалізацію дітей з тимчасово окупованих територій в новому шкільному середовищі є соціально-психологічний клімат нової школи, емоційний стан дітей, які потрапили в нове шкільне середовище тощо. Таким чином, у процесі дослідження обраної теми ми виявили, що процес соціалізації є досить складним і тривалим, який відбувається під впливом різних факторів. І на цей процес впливає як особистість самої дитини так умови в якому відбувається соціалізація.

Список використаних джерел

1. Андрущенко Т. В., Хворостянка Н. А. Специфіка соціальної активності молоді: психологічний вимір. *Габітус. Науковий журнал з соціології та психології*. Випуск 22/2021. С.129-133.
2. Діхтяренко А. Потреби та проблеми внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://www.khpg.org/en/pda/index.php?id=1451930074>
3. Караман О. Л. Методологічні засади проблеми соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України: філософський рівень. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 2 (333). Ч. II. С. 157-166.
4. Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України: монографія. Київ: Талком, 2018. 240 с.
5. Надгара В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику». *Укр. соціум*. 2015. № 1. 160 с.

Державна соціальна політика в контексті євроінтеграції

Кирилюк Б. В., ст. гр. СЗ-41,
Сушик І. В., к. іст. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Нормативно-правова основа формування соціальної молодіжної політики в Україні

Правові підвалини державної молодіжної політики було закладено у Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 р. [1]. Це був перший концептуально-правовий документ щодо молоді в незалежній Україні, прийнятий шостою сесією Верховної Ради України дванадцятого скликання. У Декларації подано визначення державної молодіжної політики: «Державна молодіжна політика – це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах» [1]. Метою державної молодіжної політики є створення умов та гарантій життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Саме цей документ став основою для розвитку державної молодіжної політики, базою практичної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Головними завданнями державної молодіжної політики, згідно документу є «вивчення становища молоді, створення необхідних умов для зміцнення правових і матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, діяльності молодіжних організацій з метою повноцінного соціального становлення та розвитку молоді; допомога молодим людям у реалізації і самореалізації їхніх творчих можливостей та ініціатив; широке залучення юнаків і дівчат до активної участі у національно-культурному відродженні українського народу, формуванні його свідомості, розвитку традицій і національно етнічних особливостей тощо» [1].

Основні поняття у сфері державної молодіжної політики було систематизовано Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року [2]. У ньому, зокрема, надається визначення понять «молодь», «молоді громадяни», «неповнолітні», «соціальне становлення молоді», «перше робоче місце», «молодіжні центри праці», «молода сім'я», «центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді», «молодіжні громадські організації», «молодіжні трудові загони» [2]. У законі висвітлено інституційні засади державної молодіжної політики та головні сфери її реалізації. В окремих статтях деталізовано основні сфери державної підтримки молоді, серед яких: праця, підтримка підприємницької ініціативи та діяльності, житлові умови, освіта, культурний розвиток, підвищення рівня життя, охорона здоров'я, фізичний розвиток.

Традиційною формою діяльності парламенту є парламентські слухання, що полягають у публічному обговоренні значущих питань, шляхом залучення

представників органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, громадськості та прийнятті рекомендацій за їх результатами. Вони відіграють вагоме значення для вироблення нормативно-правової бази щодо питань державної молодіжної політики [3, с. 37].

Парламентські слухання проводилися майже щорічно та були присвячені різним аспектам молодіжної проблематики: «Про становище молоді в Україні» (07.12.1995 р.); (за підсумками 2011 р., 2013 р.); «Нове покоління незалежної України (1991 – 2001 рр.)»; «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи»; «Стан і перспективи розвитку молодіжного житлового будівництва в Україні»; «Про становище молоді в Україні (щодо підтримки молоді сім'ї, посилення соціального захисту дітей та молоді у 2001 – 2006 рр.)»; «Студентська молодь України: сучасний вимір» (2008 р.); «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи» (2009 р.); «Молодь за здоровий спосіб життя» (2010 р.); «3 питань оздоровлення та відпочинку дітей і молоді» (09.02.2011 р.); «Участь молоді в суспільному житті: економічна активність» (20.11.2013 р.); «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» (02.11.2016 р.) [3, с. 38].

Парламентські слухання 2016 р. стосовно ціннісних орієнтацій молоді засвідчили, що ціннісна складова є системоутворюючим фактором формування та реалізації державної молодіжної політики. Розуміння основи суспільних цінностей, як зазначає М. Обіход, передбачає розуміння результату – якого громадянина маємо виховувати, для якої держави, та якими є очікування молоді стосовно цього [4, с. 189].

Указом Президента України № 94/2021 від 12 березня 2021 р. була затверджена Національна молодіжна стратегія до 2030 р. [5]. Даний документ передбачає запровадження сучасних підходів для розвитку молоді в Україні, враховуючи Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, молодіжні стратегії та документи, що регламентують засади розвитку молодіжної політики ООН, Ради Європи та ЄС, а також демографічні, безпекові та економічні виклики. У Стратегії зазначено цілісне бачення проблем молоді, з урахуванням її бачення світу.

Основні принципи, мета, завдання та пріоритети молодіжної політики в Україні виписані в Законі України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року. Цей Закон визначає напрями і механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії для молоді у її формуванні та реалізації, особливості правових засад створення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань.

Зупинимось детальніше на розгляді закону та окремих його статей. Так, у розділі 1 загальних положень ст. 3 виписано мету, завдання та пріоритети молодіжної політики. «Метою молодіжної політики є створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті» [6].

Серед завдань молодіжної політики визначено наступні: «створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризація ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень; підтримка молоді в реалізації її соціально-економічного

потенціалу, у тому числі для вирішення житлових питань, питань професійного розвитку, працевлаштування, задоволення освітніх, медичних, культурних та інших потреб; формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді; сприяння інституційному розвитку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, молодіжних центрів, посилення їхньої ролі у процесі соціалізації молоді; розвиток молодіжної інфраструктури; розвиток національного та міжнародного молодіжного співробітництва» [6].

Стаття 4 Закону окреслює принципи молодіжної політики: «рівності прав дітей та молоді – недопущення надання привілеїв чи встановлення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, мови, етнічного чи соціального походження, сімейного чи майнового стану, місця проживання або іншими ознаками; ... обґрунтованості – всі рішення з питань молодіжної політики формуються відповідно до потреб і прагнень української молоді, що визначаються за результатами соціологічних опитувань, статистичної інформації, наукових досліджень з урахуванням національного та міжнародного досвіду; міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії – залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики» [6].

Окремий розділ 2 закону присвячений участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики. Зокрема, стаття 5 зазначає, що «Участь молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики забезпечується шляхом врахування позиції молоді під час прийняття рішень, що стосуються молоді, залучення суб'єктів молодіжної роботи до реалізації молодіжної політики, а також визначає механізми та інструменти участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики» [6]. Значна увага в законі приділена молодіжним радам (стаття 6) – консультативно-дорадчим органам, що можуть утворюватися при Верховній Раді АР Крим, Раді міністрів АР Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування з метою залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях.

Розділ 5 закону присвячений молодіжній роботі. Зокрема, визначено зміст молодіжної роботи. Вона орієнтується на потреби молоді, спрямована на набуття молодими особами необхідних компетентностей з урахуванням соціально-економічних умов. Молодіжна робота здійснюється на принципах добровільності, доступності, орієнтації молоді на інтелектуальному, фізичному, духовному розвитку та забезпеченні добробуту.

Важливі роз'яснення містить стаття 14. Вона дає визначення хто такі молодіжні працівники, визначаю мету їх діяльності. Стаття 15 прописує роз'яснення щодо такого осередку молодіжної інфраструктури як молодіжний центр. Обумовлено його структуру, питання функціонування, підпорядкування тощо. Зокрема, Всеукраїнський молодіжний центр забезпечує формування та реалізує молодіжну політику і є державною установою, що належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади.

Таким чином, нормативно-правова база щодо питань соціальної молодіжної політики знаходиться у стані напрацювання і вимагає систематизації уже існуючих законів, а також адаптації нормативної бази молодіжної політики в Україні до стандартів молодіжної політики європейського союзу.

Список використаних джерел

1. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Закон України від 15.12.1992 р. №2859-ХІІ URL: https://ips.ligazakon.net/document/t285900?ed=2006_02_09 (дата звернення 12.03.2023)
2. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 року. № N 2998-ХІІ URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/149941___586845 (дата звернення 12.03.2023)
3. Обіход М. Питання нормативно-правового регулювання державної молодіжної політики в період незалежності України. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1212466.pdf> (дата звернення 16.03.2023)
4. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді [Текст]: Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 р.) / [редкол. : Жданов І. О., гол. ред. коллег., Ярема О. Й., Беляєва І. І. та ін.]. К. : Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2016. 200 с.
5. Національна молодіжна стратегія до 2030 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення 15.03.2023)
6. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення 12.03.2023)

Кошевой М. А., ст. гр. СЗм-11,
Науковий керівник: Малиновський В. Я., д.політ. н., професор
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет

Аналіз ефективності та результативності державної соціальної політики

Ефективна соціальна політика держави спрямована на захист людей та їхніх родин та на допомогу їм жити повноцінним життям. Одним із її завдань є розробка стратегій, які допомагають окремим особам та їхнім родинам і роблять суспільство та економіку ефективнішими.

Складові соціальної політики – соціальне забезпечення, соціальне управління, соціальна робота і соціальний захист – висувають високі вимоги до її ефективності та результативності, оскільки безпосередньо спрямовані на покращення добробуту людей, забезпечення їх ефективного та гармонійного соціального функціонування, допомогу та пом'якшення негативних наслідків у разі складних життєвих обставин.

Як наголошує О. Безпаленко, соціальна політика не обмежується тільки соціальним захистом незахищених верств, вразливих та окремих соціальних груп, а й є системою соціальних відносин між інститутами, включає інституціональне забезпечення, питання безпеки навколишнього середовища, управління доходами населення, регулює зайнятість та безробіття [1]. Сучасні виклики для вітчизняної соціальної політики пов'язані із пандемією COVID-19 та агресією росії проти України. Важливими залишаються загрози, пов'язані зі зміною клімату, старінням

населення та зумовлені цифровою трансформацією.

Одним із важливих критеріїв ефективності соціальної політики є соціальна ефективність, яка визначається як співвідношення витрат на соціальну сферу з отриманими результатами. Це «відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини» [2]. Забезпечення соціальної сфери, а з ним і ефективність соціальної політики слід оцінювати не лише з позицій її фінансування, а й через ефективність розподілу ресурсів. Можна визначити ряд критеріїв, на основі яких можна оцінити дієвість реалізації соціальної політики:

1. Соціально-демографічні показники (народжуваність, смертність, середня тривалість життя, міграція, чисельність членів родини, регулярність і періодичність контактів із родиною).

2. Соціально-трудова (стан ринку праці та трудових ресурсів, динаміка зайнятості та безробіття, умови і оцінка праці тощо)

3. Рівень і якість життя населення (дані про стандартний заробіток і доходи окремих осіб і домогосподарств; рівень та зміна реальних грошових доходів, рівень споживання товарів; наявність грошових заощаджень та заборгованостей, потреба у соціальній допомозі; наявність вільного часу для відпочинку та саморозвитку).

4. Житлове забезпечення населення (кількість потребуючих житла, стандарти житла та їх дотримання; характеристика житлового фонду за кількісними і якісними параметрами: метраж, благоустрій, умови проживання тощо).

5. Здоров'я населення та стан системи охорони здоров'я (динаміка захворюваності, характеристика причин смертності, інвалідності, наявність медичної інфраструктури та кадрового забезпечення; доступ до догляду за дітьми, людьми похилого віку та особами з інвалідністю).

6. Стан системи освіти, культури, інформаційних послуг (стандартні дані про рівень освіти, зміна кількості учні та студентів, участь в освіті дорослих, навчання та неформальній освіті, можливості доступу до культури, характеристика інфраструктури та кадрового потенціалу, можливість перекваліфікації).

7. Екологічна та соціальна безпека (витрати на забезпечення екологічної безпеки та боротьбу із злочинністю, порогові значення екологічних показників і показників криміногенності).

8. Соціально-психологічне самопочуття населення (соціальна задоволеність, соціальне виключення, рівень тривожності, конфліктність).

Основними соціальними індикаторами ефективності соціальної політики можна вважати величину прожиткового мінімуму, частку населення, що знаходиться за порогом бідності, величину поляризації доходів, перелік і обсяг медичних послуг, доступних всьому населенню, частку безробітних, середню тривалість життя, дитячу смертність, народжуваність та ін.

Інтегральним показником життя є Індекс людського розвитку (далі – ІЛР), розроблений ООН. Це підсумковий комплексний показник середніх досягнень країни в трьох основних аспектах людського розвитку:

– здоров'я, довге та здорове життя, що вимірюється очікуваною тривалістю життя при народженні;

– освіта, яка вимірюється на двох рівнях: середня кількість років навчання жителів країни та очікувана кількість років навчання дитини в середньому

віці для початку навчання;

– рівень життя як реальні доходи на душу населення. Економічним показником, обраним для відображення рівня життя, є валовий національний дохід на душу населення на основі паритету купівельної спроможності, загального показника, який використовується для відображення середнього доходу [3].

Індекс людського розвитку встановлює мінімум і максимум для кожного виміру від 0 до 1, і чим вищий рівень людського розвитку в країні, тим вище значення її ІЛР. Так, у 2021 р. Україна займала 77 місце серед 191 країни в рейтингу ІЛР з показником 0,773 [3].

Оцінка ефективності соціальної політики базується на об'єктивному та суб'єктивному підходах. При об'єктивному підході увага зосереджена на вимірюванні «твердих» фактів, таких як дохід у доларах або житлова площа в квадратних метрах. З позицій об'єктивного підходу соціальні індикатори служать орієнтиром соціальної політики, показуючи 1) фактичний стан соціальних проблем і 2) наслідки спроб вирішення цих проблем. Суб'єктивний підхід, навпаки, розглядає «м'які» питання, такі як задоволеність доходом, адекватність житла, можливість доступу до суспільних благ тощо.

Як зазначає Г. Юрчик, об'єктивними критеріями ефективності соціальної політики є «1) результативність (відношення результату до витрачених на його досягнення ресурсів); 2) ступінь досягнення цілей (відповідність результату визначеним цілям)» [4, с. 60]. Водночас слід враховувати і суб'єктивні критерії, які хоч і є вторинними, проте дозволяють оцінити ефективність соціальної політики з позицій «задоволення/незадоволення» на рівні осіб та малих груп, які найпершим чином реагують на зміни у її сфері.

Список використаних джерел

1. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 1(4). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04> (дата звернення 27.04.2023)
2. Череп А. В., Стрілець Є. М. Ефективність як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1727> (дата звернення 16.04.2023)
3. Human development index. *World Health Organization*. URL: <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/human-development-index> (дата звернення 16.04.2023)
4. Юрчик Г. Ефективність соціальної політики: теоретичний аспект та методологічні засади оцінювання. *Соціальна економіка*. 2020. №1(60). С. 55-67. URL: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2020-60-06> (дата звернення 27.04.2023)

Кузнецова Л. В., к.ю.н., доцент
т.в.о. декана факультету права та гуманітаристики,
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова
Постригань В.С., к.ю.н.
доцент кафедри публічного та приватного права,
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, м. Черкаси

Філософсько-правовий аспект формування соціальної держави

Євроінтеграційний напрямок нашої держави та пов'язані з ним глобалізаційні світові пріоритети розвитку змусили переглянути позицію державного будівництва із формування правової на формування соціально-правової держави, яка має в своїй основі ставити в пріоритет розвиток людини та забезпечення їй належної якості і достойного життя.

Саме тому першочерговим завданням для держави є забезпечення ефективного державного управління в усіх сферах суспільного розвитку, яке спрямоване на побудову для кожної людини, що перебуває на її території впевненості та захищеності. Головним механізмом для реалізації цього завдання постає формування дієвої соціальної державної політики, що забезпечує та створює умови для відтворення фізичних, моральних, розумових та інтелектуальних якостей людини.

Водночас під час формування соціальної держави у політиці має знайти втілення трактування бідності як багатоаспектного явища, пов'язаного з позбавленням доступу до базових соціальних послуг – медичних, освітніх, житлово-комунальних. Від подолання бідності за доходами необхідно перейти до розв'язання проблем бідності за можливостями [1]. Місце проживання, низький соціальний статус або брак коштів не повинні нікому перешкоджати отримати необхідну медичну допомогу, здобути високого рівня освіти, отримати конкурентну професію та робоче місце з гідними умовами і оплатою праці.

В українській економічній системі соціальна сфера повинна посісти важливе місце і бути спрямованою на процес формування загальних умов для всебічного розвитку особистості, забезпечення розширеного відтворення трудового, інтелектуального і споживчого потенціалу суспільства. Філософсько-економічною формулою розвитку соціальної сфери є співвідношення (баланс) між матеріальними потребами та духовними благами.

В процесі формування соціальної держави слід не забувати й той момент, що соціальна сфера спрямована в першу чергу на поліпшення якості життя людини в усіх сферах її життєдіяльності.

Особливістю розвитку соціальної сфери є й те, що з одного боку, вона спрямована на підвищення якості людського потенціалу, а з іншого – на забезпечення необхідної для ефективної реалізації економічних процесів соціальної стабільності в суспільстві.

Для належного та ефективного функціонування соціальної сфери в державі затверджується соціальна політика, яка є невід'ємною складовою внутрішньої політики та спрямована на забезпечення добробуту громадян через надання їм можливості отримати необхідні матеріальні, культурні та духовні блага. Взагалі

соціальна політика – це інструмент, який пом'якшує негативні наслідки індивідуальної та соціальної нерівності через систему перерозподільчих заходів.

Пріоритетність соціальної політики серед інших складових державної політики визначається насамперед Конституцією України, оскільки саме вона покликана забезпечити громадянам гарантовані права на життя, безпечні умови праці, винагороду за працю, захист сім'ї, відпочинок, освіту, житло, охорону здоров'я та медичну допомогу, соціальне забезпечення та сприятливе навколишнє середовище [2, с. 189].

Завданням соціальної політики є необхідність доведення її кінцевих результатів до кожного громадянина, де безпосереднім виконавцем є органи місцевого самоврядування.

Головне завдання державної соціальної політики в умовах воєнного конфлікту виступає забезпечення з боку держави соціальної стабільності суспільства та соціальної безпеки, тобто стану захищеності соціальних інтересів особи, держави та суспільства від впливу загроз національної безпеки.

Основними напрямками забезпечення соціальної безпеки є забезпечення безпечної життєдіяльності населення та екологічної безпеки; протидія руйнації людського, трудового та інтелектуального потенціалу країни; зниження рівня соціальної напруженості та суспільно-політичного протистояння окремих соціальних верств населення; підвищення рівня моральності, духовності та етичного виховання населення; стимулювання розвитку та забезпечення всебічного захисту освітнього та культурного потенціалу країни; формування умов розвитку національної самобутності та спадкоємності; створення умов адаптації правових, економічних, соціальних норм, гарантій, стандартів до європейських і світових вимог [2, с.274].

Таким чином, розвиток соціальної сфери має стати не прерогативою держави, а справою всього суспільства. Це підвищує роль кожної конкретної особистості і громадських організацій та об'єднань в управлінні соціальним розвитком.

Список використаних джерел

1. Крюков О.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/>.
2. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія / за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колода, В. В. Рогового. Київ: КНЕУ, 2006. 292 с.
3. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навч.-метод. посіб. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.

Малиновський В. Я., д. політ. н., професор
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Модель формування та реалізації державної соціальної політики в Україні

В умовах реформування соціальної сфери особливого значення набуває якість та ефективність державної соціальної політики. Виклики і загрози, пов'язані з

військовим вторгнення рф, суттєво актуалізували проблематику пріоритетності державної політики, від якої залежить соціальність держави. Пріоритетність соціальної політики підтверджується фінансовими ресурсами: на фінансування соціальної сфери у Державному бюджеті України на 2023 р. передбачено 447 млрд грн, що становить 7,1 % обсягу ВВП. Незважаючи на війну, фінансування галузі збільшилося на 47 млрд грн [1].

Ефективність та якість соціальної політики значною мірою залежить від діючого механізму її формування та реалізації, зокрема розмежування функцій з формування та реалізації державної політики. Тривалий час ця проблема негативно впливала як на процес вироблення державної політики, так і її реалізації. У Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОВВ) саме цьому аспекту приділено значну увагу: «...на сьогодні у міністерств залишається невикористаний великий потенціал до розвитку спроможності з формування державної політики. Водночас діяльність інших ЦОВВ продовжує зосереджуватися на розробленні проектів нормативно-правових актів замість якісної реалізації державної політики.

У роботі міністерств можливий конфлікт між функціями формування державної політики та окремими функціями з реалізації державної політики, зокрема щодо управління об'єктами державної власності, інспекційно-наглядовою діяльністю та надання адміністративних послуг. Такий стан справ може зумовлювати вироблення упередженої і неякісної політики, яка має тенденцію до збереження статус-кво, збільшення бюджетних видатків на існуючі державні програми та опір змінам» [2, с. 11]. Відповідно, метою реформування міністерств стало посилення їх інституційної спроможності щодо формування державної політики у визначених Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) сферах, реалізацію якої покладено на КМУ Конституцією та законами України, а також розмежування функцій з формування та реалізації державної політики [2, с. 11]. Діяльність міністерств повинна бути зосереджена насамперед на розробленні документів у відповідних сферах державної політики та проектів актів законодавства, інші ЦОВВ можуть надавати міністерствам пропозиції щодо коригування державної політики та удосконалення законодавства у відповідних сферах. Обсяг функцій з реалізації державної політики в міністерствах повинен бути мінімальним. Окремі функції з реалізації державної політики можуть виконуватися міністерствами лише за таких умов:

- функції з реалізації державної політики мають стратегічне значення для держави;
- функції з реалізації державної політики нерозривно пов'язані із забезпеченням формування державної політики у відповідній сфері;
- обсяг і зміст функцій з реалізації державної політики не обумовлює доцільності утворення нового ЦОВВ або передачі їх існуючим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування (далі – ОМС) чи іншим суб'єктам [2, с. 11].

КМУ як вищий орган у системі органів виконавчої влади реалізує внутрішню та зовнішню політику держави. Забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах, віднесених до компетенції Уряду, здійснюється міністерствами шляхом: 1) вивчення стану справ у відповідних сферах; 2) визначення суспільно

важливих проблем, що потребують розв'язання, та їх пріоритезації; 3) пошуку оптимальних шляхів розв'язання проблем; 4) визначення груп заінтересованих сторін, на яких впливатиме державна політика, та проведення з їх представниками відповідних консультацій; 5) розроблення концепцій державної політики; 6) прогнозування впливу державної політики, зокрема на інтереси заінтересованих сторін; 7) планування ресурсів та заходів, необхідних для реалізації державної політики; 8) розроблення проектів законодавчих актів, інших актів законодавства, здійснення контролю за виконанням прийнятих актів; 9) проведення постійного моніторингу та періодичного оцінювання результатів реалізації державної політики і розроблення на основі такого оцінювання пропозицій щодо її продовження, перегляду чи припинення [3, с. 6].

Формування державної політики у соціальній сфері та здійснення контролю за її реалізацією ЦОВВ забезпечує Міністр соціальної політики України (далі – Міністр) [4]. Міністр, як політичний діяч, несе політичну відповідальність за забезпечення формування та реалізацію державної соціальної політики. У самому Міністерстві соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики) формування політики здійснює Директорат стратегічного планування, координації політики та євроінтеграції [5].

Основним продуктом діяльності Мінсоцполітики є документи державної політики у соціальній сфері та проекти нормативно-правових актів. Прикладом таких документів є Концепція реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей; Концепція створення та розвитку системи раннього втручання; Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери; Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року; Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

Концепція державної політики є документом, який за результатами поглибленого аналізу суспільних проблем визначає курс дій та комплекс заходів, необхідних для їх розв'язання, та який, зокрема, спрямовано на досягнення пріоритетних цілей, визначених Програмою діяльності КМУ, або на уточнення (деталізацію) курсу, визначеного іншою концепцією державної політики [3, с. 7]. Розробленню проекту концепції державної соціальної політики передують проведення аналізу проблеми, яка потребує розв'язання відповідно до цілей державної політики у соціальній сфері.

Після того, як державна політика сформована у формі схваленої КМУ концепції, аналітичної довідки до концепції та плану її реалізації, настає не менш важливий етап – *реалізація державної соціальної політики*. Функції з реалізації державної політики зосереджені не у Мінсоцполітики, а в інших ЦОВВ. З цією метою у 2018 р. була створена Державна соціальна служба України [6], котра у 2020 р. була ліквідована і утворена Національна соціальна сервісна служба України (Нацсоцслужба), як ЦОВВ, діяльність якого спрямовується та координується КМУ через Міністра. Одним з основних завдань Нацсоцслужби є реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення [7].

Пенсійний фонд України реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [8]. Участь у реалізації соціальної політики

також беруть місцеві органи виконавчої влади та ОМС. Важливо зазначити, що у результаті реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, значна кількість соціальних функцій та послуг шляхом делегування перейшла з районного рівня на базовий – до компетенції територіальних громад. Таким чином, у результаті децентралізації соціальних функцій і послуг, ОМС стали важливим елементом у сучасній моделі реалізації соціальної політики.

Зазначені органи публічної влади зобов'язані повідомляти Мінсоцполітики про проблеми, які виникають в ході реалізації державної соціальної політики, та відхилення від плану її реалізації. За результатами моніторингу Мінсоцполітики у разі потреби готує в установленому порядку пропозиції щодо внесення змін до планів реалізації відповідної державної політики.

Мінсоцполітики забезпечує постійний *моніторинг* стану реалізації та досягнення цілей державної соціальної політики і розроблення на цій основі пропозицій щодо її продовження, перегляду чи припинення. За результатами моніторингу Мінсоцполітики вносить до єдиної електронної системи планування діяльності КМУ інформацію про стан виконання завдань та заходів, передбачених концепціями державної соціальної політики та планами її реалізації, а також не рідше ніж один раз на рік – інформацію про досягнення показників ефективності та цільових показників результативності державної соціальної політики. Про стан реалізації та досягнення цілей державної соціальної політики Міністр звітує на засіданні КМУ за дорученням Прем'єр-міністра України або за власною ініціативою, але не рідше ніж один раз на рік.

Важливим елементом процесу реалізації державної соціальної політики є її *оцінювання* – оцінка впливу державної політики, проведення періодичного оцінювання результатів її реалізації і розроблення на основі такого оцінювання пропозицій щодо її продовження, перегляду чи припинення. Оцінювання проводиться після завершення строку реалізації відповідної концепції державної соціальної політики, а також може проводитися в ході її реалізації з метою отримання проміжних результатів. Суб'єктами оцінювання державної соціальної політики можуть бути як міністерства, так і інші визначені Урядом ЦОВВ, установи чи організації. Результати оцінювання оформлюються суб'єктом оцінювання у формі звіту про оцінювання державної політики, в якому у висновках наводяться підсумки результатів проведеного дослідження, а в рекомендаціях – конкретні рекомендації щодо продовження, перегляду чи припинення реалізації державної політики. Вони є підставою для внесення змін до схвалених КМУ концепцій державної соціальної політики [3, с. 10].

Підсумовуючи зазначимо, що в результаті комплексних реформ, вітчизняна модель формування і реалізації державної соціальної політики, в основному, позбулася вад і стереотипів попередніх адміністративних систем, що зумовлювали вироблення упередженої і неякісної політики, котра призводила до невинуватих бюджетних видатків та спричиняла опір змінам. Відтепер забезпечення соціального розвитку залежить від рівня політичного лідерства в соціальній сфері та професійності публічних службовців, здатних ефективно реалізовувати державну політику у соціальній сфері.

Список використаних джерел

1. Обух В. «Навіть в умовах війни освітню, медичну і соціальну реформи буде фінансово забезпечено» / інтерв'ю із заст. Міністра фінансів України Р. Єрмоличевим. *Урядовий кур'єр*. 2022. 9 груд. С. 5.
2. Концепція оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1013-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 20 січ. С. 11–12.
3. Регламент Кабінету Міністрів України: постанова Каб. Міністрів України від 26.02.2020 р. № 168. *Урядовий кур'єр: Орієнтир*. 2020. 18 берез. С. 5-13.
4. Положення про Міністерство соціальної політики України: затв. постановою Каб. Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>.
5. Структура апарату Міністерства. *Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/struktura-centralnogo-aparatu-ministerstva.html>.
6. Про утворення Державної соціальної служби України: постанова Каб. Міністрів України від 12.12.2018 р. № 1070. *Урядовий кур'єр*. 2018. 22 груд. С. 10.
7. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: постанова Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783. *Урядовий кур'єр*. 2020. 5 верес. С. 10.
8. Про затвердження положення про Пенсійний фонд України: постанова Каб. Міністрів України від 23.07.2014 р. № 289. *Урядовий кур'єр*. 2014. 2 серп. С. 22.

Малиновський В. Я., д.політ.н., професор
кафедри соціогуманітарних технологій
Левчук І. В., ст. гр. СЗМ-11

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Формування соціальної держави: зарубіжний досвід та вітчизняна специфіка

Поняття «соціальна держава» є порівняно новим, що з'явилося у 1949 р. у Конституції ФРН, хоча соціальний характер був притаманний конституціям Франції (1947) та Італії (1949) [1, с. 43]. Принципи соціальної держави широко закріплені в Конституції України, яка задекларувала Україну демократичною, *соціальною*, правовою державою. Положення 13, 46, 48 статей Основного Закону конкретизують конституційне визначення України як соціальної держави, що передбачає участь суспільства в утриманні тих осіб, які через складні життєві обставини не мають достатніх засобів для існування. Однак від констатації до реального втілення конституційних положень пролягає наполегливий і тривалий шлях.

Як зазначається в літературі, «за роки незалежності в Україні не лише не було сформовано необхідних ефективних соціальних та економічних інститутів, а й виникли ті процеси, які стали «пастками» соціальної політики» [1, с. 417]. Усі ці роки суб'єкти формування державної соціальної політики надавали перевагу не активній соціальній політиці, що передбачає створення умов для продуктивної праці, активної політики зайнятості, запровадження адресності соціальних виплат,

субсидіарності соціальних послуг, а пасивній (патерналістській), основою якої була пряма матеріальна підтримка малозабезпечених верств населення, за допомогою якої уряд намагався підвищити добробут громадян. У результаті такого підходу, за міжнародними соціальними рейтингами Україна суттєво відстала від країн Східної Європи за всіма ключовими показниками [2, с. 33].

Реалізація так званої «політики подолання бідності» фактично призвела до згортання соціальної функції держави, відсутності національної стратегії соціальної політики, а також до різкого зниження ефективності соціальної політики в цілому і соціальних витрат зокрема [1, с. 426]. Незважаючи на високу частку соціальних видатків у структурі ВВП (державні витрати на пенсії становлять близько 11 % ВВП та 4 % на соціальну допомогу) [2, с. 16], громадяни України в цілому мають низькі соціальні стандарти. Про це йдеться в Стратегії людського розвитку: «Водночас виникли різні виклики для ефективності системи соціального захисту в Україні. До основних із них належать застарілі підходи до формування соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, який не відображає реальних потреб людей. Соціальні стандарти та гарантії формуються без урахування купівельної спроможності громадян, яка давала б їм змогу не відчувати себе приниженими та жити, як більшість людей у державі. Відтак, прожитковий мінімум в Україні став низьким стандартом якості життя, оскільки внаслідок заниження його розмірів були встановлені низькі розміри мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії за віком, допомоги малозабезпеченим сім'ям та інших соціальних виплат» [3].

До останнього часу ця популістська, затратна для бюджету і безперспективна політика не лише стримувала розвиток людського потенціалу, а й була гальмом для інших соціальних реформ: пенсійної, медичної, житлово-комунальної [4, с. 113]. Усвідомлюючи зазначені виклики, Уряд не може (чи не спроможний) сформувати довгострокову соціальну політику і таким чином обрати соціальну модель, яка дасть можливість вибратися з цього антисоціального за своєю сутністю хибного кола. Як наслідок, сформувався неприпустимий розрив між деклараціями, закріпленими у законодавстві і реаліями соціального буття.

У процесі руху України до соціальної держави важливе значення має врахування і логічне використання зарубіжного досвіду в соціальній сфері, з обов'язковим урахуванням традицій і менталітету українського народу, а також стану вітчизняної економіки. У цьому зв'язку актуалізується питання вибору моделі соціальної держави, від якої залежатиме подальший розвиток соціальної сфери.

У зарубіжній соціальній теорії стали загальноновизнаними запропоновані К. Еспінг-Андерсеном три моделі соціальної держави: ліберальна (або англосаксонська), континентально-європейська (консервативно-корпоративістська) і скандинавська (або соціально-демократична). Аналіз практичного втілення цих моделей показує, що доцільне не механічне копіювання якоїсь конкретної моделі у вітчизняну практику, а ґрунтовний аналіз і запозичення успішного досвіду їх адаптації до стратегічних викликів XXI століття. Адже кожна країна вибирає свій унікальний шлях, зважаючи на цілу низку специфічних факторів, притаманних відповідному соціуму. При цьому варто запозичувати ефективні соціальні механізми, котрі на практиці показали свою ефективність, наприклад розвинені системи страхування. Україна у процесі реформування соціальної сфери має шанс сформувати свою оригінальну модель, яка б увібрала кращі зарубіжні практики і

національні особливості. На нашу думку, вітчизняна модель, з одного боку, має виключити зі свого арсеналу крайнощі патерналізму, успадкованого із соціалістичного минулого, а з іншого – тотальне усунення держави від виконання соціальної функції. Основний напрям такої соціальної моделі має бути зорієнтований на людину та її розвиток. Відповідно державна і місцева політика має ґрунтуватися на людиноцентриському підході.

Формування національної моделі соціальної держави ускладнилося новими, раніше небаченими викликами: поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 у 2020–2022 рр. та російсько-українською війною 2022–2023 рр. Вони потребують принципово нових підходів до соціальної стратегії, інноваційних механізмів та інструментів соціального захисту. Адже традиційні методи вирішення соціальних проблем, що і у мирний час «пробуксовували», в екстремальних умовах можуть стати непосильним тягарем для бюджету і призвести до соціальної напруги в суспільстві. На нашу думку, лише адекватні підходи, зокрема модель «держава, яка активізує», що на нових принципах розмежує соціальні ролі між державою, суспільством і громадянами, спроможна дати відповіді на сучасні виклики, що постали перед Українською державою. Найперше має бути кардинально переосмислена соціальна роль держави в житті української спільноти. Від інституту соціального захисту і надавача соціальних послуг вона має трансформуватися в інституцію розвитку соціуму – комплексного розв’язання соціальних проблем в широкому розумінні: охорони здоров’я, освіти, культури, умов життя, природного середовища, соціального страхування, соціальної підтримки, пенсійного забезпечення – всього того, що забезпечує комфортне середовище проживання людини та її розвиток.

У цьому зв’язку зазначимо, що в нинішніх умовах воєнного стану, окрім загроз і викликів, з’явилися й нові можливості. По-перше, суттєво зросла соціальна згуртованість української спільноти, що є потенційною основою гармонійного розвитку країни, котра до російсько-української війни була надзвичайно низькою. По-друге, реформована модель публічної влади і територій є надійним фундаментом для формування справжньої, а не декларативної соціальної держави. Не змарнувати ці унікальні потенційні можливості – важливе завдання для Уряду. Залишається сподіватися, що на цей раз прагматичний підхід візьме гору над політичним популізмом. Наразі важливо не повторити прорахунків та відвертих помилок минулого та поступово рухатися в чітко визначеному стратегічному напрямі. При цьому слід враховувати глобальні тренди, без чого неможливо формувати послідовну та системну соціальну політику держави, а також забезпечувати інноваційне економічне зростання.

Список використаних джерел

1. Хома Н. М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід: монографія. Київ: Юридичн думка, 2012. 592 с.
2. Національна економічна стратегія – 2030. *Урядовий кур’єр*. 2021. 21 січ. С. 5 – 34.
3. Стратегія людського розвитку: затв. Указом Президента України від 02.06.2021 р. № 225/2021. *Голос України*. 2021. 5 черв. С. 12.

4. Піщуліна О. М. Шлях до довгострокової соціальної стратегії: на перехресті вибору. *Стратегічні пріоритети*. 2006. № 1. С. 111–117.

Приймачук Б. С., ст.гр.СЗ-41
Науковий керівник: Сільвестрова О. Ю., к.філос.н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Впровадження досвіду реалізації соціальної політики країн ЄС у практику вітчизняної соціальної допомоги

Згідно з Конституцією України, «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [6, Ст. 1] і «держава забезпечує ... соціальну спрямованість економіки» [6, Ст. 13]. Таким чином, держава, проголошуючи людину найвищою соціальною цінністю, визнаючи та дотримуючись усіх прав та свобод, гарантує громадянам соціальний захист [6, Ст. 46-50, 53]. Гуманістичний зміст розвитку Української держави базується на тому, щоб у національній правовій системі утверджувалися принципи верховенства права і соціальної справедливості. Основним завданням соціальної політики Української є «діяльність державних та громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію природних прав людини, що забезпечують її життєдіяльність та розвиток як соціальної істоти при беззастережному дотриманні її громадянських прав та свобод» [5, с. 60-61].

Україна, проходячи послідовні кроки для входження у Європейський Союз, стикається з тими ж викликами, які постають перед іншими потенційними кандидатами в ЄС. Ці виклики включають:

- «побудову належного економічного урядування та конкурентоспроможності;
- дотримання принципу верховенства права;
- забезпечення належного фінансування демократичних інституцій;
- дотримання фундаментальних прав людини, таких як свобода слова, дотримання прав національних меншим, забезпечення прав осіб нетрадиційної орієнтації;
- побудову належного регіонального співробітництва» [1, с. 34].

На сьогодні не можна чітко визначити, до якої із моделей соціальної політики належить вітчизняна. Європейська традиція виробила ряд зразків вирішення соціальних питань, виходячи із власного історичного, соціального, економічного та політичного розвитку. Результатом стало формування ряду моделей (континентальної, англосаксонської, скандинавської та інших). Кожна має власне розуміння функціонування системи соціального забезпечення — від строго диференційованої за залученістю до ринку праці і трудового стажу континентальної до установки «соціальне забезпечення для всіх» у скандинавській моделі.

Україна сьогодні все ще перебуває у стані розбалансованості державних, суспільних і політичних інтересів, а тому потребує визначення та чіткої регламентації свого розвитку як соціальна держава. На жаль, є ряд чинників, які сьогодні заважають цьому:

- військові дії в Україні, спричинені нападом російської федерації, що унеможлиблює забезпечення та дотримання усіх соціальних гарантій, в першу чергу, на окупованих територіях та територіях, де ведуться активні бойові дії;
- економічна криза, яка ще більше поглибилася у період війни;
- пандемія COVID-19, що і до сьогодні потребує встановлення та дотримання певних карантинних обмежувальних заходів.

Серед найбільш важливих проблем розбудови соціальної держави в Україні, на думку У. Волинець, є :

- 1.«не сформований стабільний правовий механізм регулювання соціальної сфери;
- 2.небезпечна ситуація з соціальним захистом громадян;
- 3.зниження економічного потенціалу країни;
- 4.крайня поляризація суспільства» [2, с. 85].

Як зазначає К. Кулі-Іванченко, становлення та розвиток в Україні соціальної держави неможливі без забезпечення повноцінного функціонування механізмів правової держави. Україна на шляху входження до ЄС, наближення до європейських стандартів повинна робити акцент саме на державно-правовому аспекті соціальної спрямованості та здійснювати відповідні соціально-економічні реформи в державі [7, с. 52].

Як зазначає У. Волинець, першочоговим завданням є формування міцних правових засад соціальної держави: стабільної правової системи, ефективної нормативно-правової бази, яка б на законодавчому рівні підтримувала соціальні перетворення, модернізація вітчизняного законодавства у сфері соціального розвитку та приведення до європейських правових стандартів [2, с. 85].

Україна у прагненні стати членом європейського співтовариства, повинна розуміти необхідність реформування соціальної політики та її пріоритетів, формування власної моделі соціального розвитку із урахуванням сучасних тенденцій, орієнтуючись на неухильне дотримання базових принципів справедливості, недопущення будь-якої дискримінації та забезпечення сталого розвитку. Соціально-економічні умови ускладнилися внаслідок військових дій на Сході України, анексії Криму, а також внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації, що призвело до окупації територій, втрати значної частини економічного й людського потенціалу.

Нові умови вимагають формування дієвої системи соціального захисту (а сьогодні, на жаль, до категорії соціально не захищених потрапила значна частина громадян, які проживали/проживають у зоні бойових дій, на окупованих росією територіях, які стали вимушеними переселенцями, втратили роботу, житло, здоров'я тощо), нових підходів до подолання бідності, до розвитку людського капіталу, мають бути орієнтовані на зростання соціальної відповідальності, соціальний консенсус та пошуки балансу між цілями соціального забезпечення й економічної ефективності суб'єктів господарювання [4, с. 39].

Проте, як зазначає З. Гонтар, в Україні найбільша доля видатків на систему соціального захисту та соціальної підтримки припадає саме на державний бюджет, і практично не впроваджуються методи регулювання, засновані на використанні недержавних коштів, таких як створення соціальних фондів і залучення соціально

відповідального бізнесу. Це пов'язано з тим, що громадяни України не мають зацікавленості у недержавних формах соціального, медичного, пенсійного страхування через значну недовіру до інститутів державної влади [3, с. 37].

Розробка стратегії вітчизняної соціальної політики має брати до уваги відмінності у менталітеті та особливостях розвитку України, щоб уникнути прямого копіювання зарубіжних стандартів. Тому, з огляду на європейську орієнтованість України, за основу моделі вітчизняної соціальної політики слід обрати модель соціально орієнтованої економіки, в основі якої мають лежати високі стандарти рівня життя людей, із максимально повним врахуванням соціальних потреб та надання гарантій споживачам соціальних послуг.

Список використаних джерел

1. Аналіз доступних ресурсів ЄС для підтримки реформ в Україні. *Міжнародний центр підтримки досліджень*. 38 с. URL: https://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/icps_eu_funds.pdf (дата звернення 19.04.2023)

2. Волинець У. А. Концепція соціальної держави як один із напрямів боротьби з бідністю в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр.* / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України» ; відп. ред. В. С. Кравців. Львів, 2015. Вип. 1(111). С. 82-85. [http://ird.gov.ua/sep/sep20151\(111\)/sep20151\(111\)_082_VolynetsUA.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20151(111)/sep20151(111)_082_VolynetsUA.pdf) (дата звернення 19.04.2023)

3. Гонтар З. Г. Перспективні напрями вдосконалення соціальної політики в Україні з урахуванням досвіду європейських країн. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Випуск 3 (149). С. 36-41. [https://ird.gov.ua/sep/sep20213\(149\)/sep20213\(149\)_036_HontarZ.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20213(149)/sep20213(149)_036_HontarZ.pdf) (дата звернення 19.04.2023)

4. Іртищева І.О., Гуріна О.В., Работін Ю.А. Можливості імплементації досвіду соціального розвитку країн ЄС у вітчизняну практику. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. 20 (2). С. 6-11. http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/3.pdf (дата звернення 19.04.2023)

5. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семігіна, Н.В. Сушицька. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.

6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. К.: Просвіта, 1996. 80 с.

7. Кулі-Іванченко К. К. Концепція соціальної держави в Україні: сучасний стан та проблеми реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. № 69 (2022). С.52-58. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254412/251637>

Інклюзивна соціальна політика: поняття та виклики в умовах воєнного стану

Інклюзивна соціальна політика забезпечує створення рівних можливостей та умов для всіх людей, зокрема тих, які є вразливими або мають особливі потреби. В українській науковій літературі найбільш поширеним є підхід до інклюзивної політики, як освітнього напрямку роботи з дітьми-інвалідами – інклюзивної освіти. Такий дещо звужений підхід не повною мірою розкриває зміст інклюзивної соціальної політики.

Немає конкретного визначення поняття “інклюзивна політика”. Автори роботи “Інклюзивна політика в Україні” пропонують наступне визначення: “інклюзивна політика - це соціальна політика держави, яка спрямована на збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, у тому числі людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Інклюзивна політика – це політика держави, яка сприяє повному включенню всіх суб’єктів до суспільства на рівних та добровільних засадах, без дискримінації, створення таких умов, за яких кожна людина може повноцінно розвиватися і функціонувати, для повної реалізації свого потенціалу” [1].

Більш широким концептуальним підходом виступає політика Європейського Союзу. Так, в Раді Європи та Європейському Союзі отримала розвиток політика під назвою «Інклюзивна Європа», метою якої є поліпшення умов життя всіх вікових груп інвалідів, їх сімей. Принципами європейської інклюзивної політики виступають: відсутність дискримінації (до людей з інвалідністю ставляться так само, як і до інших людей); виключність у суспільство (всі люди з порушеннями розвитку мають право брати участь у житті суспільства); інклюзивна освіта (учні з порушеннями розвитку отримують допомогу і можуть ходити в ті ж школи, що й всі інші); правоздатність і доступність правосуддя (закон повинен застосовуватися до людей з порушеннями розвитку чесно і на рівних правах); незалежне життя (люди з порушеннями розвитку можуть самі вирішувати, де і з ким вони хочуть жити); відстоювання своїх прав (люди з порушеннями розвитку навчаються говорити від свого імені); доступність (всі речі, місця, заходи та інформація мають бути доступними для людей з порушеннями розвитку) [2].

Прагнення України дотримуватися стандартів європейської інклюзивної соціальної політики наштовхується на певні об’єктивні та суб’єктивні чинники. Свої корективи внесла також розв’язана росією війна в Україні. Один з основних викликів, які стоять перед Україною, полягає у тому, щоб забезпечити доступність навчання та розвитку людей з інвалідністю. Це вимагає розробки та

впровадження інклюзивних навчальних програм та інфраструктури, які відповідають потребам даної категорії людей.

Ще одним викликом є забезпечення доступу до медичної допомоги та соціальних послуг для людей з інвалідністю та інших вразливих груп населення. Необхідно розробити та впровадити механізми, які б допомогли б забезпечити доступність медичних послуг та соціальну підтримку для всіх громадян.

Актуальним викликом в умовах війни є демографічна проблема. Вона пов'язана з переміщеними особами, виїздом населення закордон. Війна погіршує становище жінок із зайнятістю, штовхаючи їх у неформальний сектор і посилюючи тим самим ризики бідності.

Ще одним із викликів інклюзивної соціальної політики в умовах воєнного стану є забезпечення безпеки громадян, зокрема тих, які потребують особливої уваги та підтримки. Також необхідно мати можливість доступу до соціальних програм та послуг населенню, які живуть у зоні конфлікту або тим, хто був змушений переселитися внаслідок війни.

Іншим викликом є забезпечення фінансування соціальних програм та послуг в умовах воєнного стану. В ситуації обмежених ресурсів важливо ефективно розподіляти витрати та забезпечити прозорість та відповідальність у споживачів бюджетних коштів на соціальні програми та послуги.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна політика в Україні. 2020. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Concursi_naukovih_robir/2020/3st_bojko_strategija.pdf (дата звернення 07.04.2023).

2. Андрейко І. С. Сучасна інклюзивна політика: основні концептуальні підходи URL: <http://surl.li/gusro> (дата звернення 07.04.2023).

Сільвестрова О.Ю., к.філос.н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет

Українська модель соціального захисту: сучасний стан та особливості розвитку

З 24 лютого 2022 р. перед українським суспільством постали нові, ще більш масштабні загрози та ризики, пов'язані з військовою агресією російської федерації. З початком війни в Україні спостерігається зростання соціальної напруженості, соціальна ситуація набуває кризових ознак через значне зростання чисельності осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах та потребують підтримки у вигляді соціальної допомоги та соціальних послуг. Це означає, що система закупівлі та фінансування соціальних послуг потребує негайної та суттєвої модернізації.

В той же час, взявши курс на євроінтеграцію, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечення рівня життя населення відповідно до стандартів Європейського Союзу. Розтягування «перехідного періоду» до ринкової економіки,

нестійкість та нестабільність в економіці породили в українському суспільстві низку соціальних проблем, таких як різка диференціація доходів населення, швидке зuboжіння населення, раптова бідність громадян, загострення демографічної ситуації, поява внутрішньо переміщених осіб та ін., відповідно, поставили перед вітчизняною соціальною політикою завдання негайного вирішення цих проблем [1].

Можна визначити наступні причини та прояви вказаних соціальних проблем в українському суспільстві:

- масштабні воєнні дії, розв'язані російською федерацією, призвели до величезних втрат населення, знищення промислової, військової, цивільної інфраструктури, що загостило практично всі існуючі в нашому суспільстві соціальні проблеми: демографічну, зокрема, міграційну (масовий виїзд населення з територій бойових дій, окупованих територій), безробіття, продовольчу проблему, проблеми освіти, охорони здоров'я, доступу до соціальних послуг тощо;

- існуюча система фінансування соціальних послуг на рівні громад не витримує навантаження через зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб, оскільки була розрахована лише на місцеве населення;

- погано працюючі чи непрацюючі соціальні ліфти. Це означає, що значна частина громадян не може повною мірою реалізувати свої професійні знання, знайти гідно оплачувану роботу. Особи, які володіють меншими професійними навичками, здібностями, чи мають обмежені фізичні можливості, відчувають перешкоди у долученні до стандартних умов праці та трудових відносин;

- надмірна диференціація доходів. Надмірний розрив у доходах між найбагатшими та найбіднішими категоріями в Україні суттєво вищий, ніж у Європі, а тому сприймається як несправедливість і є джерелом соціальної напруженості;

- збереження низької якості послуг і подекуди – обмежена доступність до них. Соціальна підтримка лише в останні кілька років набула ознак адресності, а недостатня адресність допомоги на рівні громадської думки розглядалася як ознака несправедливості, оскільки частину коштів соціальних програм отримували особи, які не належали до бідних та реально потребуючих допомоги;

- збереження високого рівня державного патерналізму та утриманських настроїв у суспільстві [2, с. 24].

Яке зазначають О. Махортов та Н. Телічко, сучасна система соціального захисту в Україні характеризується, по-перше, недосконалістю нормативно-правової бази, яка не дозволяє реформувати систему соціального захисту населення відповідно до викликів часу. По-друге, впровадження нового порядку надання соціальної допомоги, виходячи з реальної оцінки доходів, запровадження адресної системи надання допомоги, скасування невиправданих пільг. По-третє, неузгодженість між програмами соціальної допомоги (програм дитячих допомог, житлових субсидій і соціальної допомоги родинам). По-четверте, проблемним залишається перехід до єдиної системи грошових трансфертів у рамках мультипрограмної системи соціального захисту населення [3, с. 9].

Визнаючи та підтримуючи базові універсальні міжнародні акти щодо соціальних прав людини, Україна водночас досить вибірково та непослідовно підходить до визнання обов'язковості інших міжнародних договорів, що передбачають більш високі соціальні стандарти порівняно з фундаментальними актами міжнародного права.

На думку Центру громадської експертизи, у процесі приєднання України до міжнародних договорів прослідковується тенденція до поступового впровадження у національне законодавство тих норм з питань соціального захисту окремих категорій населення, захист яких не був пріоритетом у радянські часи (діти, особи з інвалідністю, трудящі з сімейними обов'язками). В той же час, окремі законодавчі акти, прийняті на виконання міжнародних зобов'язань України, ще зберігають ознаки радянської правової традиції у збереженні властивих їй елементів соціального захисту.

Ще однією серйозною проблемою є дотримання та реалізація міжнародно-правових зобов'язань України в національному законодавстві. Ратифікація державою міжнародних договорів у сфері соціального захисту здійснюється без одночасного внесення відповідних змін до законів України, скасування діючих законів, що не відповідають взятим державою міжнародним зобов'язанням та без прийняття нових законів.

На жаль, таке декларативне приєднання України до міжнародних, зокрема, європейських, соціальних стандартів та невизнання (ратифікація) значної частини норм європейського права у сфері соціальних прав людини (в першу чергу, положень Європейської соціальної хартії (переглянутої)), створює суттєві перешкоди для інтеграції України до Євросоюзу.

Список використаних джерел

1. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. DOI: [10.32702/2307-2156-2021.2.40](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.2.40) (дата звернення: 17.04.2023)
2. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: монографія. Київ, 2015. 244 с.
3. Махортов Ю. О., Телічко Н. А. Інноваційні підходи до удосконалення системи управління сферою соціального захисту населення. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія «Економіка та менеджмент»*. 2018. № 17. С. 4–14.

Чернета С.Ю., к. п. н., доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Соціально-економічні моделі надання соціальних послуг за кордоном

Реформування системи соціального захисту населення, на сьогодні, спрямована на створення ієрархічно вибудованої системи надання якісних соціальних послуг із доступністю та можливістю їх отримання на рівні територіальної громади.

Успішність реалізації реформи залежить зокрема від вивчення та врахування досвіду європейських країн надання соціальних послуг, запровадження ринку соціальних послуг, залучення до співпраці міжнародних та вітчизняних організацій, а головне, на нашу думку, від вибору ефективної моделі надання соціальних послуг на місцевому рівні та підготовки кваліфікованих фахівців, здатних надавати якісні

соціальні послуги.

Тому актуальним є аналіз моделей надання соціальних послуг за кордоном та врахування їх передових практик.

Досвід функціонування системи соціальних послуг, зокрема, і закордонний, знайшов відображення у дослідженнях Л. Ільчук, Ю. Кривобок, В. Лотар, О. Давидюк.

Функціонування системи соціальних послуг за кордоном характеризується виокремленням двох економічних моделей задоволення соціальних потреб:

– англосаксонська (або неоамериканська) (Велика Британія, Держави Північної Америки) – базується на: забезпеченні гарантії дотримання прав всіх суб'єктів системи надання соціальних послуг як надавачів, так і отримувачів; забезпеченні соціальних потреб населення шляхом дотримання принципу рівності можливостей що реалізації свого потенціалу; спільній відповідальності за благополуччя в суспільстві всіх його членів один перед одним; відповідальності держави за впровадження та дотримання правил розвитку ринку соціальних послуг, в тому числі, на засадах соціального партнерства; забезпеченні та розвитку культурного, морального та духовного надбання держави;

– рейнська (Швейцарія, Німеччина, Бельгія, Австрія, Швеція та інші країни) – базується на: соціальній резильєнтності та мінімізації соціальних конфліктів в країні або їх конструктивному вирішенні; пропорційності розподілу рівня безробіття (не перевищує «природній» рівень (до 5%)) та населення, що знаходиться за межею бідності; збільшенні тривалості життя в країні, який перевищує середньосвітовий рівень [3, с. 167-168].

Основою соціально-економічного розвитку тих країн, яким притаманні одна з моделей, виступають соціальні нормативи рівня та якості життя людини та суспільства в цілому, тобто метою такого розвитку є задоволення соціальних потреб людини [1, с. 98].

Критерій ефективності і добробуту та врахування певного оптимального і граничного рівня диференціації доходів лежить в основі ще однієї класифікації моделей надання соціальних послуг, які напряду пов'язані з економічним розвитком того чи іншого суспільства. Відповідно умовно виділяють чотири основні моделі диференціації доходів, спрямованих встановлення соціальної рівноваги в суспільстві:

– надполярна, яка характерна для доіндустріального суспільства і першої фази індустріального розвитку. Для сучасних умов дана модель проявляється в нестійкості і ненадійності. З соціальної точки зору такій моделі притаманна, з однієї сторони, наявність низького рівня життя більшості населення, часто бідності та злиднів, та багатство, надмірна забезпеченість невеликої кількості населення, з іншої сторони. Відповідно в суспільстві формується надмірна напруга соціального невдоволення. З економічної точки зору даній моделі властива низька ефективність та мотивація продуктивності праці, кардинально протилежні інтереси та потреби роботодавців та працівників;

– помірно-полярна, яка характерна для першої половини ХХ століття. Соціальна політика держави за цієї моделі проявляється в обмеженості, оскільки розв'язує вузькі соціальні проблеми та задовольняє незначні соціальні потреби невеликої кількості населення. Більша ефективність і соціальна стійкість даної

моделі досягається за рахунок змін у макросоціальному розподілі доходів. Однак такий розподіл суттєво не змінює закономірностей соціальної ієрархії, оскільки не є принципово відмінним. Децильна диференціація доходів для таких моделей є середньою 10-15:1.

– помірна, яка характерна для сучасних США, Швеції, деяких країн Західної Європи. Соціальна політика держави при цій моделі спрямована на розв'язання великої кількості соціальних проблем для значної кількості населення. Економічна політика є ліберальною. Для цієї моделі притаманна консолідуюча і м'яка шкала соціальної ієрархії. Диференціація доходів між крайніми децильними групами коливається від 3:1 до 6:1, тобто діапазон коливання не є критичним. До прикладу, у США диференціація доходів становить 6:1, в Західній Європі – показники диференціації доходів менше 4-5: 1, а в Швеції – вона становить 3:1.

– егалітарна (неринкова), яка характерна була для соціалістичних країн. Дана модель належить до моделей планованої диференціації. Соціальна політика держави спрямована, з однієї сторони, на охоплення великої кількості суспільства, з іншої сторони, мала зрівняльний характер, що в свою чергу було не обумовлено економічно. Для цих моделей характерне співвідношення доходів 4:1 [2, с. 44].

Аналіз сутності моделей надання соціальних послуг за кордоном свідчить, що сфера соціальних послуг практично у всіх країнах з будь-якими моделями соціальної політики є прямо або опосередковано об'єктом державного втручання і державних гарантій.

Врахування досвіду становлення та реформування системи соціальних послуг за кордоном, висока суспільна значущість сфери соціальних послуг, напрацьована вітчизняна практика, використання ринкових та соціальних механізмів регулювання системи соціальних послуг сприятиме ефективному становленню ринку соціальних послуг та забезпечить їх якість.

Список використаних джерел

1. Кривобок Ю. Соціальні послуги у системі соціального захисту: проблеми та перспективи удосконалення в Україні. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1–2. С. 97–102.
2. Лотар В. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? Київ: Заповіт, 2006. С. 44.
3. Чернета С. Теорія та практика підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Дисертація ... д-ра пед. наук. Полтава, 2023. 546 с.

Вдосконалення соціальних послуг в територіальних громадах: зарубіжний та вітчизняний досвід місцевого самоврядування

Гупалик А. С., ст. гр. СЗ-41
Науковий керівник: Корецька Т. К.,
к. н. з держ. упр., в.о. доцента
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Основні напрями діяльності Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької територіальної громади

На сьогодні однією із пріоритетних цілей соціальної політики є підвищення ефективності соціального захисту населення громади і кожного мешканця окремо. Особливого значення набувають завдання, що сприятимуть наближенню рівня життя в країні до європейських стандартів, заохочення громадян досягнення соціального прогресу, а також покращення загального стану в життєдіяльності суспільства. Одним із таких суб'єктів надання соціальних послуг є територіальні центри, адже саме на них покладається валова частка реалізації та виконання програм, які розроблені департаментом. Ми розглянули особливості їх діяльності на прикладі територіального центру соціального обслуговування Луцької територіальної громади.

Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької територіальної громади (далі – територіальний центр ТГ) – це комунальна установа, яка утворюється, ліквідується або реорганізується Луцькою міською радою. Комунальна установа «Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади» є правонаступником майна, всіх прав та обов'язків Комунальної установи «Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) м. Луцька». Діяльність територіального центру має відповідати критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, встановленим постановою Кабінету Міністрів України [2].

Територіальний центр утворений з метою надання соціальних послуг тим особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, виконує завдання з мінімізації або подолання таких обставин, як за місцем перебування осіб, так і на базі територіального центру. У своїй діяльності керується, насамперед, Конституцією України [1], законами України та міжнародними нормативно-правовими актами.

Згідно «Програми розвитку надання соціальних послуг в Луцькій територіальній громаді на 2021-2025 роки (проект)» На сьогодні у Луцькій ТГ діє територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) м. Луцька. Установа надає 12 з 17 видів базових соціальних послуг та було охоплено 10 соціально вразливих груп населення (переважно особи похилого віку, особи з інвалідністю, різні категорії осіб або сімей, що опинились у складних життєвих обставинах, а також нові групи, які з'явилися після 2014 року – учасники АТО/ООС

та внутрішньо переміщені особи). На обслуговуванні перебуває 3446 осіб [3].

Самотні люди, люди похилого віку та особи з інвалідністю можуть користуватися тут швейною майстернею, пральнею, вибрати собі необхідні речі, поїсти, постригтися, прийняти душ. Усього під опікою Центру – 3,5 тис. жителів громади. Однак, з початку війни додалося ще понад півтисячі. Це — внутрішньо переміщені особи, котрі стали на облік у Департаменті соцполітики, і теж очікують на допомогу держави [4].

Для того, щоб визначити вектор діяльності і основні напрями, необхідно вивчити проблеми, що першочергово постають в суспільстві. Так було окреслено деякі з них, а саме: реальна недоступність деяких соціальних послуг для мешканців громади, насамперед, йдеться про денний догляд та соціально-психологічна реабілітація, якої потребує значна кількість громадян; важка доступність до існуючих соціальних послуг жителів більш віддалених мікрорайонів міста та сіл; також сюди можна віднести великий попит на окремі соціальні послуги: стаціонарний догляд, підтримане проживання, посередництво, соціальна адаптація, соціальна реабілітація.

З метою вирішення цих та інших важливих проблем на території громади була складена Програма. В ній визначені основні напрями діяльності на наступні роки, серед яких:

- визначення потреб населення ТГ у соціальних послугах;
- менеджмент та адміністрування надання соціальних послуг;
- організація надання соціальних послуг у ТГ;
- організація надання соціальних послуг для осіб, які потребують паліативної допомоги;
- інформаційне забезпечення сфери надання соціальних послуг;
- направлення осіб похилого віку та осіб з інвалідністю до стаціонарних закладів та спеціалізованих будинків-інтернатів;
- фінансова підтримка Волинської обласної організації Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Українське товариство глухих» (ВГОІ «УТОГ»).

Згідно зазначених напрямів будуть реалізовуватись заходи, метою яких є покращення загального добробуту і посилення соціального захисту Луцької ТГ.

Список використаних джерел

1. Конституція України, Конституція: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 02.05.2023).

2. Положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади. Додаток 1 до рішення міської ради. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/16655616102868309-pro-vnesennya-zmin-dopolozhennya-pro-teritorialniy-tsent-r-sotsialnogo-obslugovuvannya-nadannya-sotsialnikh-poslug-lutskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-ta-pereliku-sotsialnikh-poslug-umovi-ikh-nadannya-strukturnimi-pidrozdilami-teritoria/download/143426> (дата звернення 02.05.2023).

3. Програма розвитку надання соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді на 2021-2025 роки (проект). Додаток до рішення виконавчого комітету міської ради. URL:

<https://www.lutskrada.gov.ua/documents/16274844112568499-pro-proekt-programi-rozvitku-nadannya-sotsialnikh-poslug-v-lutskiy-miskiy-teritorialniy-gromadi-na-20212025-roki/download/108449> (дата звернення 02.05.2023).

4. Територіальний центр соціального обслуговування у Луцьку продовжує працювати в період воєнних дій. Офіційний сайт Луцької міської ради. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/terytorialnyi-tsentri-sotsialnoho-obsluhovuvannia-u-lutsku-prodovzhuie-pratsiuvaty-v-period-voiennykh-dii> (дата звернення 02.05.2023).

Заблоцький А.Р., PhD,
старший викладач кафедри психології і соціальної роботи
Смітюх А.Г., студентка 22-СРз,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець

Соціальний супровід дітей-сиріт у територіальній громаді

Одним із видів соціальної роботи в територіальній громаді (далі – ТГ) є профілактична діяльність. Її суть полягає у попередженні виникнення проблем в сімейних формах влаштування дітей-сиріт (біологічних і соціальних), які функціонують на території ТГ. Профілактика негараздів передбачає роботу як громадою у цілому щодо розвитку громадських ініціатив з розробки та надання соціальних послуг сімейним формам, так і з самими новоствореними сім'ями і з усіма їх членами зокрема. Соціальний працівник може стати фахівцем, який пропагуватиме громаді сутність і переваги профілактичної роботи, та виступатиме ініціатором запровадження різних профілактичних послуг для альтернативного догляду від імені ТГ [6,с. 58-59].

Ефективність його діяльності залежить від різних факторів, а насамперед, – його особистісних переконань, що зумовлюють відповідне рішення чи дію. Опираючись на дослідження ряду науковців та власний досвід, можемо стверджувати, що у соціальній роботі з сім'ями та дітьми, якими вони опікуються, фахівцю важливо опиратись на такі *переконання*: у центрі уваги як соціального працівника, так і усіх, хто приймає участь у житті дитини, має бути сама дитина, яка розглядається в контексті сім'ї; батьківство (у випадку альтернативного догляду – усиновлення, опіка (піклування), сімейний патронат, вихованецтво) є найвідповідальнішим обов'язком; оптимальним середовищем для гармонійного розвитку дитини є сім'я, тому у інтересах дитини – виховуватися в біологічній сім'ї, а найкращий спосіб допомогти дитині – підтримати її біологічну сім'ю (якщо це неможливо – сімейну форму, в якій дитина виховується); безпека дитини – найголовніше, тому ніякі обставини не можуть стати причиною жорстокої поведінки щодо дитини; вилучати дитину з сім'ї можна лише тоді, коли це необхідно для її захисту, і щодо сім'ї застосовані всі можливі профілактичні заходи; кожна альтернативна форма опіки потребує підтримки; потрібно дати можливість сім'ям взяти на себе відповідальність за зміни, а не вирішувати проблеми за них; необхідно поважати та підтримувати право людини на власний вибір і рішення незалежно від її життєвих цінностей і способу життя [2,с. 9-12;49,с. 32-33].

Відповідно до Державного стандарту соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування виокремлюємо такі *етичні принципи діяльності* соціального працівника, як: повага до гідності кожної людини; пріоритетність інтересів сімейних форм влаштування дітей-сиріт (біологічних і соціальних) як отримувачів соціальних послуг; толерантність, конфіденційність, довіра та взаємодія у вирішенні проблем [1, с.24]. Окрім етичних принципів вважаємо за необхідне навести наступні *норми етичної поведінки*: етична поведінка стосовно професії полягає в дотриманні вимог Етичного кодексу соціального працівника, а також підвищенні якості та ефективності соціальних послуг; етична поведінка стосовно колег полягає у визнанні їх поглядів, відстоюванні професійної честі та гідності своїх колег; етична поведінка стосовно отримувача соціальних послуг полягає у повазі його особистості й гарантуванні захисту його гідності та прав незалежно від походження, статі, віку; визнанні та повазі намірів, відповідальності отримувача послуг щодо прийнятого рішення тощо; етична поведінка стосовно взаємодіючих організацій передбачає співпрацю з установами та організаціями, наміри й діяльність яких спрямовані на надання соціальних послуг; підтримку та популяризацію партнерських відносин між організаціями, що діють у ТГ [3].

В Україні існує певний досвід співпраці органів місцевого самоврядування з недержавними соціальними установами щодо організації позитивно спрямованої життєдіяльності сімейних форм виховання дітей-сиріт (біологічних і соціальних). Як зазначає академік І. Зязюн, сьогодні цей досвід будується на принципах партнерства: відпрацьовано моделі співробітництва, розроблено механізми спільної діяльності та визначено пріоритети. Недержавні організації – це благодійні фонди, товариства, громадські об'єднання, приватні соціальні служби, відділення міжнародних організацій, які сформовані на принципах добровільності, не мають на меті отримання прибутку, незалежні та не підпорядковані урядовим структурам, захищають інтереси окремих груп людей відповідно до статуту. Відрадно, що діяльність недержавних організацій, спрямована на вирішення проблем дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, вирізняється розмаїттям завдань, напрямів роботи, а також різноаспектним змістом програм [4, с. 93-95].

Інноваційним у сфері соціального супроводу з альтернативними формами виховання на рівні громади за використанням інтегрованого підходу до надання соціальних послуг є проєкт Міжнародної благодійної організації «Партнерство «Кожній дитині». Його метою є розвиток системи інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей та забезпечення доступних послуг для них у громаді відповідно до їхніх потреб. Інтегровані соціальні служби діють на базі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – ЦСССДМ), орієнтовані на надання адресної допомоги сім'ям і дітям у подоланні складних життєвих обставин, а саме на: надання комплексних соціальних послуг на основі оцінки потреб дітей і сімей; активну участь клієнтів у плануванні й моніторингу соціальних послуг; залучення ресурсів громади до вирішення проблем дітей і сімей, подолання складних життєвих обставин; зміцнення міжвідомчої взаємодії у сфері ухвалення рішень в інтересах дітей. Кожна зі спеціалізованих служб, що належать до складу інтегрованих соціальних служб, має чіткий набір і зміст соціальних послуг. Залежно від потреб клієнта визначається служба, послуги якої найбільше можуть вплинути

на покращення ситуації клієнта [7]. Інтеграція ТГ – це процес, у рамках якого ТГ забезпечує умови для реалізації максимального соціального потенціалу кожного індивіда – члена цієї громади. Інтеграція насамперед спрямована на покращення співпраці між соціальними інститутами, що функціонують у ТГ (службою у справах дітей, відділами освіти, охорони здоров'я, праці та соціального захисту, ювенальною превенцією, неурядовими організаціями, закладами освіти, культури, охорони здоров'я тощо), партнерство, завдяки якому вони розвиваються, досягається спільними цілями. За таких умов до локальної моделі соціального обслуговування долучається максимальний соціальний потенціал ТГ, що забезпечує ефективність наданих послуг, результативність соціальної роботи загалом [7].

Перспективним напрямом попередження соціального сирітства на рівні ТГ, що застосовується в рамках проєкту «Попередження вилучення дітей із сімейного середовища шляхом впровадження механізму гейткіпінгу» в інтернатних закладах. Метою проєкту є зменшення на 30% кількості дітей, які перебувають в інтернатних закладах шляхом запровадження механізму гейткіпінгу та розвитку ефективних моделей сімейно-орієнтованих послуг для сімей та дітей на рівні громади. *Гейткіпінг* – це складна категорія соціальної роботи, що може розглядатися як нова філософія захисту та забезпечення прав дітей, що визначає засади ухвалення рішень стосовно дітей на вищому рівні професійної компетентності; це філософія, політика, концепція й водночас механізм, що відображає нові підходи до реформування системи опіки над дітьми взагалі і запобігання розміщення їх в інтернатних закладах зокрема. Складовими гейткіпінгу є: оцінка потреб та умов життя дитини; планування і надання послуг у громаді, що передують направленню дитини в систему інтернатних закладів; сприяння поверненню дитини-вихованця інтернатного закладу у біологічну сім'ю чи влаштування її у сімейну форму виховання; надання допомоги дитині в організації її самостійного життя. Послідовність етапів гейткіпінгу: проведення оцінки потреб дітей і сімей підготовленим персоналом, дії якого координуються організаційною структурою; творення мережі служб на рівні громади, які надають допомогу та підтримку дітям і сім'ям; запровадження комплексу доступних послуг в ТГ з метою допомоги та підтримки вразливих дітей і сімей, зокрема – розвиток альтернативних інституційним форм влаштування дітей; ухвалення рішень, що ґрунтуються на результатах оцінки потреб дітей та систематичному перегляді наданих їм послуг; наявність системи моніторингу, яка забезпечує достовірні дані про вразливі сім'ї і дітей, служби, що надають соціальні послуги, проведену роботу з клієнтом відповідно до індивідуального плану надання послуг тощо [5, с. 118].

Вважаємо, що єдиний підхід у визначенні пріоритетних напрямів гейткіпінгу з метою недопущення влаштування дітей у інтернатні заклади окреслити неможливо, оскільки це значною мірою залежить від особливостей системи захисту дітей на місцевому рівні, традицій, культурних та релігійних особливостей громади тощо. Важливим у впровадженні гейткіпінгу є планування послуг з урахуванням реальних можливостей та ресурсів ТГ, служб, що мають забезпечити доступність послуг, їх систематичність і комплексність, а створена у громаді мережа спеціалізованих служб повинна максимально враховувати її проблеми і потреби [5, с. 120].

Аналіз наукових джерел та нормативно-правових документів дозволяє констатувати, що феномен сирітства характерний не лише для України, але й для

усіх країн світу. Кожна держава визначає власні шляхи подолання цього явища та надання соціального захисту дітям, які залишилися без піклування батьків. Підхід влади до визначення ступеня необхідності влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, значно різниться залежно від країни і зумовлюється загальною ситуацією в ній, насамперед – економічною спроможністю, традиціями та рівнем розвитку культури.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. М. Педагогіка життєтворчості особистості. *Виховна робота в школі*. 2006. № 9. С. 23–24.

2. Бех В. П., Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціальна робота і формування громадянського суспільства : монографія. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 599 с.

3. Державний стандарт соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування: наказ Міністерства соціальної політики України від 11.08.2017 № 1307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17#Text>.

4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

5. Лопатченко І. М. Досвід європейських країн державного управління профілактикою соціального сирітства. *Державне управління та місцеве самоврядування: сучасні вектори розвитку: збірник тез науково-практичної конференції за підсумками стажування слухачів.м. Харків, 24 вересня 2014 р.* URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/conf/2014-3/index.html>.

6. Технології соціальної роботи за місцем проживання : навч. посібник / укладачі Іващенко К. В., Коцур І. В. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 101 с.

7. Упровадження ефективних форм виховання в системі державної та сімейної опіки: міжнародний досвід та уроки для України. URL: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/March8/04.htm>.

Касянчук І. С., ст. гр. СЗ-41

Науковий керівник: Малиновський В. Я., д.політ.н., професор
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості надання соціальних послуг в умовах воєнного стану

Останнім часом в Україні багато зроблено для поліпшення надання соціальних послуг. Зокрема у 2019 р. був прийнятий базовий закон «Про соціальні послуги», який був введений в дію з 1 січня 2020 року [1], сформовано мережу надання соціальних послуг. Однак повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 р., запровадження воєнного стану стало величезним викликом для соціальної сфери та, відповідно, до процесу надання соціальних послуг.

Ст. 18 Закону України «Про соціальні послуги» встановлено, що надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає низку етапів:

аналіз заяви, оцінювання потреб, визначення середньомісячного сукупного доходу заявника, прийняття рішення про надання соціальних послуг, розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг, укладення договору надання соціальних послуг, виконання договору, здійснення моніторингу). Рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг приймається протягом 10 робочих днів з дня одержання заяви, звернення, повідомлення про надання соціальних послуг за результатами оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах. Рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг екстрено (кризово) приймається невідкладно, не пізніше однієї доби з моменту одержання відповідної заяви, звернення, повідомлення [1, с. 8–9].

Рішення про надання соціальних послуг приймають структурні підрозділи з питань соціального захисту населення виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, а також обласних державних адміністрацій щодо надання стаціонарного догляду. Крім того, виконавчими органами сільських, селищних, міських рад може бути прийнято рішення про призначення та виплату компенсації фізичним особам, які доглядають за своїми рідними.

Надання соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів, а це займає багато часу, якого в умовах воєнного стану немає. Адже кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини. Тому, організовуючи роботу з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, Міністерство соціальної політики України рекомендувало місцевим органам публічної влади працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Така організація роботи забезпечує оперативне, протягом однієї доби, прийняття рішення про надання соціальних послуг. Крім того, рекомендовано місцевим органам влади делегувати, за потреби, прийняття рішення про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що також скорочує строки з надання допомоги. У подальшому надавачі соціальних послуг інформуватимуть про надані соціальні послуги. Для цього Міністерством соціальної політики України розроблено відповідну форму акту, де має бути описана ситуація, в якій опинилася людина, основні проблемні питання, у розв'язанні яких вона потребує допомоги, соціальні послуги, яких вона потребує і які їй було надано, та строк надання цих послуг. За механізмом екстрено (кризово) можуть надаватись різні соціальні послуги – догляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми, натуральна допомога та інші [2].

Також Кабінетом Міністрів України було спрощено процедуру прийняття рішення надання соціальної послуги стаціонарного догляду, що надається інтернатними закладами соціального захисту населення, стаціонарними відділеннями територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центрів надання соціальних послуг. Наразі рішення приймається за однією заявою громадянина і вже після влаштування до закладу, працівники допомагають, якщо потрібно, відновити документи, що посвідчують особу, та вирішити інші проблемні питання людини. Але тут головне, що людина має притулок, у неї задоволені первинні базові потреби (їжа, вода, одяг), забезпечено та здійснюється догляд, надається психологічна підтримка. На сьогодні

за спрощеною процедурою до інтернатних закладів влаштовано близько 4 тис. осіб [2].

14 квітня 2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях». Прийнятим законом внесені зміни до законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про соціальні послуги» [3].

Цей закон передбачає посилення соціального захисту громадян, які у зв'язку з військовою агресією росії проти України були вимушені покинути власні домівки й стати внутрішньо переміщеними особами. Прийнятим Законом, зокрема розширено повноваження військових адміністрацій в частині визначення особливостей порядку організації надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (або на регіональному рівні) у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Також Закон уповноважує обласні та Київську міську державну адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад визначати особливості надання соціальних послуг на відповідних територіях у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях.

Водночас Законом передбачено право місцевих структурних підрозділів з питань соціального захисту самостійно приймати рішення щодо надання

екстрено (кризово) соціальних послуг у разі наявності загрози життю чи здоров'ю під час введення надзвичайного/воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Серед таких послуг: консультування, надання притулку, догляд, підтримане проживання, короткотермінове проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо.

Установлено також, що соціальні послуги під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях надавачами соціальних послуг державної/комунальної форми власності особам із числа внутрішньо переміщених осіб за новим місцем їх проживання/перебування, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуватимуться у порядку, встановленому Урядом.

Положеннями Закону передбачено соціальний захист і евакуйованих пацієнтів інтернатних установ, які постраждали у військовий час. Крім того, Закон вдосконалює процес встановлення права на отримання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів або з установами диференційованої плати. Так, середньомісячний сукупний дохід отримувача соціальних послуг визначатиметься шляхом автоматизованого обміну наявними даними між інформаційно-телекомунікаційними системами органів влади, підприємств, установ, організацій за один квартал (раніше – за 6 місяців), який передує місяцю, що є попереднім до місяця звернення [4].

Реалізація прийнятого закону дасть можливість забезпечити оперативне надання соціальних послуг особа/сім'ям, які постраждали в умовах введення на території України надзвичайного або воєнного стану з метою їх збереження життя та здоров'я.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 р. Урядовий кур'єр. 2019. 15 трав. С. 7–10.
2. Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21778.html> (дата звернення: 02.05.2022).
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 р. № 2193-IX. Голос України. 2022. 26 квіт. С. 3–4.
4. Верховна Рада вдосконалила механізм надання соціальних послуг під час надзвичайного або воєнного стану. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221814.html> (дата звернення: 02.05.2022).

Корецька Т.К.,
заступник директора департаменту
соціальної політики Луцької міської ради,
канд. наук з держ. управління, в.о. доцента кафедри
соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Анкетування як спосіб вивчення потреби населення територіальних громад у соціальних послугах

З 1 січня 2020 р. вступив у дію Закон України «Про соціальні послуги», який визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин та подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам чи сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах і не в змозі самотійно їх подолати. Відповідно до пункту 4 цього Закону, до повноважень виконавчих органів територіальних громад належить визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах, яке включає збирання, узагальнення, аналіз інформації про становище і життєві обставини особи або соціальної групи з метою визначення потреби у соціальних послугах, їх видах і обсягах, оцінки впливу послуг на процес подолання складних життєвих обставин. Визначення таких потреб можна проводити шляхом проведення анкетування у територіальній громаді (далі – ТГ).

Так у Луцькій ТГ таке анкетування проводилося протягом 2021 та 2022 рр., а також здійснюється і у 2023 році. Сама анкета розроблена департаментом соціальної політики Луцької міської ради та розміщена на офіційному сайті департаменту social.lutsk.ua та у соціальній мережі Facebook. Також до відповідного опитування залучені понад 25 громадських організацій, щоб їхні члени висловили свої міркування (наприклад, батьки, які виховують дітей з інвалідністю), аби охопити найбільш уразливі категорії населення.

Це анкетування передбачає збір інформації щодо впровадження у громаді нових соціальних послуг, а також вивчення інформації, чи задоволені мешканці громади якістю надання існуючих соціальних послуг, а яких не вистачає у ТГ. Звичайно, базові послуги, прописані законодавством і надаються у ТГ, а саме

територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької ТГ. Але важливо ще звертати увагу на нові запити у ТГ. Для того й проводиться аналіз пропозицій щоб їх було можливо реалізувати. Узагальнені результати враховуються при розробці Програми розвитку надання соціальних послуг в Луцькій ТГ на 2021-2025 роки.

Аналіз попередніх років показав потребу в облаштуванні такого собі центру денного перебування дітей з інвалідністю, центру нічного перебування для осіб без постійного місця проживання та спеціалізованого закладу для осіб похилого віку. Поки у Луцьку таких установ не існує. Також є затребуваність у послугі догляду на дому для дітей з інвалідністю.

Є попит на вищезазначені соціальні послуги, однак через війну проблематично втілити геть усі запити лучан в повному обсязі. Разом з тим впроваджуються бажані послуги, але, можливо, в трохи іншому форматі, ніж хочуть лучани. Законом «Про соціальні послуги» чітко визначено, якими базовими послугами належить забезпечити громадян – тобто інформування, консультування, догляд дома, соціальна адаптація, соціальна профілактика, представництво інтересів, натуральна допомога, соціальна реабілітація і так далі. Перелік їхній великий і вони повинні впроваджуватися на місцевому рівні беззаперечно, не зважаючи на спроможність ТГ. На сьогоднішній день, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької ТГ практично надає всі передбачені послуги на хорошому, якісному рівні. І його підопічні відчують велику підтримку. А деякі заходи, про які йшлося в анкетуванні попередніх років, враховані у Програмі розвитку надання соціальних послуг на 2021-2025 роки.

Отже, підсумовуючи зазначене, підходимо до висновку, що проведення анкетування серед мешканців ТГ, а також найбільш уразливих категорій громадян є одним із дієвих способів вивчення потреб населення ТГ у соціальних послугах. Проведення такого опитування слід організовувати щорічно, щоб мати повну картину про затребуваність тих чи інших соціальних послуг, які в подальшому можна реалізувати у найближчий час, або запланувати їх організацію у Програмах соціального захисту населення ТГ.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 11.03.2023).
2. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів від 01.06.2020 №587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 1.03.2023).
3. Анкета для визначення потреб населення Луцької міської територіальної громади у соціальних послугах: URL: <https://docs.google.com/.../1FAIpQLSfrwx2RoKNOkM.../viewform> (дата звернення 10.03.2023).

Особливості надання соціальних послуг у процесі децентралізації

В умовах проведення децентралізації місцеві органи влади стають гарантами забезпечення соціального захисту та безпосередніми надавачами суспільних послуг, основним завданням яких є забезпечення громадян належним рівнем соціального захисту, що здійснюється відповідно до встановлених в державі стандартів. Децентралізація відкриває значні перспективи для забезпечення спроможності місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого життя, зокрема, підвищення ролі громадян, їхнього впливу на процес прийняття та втілення рішень щодо забезпечення умов соціального та економічного розвитку суспільства.

Децентралізація повноважень в сфері соціального захисту та соціального забезпечення покликана сприяти наданню соціальних допомог, послуг та пільг на засадах доступності, якості та ефективності. В умовах поглиблення фінансової децентралізації як одного з важливих напрямів розвитку соціальної політики є визначення результатів та виокремлення ризиків функціонування системи соціального захисту [1]. Тобто основними шляхами впровадження реформ із децентралізації є: розмежування повноважень, прав та обов'язків різних рівнів влади відповідно сутності правової, демократичної держави та громадянського суспільства, що дозволить досягти балансу інтересів у системі публічних відносин; розробка та реалізація ефективної регіональної політики, спрямованої на забезпечення втілення принципу субсидіарності як способу подолання конфлікту інтересів між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; забезпечення розширення прав територіальних громад щодо вирішення проблем їх життєдіяльності [4, с. 45].

В ході децентралізації повноваження з надання соціальних послуг населенню передаються з центрального рівня на місцевий, тобто – територіальним громадам (далі – ТГ). З 1 січня 2020 р. стала чинною нова редакція Закону України «Про соціальні послуги». Отже з початку 2020 р. змінився розподіл повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановилася нова система соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування, організації та фінансування соціальних послуг [3, с. 536].

Децентралізація соціальних послуг – складний та неоднозначний процес, який хоча й регулюється законодавством України та може вважатись успішним у деяких ТГ, проте потребує практичних інструментів свого впровадження. У розвитку системи соціальних послуг на рівні ТГ вирішальну роль відіграють представники місцевої влади, надавачі соціальних послуг, громадські організації та експерти, і відповідно постає питання налагодження співпраці між ними. Сформована відповідно до чинного законодавства ТГ має низку операційних переваг, а саме: вдосконалене управління ТГ; ТГ мають більшу територію з великою кількістю кваліфікованого населення, що дає можливість їм вибрати більш ефективного та професійного менеджера.

Загалом перевагами децентралізації системи надання соціальних послуг є такі: запровадження превентивного механізму раннього виявлення вразливості та попередження складних життєвих обставин; деінституалізація системи соціальних послуг; удосконалення адміністрування та управління соціальними послугами; запровадження державних стандартів соціальних послуг; створення системи моніторингу та оцінки якості соціальних послуг; диверсифікація надавачів соціальних послуг (соціальне замовлення); перехід на фінансування конкретної соціальної послуги, а не закладу [2, с. 59].

Основними можливостями децентралізації системи соціальних послуг є:

- близькість до споживачів послуг, можливість швидшого реагування на потреби людей та врахування місцевих потреб, створення більш «чутливих» соціальних служб;
- зменшення бюрократії, зв'язок між керівництвом громади, працівниками виконавчого органу та працівниками, які надають послуги;
- кращий потенціал у розробленні стратегічної політики, оскільки усі функції планування зосереджені в одному органі місцевої влади;
- можливість переглянути існуючі механізми надання послуг задля досягнення економічної та соціальної ефективності – громади мають більше свободи у виборі способів організації послуг;
- менший масштаб соціальних проблем та підзвітність керівництву громади дає змогу шукати найефективніші шляхи вирішення проблем родин та дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, аніж застосовувати формальний набір процедур без оцінки результативності послуги [6, с. 553].

До сильних сторін можна віднести такі:

- запровадження превентивного механізму раннього виявлення вразливих осіб/сімей та можливість попередження складних життєвих обставин;
- деінституалізація системи соціальних послуг;
- запровадження ефективних моделей адміністрування та надання соціальних послуг тим, хто цього потребує;
- запровадження стандартів соціальних послуг;
- створення ринку соціальних послуг за рахунок збільшення кількості провайдерів соціальних послуг та впровадження механізму замовлення соціальних послуг;
- щорічне визначення потреб населення громади у соціальних послугах, затвердження пріоритетного переліку соціальних послуг та планування необхідних видатків (фінансування);
- запровадження системи контролю, моніторингу та оцінки якості соціальних послуг, що надаються.

До основних недоліків децентралізації соціальних послуг можна віднести:

- слабе або повне нерозуміння суті окремих соціальних послуг;
- невизначеність сфери відповідальності територіальної громади за недофінансування соціальних послуг);
- не вміння визначити вартість конкретної соціальної послуги, відсутність відповідних механізмів;
- відсутність методик оцінки потреб ТГ у соціальних послугах;
- нерозвиненість системи фінансування соціальних послуг, відсутність

механізмів недержавного фінансування, навичок додаткового залучення коштів на фінансування потреб ТГ (фандрейзинг) [5, с. 56].

Таким чином, децентралізація соціальної сфери потребує запровадження нового інструментарію та відповідних механізмів публічного управління. Відповідно до визначених чинним законодавством повноважень у сфері надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи визначення потреб населення ТГ у соціальних та реабілітаційних послугах, на основі яких планується надання послуг, покладено на відповідні виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Таким чином, процес децентралізації соціальної сфери перебуває в активній стадії і проходить в контексті реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Його успішне завершення дасть можливість більш ефективно здійснювати соціальну функцію публічного управління та надавати якісні, доступні та своєчасні соціальні послуги населенню.

Список використаних джерел

1. Гринчишин І. М. Децентралізована система соціального захисту населення. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/1741/1663> (дата звернення 10.03.2023).
2. Дулік Т.О. Окремі питання проведення децентралізації управління в соціальній сфері України. *Соціально-орієнтована економіка: теорія та практика соціального забезпечення*. Черкаси: видавець ФОП Гордієнко Є.І., 2020. С. 58 – 60.
3. Дурман О. Л. Децентралізація та її вплив на соціальну політику на рівні громад. URL: http://maurchern.pp.ua/wp-content/uploads/2021/04/zbirnik_2021_international_final_5.pdf#page=536 (дата звернення 10.03.2023).
4. Колодій О. М. Вплив децентралізації на зміцнення ролі органів місцевого самоврядування в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. 29(68), № 6. С. 42-46.
5. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.
6. Хоменко О. В., Горкавчук О. О., Харченко Т. О. Удосконалення системи соціальних послуг в умовах децентралізації державної влади. URL: http://maurchern.pp.ua/wp-content/uploads/2021/04/zbirnik_2021_international_final_5.pdf#page=551 (дата звернення 10.03.2023).

Пашук О. Ю., ст.гр. СЗ-41

Науковий керівник: Корецька Т. К., канд. наук з держ. управління, в.о. доцента кафедри соціогуманітарних технологій, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Місцеві соціальні програми і практична діяльність з їх реалізації на прикладі Луцької територіальної громади

Соціальний захист населення є одним із пріоритетних напрямів реалізації державної політики. Адже лише соціально захищені громадяни можуть виконувати

свої функції та будувати здорове майбутнє держави в цілому, тому у світі і в Україні, зокрема, значна увага приділяється саме цьому аспекту. Соціальний захист забезпечує громадянам гідний рівень життя, а це є невід'ємним правом кожного, що гарантується, насамперед, Міжнародною декларацією прав людини. Також це право гарантовано і вітчизняним законодавством, а саме Конституцією України.

Підтвердженням цього є стаття 46 Конституції України, в якій зазначається, що «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [2]. З цього ми можемо бачити, що основним орієнтиром держави щодо реалізації такої політики є гідний рівень життя кожного громадянина через забезпечення основних прав та гарантій. Основу проблематики становить наявність негативних явищ, які створюють різноманітні соціальні ризики, це є характерним як для України, так і для будь-якої іншої держави світу. Насамперед, це пов'язано з кризовими явищами, інфляцією, а на сучасному етапі і повномасштабним вторгненням ворога на територію суверенної України, що ще більше підкреслило і загострило низку раніше існуючих суспільних проблем, зупинило значну частину економіки нашої держави та спричинило збільшення кількості людей, які потребують допомоги.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, департамент соціальної політики Луцької міської ради зіткнувся з новими викликами щодо соціального захисту населення та підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. У зв'язку із початком бойових дій та масованих ракетних атак Луцька міська територіальна громада стала прихистком для тисяч українських родин [1].

Основною проблемою є недостатній соціальний захист окремих категорій населення через нестачу обсягів соціальних гарантій. Для вирішення цієї та інших проблем була розроблена Програма соціального захисту населення Луцької міської територіальної громади на 2023-2025 роки. У ній відображено детальний аналіз динаміки змін та поточної ситуації, засоби розв'язання проблем, а також основні завдання і заходи за допомогою яких планується реалізація цієї програми на наступні роки.

Основна мета програми полягає у забезпеченні належного рівня та якості життя населення, шляхом надання додаткових до встановлених законодавством гарантій соціального захисту окремим категоріям мешканців Луцької міської територіальної громади. Основні засоби розв'язання визначеної Програмою проблеми: забезпечення адресного надання місцевих соціальних гарантій; налагодження ефективної співпраці з громадськими об'єднаннями [3].

Тобто, розробка і реалізація подібних програм має сприяти у забезпеченні громадян необхідними правами і гарантіями, наданні додаткових соціальних послуг

чи допомог у рамках соціальної політики держави, щоб знизити ризики, спричинені тими чи іншими кризовими ситуаціями, покращити добробут громадян конкретної територіальної громади. Такі Програми дають мешканцям громади розуміння покрокового плану діяльності місцевої влади щодо забезпечення соціального захисту населення на наступні роки, а також чіткий план заходів та завдань.

Основними завданнями Програми є:

- інформаційно-роз'яснювальна робота та виявлення соціально незахищених мешканців громади;
- адресна матеріальна підтримка соціально вразливих груп населення громади;
- забезпечення реалізації права на пільги окремих пільгових категорій громадян;
- підтримка внутрішньо переміщених осіб;
- підтримка осіб (сімей) у складних життєвих обставинах та людей похилого віку;
- оздоровлення та відпочинок пільгових категорій громадян;
- співробітництво та партнерство з громадськими об'єднаннями соціального спрямування [3].

Список використаних джерел

1. Звіт про роботу департаменту соціальної політики протягом 2022 року. *Офіційний сайт Луцької міської ради.* URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/zvit-pro-robotu-departamentu-sotsialnoi-polityku-protiahom-2022-roku> (дата звернення 30.04.2023).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 30.04.2023).
3. Програма соціального захисту населення Луцької міської територіальної громади на 2023-2025 роки. Додаток до Рішення міської ради від 30.11.2022 №37/54 м. Луцьк. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/16685929172906377-pro-zatverdzhennya-programi-sotsialnogo-zakhistu-naselennya-lutskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-na-20232025-roki/download/144338> (дата звернення 30.04.2023).

Петрук В.В., к.п.н.,
доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Удосконалення системи соціального захисту малозабезпечених осіб в територіальних громадах

Пріоритетною реформою на сьогодні в Україні є децентралізація, яка спрямована на створення відкритого, прозорого і ефективного управління на місцевому рівні, з метою забезпечення якості та доступності послуг у громаді, у тому числі, і у соціальній сфері.

З початку 2021 року у зв'язку з децентралізацією змінюються механізми реалізації права на соціальний захист мешканцями територіальних громад.

Українські громади завдяки децентралізації отримують більше повноважень і ресурсів, а значить – і більше можливостей для зростання та розвитку.

Відтак, з 1 січня 2021 року громадяни отримують соціальну допомогу, пільги, субсидії та компенсації через «фронт-офіси» територіальної громади. Усі заявки передаються до органів соцзахисту райдержадміністрація. Винятком є лише документи, надіслані поштою або подані в електронному вигляді.

Щоб виконувати дані функції, у структурі виконавчого органу територіальної громади має бути утворений структурний підрозділ з питань соціального захисту населення. Функція таких соціальних «фронт-офісів» у територіальних громадах може виконуватися безпосередньо посадовими особами структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, адміністраторами ЦНАПу або в режимі віддалених робочих місць у старостатах.

«Віддалене робоче місце адміністратора утворюється в населеному пункті, територія якого включена до складу території сільської, селищної, міської територіальної громади, який розташований на відстані більше ніж 14 кілометрів до центру та має кількість населення не менше ніж 500 осіб» [3].

Для забезпечення єдиного підходу щодо методологічного підходу до виконання повноважень з питань соціального захисту населення та захисту прав дітей територіальними громадами Мінсоцполітики розроблено Методичні рекомендації щодо організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей, які затверджено наказом Мінсоцполітики від 30.12.2020 № 868:

- «Методичні рекомендації з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій» [1];

- «Методичні рекомендації щодо організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей» [1].

Не менш важливими функціями територіальної громади є також виконання повноважень у сфері захисту прав дитини та організації надання соціальних послуг мешканцям громади. Зазначені питання потребують особливої уваги у період укрупнення районів, ліквідації окремих районних державних адміністрацій та змін до бюджетного законодавства.

У Центрі надання адміністративних послуг є прийом заяв на комплексну послугу «Малятко». Це перша комплексна послуга, при створенні якої застосовано принцип об'єднання послуг за життєвою ситуацією. Такий сервіс дає можливість отримати бажані послуги за 20 хвилин, за однією заявою в пологовому будинку, відділах ДРАЦС, ЦНАП або на Порталі Дія. Завдяки цьому батьки новонароджених дітей можуть отримати одночасно до 9 державних послуг від різних органів влади лише за однією заявою.

У складі послуги «Малятко» окрім державної реєстрації народження дитини мешканці мають змогу отримати такі послуги:

- реєстрація місця проживання;
- отримання довідки про реєстрацію місця проживання;
- подання заяви на державну допомогу при народженні дитини (після отримання номера платника податків);

- отримання посвідчення дитини та батьків багатодітної сім'ї «Малюк»;
- призначення допомоги на дітей, які виховуються в багатодітних сім'ях;
- надання одноразової допомоги «пакунок малюка» за місцем проживання або перебування її отримувача;
- внесення інформації про новонароджену дитину до Єдиного демографічного реєстру з присвоєнням унікального номеру запису в ньому;
- визначення належності новонародженої дитини до громадянства України;
- реєстрація у Державному реєстрі фізичних осіб-платників податків.

Впродовж першого місяця, після народження дитини, батькам необхідно звернутись до органу реєстрації актів цивільного стану для отримання першого документа новонародженого громадянина.

Також вдосконалюється робота освітнього напрямку, адже на території ТГ є школи та дитячі садочки. Ці освітні заклади отримали статус юридичних осіб. Це дає їм змогу на власний розсуд розпоряджатися коштами, що їм виділено з бюджету громади. Також створено централізовану бухгалтерію, а кожна школа та дошкільний заклад має свій рахунок. Керівникам даних закладів надана можливість самим вирішувати власні нагальні проблеми, не приходячи в сільську раду. Тобто, коли щось вийшло з ладу, то голові громади чи його заступнику не обов'язково про те знати. Керівник установи це питання вирішить самостійно, до того ж – набагато оперативніше.

В рамках місцевої програми «Ініціативна молодь» громада виплачує премії активним жителям віком до 21 року, які найбільше відзначилися в науковій, навчальній, мистецькій, спортивній, громадській діяльності та посприяли розвитку ТГ. Також Програмою передбачено ресурси для реалізації власних проектів та ініціатив молоді. Так, втілено в життя проекти «Чиста громада» (організація сільської толоки) та «Я – маленька бібліотека» (створення онлайн-бібліотеки), організовано кіноперегляди, арт-майстер-класи тощо. Також з метою популяризації ідеї активного громадянства, розвитку молодіжного лідерства, формування навичок ефективної комунікації у громаді проходять тренінги, які організовує місцева влада у співпраці з громадськими організаціями [2].

Так, наприклад, для покращення соціально-побутових умов життя сільського населення територіальної громади, щоб умови життя в сільських населених пунктах відповідали сучасним вимогам, щоб молодь та спеціалісти із сільської місцевості залишались в громаді, діє «Комплексна програма підтримки індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім» у Боратинській сільській територіальній громаді на 2021-2023 роки». Дана програма передбачає надання позик жителям громади, що сприятиме створенню належних умов життя спеціалістам агропромислового комплексу, молодим багатодітним сільським сім'ям, працівникам галузей культури, медицини, освіти, працівникам органів місцевого самоврядування громади, іншим фахівцям, які обслуговують сільське населення громади та сільгоспвиробників, дасть можливість частково розв'язати проблеми зайнятості, створити умови для збільшення доходів та залучення до трудової діяльності сільського населення.

Для надання кваліфікованої планової стаціонарної і медичної допомоги, а також лікувально-профілактичної допомоги, створено комунальне некомерційне

підприємство «Центр первинної медико-санітарної допомоги Боратинської сільської ради». Одним із пріоритетних напрямків діяльності є надання медичної допомоги, провадження господарської та іншої діяльності відповідно законодавчих актів України.

Соціальний захист є основним завданням соціальної політики, що ставить за мету забезпечення прав і гарантій людини у сфері рівня та якості життя. Турбота про людей, які перебувають у складних життєвих обставинах – один з основних напрямів державної політики у сфері соціального захисту населення.

Царина дії соціального захисту – це особа, сім'я, їхній добробут, і не лише матеріальний, а й соціальний, тобто покращення соціального благополуччя людини, впевненості у своєму майбутньому.

Отже, ефективний соціальний захист – це не лише гарантоване державою соціальне забезпечення (пенсії, виплати, доплати) і створена мережа надання соціальних послуг, а й комплекс заходів, що здійснюються на місцевому рівні за рахунок коштів сільського бюджету шляхом надання, в доповнення до державного соціального забезпечення, додаткових гарантій соціального захисту жителям населених пунктів територіальної громади, забезпечення добробуту та покращення соціального самопочуття кожної людини.

Саме на розвиток цих стратегічних завдань, зростання рівня життя, надання в повному обсязі соціальних послуг вразливим категоріям громадян з урахуванням їх реальних потреб спрямовані соціальні ініціативи.

Список використаних джерел

1. Деякі питання адміністрування надання місцевими державними адміністраціями і територіальними громадами соціальної підтримки у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей: наказ Міністерства соціальної політики України від 30.12.2020. № 868. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN066231>

2. Молодь і громада: Зміни заради майбутнього. *Короткі історії про те, як децентралізація впливає на життя молоді у громадах*. 2019 рік. м. Київ. 36 с.

3. Про схвалення методичних рекомендацій щодо критеріїв територіальної доступності центру надання адміністративних послуг, включаючи його територіальні підрозділи та віддалені (у тому числі пересувні) робочі місця адміністраторів: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 р. № 574-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/574-2021-%D1%80>

Семенюк В. Л., ст. гр. СЗз–41
Науковий керівник: Мартинюк Я. М., к. іст. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах

Соціальна сфера є однією з ключових галузей, що забезпечує забезпечення гідного рівня життя населення. Визначення потреб населення в соціальних послугах

є важливим етапом в плануванні та забезпеченні ефективного надання цих послуг.

Відповідно до нового законодавства, визначення потреб населення в соціальних послугах в адміністративно-територіальній одиниці чи територіальній громаді має проводитися щороку. Це дозволяє своєчасно виявляти зміни потреб населення в соціальних послугах та своєчасно та якісно їх надавати. Дає змогу максимально ефективно використовувати ресурси та забезпечити доступність соціальних послуг для різних груп населення [3].

У визначенні потреб територіальної громади у соціальних послугах важливу роль відіграє збір, узагальнення та аналіз інформації про незахищені верстви населення, які потребують допомоги. Це дозволяє правильно оцінювати потреби населення та приймати управлінські рішення щодо організації надання соціальних послуг [3].

Законодавство встановлює процедури та вимоги щодо визначення потреб громади в соціальних послугах, яких необхідно дотримуватись. Адже ефективне визначення потреб громади є важливою складовою соціальної політики та дозволяє ефективно надавати необхідну допомогу незахищеним верствам населення [1].

Також визначення потреб населення в соціальних послугах сприяє забезпеченню відповідності соціальної інфраструктури потребам населення, що особливо важливо в регіонах з високим рівнем міграції або змінами демографічної ситуації [2].

Необхідно враховувати, що потреби населення громади можуть бути досить різноманітними і залежати від різних факторів, таких як вік, стать, фізичний і психічний стан, освіта, дохід та багато інших. Тому для визначення потреб населення необхідно зібрати та проаналізувати багато різних даних.

Важливо враховувати соціально-економічні умови регіону, де проживає населення. Наприклад, у густонаселених міських районах можуть бути більші потреби в інфраструктурі дитячих садків і шкіл, тоді як у сільській місцевості можуть бути більші потреби в соціальній підтримці людей похилого віку та утриманні лікарень.

Важливо забезпечити широку участь громадськості у визначенні потреб населення. Громадськість може бути більш відчутною та активною у прийнятті рішень, якщо її думку було враховано на початковому етапі планування соціальних послуг [4].

Одним з ключових аспектів визначення потреб населення у соціальних послугах є збір інформації про потреби населення. Для цього необхідно проводити опитування, збирати статистичні дані та аналізувати соціально-економічну ситуацію в громаді.

Доцільним є використання комп'ютеризованих систем для збору та обробки інформації, що дозволить максимально точно визначити потреби населення.

Для ефективного вирішення соціальних проблем на рівні територіальної громади необхідно враховувати різноманітні чинники, які впливають на потреби населення в соціальних послугах, такі як стать, вік, стан здоров'я та рівень доходів.

Крім того, важливо забезпечити комплексний підхід до надання соціальних послуг шляхом створення комплексних установ/закладів надання соціальних послуг, які мають структурні або відокремлені (територіальні) підрозділи для надання різноманітних соціальних послуг різним групам населення [4].

Ці заходи дозволяють подолати відомчі бар'єри та забезпечити ефективне надання соціальних послуг на рівні територіальної громади. Порядок визначення потреб населення громади у соціальних послугах сприяє вирішенню проблем населення та забезпечує соціальний супровід незахищених верств населення.

Тому визначення потреб населення громади у соціальних послугах є важливим елементом соціальної політики країни та забезпечує належне функціонування системи надання соціальних послуг. Законодавчими актами України передбачено обов'язкову щорічну процедуру визначення потреби громади у соціальних послугах, яка включає збір, узагальнення та аналіз інформації.

Список використаних джерел

1. Соціальні послуги: алгоритм розвитку (надавачі, отримувачі та уповноважені). URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2021/october/issue-10/article-117457.html> (дата звернення: 01.05.2023)

2. Соціальний захист населення. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики, 2017. с. 101. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_szn_zb.htm (дата звернення: 01.05.2023)

3. Сопко Р. Типологія потреб клієнтів у соціальній роботі. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2014. Вип. 31. С. 172-174.

4. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.

Тибор О.М.,
голова ГО «Товариство німців Волині»,
Хорн-Бад Майнберг, Німеччина
Костюк М.П.,
к. іст. н., доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Надання освітніх послуг українським дітям-біженцям у федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія ФРН (на прикладі гімназії в місті Хорн-Бад Майнберг (Gymnasium Horn-Bad Meinberg) та професійного училища ім. Дітріха Бонхоффера (Dietrich-Bonhoeffer-Berufskolleg)

Огляд аспекту надання освітніх послуг українським дітям-біженцям ми зробимо на прикладі двох освітніх закладів, які знаходяться в краї Ліппе федеральної землі Північний Рейн-Вестфалія у Німеччині. Це гімназія в місті Хорн-Бад Майнберг (Gymnasium Horn-Bad Meinberg) та професійне училище ім. Дітріха Бонхоффера (Dietrich-Bonhoeffer-Berufskolleg). У першому з них навчається 22 школярі з України, у другому – 40. Всі вони з різних українських регіонів, різного віку і статі. Розподілені по німецьких класах за віком і за рівнем знань німецької мови. Класи за своїм складом інтернаціональні. Окрім німецьких та українських дітей навчаються представники з країн Близького Сходу, Азії, та інших країн

Європи.

Основу педагогічних колективів обох навчальних закладів складають німецькі вчителі, хоча є також педагоги з України, які допомагають нашим дітям з математикою та англійською мовою. Фінансування процесу навчання українських школярів і оплата праці українських педагогів, а також загальне керівництво навчально-виховним процесом здійснюється управлінням освіти краю Ліппе через педагогічні колективи навчальних закладів та центри зайнятості (Jobcenter – джобцентри). Останні, наприклад, займаються реєстрацією учнів та фінансовою допомогою на додаткові заняття, гуртки чи навчальні поїздки. З будь-яким питанням або пропозицією щодо навчання чи виховного процесу можна звернутися в секретаріат школи, де вони відразу реагують і допомагають.

Процес навчання побудований дуже демократично і дає вчителям всі можливості підходити до нього творчо. Фактично він повністю залежить від вчителя, який самостійно обирає необхідні підручники та навчально-методичні матеріали. План-конспектів уроків немає, ніхто не контролює роботу вчителів, адже це творчий процес. Є табель відвідування та оцінювання. В кінці року потрібно написати характеристику на кожного учня за певними критеріями.

В порівнянні з українською школою навантаження на учнів дуже низьке. Вони не мають чітких завдань щодо вивчення тої чи іншої теми, а наявність домашнього завдання виноситься на розсуд вчителя.

Для зручності процесу навчання школи роблять для учнів і вчителів спеціальні додатки для мобільних телефонів з розкладом занять, чітким графіком тестів, порядком отримання атестатів та інших шкільних заходів. Канікули рівномірно розподілені впродовж навчального року, через що учні встигають відпочити і легко повертаються до навчального процесу. У розкладі занять є обов'язкові уроки фізкультури. Крім цього, досить багато пропозицій додаткових безкоштовних занять із різних видів спорту.

Українські школярі залучаються до всіх виховних та спортивних заходів, які проводяться у школах, до реалізації різних шкільних проектів. Німці із задоволенням кличуть наших дітей, через їхню активність та ентузіазм. Але не всі наші школярі проявляють ініціативність.

Навчальні заклади безкоштовно забезпечують своїх учнів підручниками, словниками, всіма навчальними матеріалами, а також видають шкільні ноутбуки учням, що їх не мають. Джобцентри раз на рік виділяють всім школярам по €100 на шкільне приладдя. Класні кімнати обладнані усім необхідним: є зручні шкільні меблі, проектори, інстальовані смарт дошки, сучасні комп'ютери у класах інформатики. Кожен навчальний заклад має сучасну матеріально-технічну базу для ефективної реалізації навчально-виховного процесу.

Організоване також безкоштовне підвезення учнів до шкіл автобусами. Але, якщо учні проживають менш як за 3 км від школи, то навчальний заклад не оплачує їм проїзні квитки.

Щодо харчування, то біля гімназії є шкільна їдальня, яка обслуговує учнів кількох сусідніх шкіл. Обіди платні, ціна 4.50 євро. Медична допомога в школі не надається, хоча є кабінети першої медичної допомоги. Там чергують старшокласники, які можуть тільки поміряти температуру чи прикласти лід. Якщо трапляється якийсь складніший випадок, то викликають невідкладну допомогу, яка

приїжджає дуже швидко.

Незважаючи на всю демократичність навчально-виховного процесу у німецьких школах існують і покарання. Умовно їх можна поділити на 5 рівнів. Спочатку проводяться розмови з батьками, на наступних рівнях приєднуються різні працівники школи, включаючи директора, і найсуворіше покарання – це грошовий штраф.

Атмосфера у названих вище навчальних закладах дружня, конфліктні ситуації практично відсутні. Якщо ж вони й виникають, то педагоги поводять себе досить професійно і толерантно. Немає навіть натяків на будь-яку дискримінацію. Єдиною вагомою причиною, яка стримує активне спілкування між українськими та інонаціональними школярами, є мовний бар'єр, але його вагомість з кожним днем знижується, він поступово зникає.

Зважаючи на те, що українські діти опинилися в інонаціональному середовищі, процес адаптації та інтеграції до нових соціально-економічних та культурних умов проживання має свої складності і проблеми. Ключовою проблемою є оволодіння німецькою мовою та вміння спілкуватися нею. На, жаль, частина українських школярів не виявляють бажання вивчати німецьку мову і вчитися взагалі. Німецькі вчителі налаштовані до наших дітей по-дружньому і з розумінням ставляться до проблем та психологічного стану через війну, але змусити вчитися вони не можуть. Українські школярі є дещо несамостійними, вони звикли до суворого контролю, не вміють самостійно приймати рішення, вони звикли, що їх примушують навчатися і виконувати домашні завдання батьки та вчителі. У німецьких школах такого немає. Але з поганими оцінками їм буде неможливо поступити на деякі спеціальності до середніх спеціальних та вищих навчальних закладів ФРН. При вступі важливу роль відіграє бал атестата та «абітур» – підсумковий іспит, схожий на ЗНО в Україні.

Не можна не помітити в емоційному стані українських дітей відчуття суму за Україною, за рідною домівкою, за рідними і друзями. У кого є така можливість, намагаються хоча б зрідка поїхати на кілька днів додому.

Батькам українських дітей подобається організація навчально-виховного процесу в німецьких школах. Вони можуть бачити всі оцінки своїх дітей в електронному журналі. Дітям, яким не виповнилось 18 років, за кожен пропуск потрібно приносити «пояснення» за підписом батьків чи опікуна. Батьки не мають права втручатися в навчальний процес і розповідати вчителям, як потрібно вчити їх дітей і які оцінки ставити. Спілкування між батьками і вчителями здебільшого ведеться через електронну пошту чи секретаріат школи.

Загалом слід зазначити, що українські діти-біженці шкільного віку у ФРН мають всі можливості безплатно отримати необхідні освітні послуги досить високої якості.

Децентралізація та регіональна автономія, ефективні умови для результативного надання місцевих державних соціальних послуг

Федералізм, передача фінансових повноважень і політична децентралізація були основними інституційними реформами в передових країнах світу (США, Канада, Австралія) які були проведені з метою скорочення розриву між урядом і територіальними громадами. З цих причин протягом останніх десятиліть кілька країн провели реформи, спрямовані на «наближення уряду до народу».

Тема децентралізації та регіональної автономії є надзвичайно важливою для України, оскільки вона створює передумови для покращення рівня життя населення, розвитку громад та збільшення їх впливу на прийняття рішень. Реформа децентралізації передбачає передачу більшості повноважень та фінансових ресурсів з центрального рівня на місцевий рівень, що сприятиме більш ефективному наданню соціальних послуг на місцях. Однак, для успішної реалізації реформи потрібно вирішувати багато проблем та викликів, зокрема, забезпечення достатнього фінансового ресурсу на місцях, підготовку та підтримку кваліфікованих кадрів, об'єднання малих громад та забезпечення високої якості соціальних послуг на місцях.

Україна здійснює реформу децентралізації протягом останніх декількох років, і вона є однією з найбільш успішних та важливих реформ в країні. Проте, вона потребує подальшої розробки та вдосконалення, щоб забезпечити максимальний ефект від її проведення.

Перш ніж говорити про плюси автономії та децентралізації потрібно навести аргументи проти централізації державних послуг. По-перше, у багатьох менш розвинених країнах центральні органи влади не забезпечують поточні витрати (наприклад, росія).

По-друге, централізація фінансування може призвести до більшого шахрайства в розподілі державних коштів, цей пункт України відчула на своєму досвід. Під цими факторами децентралізація та регіональна автономія є природними кандидатами як ефективні інституційні механізми, які можуть вирішити надання місцевих державних послуг за наявності різноманітності соціальних груп. Теорії фіскального федералізму та децентралізації стверджують, що регіональна автономія покращує якість місцевих органів влади як з точки зору ефективності, так і рівня надання суспільних благ, підзвітності перевагам громадян і контролю державних витрат.

Роблячи уряд ближчим до людей, регіональна автономія, як очікується, забезпечить місцеву політику, яка краще відповідає диференційованим потребам, що виникають у дуже різноманітних регіонах; отже, регіональна влада вважається ефективним рішенням для боротьби з наявністю високих різноманітних переваг на регіональному/місцевому рівні.

Коли йдеться про обґрунтування децентралізації та регіональної автономії,

місцеві державні служби відіграють визначну роль. Основною метою децентралізації ніколи не було забезпечення більшого економічного зростання, зменшення нерівності чи збільшення соціального капіталу; радше, початкова мета децентралізації полягає в фундаментальному покращенні надання суспільних благ і послуг окремим особам і, як наслідок, підвищення рівня задоволеності населення урядом.

Тому ми очікуємо, що регіональна автономія буде поміркованою між різноманітністю соціальних груп та продуктивністю місцевих державних послуг. Інакше кажучи, для будь-якого заданого рівня різноманітності очікується, що вищий рівень регіональної автономії буде пов'язаний з вищою продуктивністю місцевих державних послуг].

Організація надання місцевих державних послуг відрізняється в різних країнах залежно, головним чином, від формальних положень на рівні конституції. Відповідно до них тип держави можна згрупувати в три великі категорії: федеративні держави, регіональні держави та унітарні держави. По-перше, ми повинні розрізнити виключні повноваження, надані регіональним і місцевим органам влади, і повноваження, які натомість поділяються між центральним урядом і регіональними та місцевими органами влади. По-друге, повноваження можна поділити на законодавчі та адміністративні; як правило, в унітарних державах законодавча компетенція належить центральному уряду, тоді як адміністративна компетенція може бути віднесена до різних рівнів субнаціональних урядів.

У децентралізованих умовах, таких як федеративні чи регіональні країни, як законодавчі повноваження, так і адміністративні повноваження деяких місцевих служб можна віднести до регіонального (і місцевого) рівня. Система доходів від місцевих державних послуг також значно відрізняється в різних країнах: у федеральних або регіональних державах регіональні органи влади часто мають певні податкові повноваження; навпаки, в унітарних державах місцеві послуги, як правило, фінансуються через механізм трансфертів від центрального уряду. Як наслідок, можна спостерігати велику неоднорідність, коли мова йде про регіон навпаки, в унітарних державах місцеві послуги, як правило, фінансуються через механізм трансфертів від центрального уряду. Як наслідок, можна спостерігати велику неоднорідність, коли мова йде про регіон компетенції в різних країнах щодо надання державних послуг, навіть якщо це місцеві послуги, як, наприклад, у випадках освіти, громадського транспорту, охорони здоров'я або місцевої поліції. Є такі країни, як Болгарія, Естонія, Литва, Нідерланди, Словенія та Швеція, де регіони не мають окремих повноважень; такі федеративні країни, як Бельгія, де регіональні уряди не мають повноважень щодо освіти, або як Німеччина, де натомість землі мають повноваження над великою кількістю послуг. Подібні моделі можна знайти для інших місцевих державних служб (наприклад, охорони здоров'я).

Наша основна думка в тому, що для покращення соціальної сфери в громадах децентралізація повинна вийти на новий рівень, бути подібним до "Право штатів" в США. Для подібної думки ми виділили наступні підстави, які розглядають надання місцевих державних послуг і державну політику, але під різними кутами зору. Ми розглянемо зв'язок між різноманітністю місцевої та державною політикою а також роль децентралізації та регіональної влади в наданні місцевих державних послуг.

Наприклад Право штатів в США впливає на надання соціальних послуг

наступним чином:

Гнучкість та адаптованість. Кожен штат має можливість розробити власну систему соціального захисту та соціальних послуг, що відповідає конкретним потребам та викликам свого населення. Це дозволяє більш ефективно та ефективно надавати соціальні послуги на місцевому рівні.

Збільшення відповідальності. Штати мають пряму відповідальність за надання соціальних послуг своїм мешканцям, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів та забезпеченню якісної роботи.

Різноманітність. Різні штати можуть використовувати різні підходи до надання соціальних послуг, що сприяє різноманітності та спробам впровадження нових технологій та інновацій в цій галузі.

Конкуренція. Конкуренція між різними штатами може стимулювати більш ефективне та ефективне надання соціальних послуг.

Висновки: Отже, право штатів в США дозволяє розвивати місцеві системи соціального захисту та робити їх більш ефективними та адаптованими до конкретних потреб мешканців.

Крім того, право штатів дозволяє зменшити бюрократичний тягар та покращити ефективність управління. Оскільки штати мають пряму відповідальність за надання соціальних послуг, вони можуть докладати зусиль для зменшення бюрократичних процедур та скорочення рівня адміністративних витрат. Це сприяє більш ефективному використанню фінансових ресурсів та забезпеченню більш якісних соціальних послуг.

Крім того, право штатів на надання соціальних послуг може допомогти забезпечити більш широкий спектр соціальних послуг та забезпечити більш високий рівень доступності до соціальних послуг. Оскільки різні штати можуть мати різні підходи до надання соціальних послуг, вони можуть забезпечувати більш широкий спектр послуг, що відповідає потребам різних груп населення. Також, право штатів на надання соціальних послуг може допомогти забезпечити більш високий рівень доступності до соціальних послуг, особливо в малонаселених та віддалених районах.

Отже, регіональна влада може мати пом'якшувальний ефект між різноманітністю та наданням місцевих послуг. Це частково підтверджує одне з головних тверджень теорії фіскального федералізму, згідно з яким наближення політичної влади та управління до людей є ефективним, особливо коли існують неоднорідні місцеві громади, що, ймовірно, відобразатиметься в неоднорідних уподобаннях. У цих випадках регіональна влада повинна бути більш ефективною, ніж централізація, щоб зробити місцеву державну політику більш чуйною до неоднорідних уподобань.

Список використаних джерел

1. Партнерство задля відновлення та розвитку. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/>
2. Моделі інтегрованих соціальних послуг в громадах. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12544>
3. Моніторинг процесу децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>
4. Базові принципи місцевого самоврядування в США та виборність

деяких органів і посадових осіб. URL: <https://smr.gov.ua/uk/2016-03-14-08-10-17/pravova-dopomoha/populiaryzatsiia-pravovykh-znan/18186-bazovi-printsipi-mistsevogo-samovryaduvannya-v-ssha-ta-vibornist-deyakikh-organiv-i-posadovikh-osib.html>.

Соціальна робота і соціальна допомога в системі інструментів регулювання соціальних проблем

Vergun A. R.,

MD, PhD, DSc, associate professor of the family medicine department, senior inspector of the scientific department, highest category surgeon, Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv,

Chulovskyi Y. B.,

MD, Chief physician for palliative care, communal non-profit enterprise "Lviv Territorial Medical Association "Clinical Hospital of Planned Treatment, Rehabilitation and Palliative Care", separated department "4th Hospital", Lviv,

Krasnyi M. R.,

MD, PhD, Assistant of the Department of Endocrinology, Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv,

Vergun O. M.,

MD, PhD, Associate Professor of the Department of Therapy No.1, Medical Diagnostics, Hematology and Transfusion of FPDO, highest category therapist Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv

Pressure ulcers (bedsores, decubitus ulcers): clinical experience and author's views on the complex treatment in a palliative care department

Background. Compressive skin ulcer (bedsores, pressure ulcers, decubitus ulcers – DecU) is the chronic purulent-necrotic process, determined by external pressure. Weakened, immobile, bedridden patients who occupy a passive position in bed often develop local changes of a dystrophic and ulcerative-necrotic changes, decubitus ulcers, which are determined by trophical disturbances of the skin and underlying tissues. Significant risk factors include diabetes mellitus, conditions after cerebrovascular diseases, Parkinson's disease and other neurological pathologies, and exhaustion in patients with insufficient or inadequate care. Modern scientific research is mainly aimed at developing strategies and methods for the treatment of pressure ulcers that have already formed, which is a local purulent-necrotic process. There is no clear consensus on the criteria for readiness of bedsores (which affects the outcome of surgery) for surgical treatment, which ultimately determines the length of the hospital care of palliative patient's. It is necessary to assess the patient's health status, paying particular attention to identifying or excluding various external and internal risk factors. The most important thing in bedsores preventing and the progression of ulceration is to identify the risk of developing this complication. Modern scientific research is aimed, unfortunately, mainly at the development of new methods of treatment of bedsores that have already formed. There is no unequivocal opinion about the criteria for the readiness of a pressure ulcer (which affect the results of the operation) for surgical treatment, which ultimately determines the length of the

patient's stay in the hospital.

Objective. To investigate the possibilities and optimize the complex management (surgical treatment, etc) of DecU (pressure ulcers) especially stage III-IV in a palliative care unit or department.

Materials and methods. A case of decubitus ulcers especially stage III-IV from palliative care department is being investigated, The total sample of the retro- and prospective analysis included the results of the complex treatment of 412 patients aged 40-93 years: 174 males and 238 females with soft tissue pressure ulcers. Many scales and classification have been proposed for this purpose, including those of Norton (1962), Waterlow (1985), Braden (1987), Medley (1991), etc. In 2017, we also proposed an optimized clinical DecU classification and formulated risk factors for some complications that require repeated necrectomy and sequestrnecrectomy. The originality of the method in the Ukraine Patent are confirmed.

Results. Stage I and II pressure ulcers were treated conservatively. We analyzed and researched the results of complex treatment of 128 coccygeal area skin ulcer. In the presence of purulent complications, complex surgical sanitation was performed. Clinical plans and treatment included adequate nutritional support, decompression of the area, sanitation of pressure ulcers with antiseptics, including surgical intervention if necessary, adequate local and systemic infection control, and correction of background comorbidities. Stage III, complete loss of skin thickness with the formation of soft tissue necrosis with necrotic subcutaneous fat, necrotic detritus can be seen in the wound, but bone, tendons or muscles are not visible or palpable, during probing or finger or instrumental / tupfer revision (IIIa, formation of limited coagulation (dry) necrosis and IIIb, formation of limited colliquative (wet) necrosis without acute symptomatic abscess), Stage IV, deep tissue damage, visually differentiated elements of necrotic tissue and/or muscle and/or connective tissue structures with suppuration, dissection, abscess; often there are "swims", "pockets" and "tunnels" filled with pus, necrosis and necrotic detritus; tissue damage is deep, muscles and/or tendons and bones can be seen (or felt by probing or finger inspection); focal "conglomerate" necrosis is characterised by the presence of pus discharged along or under the lesions (IVa, abscess (phlegmon) formation in the bottom wounds and/or walls of the DecU without (or with) purulent flooding and IVb, spread of the process to adjacent (neighbouring) connective tissue structures with the formation of putrefactive myositis, necrotic fasciitis or / with perichondritis, periostitis, osteomyelitis, etc.) based on author's clinical classification and the DOMINATE strategy, we created a simplified strategy, pathogenetically based, and adapted for the treatment of pressure ulcers in a palliative care department with an adequate sequence of care and complex therapy. Under visual and tactile control, purulent area were diagnosed, opened, and revised intraoperatively in stages with precise stepwise necro-, and in 7% subsamples of patients – with sequestrnecrectomy; the formed cavity was washed with a solution of hydrogen peroxide, chlorhexidine, and aqueous Polividone-iodine solution, which also achieved complete evacuation of pus and the necrotic detritus. If necessary, we applied counter-perforations. Some purulent cavities were drained with rubber drains, filled with hydrophilic liniment, and swabs soaked in Polividone-iodine. The main wound was filled with sterile gauze swabs with hydrophilic liniment. If it was impossible to simultaneously remove necrotic masses from the standpoint of monitoring the patient's general condition or additional/repeated necrosis formation, we used strategies of complex treatment

according to standard clinical protocols, tactics of repeated, programmed resanitations/renecrectomies, and antibacterial therapy. Antiseptics mix for intra-bandaging use and bedsores wound insertion was prepared by combining 25 ml of Polividone-iodine solution, 25 ml of chlorhexidine solution, 10 ml of 30% dimexide solution, 10 ml of 10% lidocaine, emulsified before bandaging and used for drainage with impregnation of sterile gauze tampons, which were used to tamp purulent leaks and applied to the wound defect (pressure ulcer). Our proposed clinical classification criteria and adapted NODITE clinical strategy are simple and easy to use. Significant reduction of pain, signs of purulent necrotic inflammation, and effective secondary prevention of complications constitute a set of criteria for effectiveness and economic feasibility, which, in our opinion, determines the possibility of introducing into clinical practice. The strategy for the prevention, care and treatment of complicated bedsores includes N (Nutrition) – adequate nutritional support; O (Offloading) – offloading, decompression – external pressure reduction on the bedsores area by the use of special care products and orthopedic devices, which contributes to the proliferative phase of the wound process; D (Debridement) – opening, removal of pus and necrosis from the wound with precise step-by-step necro- and (if necessary) sequestrnecrectomy, with drainage of purulent cavity; I (infection) – the most appropriate combination of general antibiotic therapy and topical application of antiseptics and antibiotics; T (tissue management) – creating an appropriate environment in the wound, care, and stimulation of marginal epithelization; E (education) – providing appropriate care, monitoring the dynamics of the bedsores wound process and correcting local venous and/or lymphatic stasis.

Using the NODITE strategy, we found complete healing of complicated pressure ulcers within 45-60 days in half of the patients in the main group, while in the control group, this figure was only 35.7%. It has been shown that adequate local restriction and sanitation of the problem area and the use of special anti-decubitus mattresses in palliative care departments contribute to the regression of the pathological process, granulation and marginal wound epithelialization.

Conclusions. Methods and strategies for the treatment of bedsores with soft tissue necrosis and purulent complications are based on the DOMINATE strategy and include a clinically sound sequence of care measures, systemic and local therapy; precision necrectomy with revision of leaks, and combined drainage with tamponade of the surgical woun

d, bedsores, etc. It is necessary to take into account the peculiarities of the wound process in the formation of purulent pressure ulcers, the composition of the microflora, which affects the course of healing and requires not only antibiotic therapy but also the use of topical antiseptics, the need to correct background and comorbid pathology.

Голотюк Г.В., студентка групи СЗм-11
Науковий керівник: Сушик І.В., к. іст. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості соціальної допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах як механізм розв'язання соціальних проблем

Соціальні проблеми є багатовимірним та складним явищем, яке виникає в умовах розвитку будь-якого суспільства. Тематика соціальних проблем та соціальної допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах, шляхи їх подолання набувають особливої актуальності в контексті соціальної та економічної напруженості в суспільстві. Сьогодні особливо гострим є це питання для українського суспільства, яке в умовах російсько-української війни, соціально-економічної напруженості зіштовхнулося з багатьма соціальними проблемами. Зазвичай, соціальні проблеми не є явищем, яке винятково присутнє у кризовий період, але їх загострення та поширення відбувається саме в складних соціально-економічних умовах.

Соціальну проблему визначають як ситуацію, несумісну з цінностями значного числа індивідів, які стверджують, що необхідно діяти з метою зміни цієї ситуації. Соціальна проблема включає в себе дві складові: об'єктивну та суб'єктивну складову.

Об'єктивна складова соціальної проблеми – це об'єктивна умова або реальна ситуація, яка має набір певних зовнішніх ознак, які можна кількісно описати та зафіксувати. Соціальні проблеми об'єктивні в тому сенсі, що їх наслідки завжди реальні та дієві незалежно від того, чи усвідомлюють це члени суспільства.

До суб'єктивної складової належать дві групи суб'єктів соціальної проблеми – причетних до проблеми й залучених у проблему. До причетних до проблеми належать усі ті люди, стан або діяльність яких визначається існуванням соціальної проблеми, для яких вона має специфічне значення. Щодо залучених у проблему, то це ті групи індивідів, які стверджують, що певна об'єктивна умова є, визначають її як соціальну проблему та висувають вимоги, щоб змінити ситуацію. Тобто, це ті, хто займається сформованою соціальною проблемою в силу своїх професійних обов'язків або ж займається нею добровільно, у силу своїх інтересів.

Вирішення соціальних проблем пов'язане з інтервенцією, або втручанням, в соціальне життя. Зазначимо, що суб'єктом втручання є держава в особі таких соціальних інститутів, як соціальна політика й соціальна робота. Отже, вирішення соціальних проблем – це легітимна державна діяльність, де вирішенням соціальних проблем займаються спеціально підготовлені професіонали: соціальні політики та соціальні працівники. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою

діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Головним напрямком соціальної політики держави є функціонування соціального забезпечення, складовою якого і є соціальна робота як професійна діяльність в сфері соціального захисту спрямована на надання допомоги тим категоріям громадян, котрі потрапили в складні життєві обставини. Фактично соціальну роботу слід розглядати як реалізацію соціально-захисної функції держави на благо соціально-вразливих верств населення.

Відповідно, на макрорівні соціального життя вирішенням соціальних проблем займається соціальна політика, що забезпечує загальний рівень соціального захисту й підтримки усіх громадян держави, а також структурна соціальна робота, що займається вирішенням соціальних проблем окремих і досить великих груп населення.

На мікрорівні соціального життя соціально зумовленими проблемами окремих індивідів або невеликих груп займається соціальна робота як унікальний вид професійної діяльності зі створення соціальних умов для поліпшення умов життя окремої особистості, сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах, підвищення добробуту народу.

Соціальна проблема – це складне пізнавальне завдання, рішення якого призводить до істотних теоретичних і практичних результатів. Для теорії соціальної роботи найважливіше з'ясувати, що є основою соціальних проблем – суспільні відносини, суспільство загалом, соціальне середовище чи людина, в якій зосереджені детерміновані природою основні причини її особистих труднощів [2, с. 42]. Однією з важливих умов вирішення та подолання соціальної проблеми є її точне формулювання. Якщо проблема правильно сформульована, то це, по-перше, дозволяє здійснювати пошук необхідної інформації в потрібному напрямку; по-друге, забезпечує вибір оптимального інструментарію соціальної дії, а, отже, і ефективність соціальної роботи. Характер соціальної проблеми є найважливішим чинником, від якого залежать визначення змісту, інструментарію, форм і методів соціальної роботи з клієнтом. Технологічне завдання соціальної роботи полягає у виділенні соціальної проблеми і за допомогою інструментарію і засобів, що є у розпорядженні соціальних служб, своєчасному коректуванні дій соціального працівника і поведінки об'єкта соціальної роботи для надання йому соціальної допомоги.

Соціальна робота насамперед спрямована на протидію суспільним соціальним протиріччям. Вона є інструментом реалізації соціальної політики й може здійснюватися через соціальну діагностику, соціальну профілактику, соціальну реабілітацію, адаптацію, терапію, консультування. Першочергово соціальна робота здійснюється для тих категорій громадян, які потребують додаткового соціального захисту: сім'ї, що опинилися в складних життєвих обставинах, особи з обмеженими можливостями, громадяни похилого віку, діти, бездомні, внутрішньо переміщені особи, особи, які постраждали внаслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту тощо.

Враховуючи вищезазначене, слід констатувати, що загальні засади соціальної роботи підкреслюють особливу значимість цього напрямку діяльності суспільних інституцій, спрямованих на реалізацію функції соціального захисту. В сучасних

умовах принциповою особливістю соціальної роботи як професії є її універсальний характер, оскільки її змістовий та інструментальний аспекти акумулюють у собі елементи суміжних професійних галузей (педагогіки, соціології, психології тощо). Водночас вона виступає важливим елементом реалізації соціальної політики держави, забезпечуючи її життєвість і ефективність [3, с. 6].

Бідність – є однією з соціальних проблем, з якою зіткнулася сьогодні наша держава. В умовах російсько-української війни, яка досить суттєво вплинула на соціально-економічний стан нашої держави, проблема бідності населення в Україні набуває ще більшого звучання. Під час війни вразливі категорії осіб стали ще більш уразливими. Відповідно, збільшилася частка сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах. Люди внаслідок нестачі коштів не мають можливості підтримувати той рівень життя, який домінує в їхньому середовищі. Тому, важливе місце в системі інструментів регулювання соціальних проблем відведено соціальній допомозі, як турбота про громадян, сімей, що потребують підтримки.

Належне функціонування системи соціального захисту та соціальна підтримка сімей у складних життєвих обставинах, постраждалих від війни осіб, залишається одним з викликів для України в умовах надзвичайно складної економічної ситуації, спричиненою збройною агресією Росії. Перед системою соціального захисту поставало фактично два основних завдання: підтримання передбачених чинним законодавством соціальних виплат, допомог та пенсій, забезпечення надання соціальних послуг, а також надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від збройної агресії.

Незважаючи на активні військові дії в Україні, усі види соціальної допомоги виплачуються постійно. Оскільки законодавством передбачена їх виплата продовж дії воєнного стану. Це, насамперед, такі види соціальної допомоги:

- допомога малозабезпеченим сім'ям;
- допомоги на дітей одиноким матерям;
- допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- допомоги на дітей, хворих на тяжкі хвороби, яким не встановлено інвалідність;
- щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу;
- тимчасової державної допомоги дітям, батьки, яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме;
- щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг;
- тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату [4].

Як суспільне явище, соціальна допомога є своєрідною моделлю підтримки, яку суспільство реалізує у конкретний історичний період відповідно до особливостей національно-культурного та соціально-політичного розвитку. Окрім того, соціальна допомога у своєму функціональному аспекті при вирішенні певних проблем виходить за межі державності і не визнає кордонів (наприклад, проблеми СНІДу, наркотичної залежності, алкоголізму та ін.), що набуває особливого

значення у зв'язку з глобалізаційними змінами, оскільки вона виконує найважливішу для людини функцію стабілізації та гармонізації основ її життєдіяльності. Іншими словами, це механізм спрямований на вирішення соціальних, економічних та психологічних проблем у суспільстві, на створення умов, сприятливих для відновлення і покращення здатності людей до соціального функціонування. Фактично соціальна допомога – це механізм соціального самоконтролю, спрямований на рішення різноманітних конфліктів, суперечок та зсувів, що виникають у просторі його існування. Соціальна допомога, як складний механізм розв'язання актуальних соціальних проблем, здійснювана в межах конкретного суспільства, намагається відповідати тому життєвому простору, в межах якого здійснює своє буття суб'єкт соціальної допомоги тепер-і-зараз.

Соціальна робота та соціальна допомога сім'ям у складних життєвих обставинах покликані забезпечувати соціальне функціонування індивідів і сприяти забезпеченню їх соціальних прав та відігравати важливу роль в системі інструментів регулювання соціальних проблем.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020 / ВР України// Офіційний сайт Верховної Ради України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 30.04.2023).
2. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. - 2-ге вид., доп. і випр. К. : МАУП, 2003. 168 с.
3. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / О.Г. Карпенко; НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. 546 с.
4. Миколюк С. М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. URL: <http://nauksfgf.wunu.edu.ua/> (дата звернення 30.04.2023).

Довгулевич А.В., студентка гр. СЗ-21
Науковий керівник: Жук О.М., к.і.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості соціальної роботи з особами з інвалідністю

Соціальна робота з особами з інвалідністю – одна з найбільш важливих і важких завдань сучасної системи соціальної допомоги і соціального обслуговування.

Соціальна специфіка інвалідності полягає в правових, економічних, комунікативних, психологічних та інших бар'єрах, які не дозволяють людям з різними відхиленнями здоров'я активно включитися в життя суспільства і повноцінно брати участь в ній. Тільки офіційно визнано інвалідами щонайменше 8 млн. осіб, а з урахуванням даних про показники фізичного, психічного і соціального благополуччя всього населення – ці проблеми зачіпають кожного третього громадянина.

На сьогодні у світі існує кілька моделей соціальної допомоги людям із

особливими потребами. Модель соціальної роботи – це сукупність теоретичних положень та технологій практичної діяльності. У рамках медичної моделі соціальна допомога передбачає:

- 1) патронат людей із особливими потребами вдома;
- 2) медичне обслуговування;
- 3) забезпечення медикаментами;
- 4) санаторне лікування;
- 5) виплату коштів та реалізацію пілг, гарантованих державою [2, с. 246].

Люди з особливими потребами не вважаються вагомим соціальним ресурсом: їм забезпечується мінімальний рівень життя, за умови проживання у стінах інтернату. Найчастіше суспільство сприймає людей із особливими потребами як категорію, яка здатна зробити свій внесок у розвиток добробуту держави. Завдання соціальної допомоги в рамках цієї моделі полягає у підтримці життєдіяльності особистості переважно за допомогою медичних заходів та з домінуючим акцентом на соціальному захисті людей з особливими потребами

Соціальна політика, спрямована на вирішення проблем людей із особливими потребами в Україні, перебуває на стадії розвитку. Завдяки імплементації міжнародних законодавчих актів розвивається соціальне законодавство, формується «нова» громадська думка. При цьому слід пам'ятати, що створення соціальної політики перебуває не лише в руках держави, а й залежить від кожного з нас. Найчастіше на вирішення соціальних проблем коштів майже не залишається [5].

Сучасне суспільство мало пристосоване для нормальної і комфортної життєдіяльності інвалідів. Поряд з чисто матеріальними і речовими обмеженнями, інвалідам багато в чому утруднений доступ до таких соціальних можливостей і благ як отримання престижної освіти, високооплачуваної і затребуваної на ринку праці роботи і можливості бути обраним до органів місцевого самоврядування або державної влади [3, с. 31]. В результаті, особа з інвалідністю вимушено замикається в досить обмеженому середовищі, що породжує додаткові проблеми і труднощі, на подолання яких і спрямовані технології соціальної роботи з цією категорією населення [4, с. 97].

Однією з провідних технологій соціальної роботи з людьми з обмеженими можливостями є реабілітаційна діяльність. Реабілітація означає процес, який має на меті надати інвалідам можливість досягти оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня діяльності та підтримувати його, тим самим надаючи їм кошти, покликані змінити їхнє життя і розширити рамки їх незалежності [1].

Тим самим існує декілька видів реабілітаційної діяльності:

- Психолого-педагогічна реабілітація
- Соціально-економічна реабілітація
- Соціокомунікативна реабілітація
- Соціально-побутова адаптація
- Соціально-трудова адаптація

Можна зробити висновок про те, що процес соціальної роботи з особами із обмеженими можливостями належить до числа найбільш важливих аспектів діяльності сучасної соціальної держави і громадянського суспільства. Цей процес може носити тільки системний і комплексний характер і здійснюватися всією

сукупністю соціальних інститутів і спеціалізованих установ, що мають відношення до організації соціальної діяльності в сучасних умовах.

Ступінь соціальної роботи визначається багатьма причинами, серед яких не тільки стан здоров'я особи з обмеженими можливостями, рівень усунення патології його функцій, але також і можливості суспільства пристосувати свої умови і фактори до потреб і потреб особи з інвалідністю, а також зміст уявлень суспільства про інвалідність, права і інтересах особи з обмеженими можливостями. У разі, якщо в суспільстві панує комплекс уявлень про медичні обмеження особи з особливими потребами і все соціальне сприяння розглядається тільки як економічна підтримка, матеріальна допомога, виплата пенсій та допомог в максимально можливому розмірі, соціальна робота в таких умовах отримує обмежений, односторонній розвиток з примітивним набором функцій і результатів.

Список використаних джерел:

1. Бісмак О. В. Особливості організації діяльності реабілітаційних закладів в Україні. *Освітологічний дискурс: електронне наукове фахове видання Київського університету імені Бориса Грінченка*. 2015. № 4(12). С. 1-12.
2. Бондар Н.О. Передумови виникнення та формування сучасного світогляду щодо моделей інвалідності: міжнародний досвід. *Бізнес Інформ*. 2013. № 3. С. 244-248.
3. Вакуленко О. В., Комарова Н. М. Деякі аспекти оцінки ефективності надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Київ: Держсоцслужба, 2005. 124 с.
4. Кучер Г. М. Інноваційні підходи в роботі фахівців із соціальної роботи із вразливими верствами населення. *Сучасні підходи до формування професійної самосвідомості фахівців соціальної сфери в умовах реалізації гендерної політики в Україні*: матеріали регіон. наук.-практ. конф. 23 березн. 2017 р. Харків, 2017. С. 96–100.
5. Світлична Т. В. Розвиток інтегрованих соціальних служб як інноваційної моделі надання соціальних послуг населенню. *Державне будівництво*. 2009. №1.

Доротюк В. О., ст. групи СЗ-41
Науковий керівник: Сільвестрова О. Ю., к. філос. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Міжнародне соціальне волонтерство

За часи свого існування волонтерство стало глобальним явищем, що охоплює як територіальну площину, так і інтегрується в різноманітні сфери життя. Як показує тенденція останніх років, цей процес продовжується. Він є неодноманітним, а характеризується певною динамічністю, в залежності від глобальної ситуації в світі та чинників, які мають той чи інший вплив на ситуацію на планеті.

Участь у волонтерській діяльності може бути багатоплановою завдяки наявності різних типів волонтерства (міжнародне, віртуальне, громадське,

соціальне, екологічне, медичне, спортивне, в освіті та в надзвичайних ситуаціях тощо). Визначена важливість використання різних типів волонтерства, що надає безліч можливостей тим, хто бажає взяти участь у покращенні життя [1, с. 27].

Кількість сфер, у яких волонтерство займає певну нішу, стає дедалі більше, за цим виділяють певні його напрями і типи. Останні роки показали, що завжди потрібно тримати в увазі усі можливі ризики та бути готовими швидко реагувати на загрози, що виникають особливо на глобальному рівні. Спочатку це була пандемія коронавірусу, це яскравий приклад, оскільки вона стала спільною проблемою, що об'єднала весь світ і глобально змінила життя суспільства. Тобто, це було явище, яке торкнулось чи не кожного і відповідно не лишило можливості перебувати осторонь. Зараз новим потрясінням стало повномасштабне вторгнення росії на територію суверенної України. І буде помилкою назвати це локальною проблемою, адже це тим чи іншим чином сколихнуло увесь світ, навіть через те, що у всьому світі з'явилась велика кількість біженців з України, що потребують допомоги і підтримки зі сторони дружніх країн. Ці події пов'язує взаємодопомога небайдужих тим, хто цього потребує. Тобто, по всьому світі відбувається об'єднання і розвивається співпраця між тими, хто є небайдужим до суспільних проблем, їх активна співпраця задля спільної мети. Саме тут і знаходить місце міжнародне соціальне волонтерство, як елемент загального волонтерського явища.

Міжнародне волонтерство усе більш популярна форма волонтерства серед молоді, зокрема студентів та випускників, полягає в тому, щоб відвідати країн, що розвиваються, з метою взяти участь у проекті спільно з місцевими організаціями. Діяльність може передбачати: викладання англійської мови, роботу в дитячих будинках, охорону здоров'я тощо. Міжнародне волонтерство часто має на меті надання допомоги громаді й організації, що приймає волонтерів, а також набуття досвіду, цінних навичок і знань його учасниками. Щодо соціального волонтерства у деяких європейських країнах державні та неурядові організації надають допоміжні посади на певний період у таких установах, як лікарні, школи, установи соціального забезпечення. Різниця полягає у тому, що існують суворі правові норми, згідно з якими організація має право залучати добровольців, а також про період, протягом якого волонтерам дозволено працювати на добровольчій посаді. Федеральна служба федеральних волонтерів Німеччини (Bundesfreiwilligendienst), утворена 2011 р., найбільша в Європі така організація, мала більш ніж 35 000 федеральних добровольців 2012 р. Набагато старіша установа - Добровільний соціальний рік (Freiwilliges Soziales Jahr) в Австралії та Німеччині [1, с. 25].

«Міжнародне соціальне волонтерство — це величезний багаж досвіду, який не вимірюють у грошовому еквіваленті. Це міжкультурний обмін, праця заради глобальної мети», – саме це ви почуєте від кожного, хто у цій сфері вже як риба у воді. Нині закордоном міжнародне волонтерство процвітає настільки швидко, що постає логічне запитання: якщо ж бути міжнародним волонтером — це дійсно так корисно, то чи популярне це звання серед української молоді? Інформаційний ресурс Goabroad, який пропонує широкий вибір програм міжнародного волонтерства, пов'язує цю сферу з «наданням підтримки тим, хто постраждав від фізичного насилля, проблем з розвитком, громадянських воєн, спалаху хвороб та багатьох соціальних проблем. Соціальні волонтери можуть стати частиною змін, які так потрібні багатьом громадам, сім'ям та конкретним людям у різних куточках

світу» [2]. Міжнародне соціальне волонтерство пов'язують з альтруїзмом, в його основі лежить ідея взаємодії «людина-людина». Воно базується на бажанні допомагати усім, незалежно від релігії, раси, національності безкорисливо та безоплатно. Волонтерство досягло того рівня, на якому формується законодавча база і визнання на рівні держави, а згодом і міжнародному. Ще одним підтвердженням цього є програма Волонтери ООН, що спрямована на поширення і пропагування волонтерства у світі, а також досягненні Цілей сталого розвитку ООН. Вона доносить користь волонтерства як для людини, так і для всього суспільства, забезпечення миру і розвитку.

Основні вимоги для Міжнародних Волонтерів ООН: мати повну вищу освіту; мінімум 2 роки відповідного досвіду роботи; бути у віці 25 років або старше (верхня межа не встановлена); вільно володіти хоча б однією з таких робочих мов ООН: англійська, французька та іспанська; підтримувати цілі та принципи волонтерства; бути здатним працювати в багатонаціональному середовищі; бути здатним адаптуватись до несприятливих умов життя; мати сильні організаційні якості та навички спілкування;

Реєстр охоплює понад 100 професійних категорій, включаючи, наприклад, сфери програмного/проектного розвитку, управління, зв'язків з громадськістю, розвитку громад, демобілізації та інтеграції, попередження катастроф, громадської та гуманітарної допомоги, інженерної діяльності, захисту навколишнього середовища, боротьби з ВІЛ/СНІД, медицини, прав людини, логістики та підтримки виборів [3].

Отже, міжнародне соціальне волонтерство є результатом довготривалого розвитку волонтерського руху та визнання його у багатьох країнах світу, які тепер налагоджують партнерські відносини у цій сфері. Через масовість і велику кількість бажаних виникла потреба у створенні певної системи, як наслідок почали з'являтися різноманітні програми, що займаються відбором і влаштуванням волонтерів у різних країнах. Міжнародне волонтерство є своєрідним способом налагодження відносин і тісних зв'язків людей різних національностей, расової чи релігійної приналежності тощо. Основною метою яких стало вирішення глобальних проблем світу саме через тісну співпрацю задля спільного результату.

Список використаних джерел

1. Говоруха Н. Типи волонтерської діяльності. Загальна педагогіка та історія педагогіки. Випуск 8. 2018, URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2018/8/6.pdf> (дата звернення: 24.04.2023)
2. Міжнародне соціальне волонтерство: як змінотворчість об'єднує світ. URL: <https://uadim.in.ua/mystectvo-zmin/vypusk01/tpost/4bcls5vax1-mzhnarodne-sotsalne-volonterstvo-yak-zmn> (дата звернення: 24.04.2023)
3. Як стати Міжнародним Волонтером ООН *UN Volunteers* URL: https://zaporuka.org.ua/staty-volonterom/?gclid=CjwKCAjw67ajBhAVEiwa2g_jEjCmx8uROPRbmm2VWEF1t8PzzZ2w9f9yt-0mnzrH5lXe9tToIg2XRoCnVQQA vD_BwE (дата звернення: 24.04.2023)

Особливості професійної діяльності менеджерів соціальної роботи

Розвиток соціальної роботи в Україні на сучасному етапі виявив низку проблем, пов'язаних не лише із недостатністю фінансування соціальних проектів, розбіжностями у нормативно-правовій базі, яка регламентує надання допомоги категоріям населення, які знаходяться у складних життєвих обставинах, визначає і регулює надання різних видів допомог та практичними можливостями їх надання, але й ставить питання про ефективну управлінську діяльність, яка би дозволила оптимізувати соціальну роботу. Саме ці питання покликаний вирішити менеджмент соціальної роботи.

Як і будь-який інший вид професійної діяльності, соціальна робота потребує відповідного управління. У зв'язку з цим постає питання щодо теоретичного обґрунтування й практичного матеріального забезпечення системи управління соціальною роботою для задоволення специфічних потреб клієнтів. Зростання попиту на ринку соціальних послуг, поява на ньому нових учасників, окрім держави, зростання кількості людей, які потребують соціальної допомоги – все це вимагає вдосконалення діяльності соціальних працівників, перегляду системи управління соціальною роботою. У нових економічних умовах все більш актуальною є ідея впровадження в соціальну роботу такого виду управління як менеджмент. Виникає нагальна потреба розвитку системи менеджменту соціальної роботи для надання допомоги різноманітним категоріям клієнтів соціальних служб.

На рівні професійної діяльності соціальна робота ускладнюється саме через те, що її суб'єктом та об'єктом є людина, а всі взаємодії відбуваються у системі «людина – людина». Надаючи допомогу особам, які потрапили у складну життєву ситуацію, соціальний працівник покладає на себе відповідальність за прийняття певних рішень, які впливатимуть як на долю клієнта, так і на його близьких.

У процесі роботи фахівець має ризики прийняти помилкове рішення стосовно ситуації клієнта, що збільшує кількість спірних питань та породжує дилеми у соціальній роботі. Це ставить перед соціальними працівниками потребу обговорення різнопланових проблем професійної діяльності (концептуальних, технологічних, етичних) та аналізу результатів власної діяльності та рішень [1].

Можна визначити пріоритетні напрями менеджменту соціальної роботи:

- сприяння розвитку людини як самостійної та відповідальної особистості, здатної вирішувати свої проблеми, а також допомогу в їхньому саморозвитку, актуалізації особистісного та творчого потенціалу;
- правова захищеність клієнта, допомога у відстоюванні його інтересів та прав;
- своєчасна профілактика різного роду відхилень у розвитку людини (фізичному, психічному, соціальному тощо).

Управлінські ролі в соціальній роботі можна класифікувати за трьома сферами: міжособистісні, інформаційні та прийняття рішень.

Міжособистісні ролі:

- представницька роль (рекламна): керівник представляє організацію у відносинах з партнерами;
 - лідерська (управлінська) роль: менеджер визначає стосунки між керівником і підлеглими, направляє і мотивує підлеглих;
 - зв'язуюча роль між організацією та її зовнішнім співтовариством: менеджер встановлює міжособистісні стосунки зі співробітниками.
- Інформаційні ролі:
- роль моніторингу: менеджер збирає релевантну інформацію з внутрішнього та зовнішнього середовища організації, і він постійно в курсі того, що відбувається в рамках організаційних структур;
 - роль гучномовця: менеджер передає інформацію в організацію або всередині неї, з одного рівня на інший;
 - роль пролокатора, коли керівник представляє організацію в різних середовищах або формальних інстанціях.

Ролі прийняття рішень:

- підприємець (адміністратор): керівник ініціює зміни, вибирає стратегії та цілі, керує проблемами організації та пропонує стратегії та методи вирішення цих проблем;
- агент вирішення суперечностей: менеджер виконує роль стримувача, функції адміністрування та вирішення конфліктних ситуацій серед підлеглих, а також кризових ситуацій, що виникають всередині організації або між організацією та її зовнішнім середовищем;
- агент розподілу ресурсів: менеджер надає відділам організації людські, матеріальні та фінансові ресурси, необхідні для виконання діяльності;
- учасник переговорів: менеджер обирає оптимальне рішення у ситуаціях із наявністю альтернативних способів їх вирішення.

Щоб виконувати ці ролі, менеджер соціальної роботи повинен володіти знаннями на кількох рівнях:

- технічному – стосується рівня компетентності в певній діяльності; включає в себе здатність менеджера правильно використовувати знання, методи та необхідні інструменти для реалізації конкретних завдань і діяльності;
- гуманістичному – здатність менеджера ефективно працювати з іншими людьми; менеджер повинен знати і розуміти психологічні теорії щодо людської мотивації, людських потреб і якості управління;
- концептуальному – здатність керівника розглядати як організацію, так і операції в цілому; акцент робиться на знанні та розумінні теорії науки про управління, людської та організаційної поведінки, оскільки це пов'язано з функцією та структурою організації [2, 615].

Управління організацією соціальної роботи має низку характеристик, які відрізняють від інших форм управління. Таким чином, менеджери з цієї сфери повинні:

- добре знати сферу соціальних послуг;
- усвідомлювати цінності системи соціальної роботи та діяти на їх основі;
- розуміти специфіку соціальної роботи як діяльності із високим ступенем

професійної автономії та етики;

– вчитися на власному досвіді. Це означає, що менеджер повинен мати досвід практичної діяльності – участь у проектах, заходах, а також вміти обміркувати власний досвід і переглядати його. Він має оцінювати та вдосконалювати знання, складати програму діяльності і планувати наступні етапи її здійснення.

Таким чином, управління соціальною роботою спрямоване на ефективне регулювання соціального положення всіх учасників суспільного життя та забезпечення їх гідного, цивілізованого існування.

Список використаних джерел

1. Колбіна Л. А. Менеджмент соціальної роботи : навч. посіб. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 406 с.
2. Zanca R., Bódi D. C. The role of the manager in social work. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*. Vol. 14(49). 2007. P. 613-616. URL: https://www.academia.edu/22248460/THE_ROLE_OF_THE_MANAGER_IN_SOCIAL_WORK

Кардаш А. В., ст. групи СЗз-41
Науковий керівник: Жук О.М., к.і.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Соціальна робота як комунікативна діяльність між соціальним працівником та клієнтом

Система соціального захисту реалізує свої функції у соціальній сфері, що забезпечує відтворення соціальних суб'єктів з різноманітним їх потреб та інтересів, що регулює їх соціальна взаємодія у всіх галузях життєдіяльності.

Вона включає в себе сукупність соціальних інститутів, інфраструктуру, що безпосередньо забезпечує життєдіяльність людини. Соціальна сфера як простір реалізації соціальної функції суспільства, соціальної політики держави, соціальних прав людини, тісно пов'язана з іншими сферами суспільства, детермінована його соціально-економічним, політичним, соціокультурним розвитком [1, с. 84-86].

На жаль, в останнє десятиліття відбулося різке зниження компенсаторних можливостей соціальної сфери. Залишковий принцип фінансування призвів до руйнування її інфраструктури, кризовий стан останньої став додатковим гальмом економічного розвитку українського товариства. Перехід до нових для України ринкових відносин, складні соціально-економічні та політичні умови, у яких опинилася наша країна, актуалізували потребу в інституті соціальної роботи.

Як показує світовий досвід, соціальна робота виступає інструментом вирішення найскладніших соціальних проблем на індивідуальному, груповому та общинному рівні, є регулятором взаємовідносин людини та суспільства, сприяє соціальному та економічному розвитку останнього. Соціальна робота як професійна діяльність спрямована на гармонізацію особистісних та суспільних відносин, надання допомоги окремим індивідам, групам, спільнотам, які випробовують

проблеми у соціальному функціонуванні, у вигляді захисту, підтримки, корекції, реабілітації, активізації їх життєвих сил.

Соціальна робота є однією з найпоширеніших професій соціального профілю у світі. Сьогодні в Україні триває активна інституціоналізація соціальної роботи як науки, професійної діяльності та навчальної дисципліни. З початку 90-х. минулого століття створено систему соціальних служб, установ, організацій соціального спрямування. В цей же час почалася підготовка соціальних працівників у коледжах, технікумах, вузах [2, с. 163-164].

Проблеми підготовки соціальних працівників нашій країні визначаються низкою чинників.

По-перше, вони обумовлені специфікою соціальної роботи, що носить інтегративний, міждисциплінарний характер. Соціальний працівник у практичній діяльності використовує наукові розробки багатьох областей соціального знання, він повинен знати як загальні, так і специфічні принципи, закономірності, методи наук, вивчають людину та суспільство. Все це вимагає від фахівця в галузі соціальної роботи не лише знання багатьох наукових дисциплін – філософії, політології, права, психології, соціології, педагогіки, соціальної економіки, медицини, а також вміння на практиці застосувати ту чи іншу систему знань для вирішення конкретної соціальної проблеми індивідів, соціальних груп, спільностей.

По-друге, багатоаспектність соціальної роботи, її інтегративний характер потребує спеціалізацій. у підготовці соціальних працівників, оскільки їм доводиться контактувати з різними цільовими групами та категоріями клієнтів (жінками, сім'ями, молоддю, людьми похилого віку, інвалідами, безробітними тощо), що вимагає знання специфіки потреб цих груп, їх інтересів, методів і технологій надання допомоги у вирішенні соціальних проблем. Необхідно враховувати також багаторівневий характер соціальної роботи, що проводиться на макро-, мезо- та мікрорівнях, кожен з яких має свою специфіку [3, с. 37].

По-третє, за змістом та специфікою об'єкта виділяють два види професійної соціальної діяльності: соціальну роботу загального профілю та спеціалізовану соціальну роботу.

До першого виду належить соціальна робота з індивідами та сім'ями. Її основна мета – сприяння у вирішенні складних життєвих ситуацій внутрішньоособистісного та сімейного характеру, що виникають у внаслідок порушення адаптаційних механізмів взаємодії з найближчим оточенням та вимагають нормалізації міжособистісної взаємодії, іноді реадaptaції, реабілітації, надання допомоги в вирішенні конфліктів. До цього ж виду відноситься соціальна робота з різними соціальними групами, які класифікуються за віком (дитячі, молодіжні, групи похилого віку), за статтю, за інтересами та подібним проблемам (професійні, самотніх батьків, матерів-одинаків, біженців, вимушених переселенців, наркоманів, алкоголіків, угруповання асоціального характеру (дитяче та підліткове) злочинність), тощо.

Третім різновидом цього виду є соціальна робота у територіальних громадах. Вона спрямована на зміцнення зв'язків у громаді задля створення сприятливого соціально-психологічного клімату в громаді організації якісного надання соціальних послуг за місцем проживання, організацію груп взаємодопомоги. Особливо актуальна сьогодні соціальна робота серед внутрішньопереміщених осіб

Тісна взаємодія спеціаліста та клієнта – це і є соціальна робота, як особливий вид діяльності. Клієнт як особа, котра опинилась у важкій життєвій ситуації та потребує допомоги, є об'єктом діяльності фахівця з соціальної роботи.

На нашу думку, головним завданням спеціаліста – є надати допомогу та підтримку клієнту, а саме навчити його самостійно справлятися з різними життєвими ситуаціями.

Для виконання цього нелегкого завдання фахівець повинен мати всі необхідні навички взаємодії з клієнтом. Адже нерідко між клієнтом та фахівцем виникають розбіжності як професійного, так і міжособистісного характеру, які можуть перерости в конфліктні ситуації.

Конфлікти, що виникають при взаємодії соціального працівника та його підопічного, заважають досягненню поставленої мети – допомогти клієнту стати повноцінним членом суспільства, здатним у міру можливостей самостійно вирішувати свої проблеми. Тому фахівець має вміти взаємодіяти зі своїм підопічним, уникаючи з ним конфліктних ситуацій та непорозуміння. Отже, взаємодія між соціальним працівником та клієнтом відіграє вирішальну роль у діяльності фахівця із соціальної роботи [4].

Все соціальне життя складається із взаємодій індивідів. У зв'язку з цим поняття соціальної взаємодії є центральним у соціальних науках і розглядається на двох основних рівнях – мікро та макрорівні. У контексті навчальної дисципліни, що вивчається нами, воно має місце в тому випадку, якщо розглядати соціально-педагогічну діяльність як вид діяльності суспільства, який пов'язаний із створенням умов з надання допомоги дітям, підліткам, сім'ї, соціально-уразливим групам з метою максимального задоволення їх вітальних і соціальних потреб.

Потреба соціально-педагогічної діяльності виникає тоді, коли в індивіда, особистості, групи виникає проблемна ситуація у взаємодіях із середовищем, а соціальна взаємодія включається як спосіб гармонізації відносин людини, групи та середовища педагогічними засобами.

У теорії соціальної роботи під соціальною взаємодією розуміється система взаємозумовлених соціальних дій, пов'язаних циклічною причинною залежністю, при якій дії одного суб'єкта є одночасно причиною і наслідком дій у відповідь інших суб'єктів.

Крім того, соціальна взаємодія визначається як процес впливу фахівців, які допомагають професій (соціальних працівників, соціальних педагогів) на особистість, групу, сім'ю з метою реалізації їхніх соціальних інтересів та потреб, а також активізації внутрішніх сил людини для самореалізації у суспільстві.

Соціальна взаємодія – це процес впливу соціальних працівників, клієнтів, інших громадян або сімей різних типів, громад, соціальних груп один на одного у процесі реалізації їхніх соціальних інтересів та потреб. Технологія взаємодії соціального працівника і клієнта покликана своєчасно вирішувати труднощі клієнта, долати соціальні протиріччя, що виникають, з метою гармонізації суспільних відносин, зниження соціальної напруженості, корекції особистих або соціальних проблем.

Соціальна взаємодія є двонаправленим контактним або безконтактним зіткненням двох і більше індивідів, які здійснюють соціальні дії – акти. Соціальна взаємодія передбачає низку процесів:

- обмін діями;
- обмін інформацією;
- обмін матеріальними та духовними цінностями.

Виділяють деякі соціальні фактори, які впливають на зміст та характер соціальної взаємодії: соціальний статус; соціальні ролі; соціальні відносини; символи та значення.

Найбільше значення мають соціальні статуси та ролі. Вони визначають такі характеристики соціальної взаємодії як домінування та активність.

Комунікацію у соціальній роботі можна вважати цілеспрямованим процесом взаємодії соціального працівника та клієнта, за допомогою якого можна здійснювати забір інформації про важку життєву ситуацію клієнта.

Ряд дослідників, визначаючи специфіку комунікативного процесу в теорії та практиці соціальної роботи, виділяють такі цілі:

- 1) збирати інформацію для надання допомоги клієнтам;
- 2) пропонувати ідеї, щоб розуміти потреби клієнтів для вирішення їхніх проблем;
- 3) виражати почуття та думки;
- 4) структурувати роботу в систему цілеспрямованих дій;
- 5) інформувати, визначати завдання, давати поради, надавати підтримку [5].

Ефективність комунікацій у соціальній роботі залежить від кількох факторів:

- відповідності вербальних та невербальних повідомлень;
- простота повідомлення для клієнта;
- доступність інформації для клієнта;
- ступеня розуміння клієнтом інформації;
- кількості повторень, що відповідають мірі важливості інформації.

Отже, соціальний працівник аналізує та на основі сімейних ролей реконструює основні сімейні комунікації, що викликають проблеми та ускладнюють соціальне функціонування сім'ї. У процесі роботи разом із клієнтами формуються ефективніші моделі міжособистісних комунікацій.

Список використаних джерел:

1. Вайнола Р. Х. Соціальна робота з підлітками та молоддю: інформаційно-аналітичний звіт за 2000 рік. Київ: УДЦССМ, 2001. 145 с.
2. Гармаш О.В. Соціально-педагогічна робота з дітьми з функціональними обмеженнями: з досвіду діяльності будинку-інтернату в м. Ніжині. *Наукові записки Ніжинського державного пед. ун-ту ім. М. Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки.* 2001. № 2. С.42-47.
3. Гірник А. М. Основи конфліктології : навч. посіб. Київ, 2010. 222 с.
4. Зверева І.Д. Соціальна робота з людьми з особливими потребами: Методичні матеріали для тренера. *Практична психологія та соціальна робота.* 2002. № 6. С.33-46.
5. Клос Л. Медико-соціальні аспекти підготовки соціальних працівників у закладах професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* 2004. № 2. С.144-152.

Касьянова О. О., студентка гр. СЗ-1910
Науковий керівник: Журба І. О., к.е.н., доц.,
завідувач кафедри соціального забезпечення
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

Соціальна робота з постраждалими від домашнього насильства (на матеріалах Черкаського обласного центру соціальних служб)

Теза присвячена темі соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства на матеріалах Черкаського обласного центру соціальних служб. Даний вид допомоги потрібен людям, які стали жертвами насильства в родині, але не знають, як вийти з цієї ситуації.

Домашнє насильство є серйозною проблемою у нашій країні та у всьому світі. Згідно з дослідженням Національної доповіді про стан прав людини в Україні у 2020 році, більшість випадків домашнього насильства залишаються без відповідного реагування з боку держави [1].

Соціальна робота є одним зі способів допомогти постраждалим від домашнього насильства. Її головною метою є забезпечення підтримки та захисту жертв насильства та їх дітей. Робота спеціалістів Черкаського обласного центру соціальних служб має на меті забезпечити якісну та ефективну підтримку та допомогу жертвам насильства [2].

У своїй роботі соціальні працівники використовують різні методи та інструменти, які допомагають побороти цю проблему. До таких методів належать: індивідуальні консультації, психологічна та юридична допомога, робота з дітьми, розвиток соціальної мережі підтримки.

Основні принципи роботи соціальних працівників з постраждалими від домашнього насильства включають: дотримання конфіденційності, розуміння та емпатія, безпека та захист від подальшого насильства, та сприяння відновленню контролю над життям постраждалих осіб. Ці принципи є важливими для забезпечення якісної та ефективної підтримки жертвам насильства.

Одним із ключових аспектів роботи соціальних працівників з постраждалими від домашнього насильства є розуміння психологічних наслідків насильства та використання відповідних методів психологічної допомоги. Крім того, соціальні працівники повинні мати розуміння юридичних аспектів справи та знати про процедури захисту прав жертв насильства [3, ст. 228].

Для ефективної роботи з постраждалими від домашнього насильства соціальні працівники повинні мати досвід та знання в галузі соціальної роботи, психології, права та медицини. Також важливо, щоб вони були готові до роботи з постраждалими людьми та мали відповідні навички спілкування та підтримки.

Згідно з дослідженнями та статистикою, домашнє насильство є однією з найбільших соціальних проблем сучасного суспільства. Інтенсивна робота соціальних працівників з постраждалими від домашнього насильства є важливим елементом боротьби з цією проблемою та забезпеченням безпеки та захисту прав жертв [4].

Соціальні працівники з постраждалими від домашнього насильства повинні дотримуватися основних принципів роботи, які включають конфіденційність,

емпатію, безпеку та захист від подальшого насильства та сприяння відновленню контролю над життям постраждалих осіб. Вони повинні мати необхідні знання та навички в галузі соціальної роботи, психології, права та медицини, щоб забезпечувати якісну та ефективну підтримку жертвам насильства.

Навчальна література та дослідження про соціальну роботу з постраждалими від домашнього насильства є важливими джерелами інформації для розуміння та виконання роботи соціальних працівників. Однак, важливо пам'ятати, що кожен випадок насильства є унікальним та вимагає індивідуального підходу [5].

Отже, соціальна робота з постраждалими від домашнього насильства є надзвичайно важливою для забезпечення захисту та підтримки жертв. Виконання роботи соціальних працівників повинно базуватися на принципах конфіденційності, емпатії, безпеки та захисту від подальшого насильства та сприяння відновленню контролю над ситуацією та самостійності жертви.

Для успішного виконання роботи соціальні працівники повинні мати достатні знання та навички у галузі психології, соціальної роботи та права. Вони повинні бути готові до праці зі складними та чутливими питаннями та здатні до ефективної комунікації з жертвами насильства та їхніми родичами.

Результати досліджень та практичний досвід підтверджують, що соціальна робота є дієвим інструментом в боротьбі з домашнім насильством та допомагає жертвам знайти шлях до відновлення свого життя. Однак, у зв'язку зі специфікою роботи, соціальні працівники повинні бути готові до виникнення різноманітних труднощів та стресових ситуацій [6].

Узагальнюючи можна сказати наступне, що робота соціальних працівників з постраждалими від домашнього насильства має велике значення для захисту та підтримки жертв та сприяння їхньому поверненню до повноцінного життя. Реалізація принципів конфіденційності, емпатії, безпеки та захисту від подальшого насильства є основою для ефективної роботи соціальних працівників, які повинні мати достатні знання та навички у галузі соціальної роботи, психології та права.

Список використаних джерел

1. Національна доповідь про стан прав людини в Україні у 2020 році. Київ: Уповноважений Верховної Ради з прав людини в Україні, 2021.

2. Програма з протидії та запобігання гендерно зумовленому насильству. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/GBV_services.

3. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від домашнього насильства в сім'ї: Міжнародний досвід та рекомендації для України 2011, 228 с.

4. Про запобігання та протидії домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР), ст.35) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

5. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України. URL: https://gender.org.ua/images/lib/standarty_soc_poslug.pdf.

1. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. В.Л. Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан, Київ. 2016.

Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їх сімей

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає психічне здоров'я людини як стан благополуччя, за якого кожна людина може реалізувати свій потенціал, долати стреси повсякденного життя, продуктивно працювати та робити внесок у життя суспільства. Отже, психічне здоров'я та його стан нерозривно пов'язані із загальним здоров'ям і тісно пов'язані з якістю життя людини.

Психічне здоров'я усіх громадян важливе, втім на період війни – у часи постійного опору зовнішній загрози – особливо важливим є стан добробуту тих, хто захищає зараз нашу країну, і тих, хто її захищав. Йдеться передусім про ветеранів і ветеранок війни й, звісно, про членів їхніх сімей, а також членів сімей тих, хто загинув, захищаючи країну.

Для відновлення й зміцнення психічного здоров'я ветеранів війни необхідні багатосекторальні дії, до яких мають залучатися не лише державні, а й місцеві органи, а також неурядові організації (НУО). Саме місцеві органи, НУО, що працюють у громадах, мають можливість якнайкраще знати ветеранів, розуміти їхні потреби та організовувати для них надання психосоціальної допомоги [1].

Відповідно до статті 11 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" особи, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени сімей таких осіб, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, визначені Законом України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" мають право на безоплатну психологічну допомогу [4].

Коштом бюджетної програми КПКВК 1501040 "Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та членів їх сімей (при здійсненні заходів із психологічної реабілітації), членів сімей загиблих (померлих) таких осіб, виготовлення для них бланків посвідчень та нагрудних знаків" здійснюється психологічна реабілітація осіб, яким встановлено один з таких статусів:

- учасника бойових дій - відповідно до пунктів 19-21 частини першої статті 6 Закону;
- особи з інвалідністю внаслідок війни - відповідно до пунктів 10-14 частини другої статті 7 Закону;
- учасника війни - відповідно до пункту 13 статті 9 Закону;
- постраждалого учасника Революції Гідності - відповідно до статті 16¹ Закону;
- члена сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни - відповідно до абзацу четвертого пункту 1 статті 10 Закону;

- члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України - відповідно до статті 10¹ Закону [2].

На період воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування до отримувачів послуг належать також військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці Сил територіальної оборони) Збройних Сил, Національної гвардії, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Держприкордонслужби, Держспецтрансслужби, військовослужбовці військових прокуратур, поліцейські, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці МВС, Управління державної охорони, Держспецзв'язку, ДСНС, Державної кримінально-виконавчої служби, співробітники Служби судової охорони, особи, які входили до складу добровольчого формування територіальної громади, інших утворених відповідно до законів військових формувань, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, та члени їх сімей.

Підставами надання послуг із психологічної реабілітації є:

- 1) направлення лікаря, який надає первинну медичну допомогу, або направлення лікуючого лікаря;
- 2) особисте звернення отримувача послуг.

У закладах охорони здоров'я сформовано спеціалізований структурний підрозділ, який забезпечує проведення психологічної реабілітації мультидисциплінарною командою психологів на основі кейс-менеджменту, що відповідає сучасним вимогам до організації реабілітаційного процесу.

Психологічні послуги, що надаються, враховують індивідуальний підхід, що ґрунтується на методологічно правильному застосуванні комплексу заходів науково підтвердженої достовірності та здійсненності відповідно до міжнародних наукових протоколів не лише для стаціонарних, але й для амбулаторних пацієнтів та/або дистанційно [3].

Право на безоплатну психологічну допомогу мають:

- учасники бойових дій;
- громадяни з інвалідністю внаслідок війни;
- громадяни, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною;
- учасники війни — працівники підприємств, які брали безпосередню участь в АТО, ООС;
- постраждалі учасники Революції Гідності;
- члени сім'ї вказаних вище осіб: дружина (чоловік), повнолітні діти і батьки;
- члени сім'ї загиблого ветерана війни, Захисника чи Захисниці України.

Психологічна допомога передбачає:

- діагностику психологічного стану отримувача послуг психометричними методами, які є валідними;
- підтримку та відновлення функціонування особи у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній сфері;
- психотерапію психічних та поведінкових розладів та станів, які виникли внаслідок хвороби/травми, участі в бойових діях, надзвичайних ситуацій, полону, відбування покарання тощо;

- психологічну просвіту та інформування, психосоціальну підтримку отримувача послуг та членів його сім'ї [3].

Новий порядок зберігає право на психологічну допомогу на період воєнного стану та протягом трьох місяців після його закінчення за військовими, особами рядового та начальницького складу, які брали участь у відбитті російського вторгнення. Психологічну допомогу можна буде отримати дистанційно, індивідуально, із членами сім'ї та у групі не більше ніж 10 осіб. Допомога може включати групову роботу, першу психологічну допомогу, діагностику, просвіту та інформування, консультування, психотерапію [3].

Одним із найважливіших аспектів комфортної реінтеграції ветерана в суспільство є збереження психічного здоров'я. Стійкість і сила ветеранів полягає в їх душевному здоров'ї, яким би сильним духом вони не були.

Відомо, що управління у справах ветеранів запустило довідник закладів психологічної реабілітації ветеранів та їх сімей, який є невід'ємною частиною інформаційно-сервісної системи «Е-ветерани». У міністерстві зазначили, що це стане одним із інструментів вирішення глобальної проблеми – створення ефективної системи психологічної реабілітації захисників та їхніх родин.

Список використаних джерел

1. Климчук В. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей. Рекомендації для місцевих органів влади. Київ: ВАІТЕ, 2021. – 32 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/524325.pdf> (дата звернення 17.05.2023).
2. Міністерство у справах ветеранів України. Психологічна реабілітація для ветеранів. Від 12 липня 2022 року URL: <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/likuvannya-ta-reabilitaciya/psykholohichna-reabilitatsiya-dlya-veteraniv> (дата звернення 17.05.2023).
3. Леся Медведенко. Безоплатна психологічна допомога ветеранам та членам їхніх родин: роз'яснення. *АрміяInform* від 1412. 2022 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/12/14/bezoplatna-psykholohichna-dopomoga-veteranam-ta-chlenam-yihnih-rodyn-rozjasnennya/> (дата звернення 17.05.2023).
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закону України м. Київ 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 17.05.2023).

Майборода О. Л., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Карпюк А. В., ст. гр. СЗ-41

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Проблема насильства над жінками у сучасному суспільстві: зміст та види

Насильство постає серйозною проблемою сучасного суспільства, особливо якщо це стосується жінок. Виховання, застарілі стереотипи, невпевненість у собі – стали основними причинами замовчування насильства жінками. Саме явище тягнеться ще з минулих часів, але говорити про це жінки наважились не так давно.

Навіть у сучасному доволі розвиненому суспільстві усе ще побутує думка, що насильство є проблемою окремої сім'ї і не стосується інших родичів або сусідів. Самі ж жінки часто бояться визнавати таку проблему, адже мають страх за своє майбутнє.

Зазвичай від насильства найчастіше страждає слабка та незахищена категорія людей: жінки та діти. В деяких випадках постраждалими можуть бути люди похилого віку, адже вони не завжди можуть постояти за себе. За даними Мінсоцполітики, 86% звернень про домашнє насильство надходить від жінок, 12% – від чоловіків та 2% – від дітей [8].

Основними ознаками домашнього насильства є:

- здійснення за попереднього наміру (умисно). Особа, яка вчинила насильство, усвідомлювала або повинна була усвідомлювати характер вчинюваних нею дій або бездіяльності, передбачала або могла передбачити (виходячи з її фізичного і психічного стану) можливість настання таких шкідливих наслідків, як заподіяння моральної шкоди, шкоди фізичному або психічному здоров'ю іншого члена сім'ї. Вчинення насильства стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих засобів не виключає можливості особи усвідомлювати і передбачати настання шкідливих наслідків та, згідно з Кримінальним кодексом України, підлягає кримінальній відповідальності [5, Ст.21];

- неможливість ефективного самозахисту. Як правило, особи, які вчиняють насильство, володіють певними перевагами (вік, фізична сила, економічно вигідніше положення тощо);

- порушення прав і свобод особи. Кривдник завжди прагне контролювати свою жертву, тим самим обмежуючи права та свободи;

- спричинення шкоди (фізичної, морально-психологічної, матеріальної) іншій особі. Наслідком від насильницької дії завжди є шкода: матеріальна втрата (вкрадені гроші, відібрана частина спільно заробленого майна), ушкодження (синці, переломи), погіршення емоційного стану (сором, страх, пригнічення, депресія) [7].

На початку пандемії та за період карантину по COVID-19 проблема насильства набула чергового загострення. «В Україні є свідчення зростання кількості випадків домашнього насильства за період карантину та режиму самоізоляції. Так у місті Суми за період карантину тільки до одного районного суду надійшло у 5 разів більше справ. Аналіз випадків показав, що переважає фізичне насильство чи психологічне насильство дорослих дітей над своїми батьками, фізичне насильство над жінками з боку чоловіків або співмешканців» [3, с. 34]. Постраждалі були змушені проводити 24 години поспіль в одному приміщенні з агресором та піддавались цілодобовим скривдженням. А дехто вперше зіткнувся з цієї проблемою під час карантину. Різні погляди на життя, різні характери та цінності, постійне перебування на ізоляції, побутові та фінансові проблеми – все це стало приводом для кривдника втрутитися в особистий простір члена сім'ї.

«Протягом 2020 року суб'єктами взаємодії зафіксовано 211 362 звернення з приводу домашнього насильства, що на 61,9 % більше, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року (130 514 звернень), з них: від чоловіків – 27 676 звернень, що складає 13,1 % від загальної кількості звернень» [6]. Наведена статистика щодо чоловіків може бути значно більшою. Якщо не всі жінки готові відкрито говорити

про свою проблему, то далеко не кожен чоловік зможе це зробити. Суспільству потрібно відкидати застарілі стереотипи, коли йдеться про фізичне і психічне здоров'я людини.

Як зазначається у Дослідженні насильства над жінками в Україні, здійснене ОБСЄ, «щоб відповідати соціальним очікуванням, жінки мають ставити сім'ю понад усе. Більше, ніж половина (51%) жінок вважає, що їхні друзі погодилися б, що «для чоловіка важливо показувати дружині/партнерці, хто головний» [2, с. 7]. Значна частина жінок, які зазнали насильства, є фінансово залежні від чоловіка та/або не мають власного житла, а отже, не мають можливості піти від кривдника, а також не відчувають і не отримують підтримку від інших людей та ін.

У вищевказаному дослідженні зазначається, що для 19% жінок статевий акт без її згоди не вважається насильством, якщо він відбувається в подружжі чи між партнерами, що проживають разом. 24% жінок вважають, що саме жінки провокують насильницькі дії щодо них [2, с. 7]. «Приблизно чверть жінок в Україні вважає, що домашнє насильство – це особиста справа й має вирішуватись у межах сім'ї (26%). Це вище за середній показник ЄС (14%), але нижче за показник сусідньої Румунії (31%). У країнах ЄС показник згоди з таким твердженням варіюється від 2% у Швеції та до 31% у Румунії» [2, с.15]. Така статистика показує досить високий рівень толерантності до насильства у суспільстві та формує соціальний стереотип жінки, проблеми якої є виключно суб'єктивними, а не об'єктивними. Натомість, у європейських країнах жінки більше готові відкрито говорити про проблему насильства, будучи більш обізнаними у своїх правах, виступаючи проти дискримінації жінок, захищати їх інтереси. Важливим фактором все ще залишається менталітет та культурні і релігійні традиції.

Домашнє насильство має чотири форми: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне. Але разом з тим, будь-яка форма насильства щодо жінки може проявлятися окремо, та походити не лише від чоловіка чи партнера. Слід зауважити, що насильство має як циклічний характер, так і може виявлятися в поодиноких одноразових випадках. Якщо мова йде про домашнє насильство, то часто напади агресії чи інші насильницьких дій відбуваються постійно.

Фізичне та сексуальне насильство несе велику загрозу життю жінки, її майбутньому здоров'ю. «Майже кожна четверта жінка зауважила, що зазнала фізичного насильства (23%), й одна жінка з чотирнадцяти – сексуального насильства (7%). Ці показники подібні до показників ЄС, де в середньому 20% жінок, за їхніми словами, мають досвід пережитого фізичного насильства (від 11% в Австрії до 31% в Латвії) і 7% жінок – досвід сексуального насильства (від 3% у Хорватії до 11% у Данії)» [2, с. 19].

Фізичне насильство зазвичай проявляється через завдання тілесних ушкоджень жінці (штовхання, ляпаси, удари, кусання тощо). Проявом фізичного насильства є й не надання допомоги, навмисне залишення у небезпеці. Навіть поодинокий випадок уже можна вважати за вчинення насильства та розцінювати як злочин.

Сексуальне насильство у свою чергу виражається у різних формах домагань, схиляння до статевого акту проти волі жінки, торкання до інтимних частин тіла без згоди та ін. Сексуальне насильство може набувати форми зґвалтування або насильницьких дій сексуального характеру.

Психологічне та економічне насильство не несуть шкоди для фізичного здоров'я жінки, але все ж впливають на її емоційний стан та життя. Проведене дослідження показує, що «майже дві третини жінок (65%) (в Україні – О.М.), у яких був або є партнер, зазнали психологічного насильства з боку нинішнього або попереднього партнера. Такий рівень поширеності значно перевищує середній показник ЄС, який дорівнює 43%, і перевищує показник будь-якої країни-учасниці ЄС (найвищий показник, 60%, у Данії). Вказаний рівень також значно вищий за показник Румунії (39%)» [2, с. 24].

Сучасне суспільство все частіше піднімає питання гендерної рівності та закликає протистояти стереотипам щодо ролі різних груп людей у соціумі. Європейський інформаційно-дослідницький центр визначає поняття «гендерне насильство» як «насильство, що виникає між чоловіками та жінками внаслідок нерівних владних стосунків, та стосується фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди..» [1, с. 2]. М. Качинська розглядає це як «певний вид агресивної поведінки, застосування сили чи переваги, що ґрунтується на статі» [4, с. 15]. Його ознаками його стають: згвалтування, сексуальні домагання на роботі та навіть торгівля жінками. Причиною цього можна вважати нерівність, що виникає між чоловіком та жінкою. На першому місці серед причин виникнення насильства стоять статеві відмінності, соціальний стан, фізичні можливості, загальноприйнята думка оточуючих тощо.

Окремою ознакою гендерного насильства є репродуктивне. Загалом воно стосується тих моментів, коли чоловік чи інша людина без згоди жінки бажає вплинути на її репродуктивну функцію та здоров'я. Ознакою репродуктивного насильства є примус до абортів або навпаки збереження небажаної для жінки вагітності. Також воно часто проявляється у словесній формі, коли жінка змушена неодноразово слухати дорікання щодо її небажання мати дітей, або часті питання про те, коли вона буде народжувати дитину. Репродуктивне насильство має значний негативний вплив на психіку жінки.

Слід підкреслити, що гендерне насильство може бути нормалізоване та відтворене через структурну нерівність, таку як соціальні норми, відносини та стереотипи щодо статі в цілому та насильства щодо жінок зокрема. Тому важливо визнати структурне чи інституційне насильство, яке можна визначити як підпорядкування жінок в економічному, соціальному та політичному житті, при спробі пояснити поширеність насильства щодо жінок у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Аспекти протидії гендерному насильству: Європейський інформаційно-дослідницький центр. 2018. URL: <https://cutt.ly/QN2uFGx> (дата звернення 29.04.2023)
2. Дослідження насильства над жінками в Україні. Секретаріат ОБСЄ. Добробут і безпека жінок. 2019. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf (дата звернення 06.05.2023)
3. Кисельова О. Гендерний вимір пандемії COVID-19. Київ, 2020. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/covid_final.pdf (дата звернення 06.05.2023)
4. Качинська М. О. Гендерно-обумовлене насильство. Право і суспільство. 2017. №2. URL: <https://cutt.ly/IN2uZXx> (дата звернення 02.05.2023)

5. Кримінальний кодекс: Закон України № 2341 від 14.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 05.05.2023), Ст.126
6. Місяць В. Психологічні наслідки насильство в сім'ї: куди звертатися і що робити? *UCLA. Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги*. 07.02.2022 р. URL: <https://www.ucla.org.ua/?p=1264> (дата звернення 01.05.2023)
7. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток. МБФ "Альянс громадського здоров'я". Київ, 2017. 35 с.
8. У Мінсоцполітики озвучили статистику звернень через домашнє насильство в Україні. *Радіо Свобода*. 26.11.2020 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-domashnie-nasylstvo-minsotspolityky/30970575.html> (дата звернення 05.05.2023)

Мирка А. В., ст. гр. СЗ-41
Науковий керівник: Майборода О. Л., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Процедура виявлення сімей, які потрапили у складні життєві обставини

Соціальна робота з сім'ями які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО) здійснюється безпосередньо спеціалістами центрів соціальних служб відповідно до Порядку виявлення сімей (осіб), які опинилися у СЖО, надання їм соціальних послуг та соціального супроводу таких сімей (осіб), затвердженого постановою Кабінетом Міністрів України № 587 від 01.06.2020 р. [1].

Суб'єктами виявлення сімей, які належать до вразливих категорій населення або перебувають у СЖО, є структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, у м. Києві держадміністрацій, виконавчі органи територіальних громад, органів соціального захисту населення, центри соціальних служб, центри надання соціальних послуг, територіальні центри соціального обслуговування, інші установи/заклади надання соціальних послуг, у тому числі спеціалізовані служби підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, служби у справах дітей, соціальні менеджери, фахівці із соціальної роботи або інші уповноважені посадові особи виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, заклади освіти, охорони здоров'я, уповноважені підрозділи органів Національної поліції, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи - підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду без провадження підприємницької діяльності [2].

Виявлення сімей, які перебувають у СЖО, за особистою заявою одного з членів сім'ї або інформованою інформацією суб'єктів соціальної роботи: організацій, установ, підприємств, сільських і селищних комітетів, органів державної адміністрації, охорони здоров'я, освіти, внутрішніх справ, органів кримінально-виконавчої служби, органів місцевого самоврядування. районні ради закладів тощо. Інформацію про проблеми в сім'ях з дітьми можуть надати як пересічні громадяни, так і спеціалісти соціальної роботи під час відвідування сімей.

Вся отримана інформація передається до соціальних служб та служби у справах дітей та сім'ї. Враховуючи, що виявлення і надання соціальної допомоги сім'ям, які опинилися у СЖО, потребує організації міжсекторальної і міжгалузевої взаємодії спеціалістів різних професійних напрямів, закладів та установ, діяльність державних установ щодо виявлення та надання соціальної допомоги сім'ям, які перебувають у СЖО, функціональні обов'язки кожного із суб'єктів, регулюється нормативними документами.

Інший суб'єкт у разі виявлення такої особи/сім'ї інформує про це орган соціального захисту населення шляхом надіслання не пізніше ніж протягом наступного робочого дня повідомлення у письмовій або електронній формі, засобами телефонного зв'язку. Не пізніше ніж протягом наступного робочого дня після отримання інформації про виявлення особи/сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у СЖО, орган соціального захисту населення повідомляє соціальному менеджеру/ фахівцю із соціальної роботи для проведення ним оцінювання потреб особи/сім'ї [2].

У випадку, якщо інформацію про сім'ю, яка перебуває у СЖО, отримують суб'єкти соціальної роботи, то вони мають протягом трьох робочих днів повідомити про це Центр соціальних служб. Форма Повідомлення/інформації про дитину, сім'ю (особу), яка перебуває у СЖО, затверджена наказом Міністерства соціальної політики України від 13.07.2018 № 1005 [4].

Уразі надходження усної чи письмової інформації про підозру або факт насильства в сім'ї, реальну загрозу вчинення насильства в сім'ї, жорстоке поведіння з дітьми, залишення дітей без піклування батьків, інші ситуації, що загрожують життю чи здоров'ю, членам сім'ї, спеціалістам із соціальної роботи Невідкладне втручання в ситуацію з психологів центру для негайного усунення або мінімізації наслідків.

Наступним етапом роботи є відвідування місця фактичного проживання для глибшого розуміння умов життя сім'ї, причин і факторів, що призводять до життєвих труднощів, засобів і можливостей подолання труднощів, аналізу потреб, підготовки пропозицій щодо їх подальшого соціального працювати. За результатами оцінки потреб та аналізу інформації визначається необхідність у соціальному супроводі, або надання сім'ї, яка опинилась у СЖО, соціальних послуг із заведенням соціальної картки сім'ї/особи, затвердженої наказом Міністерства соціальної політики України 13.07.2018 року №1005 [4].

У разі виявлення суб'єктом випадку жорстокого поведіння з дитиною, зокрема домашнього насильства, залишення дитини без піклування батьків такий суб'єкт невідкладно інформує про це службу у справах дітей та уповноважений підрозділ органу Національної поліції, у разі виявлення факту вчинення домашнього насильства стосовно недієздатних осіб – уповноважений підрозділ органу Національної поліції та орган опіки та піклування.

У разі існування внаслідок вчинення домашнього насильства або інших обставин загрози життю чи здоров'ю особи, в тому числі дитини, про це негайно інформується уповноважений підрозділ органу Національної поліції за номером телефону 102 для вжиття спеціальних заходів до припинення насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Виявлення дітей, які перебувають у СЖО, проводиться згідно з Порядком забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у СЖО, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 585 [3].

Здійснення соціального супроводу визначається індивідуально для кожної бідної сім'ї, враховуючи гостроту проблеми, ступінь самотійності членів сім'ї для мінімізації негативних наслідків або повного подолання складних життєвих умов, сімейних відносин і соціального середовища [3].

Після завершення соціального супроводу сім'ї інформуються про методи та організацію соціального супроводу, якими вони можуть скористатися в майбутньому. Якщо сім'я після проходження соціального супроводу потребує подальшого соціального супроводу, центр соціальних служб продовжує надавати соціальні послуги сім'ї, зокрема допомогу в оформленні документів, консультації психологів, юристів, соціальних педагогів тощо. Термін надання такої допомоги визначається кожною сім'єю індивідуально і не може бути менше двох місяців.

Результат кожного випадку індивідуальний, і головне, щоб сім'я досягла такого рівня, коли вона може функціонувати самотійно без сторонньої допомоги. На практиці можна виділити такі показники: рівень матеріального забезпечення в сім'ї досяг середнього рівня, відновлено зв'язок сім'ї з оточенням, дитина відвідувала дитячий садок, школу, вуз тощо; зменшилось споживання алкоголю, вирішено інші проблеми, характерні для сім'ї.

Список використаних джерел

1. Алгоритм виявлення сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах та робота з такими сім'ями. *Рокитнянська селищна територіальна громада. Служба у справах дітей та сім'ї* від 25.06.2021 URL: <https://rokytnyanska-gromada.gov.ua/news/1624622763/> (дата звернення 25.04.2023)

2. Порядок здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Безоплатна правова допомога* від 29.11.2022 р. URL: <http://surl.li/heakp> (дата звернення 25.04.2023).

3. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 587 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.04.2023).

4. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах: наказ Міністерства соціальної політики України від 13.07.2018 р. № 1005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#Text> (дата звернення 29.04.2023).

Нехань Н. А., студентка групи С-3-1,
науковий керівник Ручко Л. М.,
Відокремлений структурний підрозділ «Роменський фаховий
коледж Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана», м. Ромни

Ведення випадку (кейс-менеджмент)

Мета – теоретичне обґрунтування застосування технології ведення випадку як ключової моделі надання соціальних послуг.

Поняття «ведення випадку» не є новим для соціальної роботи. Ще донедавна ведення випадку або кейс-менеджмент зазвичай пов'язували із технологією соціального супроводу. Нова редакція Закону України «Про соціальні послуги» [1] визначила ведення випадку як ключовий метод, що лежить в основі надання усіх видів соціальних послуг окрім тих, що надаються одноразово та екстрено (кризово).

Ведення випадку є міждисциплінарною моделлю й успішно використовується не лише у соціальній роботі, а й у сфері медицини, психологічної допомоги, адвокатській практиці тощо.

Ведення випадку варто розглядати як спосіб організації надання комплексу соціальних послуг особі / сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах. Обов'язковими складовими ведення випадку є оцінювання потреб клієнта, укладення договору та розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг, моніторинг надання соціальних послуг та оцінка їх якості, робота міждисциплінарної команди. Соціальний працівник, або кейс-менеджер відповідає за планування та послідовну реалізацію всіх етапів ведення випадку, координує роботу фахівців, залучених до міждисциплінарної команди, безпосередньо взаємодіє із клієнтом [4].

Процес надання соціальних послуг відповідно до індивідуальних потреб клієнта визначається Порядком надання соціальних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 587. Зазначений Порядок зокрема містить перелік категорій осіб / сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, або мають найвищий ризик потрапити у складні життєві обставини [2].

Відправним моментом та першим етапом ведення випадку є безпосереднє звернення про надання соціальної послуги, або отримання повідомлення про особу / сім'ю, що перебувають у складних життєвих обставинах, або які знаходяться у ситуації, що загрожує їх життю чи здоров'ю.

Наступний етап – оцінювання потреб клієнта у соціальних послугах. Правильна реалізація цього етапу визначає зміст та якість усіх наступних етапів ведення випадку. Перше, що повинно бути визначене під час оцінки потреб – чи належить особа / сім'я до вразливих груп населення. Як інструмент надання соціальних послуг оцінка потреб – це процес збору, аналізу та узагальнення вичерпної інформації про клієнта. Результатом оцінки є визначення переліку та обсягу соціальних послуг, яких потребує клієнт, а також прийняття відповідного рішення про надання соціальних послуг.

Наступний етап – укладення договору про надання соціальних послуг, обов'язковою складовою якого є індивідуальний план надання соціальних послуг.

Типова форма договору про надання соціальних послуг затверджена Наказом Міністерства соціальної політики України від 23.12.2020 р. № 847 [3].

Реалізація індивідуального плану надання соціальних послуг є спільною відповідальністю фахівця із соціальної роботи, який веде конкретний випадок, та клієнта. Соціальний працівник є фасилітатором, він наснажує клієнта, допомагає виявити та ефективно використати наявні ресурси, соціальну мережу підтримки. Клієнт повинен самостійно приймати усі життєво важливі рішення, поступово набувати повної автономії, після чого може бути прийняте рішення про припинення ведення випадку.

Протягом усього процесу ведення випадку проводиться моніторинг надання соціальних послуг, який завершується оцінкою якості наданих соціальних послуг.

Метод ведення випадку ефективно застосовується у роботі з різними категоріями клієнтів.

Ведення випадку у роботі з сім'єю спрямоване на розв'язання проблем отримувача послуг, корекцію його становища та забезпечення доступу до ресурсів.

Метою ведення випадку у роботі із засудженими є соціальна адаптація до умов життя в суспільстві, що сприяє реінтеграції правопорушника в суспільство.

Міждисциплінарне ведення випадку з безпритульними та бездоглядними дітьми є першим етапом їх соціальної реабілітації та адаптації, скерованої на надання первинної соціально-психологічної допомоги.

Ведення випадку з ВІЛ-позитивними особами передбачає інформування щодо лікування ВІЛ та супровід у розв'язанні комплексу проблем ВІЛ-позитивних осіб.

Наразі ведення випадку є основним методом у соціальній роботі із внутрішньо переміщеними особами, першочерговою метою якої є сприяння у соціальній адаптації та інтеграції.

Ведення випадку – це базова модель соціальної роботи, алгоритм якої закладений в основу надання системи соціальних послуг особам / сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини. Ведення випадку передбачає ґрунтовну роботу фахівця із соціальної роботи, основними складовими якої є постійна оцінка та моніторинг, міждисциплінарна співпраця та відповідний документальний супровід [4].

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 27 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Про організацію надання соціальних послуг : постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 р. № 587 : станом на 01.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-п#Text>
3. Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг : наказ М-ва соц. політики України від 23.12.2020 р. № 847. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-21#Text>
4. Ісаченко В. П., Гончар І. Г. Ведення випадку у соціальній роботі: актуальні методи та особливості документування. *Наукові записки Центральноукраїнського держ. педагогічного ун-ту імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки.* 2018. Вип. 167. С. 50-54.

Пацюк О. І., студентка групи СЗ-21,
Науковий керівник: Жук О. М., к.і.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Професійні етичні норми, цінності і принципи соціальної роботи

Професійна етика є однією з основних теоретичних основ будь-якої професійної діяльності. Тому під професійною етикою розуміють науку про професійну мораль, яка являє собою сукупність ідеалів і цінностей, етичних принципів і норм поведінки, що відображають сутність професії і забезпечують взаємовідносини між людьми. Водночас професійна етика – це моральна самосвідомість, психологія та ідеологія професійної групи [7].

Етика соціальної роботи – вчення про етичні основи професійної соціальної діяльності, надання допомоги особам з обмеженими можливостями, сім'ям, соціальним групам і спільнотам для зміцнення або відновлення їх здатності до життєдіяльності, а також створення сприятливих умов для досягнення цих цілей, вчення про моральні та етичні норми у поведінці спеціалістів із соціальної роботи та працівників соціальних служб. Етика соціальної роботи є конкретним проявом універсальної етики у наданні соціальних послуг.

Професійна етика соціального працівника визначає його рольову позицію та стосунки з іншими людьми, включаючи як клієнтів, так і колег. Це набір зобов'язань, що відповідають цьому рольовому позиціонуванню та забезпеченню етичної відповідальності за виконання соціальної ролі [9].

1967 р. Міжнародною федерацією соціальних працівників було прийнято Міжнародний моральний кодекс соціальних працівників. У липні 1994 р. у м. Коломбо (Шрі-Ланка) загальні збори Міжнародної федерації соціальних працівників прийняли документ «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти» [2]. Документ складається з двох частин - «Міжнародної декларації етичних принципів соціальної роботи» і «Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників» [3].

Етичним кодексом фахівців із соціальної роботи України закріплено раціональні шляхи розв'язання етичних проблем і прийняття найбільш правильного та адекватного професійного вирішення етичних питань. В основі цього кодексу лежить вітчизняний досвід, а також міжнародні етичні принципи і стандарти соціальної роботи.

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України [6] – це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох сферах з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також і задоволення потреб людини. Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи України визначено певні положення, які для фахівців є головними орієнтирами з питань їхньої професійної діяльності, якісне виконання професійних обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено також шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття соціальним працівником найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях.

Декларація етичних принципів соціальної роботи (Міжнародної федерації соціальних працівників) [8] слугує загальною основою для соціальних працівників

для досягнення найвищих стандартів професійної доброчесності. Ухвалюючи цю Декларацію, практики соціальної роботи, викладачі, студенти та дослідники – підтвердили зобов'язання соціальних працівників підтримувати основні цінності та принципи професійної соціальної роботи, викладені в цій Декларації.

Етичні принципи соціальної роботи:

1) *Визнання гідності людини.* Своїм ставленням, словами та вчинками соціальні працівники визнають і поважають природжену, невід'ємну гідність та цінність усіх людей, але кидають виклик переконанням та діям тих, хто знецінює себе чи інших осіб.

2) *Сприяння правам людини.* Соціальні працівники підтримують основні та невід'ємні права всіх людей і сприяють їх реалізації. Соціальна робота ґрунтується на повазі до природженої цінності та гідності всіх людей, на повазі до індивідуальних і громадянських прав, що впливають з них. Соціальні працівники працюють з людьми, щоб знайти певний відповідний баланс між конкуруючими правами людини.

3) *Сприяння соціальній справедливості.* Соціальні працівники відповідальні за залучення людей до досягнення соціальної справедливості у суспільстві в цілому та стосовно людей, з якими вони працюють.

4) *Сприяння праву на самовизначення.* Соціальні працівники мають поважати і підтримувати право людей на прийняття власних рішень та робити певний вибір, якщо це не буде загрозувати правам та законним інтересам інших людей.

5) *Сприяння праву на участь.* Соціальні працівники повинні працювати над зміцненням самооцінки та можливостей людей, а для цього потрібно сприяти їх повній участі у всіх аспектах ухвалення рішень та дій, які впливають на їхнє життя.

6) *Етичне використання технологій та соціальних медіа.* Соціальні працівники повинні розуміти, що використання цифрових технологій та соціальних медіа несе в собі загрозу дотримання багатьох етичних стандартів, зокрема, таких як повага приватності та конфіденційності, недопущення конфлікту інтересів, компетентність, належне ведення документації тощо, і тому вони повинні отримати необхідні знання та навички, які допоможуть протистояти неетичній практиці при використанні технологій [5], [1].

Цінності – життєво важливий компонент практики соціальної роботи. Соціальні працівники морально відповідальні за свої дії як перед своїми клієнтами та колегами, так і перед своїми роботодавцями (як правило, в кінцевому рахунку — перед державою). Існує безпосередній зв'язок між цінностями та діями. Коли ми приймаємо рішення, воно спирається на певну сукупність цінностей, отож і наші дії можна оцінити виходячи з них [4].

Професійні цінності у соціальній роботі:

1) *Наснаження.* Йдеться про необхідність працювати з людьми, які стали клієнтами, так, щоб вони змогли відновити і використовувати свої особисті громадські й людські здатності. Людям потрібно дати змогу використовувати свої можливості.

2) *Насамперед – людина.* У кожної людини є право одержувати підтримку від суспільства в скрутних обставинах не тільки тому, що це може принести вигоду, а й в ім'я розвитку людських можливостей і для збагачення нематеріального боку нашого життя, загального для всіх нас. Незважаючи на свої проблеми, клієнти

соціальних служб — передусім такі ж самі люди, як і всі інші. Люди з порушеннями і без них мають багато спільного, коли йдеться про їхній потенціал стати корисними і цінними для суспільства і для самих себе. Кожній людині повинні бути гарантовані гідність та права, навіть якщо не всі можуть в однаковій мірі застосовувати їх.

3) *Повага до особистості.* Повага до особистості – це один із привілеїв соціалізованої людини (члена співтовариства). В різних соціальних і культурних групах існує багато різноманітних засобів демонстрації поваги. Повага також вимагає дозволяти людям робити помилки й час від часу чинити неправильно. Наприклад, поводитися зі старими, як із дітьми, лише тому, що вони відчують проблеми з тілесним функціонуванням, цілком неприйнятно. Це дозволяє нам установити принцип, що добре обслуговування має відповідати вимогам кожного члена співтовариства та його почуттю власної гідності. Тобто, це таке обслуговування, яким ми самі захотіли б скористатися.

4) *Право на самовизначення.* Під цим розуміють право кожного розв'язувати свої проблеми, виходячи зі своєї спроможності приймати розумні рішення, а також із факту, що людина глибше за інших знає саму себе. Це цілком суперечить поширеному переконанню, що професіонал знає краще. На професіоналі лежить обов'язок пояснити свої професійні знання зрозумілою мовою, щоб зробити їх доступними іншій людині. Право на самовизначення також припускає, що ухвалення рішення — загальнодоступний процес, якому можна навчити. Це право включає право помилятися.

5) *Право на залежність.* Люди за своєю природою взаємозалежні; кожний із нас має право на взаємну залежність і підтримку в разі потреби. Взаємозалежність — позитивний і цілком нормальний стан. Як влучно було сказано класиками, «жодна людина не є островом», усі ми живемо в товаристві й усі залежимо один від одного. Зростання незалежності не заперечує цієї цінності, оскільки воно припускає, що жоден індивід не може бути цілком самодостатнім, і самодостатність — не ідеал. Час від часу люди стають залежними від інших на більш чи менш тривалий час, і це відбувається з низки різних причин [5].

Таким чином, цінності створюють критерії, які скеровують наші дії в житті та професійній діяльності. Вони важливі для структурування взаємовідносин соціального працівника з клієнтом і прояснення головних особливостей цих стосунків.

Проблеми виникають, коли соціальні працівники виразно не усвідомлюють своїх цінностей, коли ми говоримо одне, а робимо інше, коли наша поведінка й наші дії непослідовні, або коли цінності залишаються просто гарними ідеями, а не детермінують наші дії. Коли соціальні працівники не визначають підстав своїх дій, коли вони прагнуть з процесу соціальної роботи створити таємницю або щось «магічне», тоді вони завдають шкоди і клієнтам, і самим собі [5].

Список використаних джерел

1. Агарков О. А. та ін. Професійно-етичні якості, принципи та норми діяльності соціальних працівників. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Запоріжжя: вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.

2. Глобальна заява про етичні принципи соціальної роботи. *Міжнародна федерація соціальних працівників*. URL: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/> (дата звернення: 20.04.2023)
3. Етичний кодекс соціального працівника. *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/3741744/page:17/> (дата звернення 19.04.2023)
4. Етичні дилеми: що це, типи та 4 приклади, які змусять задуматися. *Warbletoncouncil*. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/dilemmas-eticos-1953> (дата звернення: 18.04.2023)
5. Лукас Дж., Васильченко О. Етичні принципи та цінності соціальної роботи. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5160/lukas_etychni_pryntsypu_ta_tsinnosti.pdf?sequence=1 С. 36-38 (дата звернення: 21.04.2023)
6. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України: наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 09.09.2005 р. № 1965. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text> (дата звернення: 20.04.2023)
7. Професійна етика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 252 с.
8. Професійна етика як складова підготовки соціального працівника. Стандарти соціальної роботи і програми підготовки фахівців соціальної сфери в Україні (семінар). Тернопіль, 2000. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/9456/1/%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf> (дата звернення: 20.04.2023)
9. Global Social Work Statement of Ethical Principles /IFSW, 2018. URL: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles> (дата звернення: 24.10.2023)

Петрик Н. В. студентка групи СЗ-41
Науковий керівник: Майборода О.Л., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Служба у справах дітей як складова системи соціального захисту

Діти – майбутнє будь-якої нації та країни. Молоде покоління визначатиме успіх чи поразку політичного, економічного, інтелектуального та культурного прогресу. Питання захисту прав та законних інтересів дітей є і залишається одним із першочергових завдань у діяльності органів місцевої виконавчої влади. Здійснення соціального захисту дітей в Україні покладається в межах компетенції на службу у справах дітей.

У громадах повинні бути створені належні умови, щоб діти виховувались в сім'ях, росли здоровими, здобували якісну освіту, всебічно й гармонійно розвивалися та були впевнені у своєму майбутньому. Особливо це стосується дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [1].

Органами опіки та піклування є районні, районні у м. Києві, виконавчі

органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, які провадять діяльність із соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі забезпечення їх права на виховання у сім'ї, надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, із захисту особистих, майнових і житлових прав дітей [2].

Органи опіки та піклування провадять свою діяльність, пов'язану із захистом прав дитини, з дотриманням таких принципів:

- забезпечення найкращих інтересів дитини;
- недопущення дискримінації дітей;
- конфіденційності інформації про дитину [2].

З метою створення належних умов для забезпечення реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, і захисту прав дітей у таких сім'ях органи державної влади та органи місцевого самоврядування, зокрема служби у справах дітей, структурні підрозділи районних, районних у м. Києві, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад, з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, органи Національної поліції (органи ювенальної превенції), заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, забезпечують виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання (перебування), надання їм послуг у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, інформують інших уповноважених суб'єктів у разі потреби здійснення комплексних заходів щодо захисту прав та інтересів таких дітей і надання підтримки їх сім'ям (у разі наявності) відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 800 [2].

У здійсненні соціального захисту та профілактики правопорушень окремі громадяни в межах своєї компетенції беруть участь у справах дітей, інших органів управління, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності [3].

Діяльність органів і служб у справах дітей та спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей здійснюється на принципах:

- законності;
- застосування переважно методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку дітей;
- гласності, тобто систематичного інформування про стан справ щодо захисту прав дітей, правопорушень серед дітей, роботу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, уповноваженого органу влади у справах сім'ї, дітей та молоді, служб у

справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей у відкритій державній статистиці, засобах масової інформації;

- збереження таємниці про дітей, які вчинили правопорушення і до яких застосовувалися заходи індивідуальної профілактики;
- неприпустимості приниження честі і гідності дітей, жорстокого поводження з ними [3].

Для здійснення повноважень у сфері забезпечення та захисту прав дитини в структурі органів виконавчої влади територій територіальної громади повинен бути передбачений відповідний структурний розподіл праці або відповідальні працівники органів виконавчої влади – спеціалісти з питань охорони дитинства.

Статтею 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» встановлена норма штатної чисельності працівників служб у справах дітей виконавчих органів сільських, селищних рад відповідних територіальних громад, а саме: один працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, але не менше одного працівника на об'єднану територіальну громаду [3].

Тому, під час децентралізації, передачі повноважень у сфері соціального захисту дітей на рівні району об'єднаним територіальним громадам повинна бути налагоджена конструктивна взаємодія відповідальних підрозділів (посадових осіб) виконавчих комітетів селищних, сільських, міських об'єднаних територіальних громад зі службами у справах дітей райдержадміністрацій та мають бути відпрацьовані такі складові:

- забезпечення поінформованості населення територіальної громади щодо державної політики у сфері забезпечення та захисту прав дітей;
- залучення ресурсів родини та громади для вирішення проблем у сфері захисту прав дитини;
- вчасне повідомлення з питань захисту прав дітей;
- підготовка необхідних документів;
- здійснення контролю за умовами виховання, утримання і розвитку дитини в сім'ях, які опинились у складних життєвих обставинах, опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу [1].

З метою належної організації діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей держава забезпечує спеціальну підготовку і перепідготовку керівників та фахівців (педагогів, соціальних психологів, соціологів, юристів, медичних працівників і працівників правоохоронних органів).

Список використаних джерел

1. Соціальний захист дітей. Регіональна стратегія. URL: <https://decentralization.gov.ua/pics/upload/227-68182ec10b5b3ca08326d5756636df66.pdf> (дата звернення 10.05.2023).

2. Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 800 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP180800?an=148> (дата звернення 10.05.2023).

3. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України м. Київ 24 січня 1995 року № 20/95-ВР URL:

Рябініна М. А., аспірант,
кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань

Соціальні проблеми в умовах російсько-української війни

В умовах російсько-української війни соціальні проблеми становлять суттєву частину життя суспільства. Вони можуть мати різну природу і походження, такі як безробіття, наркоманія, алкоголізм, насильство, депресія, соціальна деградація та інші. Крім цього, війна стала причиною зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, збільшення біженців, погіршення економічної ситуації, наявність безробіття та зниження рівня життя.

За повідомленням Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) станом на 5 січня 2023 року кількість українців, які виїхали до країн Європи після початку повномасштабного вторгнення, сягає 7 915 287 осіб. Загалом від 24 лютого 2022 року з України до європейських країн виїхали понад 17 мільйонів осіб, повернулося в Україну наразі понад 9,1 млн людей. УВКБ зазначає, що більшість українців перетнула польський кордон – 8,6 млн, з них офіційно зареєструвалися в країні 1,5 млн осіб, вже повернулися в Україну 6,5 млн осіб [1].

Ми розглянемо деякі з соціальних проблем, які виникли в умовах російсько-української війни.

Однією з найбільших соціальних проблем, пов'язаних з війною, є внутрішньо переміщені особи (ВПО). Внутрішньо-переміщені особи потребують житла, харчування, медичної допомоги, робочих місць та іншої підтримки для того, щоб можна було повернутися до нормального життя. Однак, уряд не завжди може забезпечити всі необхідні ресурси для вирішення проблем ВПО, що призводить до соціальної незахищеності цієї категорії людей.

Іншою соціальною проблемою є зростання кількості біженців, які також потребують медичної допомоги, житла, харчування та іншої підтримки для того, щоб адаптуватися до нових умов життя у нових країнах, де шукають тимчасового захисту. Зростання кількості біженців може також привести до напруження у відносинах між різними групами населення, особливо якщо біженці змушені переселятися в місця, де вже є дефіцит житла та інфраструктури. Такі проблеми можуть призвести до глобальних конфліктів між соціумами у різних країнах та зростання соціальної напруженості.

Третьою соціальною проблемою, пов'язаною з війною, є погіршення економічної ситуації в країні. Війна призвела до зменшення виробництва, збільшення безробіття та зниження рівня життя. Багато громадян втратили свої робочі місця, у зв'язку з чим зіткнулися зі складнощами у забезпеченні базових потреб, таких як харчування та житло, що може призвести до соціального виключення та зростання бідності серед населення.

Четвертою соціальною проблемою є збільшення кількості ветеранів війни, у

тому числі осіб з інвалідністю. Дана категорія громадян потребує психологічної підтримки та соціальної допомоги у забезпеченні медичного догляду, реабілітації та професійної підготовки для повернення до нормального життя. Багато ветеранів війни також зіткнулися з проблемами пошуку роботи та соціальної інтеграції.

Отже, російсько-українська війна стала причиною загострення багатьох соціальних питань для населення України. Внутрішньо переміщені особи, біженці, погіршення економічної ситуації та збільшення кількості ветеранів та інвалідів війни – це лише декілька з цих проблем.

Поточна криза, викликана повномасштабною агресією російської федерації проти України, не повинна мати наслідком зменшення обсягу захисту прав, визнаних Європейською соціальною хартією, як всередині України, так і за її межами. З огляду на це, Рада Європи у межах проєкту «Подальша підтримка розвитку соціальних прав людини в Україні» підготувала звіт про оцінку потреб «Соціальні права в Україні під час війни», мета якого полягає у визначенні ключових сфер, у яких стандарти Ради Європи щодо соціальних прав можуть сприяти зміцненню економіки України та забезпеченню її найбільш сталого розвитку як під час війни, так і після її закінчення [4].

Для регулювання соціальних проблем застосовуються різні інструменти, серед яких основні - соціальна робота і соціальна допомога.

Соціальна робота – це комплекс професійних дій, спрямованих на вирішення соціальних проблем та забезпечення соціального захисту людей. Соціальні працівники, які займаються соціальною роботою, працюють з різними категоріями людей – дітьми, молоддю, дорослими, людьми похилого віку, людьми з інвалідністю та іншими вразливими категоріями. Вони надають різні види допомоги – консультації, соціально-психологічну підтримку, гуманітарну допомогу, організацію дозвілля, розвиток професійних навичок тощо. Соціальна робота як важлива складова системи регулювання соціальних проблем допомагає виявити індивідуальні потреби людей та розробити індивідуальний план дій для їх задоволення. Соціальні працівники працюють на різних рівнях – в місцевих органах влади, в громадських організаціях, в установах охорони здоров'я та соціального захисту.

Окрім соціальної роботи, важливою складовою системи регулювання соціальних проблем є соціальна допомога. Це можуть бути матеріальні або інші види допомоги, які надаються людям, які потребують допомоги у зв'язку зі своїми соціальними проблемами. Соціальна допомога може включати такі види допомоги, як безкоштовне харчування, безкоштовний проїзд, медичне обслуговування, матеріальну допомогу, соціальне житло та інші. Соціальна допомога є важливим інструментом регулювання соціальних проблем, оскільки вона забезпечує людей необхідними ресурсами для забезпечення їхніх основних потреб. Вона допомагає зменшити соціальну вразливість і забезпечує соціальний захист для тих, хто не може самостійно забезпечити собі необхідні ресурси. Однак, соціальна допомога може мати й свої негативні наслідки. Надмірне отримання матеріальної допомоги може сприяти залежності від держави і позбавити людину стимулу до самостійності та розвитку.

Важливою складовою соціальної роботи є також соціальна адаптація. Соціальна адаптація – це процес підготовки людини до життя в суспільстві,

включаючи знайомство з його нормами, цінностями та культурою. Соціальна адаптація включає в себе такі елементи, як освіта, трудова адаптація, психологічна підтримка та інші. Метою соціальної адаптації є забезпечення людині можливості бути активним учасником суспільства та використовувати свій потенціал для досягнення своїх особистих цілей.

У цілому, соціальна робота та соціальна допомога є важливими інструментами регулювання соціальних проблем. Вони допомагають забезпечити соціальний захист для тих, хто є вразливим у суспільстві, сприяють створенню більш справедливого та рівноправного суспільства. Однак, їхній вплив на суспільство залежить від ефективності їхнього використання та здатності до виявлення і розв'язання соціальних проблем, що є актуальними для конкретної групи людей. У системі інструментів регулювання соціальних проблем соціальна робота та соціальна допомога можуть допомогти вирішити ряд соціальних проблем, таких як безробіття, бездомність, наркоманія, алкоголізм та інші.

Для вирішення соціальних проблем потрібно розробляти стратегії та програми соціальної роботи та соціальної допомоги.

Одним з головних завдань таких програм має бути підтримка внутрішньо переміщених осіб та біженців, забезпечення їх базовими потребами, такими як житло, харчування та медичний догляд. Для цього можуть використовуватися різноманітні форми допомоги, такі як матеріальна допомога, безкоштовні консультації з юридичних питань, соціальна підтримка та професійна підготовка для працевлаштування.

Другим важливим завданням програм соціальної роботи та соціальної допомоги є забезпечення підтримки ветеранам війни. Для цього можуть використовуватися різноманітні форми допомоги, такі як безкоштовний медичний догляд, професійна реабілітація та підготовка для повернення до нормального життя, а також соціальна та фінансова підтримка. Третім завданням програм соціальної роботи та соціальної допомоги є забезпечення економічної підтримки та допомоги для зменшення бідності серед населення. Це може включати в себе розвиток програм зайнятості та підприємництва, підтримку малих та середніх підприємств, зменшення оподаткування та підтримку розвитку соціальної інфраструктури.

Крім вищезначеного, важливо зазначити, що недосконалий зміст законодавства соціального характеру негативно позначається як на становищі кожної людини, так і суспільства в цілому та загострюється в умовах війни, набуває особливої гостроти для соціально незахищених верств населення. Розуміння соціальної справедливості змінюється залежно від історичних, соціально-політичних та економічних викликів, у чому переконують події в Україні, що розпочалися 24 лютого 2022 року. Доведено, що за умов, що склалися, доцільно звернути увагу на досвід Західноєвропейських країн у визначенні можливих шляхів подолання кризових явищ, зокрема шляхом максимального стимулювання виходу на ринок праці людей, залежних від державної соціальної допомоги [2, с.57].

У заключенні можна сказати, що соціальна робота та соціальна допомога є важливими інструментами регулювання соціальних проблем. Вони можуть допомогти забезпечити соціальний захист для тих, хто є вразливим у суспільстві, та сприяти створенню більш справедливого та рівноправного соціуму. Для цього

можуть бути використані різні підходи, такі як розвиток культурної співпраці та взаєморозуміння, створення спільних проектів та програм, що сприяють взаємодії та розумінню між групами населення. Одним з найважливіших аспектів програм соціальної роботи та соціальної допомоги є забезпечення доступності та рівного доступу до послуг для всіх груп населення, включаючи вразливі та малозахищені групи. Для досягнення цього мети можуть бути використані різноманітні підходи, такі як розвиток соціальної інфраструктури та послуг, які забезпечують доступність та рівний доступ до них. Розробка та реалізація програм соціальної роботи та соціальної допомоги є важливим елементом інструментів державного регулювання соціальних проблем і можуть значно поліпшити якість життя українців, які стали жертвами війни.

Список використаних джерел:

1. Кількість українських біженців у Європі сягнула майже 8 мільйонів – ООН//Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: shorturl.at/dvxM2
2. Мозоль Н.І. Проблема соціальної справедливості в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2022. С. 57-60.
3. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства// Центр Разумкова. Автори доповіді: О. Пищуліна, В. Юрчишин, К. Маркевич, М. Мищенко, Д. Добровольський. Київ-2022. 277с.
4. Соціальні права в Україні під час війни – звіт про оцінку потреб// Громадський Простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=sotsialni-prava-v-ukrajini-pid-chas-vijny-zvit-pro-otsinku-potreb>

Семенюк А.С. ст. гр СЗ-41
Науковий керівник: Майборода О.Л., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Сімейна медіація як соціальна послуга

У сучасному світі, де швидко змінюються соціальні та економічні умови життя, родинні конфлікти можуть стати невіршуваними без залучення допомоги професійного медіатора. Ця послуга стає все більш популярною в українському суспільстві, де вона має не тільки практичне, але й велике соціальне значення. У даній роботі ми розглянемо сутність сімейної медіації, її переваги та недоліки, а також проаналізуємо досвід впровадження цієї послуги в Україні.

Соціальна робота – специфічне суспільне явище. Загальноприйнятим є визначення соціальної роботи як професійної діяльності у соціальній сфері, спрямованої на сприяння людям, соціальним групам у вирішенні соціальних проблем, насамперед щодо подолання особистісних та соціальних труднощів за допомогою підтримки, захисту, обслуговування, корекції та реабілітації [6, с. 7].

Сімейна медіація – це гнучкий механізм вирішення різноманітних сімейних конфліктів, який можна адаптувати під унікальну ситуацію кожної сім'ї.

Сімейна медіація як соціальна послуга є ефективним інструментом для вирішення конфліктів між членами сім'ї. Вона є добровільною та конфіденційною

процедурою, під час якої сторони, що мають конфлікт, зустрічаються з медіатором з метою вирішення своїх проблем [1].

Медіація – це специфічний процес налагодження та врегулювання спілкування. Адже завдяки третій стороні, яка є повністю нейтральна, можна адекватно визначити сутність ситуації, її справжні, а не приховані причини, розібратись у тому, як найкраще вийти із конфлікту. Це досить цікава схема вирішення як буденних, так і професійних конфліктів.

Медіація має свою структуру та принципи. До основних переваг медіації відносять:

- Конфіденційність (інформація в жодному разі не розголошується, це стосується і медіатора).

- Добровільність (всі учасники з власної волі беруть участь у процесі медіації і на будь-якому етапі можуть прийняти рішення про вихід з процесу. Таке право має і сам медіатор) [3].

Медіація в Україні існує вже понад 25 років і привертає дедалі більше уваги юридичної спільноти як ефективний спосіб вирішення конфліктів. Особливо доцільним вважається її застосування у сімейних спорах, оскільки медіаційна процедура дозволяє врахувати високу емоційність сімейних непорозумінь, враховує людський фактор в конфлікті та приділяє багато уваги взаєминам [4].

Сімейні конфлікти є одним з найпоширеніших видів конфліктів, що мають низку особливостей:

- особливий предмет – міжособистісні стосунки, правові та моральні обов'язки, зумовлені реалізацією функцій сім'ї: репродуктивної, виховної, господарсько-економічної, рекреаційної, комунікативної та регулятивної;

- сильні душевні переживання та страждання їх учасників. Емоційний накал заважає людям зосередитися і прийняти обдумане рішення щодо перспектив подальшого життя;

- швидкість протікання кожного з етапів конфлікту;

- багатосторонність через залучення до конфлікту, крім основних його учасників, інших членів сім'ї;

- своєрідні форми протиборства (докори, образи, сварка, сімейний скандал, порушення спілкування тощо);

- різноманітні способи завершення (примирення, досягнення згоди, налагодження відносин на основі взаємних поступок, розлучення) [5].

Крім того, слід сказати, що однією з особливостей сімейного конфлікту при розлученні подружжя є його вплив на дитячі інтереси. Розлучення батьків - одна з найважчих подій, обставини, які можуть залишити глибокий слід у дитячій душі, і негативно вплинути на її майбутнє. Довгострокових наслідків розлучення для дітей не уникнути. Важливо правильно підготувати дітей до змін в її життя. Пояснити, що батьки все ще люблять її і любитимуть завжди. Будуть поруч, навіть якщо вони більше не живуть разом. Це можуть зробити професійні сімейні медіатори, що володіють спеціалізацією для проведення прямого консультування дітей.

Основна мета сімейної медіації полягає у підвищенні комунікації та зменшенні конфліктів між сторонами. Медіатор стимулює сторони до взаємодії та співпраці, допомагає зняти емоційне напруження, заспокоїти ситуацію та надати сторонам можливість висловити свої думки та почуття.

Сімейна медіація застосовується як досудовий або позасудовий способи вирішення сімейного спору, а також в процесі судового розгляду справи і на етапі виконання рішення суду. Вона може зменшити витрати на розгляд конфлікту в суді. Це може бути особливо важливо для родин з обмеженими фінансовими можливостями, адже в судовому процесі витрати на адвокатів та інші витрати можуть бути значними [5].

Судові рішення вирішують юридичну ситуацію, але не завжди припиняють особистісний конфлікт. У таких випадках в медіації основна увага концентрується на виробленні взаємно прийнятних способів виконання рішення суду без подальшої ескалації напруженості в особистих відносинах. Прийняті рішення в медіації повинні враховувати особливі потреби кожної сім'ї. Сімейна медіація дозволяє розглянути правові питання в ширшій перспективі щоденного життя учасників конфлікту

Введення альтернативного методу вирішення конфліктів у сімейних правовідносинах на законодавчому рівні допоможе досягнути всебічного та ефективного вирішення конфліктів, збереження дружніх стосунків і домовленостей, які сторони виконуватимуть добровільно. Однак, відсутність детальної регламентації медіації на законодавчому рівні та скептичне ставлення до такого методу вирішення конфлікту з боку юристів-практиків та конфліктуючих сторін становлять серйозну проблему. Суспільство неознане з можливостями медіаційної процедури [4].

Фахівці із сімейної медіації надають інформаційні та довідкові послуги для сімей і безкоштовні посередницькі послуги для пар, які розлучаються. Участь у сімейній медіації перед початком судового розгляду стала обов'язковою для більшості батьків, які розлучаються, і вони зобов'язані докласти «щирих зусиль» для вирішення своїх проблем. Клієнти, які постраждали від насильства в сім'ї, потенційно звільняються від послуг із вирішення сімейних конфліктів, а спеціалісти зобов'язані перевіряти наявність конфлікту, примусу та насильницької поведінки та направляти тих клієнтів, яких вважають невідповідними, безпосередньо до суду.

Високий рівень здібностей сімейного медіатора в роботі з емоційними станами інших людей, безумовно, сприяє просуванню у вирішенні конфлікту. Медіатор допомагає опонентам виявити, усвідомити і переробити почуття і емоції, що стосуються конфліктної ситуації. Чуйність, відчуття високого професіоналізму сімейного медіатора викликають довіру до нього у конфліктуючих сторін. Це призводить до зниження спроб перекладати відповідальність і прийняття рішення на медіатора. Система підготовки сімейного медіатора поряд з проходженням повного курсу сімейної медіації та регулярного підвищення кваліфікації медіатора в якості обов'язкових елементів включає в себе також проходження певної кількості годин інтерв'язії і суперв'язії [2].

Поширення медіації має всі перспективи популяризації в Україні. Адже саме перебування в суді для багатьох людей є екстраординарною, стресовою та дуже неприємною ситуацією, яку вони намагаються якнайшвидше вирішити. До того ж, серед населення широко поширена точка зору, що судитися з близькими людьми та родичами соромно і навіть аморально, тому сторони нерідко готові на взаємні поступки для якнайшвидшого врегулювання спору.

Отже, можна зробити висновок, що сімейна медіація є ефективним засобом

вирішення конфліктів в родині та сприяє побудові позитивних відносин між її членами. Важливо підтримувати та розвивати цю послугу в Україні, оскільки вона має значний вплив на соціальний розвиток суспільства та сприяє збереженню сімейних цінностей. Необхідно забезпечувати належний рівень кваліфікації медіаторів та розширювати доступність сімейної медіації для всіх верств населення. Це допоможе зміцнити родинні зв'язки та підвищити якість життя сімей в Україні.

Список використаної літератури

1. Адамантис Е. Медіація в Україні: «за» и «проти». Юрист&Закон, №42. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA002546.html
2. Головченко А. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів. URL: <http://rtpp.com.ua> (<http://rtpp.com.ua/>)
3. Овод Ю. Інноваційні технології у соціальній роботі. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки, 2016, №3, 175-184 с.
4. Парнета О., Федик С. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. Актуальні проблеми правознавства, 2021. №1(25), 100-106 с.
5. Медіація у професійній діяльності юриста/ за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. URL: <file:///D:/Disk%20C2021/Downloads/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
6. Семигіна Т.В., Мигович І.І. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Академвидав, 2005, 300 с.

Смалько Н. В., ст. гр. СЗз-41,
Науковий керівник: Сільвестрова О. Ю., к. філос. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Перспективи розвитку системи соціального забезпечення України у післявоєнний період

Одним із пріоритетів післявоєнної відбудови України є подальша підтримка населення у системах соціального захисту, охорони здоров'я (доступні якісні медичні послуги) та освіти (сучасна освітня система та конкурентні освітні програми) на основі бюджетного фінансування. Потребує реформування житлова політика, оскільки через руйнування житлового фонду сотні тисяч українців лишилися без даху над головою. Тому покращення житлових умов повинно відбуватися і через програми доступного житла, що вимагатиме й розвиненої інфраструктури населених пунктів. Потребує уваги й формування екологічно безпечного середовища проживання та безпечного соціального середовища.

Швидке відновлення усіх сфер – економічної, енергетичної, медичної, освітньої, культурної тощо – має здійснюватися разом із постійною підтримкою надання основних послуг. Тому планувати усі заходи з відновлення слід починати ще до закінчення війни.

Для того, щоб нова якість життя стала можливою, необхідно багато чого змінити. Зокрема, у системі охорони здоров'я акцент має бути зроблено на розвинені мережі реабілітаційних центрів та послуг. (Вплив війни на психологічне та фізичне здоров'я українців відчуватиметься впродовж десятиліть).

Головним завданням системи соціального захисту є не тільки подолання складних життєвих обставин, а й їх своєчасне виявлення і запобігання їх виникненню. Саме тут найбільш чітко виявляється роль соціальної держави, в першу чергу, її юридичних та правових механізмів забезпечення соціальних гарантій, надання соціальної допомоги та соціальних послуг. Відбудова України у післявоєнний час повинна орієнтуватися на інтегровану (комплексну) стратегію соціального захисту, враховувати особливості, пов'язані зі спеціальним правовим статусом окремих бенефіціарів (зокрема, ветеранів, чорнобильців, внутрішньо переміщених осіб тощо).

Ще у 2021 р. у межах ініціативи першої леді Олени Зеленської «Без бар'єрів» та на виконання Указу Президента України була прийнята Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору, метою якої є «створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики» [2]. Під безбар'єрністю розуміється формування такого підходу, за якого кожна людина отримує вільний доступ до усіх сфер життя: освіти та виховання, працевлаштування та професійного розвитку, вільного переміщення країною тощо. При цьому розуміння безбар'єрності розширене до безперешкодної реалізації громадянами своїх прав, отримання доступу до публічних послуг, та включає повноцінну участь у культурному, політичному та суспільному житті.

4-5 липня 2022 р. на конференції в Лугано український уряд представив Національний план відновлення. У ньому відображено не лише основні напрями відновлення економіки, зруйнованої під час війни, а й цільові програми, спрямовані на відновлення у всіх сферах суспільного життя. До пріоритетних напрямів соціальної політики України віднесено: «підвищення рівня пенсійного забезпечення, цифрова трансформація соціальної сфери, соціальна підтримка малозабезпечених та осіб, які потрапили у складні життєві обставини, безбар'єрна інтеграція всіх членів суспільства, зокрема осіб з інвалідністю, інших маломобільних груп у соціально-економічне життя громад» [3, с.4-5].

План відновлення України виходить із того, що досягнення в одній сфері суспільного життя не повинні ускладнювати чи перешкоджати розвитку іншої та не знижувати рівень добробуту громадян. Соціальна політика має спрямовуватися на покращення якості життя, підвищувати рівень соціальної захищеності громадян, протистояти соціальним ризикам та загрозам, сприяти скороченню бідності, усувати дискримінацію, посилювати соціальну єдність та відповідати фінансовим можливостям держави [3, с.4-5].

У сучасних умовах великого значення набуває реальна, а не декларована солідарність суспільства. Відповідно, громади, соціальні групи, родини повинні бути готовими швидко реагувати на соціальні виклики, зумовлені війною [1, с.25].

Необхідно переглянути складові діючої соціальної системи для забезпечення

людині соціального добробуту та повноцінного життя. Слід встановити чіткі, прозорі і об'єктивні критерії отримання права на соціальні послуги та соціальні виплати.

Програми соціального захисту повинні бути спрямовані на підтримку сьогоденних і майбутніх пенсіонерів, для того, щоб вони залишалися соціально активними членами суспільства, що вимагає зміни системи пенсійного забезпечення, яка переважно базується на солідарному принципі. Необхідним кроком реформи є запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення. У свою чергу, це стимулюватиме легальне працевлаштування.

Одним із інструментів втілення в життя комплексної програми соціального захисту має стати цифрова «Єдина інформаційна система соціальної сфери» (ЄІССС), впроваджена Мінсоцполітики з 1 жовтня 2022 року. Її завданням є забезпечення доступності, прозорості та спрощення отримання соціальних послуг та виплат бенефіціарам (особам та сім'ям у складних життєвих обставинах, особам з інвалідністю, ВПО, військовослужбовцям, ветеранам, пенсіонерам) незалежно від місця реєстрації на всій території України.

Необхідне й встановлення чітких, прозорих і об'єктивних критеріїв отримання права на соціальні послуги та соціальні виплати. Соціальна підтримка населення не повинна зводитися лише до грошових виплат, а спонукати людей самостійно отримувати дохід для власного забезпечення та забезпечення сім'ї. Загальним принципом соціальної підтримки має стати відповідальність не лише держави, але й людини за власний добробут [3, с. 4-5].

Список використаних джерел

1. Жук О., Сільвестрова О., Гапончук О. Пovoєнні соціальні виклики в українському суспільстві на сучасному етапі. *Ввічливість. Humanitas*. 2022, № 4. С. 22-29

2. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/bezbaryernist/nacziionalna-strategiya-zi-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini/nacstrategy_bb/rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayiny-vid-14-kvitnya-2021-r-%e2%84%96-366-r-pro-shvalennya-nacziionalnoyi-strategiyi-iz-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do/ (дата звернення 31.03.2023)

3. Проект Плану відновлення України. *Матеріали робочої групи «Соціальний захист»*. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Липень 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/social-protection.pdf>

Соціальна допомога як невід'ємна частина розвитку суспільства

Достеменно невідомо коли саме зародилась соціальна допомога, адже її паростки процвітають ще з часів найдавніших цивілізацій. Людям властиві такі риси, як: взаємопоміч, емпатія, чуйність, милосердя, уважність та інтерес до інших членів суспільства. Можливо, ці характеристики закладені природою, бо поодиночі людина не змогла б вижити у довкіллі, де панують тисячі видів хижих тварин та комах. Сила людського виду у згуртованості, мужності та здатності до самопожертви задля близьких. Завдяки цим рисам людина досягла сучасного рівня розвитку – і продовжує розвивати свій потенціал.

Метою соціальної допомоги є вирішення проблем сімей та конкретних осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, покращення їх добробуту, якості життя на засадах принципу соціальної справедливості, колективної відповідальності та поваги з обов'язковим дотриманням прав людини. Для цього залучені окремі фізичні особи, групи і суспільні структури.

Завдання – підвищення економічного та соціального рівня життя серед громадян через вивчення наявних соціальних проблем, практичного досвіду, здійснення аналізу, формування нових методів подолання проблем. Варто зазначити, що Україна – соціальна держава, яка передусім турбується про те, щоб кожен індивід зміг реалізувати свій потенціал, попри складні життєві обставини. Громадянин, що подолав ці труднощі – працюватиме, самовдосконалюватиметься і покращуватиме економіку країни.

Якщо ж в певний момент не втрутитися і не допомогти, то людина втратить себе, втратить жагу до життя та поступово спричинятиме стагнацію економіки країни. Зростання негативних тенденцій серед суспільства має надзвичайно потужний вплив на країну в цілому. Тож ця проблема є актуальною. Щоб цього не допустити, здійснюється аналіз наданих послуг для кожної вразливої категорії осіб.

Сучасний світ не можливо уявити без професійної соціальної допомоги для незахищених слабких верств населення, таких як: особи з інвалідністю та особи, які доглядають за ними; соціальні допомоги постраждалим від війни, діти-сироти, індивіди, що опинилися без годувальника, безробітні тощо.

Вторгнення росії на нашу Батьківщину змусило мільйони людей покинути свої домівки. Держава щомісячно виплачує допомогу внутрішньо переміщеним особам, яка становить 3000 гривень на кожну дитину. Багатодітна сім'я отримує 5000 гривень. Дорослий, згідно з інформацією порталу «Дія», зможе отримати 2000 гривень, або ж 3000 за умови, якщо людина має інвалідність[1].

Мінреінтеграції України створено гарячу лінію, де внутрішньо переміщені особи щоденно можуть отримати безоплатну психологічну допомогу[2].

Грошова допомога по втраті годувальника становить 50% пенсії за віком померлого годувальника на одного непрацездатного члена сім'ї, на двох і більше 100%, які розподіляються між ними рівними частинами [3].

Дітям, які стали сиротами, призначається виплата, яка дорівнює розміру пенсії за віком обох батьків.

Безробітні згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» можуть отримати мінімальну виплату в розмірі 1000 гривень, а саме ті, хто має страховий стаж менше семи місяців. Максимальний розмір виплат поточного календарного року становить 6700 гривень. Тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати дев'яносто календарних днів. Матеріальна допомога по безробіттю виплачується з першого дня, коли особа отримала статус безробітного[4].

Особи з інвалідністю отримують виплати залежно від групи та умов, за яких вони отримали інвалідність. Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Незалежно від того чи людина працевлаштована, працює чи в майбутньому збирається працевлаштуватись пенсія призначається. Розмір пенсії залежить від групи. Так особа, яка має I групу отримує 100% пенсії за віком, другу – 90%, інвалідам третьої групи – 50% [5].

Отже, бачимо, що соціальна допомога спрямована на осіб, які за певних обставин потрапили в скрутне становище та стали найменш захищеними категоріями населення. Вона здійснюється в матеріальній, натуральній, а також у формі надання соціального обслуговування.

Соціальна допомога зорієнтована на глобальну мету – розвиток гуманного ставлення одного індивіда до іншого, взаємозв'язків між окремими людьми та групами людей, які в сукупності створюють суспільство. Це дієвий інструмент, що виховує здатність особистості до самопомоги та самовіддачі задля підвищення загального рівня життя.

Слід зазначити, що сфера діяльності соціальної роботи значно ширша, адже окрім нагальних питань та проблем, які вирішуються в реальному часі, соціальні працівники намагаються спрогнозувати розвиток соціальних тенденцій в майбутньому та зробити все можливе, щоб уникнути негативних наслідків.

Рівень розвитку держави напряму пов'язаний з якістю наданих соціальних послуг. Країни, які мають стабільну економіку, безумовно, можуть вирішити соціальні проблеми без суттєвих прогалин в бюджеті. Але попри всі труднощі, держави, що знаходяться на стадії розвитку також можуть покращити захист свого народу шляхом проведення реформ та пошуку нових ефективних рішень. Та не варто нехтувати суспільними проблемами, адже тоді люди стануть байдужими до себе та оточення, і стануть серйозною загрозою як для самих себе так і для світового співтовариства.

Адже рушійна сила розвитку будь-якого суспільства – людина, її потенціал, бажання, ідеї, мрії та прагнення. Кожен з нас розвиваючись підіймає соціум, громаду, всю державу на новий щабель процвітання. Єдність наших зусиль однозначно допоможе досягнути бажаного результату.

Список використаних джерел

1. Unian. Виплати ВПО [Електронний ресурс] / unian – Режим доступу до ресурсу: URL: <https://www.unian.ua/society/skilki-v-ukrajini-vpo-i-hto-maye-pravo-na-viplati-vidpovid-minreintegraciji-12128574.html>

2. Урядовий портал. Психологічна допомога. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/de-vnutrishnim-pereselentsiam-otrymaty-bezkoshtovnu-psykholohichnu-dopomohu-skhidni-ta-pivnichni-rehiony/>

3. Урядовий портал. Безоплатна правова допомога. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%96%D1%8F%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%B2%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0>

4. За матеріалами – Київського міського центру зайнятості. Допомога по безробіттю у 2023 році: розмір та тривалість виплат. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10058-dopomoga-po-bezrobittu-u-2023-roci-rozmir-ta-tryvalist-vyplat.html>.

5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

Шевчук А. ст. гр. СЗ-41
Науковий керівник: Майборода О. Л., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Розвиток волонтерства в Україні

Становлення волонтерства в Україні сягає глибини століть і є невід'ємною частиною національної культури та традицій. Саме його існування в країні є свідченням рівня розвитку громадськості як сфери суспільних відносин. Нині волонтерський рух в Україні посідає важливе місце в житті суспільства. Активні учасники волонтерського руху беруться за найскладніші завдання суспільно-політичного характеру. Це є свідченням високого рівня організації активістів, які стали сильними та могутніми під впливом сучасних викликів. Кожен історичний етап становлення та функціонування українського волонтерського руху демонстрував ефективність свідомого волонтерства та якість життя громадян. Вирішуючи різноманітні соціальні проблеми суспільства, добровільна служба переростала в безкорисливу турботу про людей, які з різних причин не могли себе утримувати. І саме з цих причин волонтери допомагали їм як на матеріальному так і на духовному рівні.

Вже до початку ХХ ст. в Україні склалася чітка розгалужена мережа громадських об'єднань, організацій, асоціацій, закладів та установ. Кожен громадянин намагався долучитись до справи збереження суспільного життя. З цією метою проводилися громадські медичні читання, організовувалися різноманітні заходи по збору одягу, продуктів харчування та інших повсякденних потреб. Надзвичайно важливим в даному аспекті було відкриття безкоштовних шкіл, лікарень, притулків та хоспісів.

Непросте життя українського суспільства завжди підтримувалося силами небайдужих громадян. Саме вони брали на себе функції допомоги та підтримки. Ці функції спочатку здійснювалися через діяльність церков і монастирів, а згодом були

передані відповідним державним установам. До появи цього руху громадськість визнавала необхідність задоволення різноманітних потреб певних груп людей.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що добротворча діяльність релігійного духовенства, громадських і державних організацій створило теоретичні та практичні цінності для виникнення та функціонування волонтерства.

Наступним періодом розвитку волонтерства в Україні став період діяльності Червоного Хреста. У статті відомого вітчизняного дослідника Алексеєнка йдеться, зокрема, про таке: «Це діяльність, пов'язана з наданням допомоги та підтримки нужденним – це переважно черниці милосердя, які допомагали бідним, слабким і хворі» [1, с. 33]. Тоді ж у визначений історичний час почали діяти низка притулків і госпіталів. Так, загалом було відкрито понад 100 агенцій допомоги «Червоного Хреста».

Значний внесок у зародження волонтерства в Україні зробили видатні українські лікарі. Так, хірурги Петро Андрійович Загорський та Микола Іванович Пирогов більшу частину свого життя присвятили допомозі пораненим і полоненим та соціальному захисту населення. Зокрема, за їх безпосередньої допомоги було створено багато амбулаторій та притулків для бездомних.

Крім того, великий вплив на становлення волонтерства в кожний з історичних періодів мав процес консолідації та націотворення в Україні, розвиток національних ЗМІ, волонтерська діяльність відомих людей. Відразу після проголошення незалежності України розпочався процес змін у всіх сферах суспільного життя. Нестабільність політичного, економічного та соціального ладу призвела до появи нових соціальних інститутів, одним із яких став волонтерський рух. Зокрема, у дослідженні українського вченого Козачука зазначено: «Волонтерський рух в Україні, як суспільне явище, зародився після проголошення незалежності України і відтоді набув форми чотирьох видів підтримки: громади, родини, громадські об'єднання та державні установи» [3, с. 93].

Першою волонтерською службою був «Телефон довіри», пізніше – Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» та волонтерський центр «Добра воля» тощо. Створення цих центрів можна утотожнювати з практикою волонтерства в незалежній Україні. Історично найбільшою групою волонтерів є студентська молодь. Саме їхня діяльність посилила активні кампанії допомоги всім верствам населення, привернула увагу держави та небайдужих громадських діячів до важливих проблем суспільства. У статті видатного українського вченого Ляха зазначається, що: «Студентські волонтерські загони працюють практично в кожному вищому навчальному закладі, сім'ї, центрах соціальних служб для дітей та молоді, численних громадських організаціях, які здійснюють переважно соціально-педагогічну діяльність з профілактики, освіти, реабілітації та соціально-сімейної орієнтації». У 2001 р. за ініціативи ресурсного центру громадської організації «Гурт» та Головного управління внутрішньої політики м. Києва було розроблено «Положення про проведення всеукраїнського конкурсу «Волонтер року»». Проведення конкурсу дало можливість розширити уявлення про сучасний стан та перспективи розвитку волонтерства в Україні. 22 березня 2001 року Президент України Л. Кучма підписав Указ про Міжнародний рік волонтера в Україні. Натомість 13 грудня 2007 р. його наступник Президент України В. Ющенко підписав Указ про встановлення Дня благодійництва, який щорічно відзначається 5

грудня [2].

Офіційне визнання волонтерської діяльності є важливим етапом у регулюванні відносин між державою та суспільством, а також визначає її подальший розвиток. Кінець 2013 – початок 2014 року став важливим етапом для розгортання волонтерської діяльності, яка триває і досі. Мова йде про історичний період Революції Гідності та війни на сході України. Тому в науковому дослідженні Панкова, Касперовича та Іщенко розглянуто основні причини поширення добровольчого руху в країні на той час, серед яких: «Незбалансована взаємодія органів державної влади, нездатність реагувати на своєчасно реагувати на військово-конфліктні ситуації, не виконували своїх зобов'язань із забезпечення соціальної та особистої безпеки, що призвело до серйозного дефіциту ефективних управлінських рішень та неефективності системи забезпечення безпеки Збройних Сил України» [4, с. 28].

Багато волонтерських організацій, які виникли під час Революції Гідності, допомагали протестувальникам на Майдані. Згодом було надано всебічну допомогу Збройним Силам України, Національній гвардії України та вимушеним переселенцям з АР Крим та Схід України. Добровольці відіграли величезну роль у забезпеченні боєздатності військової структури у процесі боротьби зі збройною агресією на національній території. Саме на початку бойових дій у Донецькій та Луганській областях був зроблений найбільший внесок у забезпечення обороноздатності країни, коли українським бійцям не вистачало елементарних систем захисту, обмундирування тощо.

Під час Євромайдану багато зголосилися допомогти ближньому. Саме за таких умов було створено низку волонтерських організацій, зокрема: «Євромайдан-SOS», «Самооборона Майдану», «Автомайдан» тощо. Потім ці групи почали надавати весь військовий персонал, необхідний для боротьби на Сході України. Наукова стаття Тохтарова підтверджує, що: «Волонтери роблять те, що можуть — від купівлі військової амуніції до ремонту танків і літаків. Добровольчий рух на підтримку української армії був стихійно породжений окремими волонтерами, які об'єднувалися в групи. З часом з'явилися лідери, які об'єднали ці роз'єднані самоорганізовані групи та почали працювати під централізованим керівництвом, збільшуючи таким чином свій вплив на державний апарат та ефективність їхньої допомоги».

Варто зазначити, що у 2014 році завдяки співпраці волонтерів з Міністерством оборони України був створений комітет волонтерів із забезпечення Збройних Сил України всім необхідним. Також діє громадська організація «Добровольча народна армія», метою якої є надання допомоги українським військовим та цивільному населенню в зоні військового протистояння в Україні. У статті відомих учених, кандидатів історичних наук Череватюка та Безпальчі йдеться про наступне: «У 2014 році... зростання активності волонтерського руху пояснювалося двома основними факторами: внутрішньополітичною кризою, яка призвела до дисбалансу в адміністративній системі держави відсутність якісних управлінських рішень, відсутність доступу до ресурсів та зовнішня агресія поглиблюють дисбаланс між здатністю держави ефективно функціонувати та захищати основні потреби громадян» [5, с. 48].

Революційні події в Україні сміливо можна назвати переворотом у розвитку та

становленні сучасного волонтерства. Це свідчить про солідарність громадянського суспільства та політичну спроможність творити зміни в країні, адже волонтери – це насамперед сильна та креативна громадська спільнота. В Україні діють численні волонтерські організації, здатні знайти вкрай необхідні кадри та вирішити найскладніші соціальні проблеми. Серед цих організацій можна виділити «Волонтери», «100 Волонтерів», «Армія SOS», «Крила Фенікса», «Повернись Живим», «Підтримай Українську Армію» та багато інших.

Окрім громадських організацій, за останні роки для підтримки військових було створено понад 50 добровольчих батальйонів. Вони входять до структури Збройних Сил України та беруть участь у вирішенні військових конфліктів на нашій території.

На цей момент можна охарактеризувати деякі особливості волонтерства в Україні:

- висока ініціативність волонтерських структур;
- становлення волонтерських структур як організацій громадянського суспільства, які професійно задовольняють суспільні потреби;
- багато волонтерів приходять не зі структур громадянського суспільства, а з різних сфер професійної діяльності, особливо ІТ-технології, підприємництво тощо;
- через неефективність державних інституцій чи обмеженість державних ресурсів поява волонтерських ініціатив має певний «вимушений характер».
- водночас волонтери та волонтерські організації стикаються з основними проблемами, які можна розділити на такі напрямки:
 - діяльність псевдоволонтерів та зловживання волонтерами випадки відсутності належної координації між волонтерів;
 - відсутність ефективного контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами;
 - погана комунікація між волонтерами та суспільством;
 - знижена мотивація волонтерів та емоційне вигорання;
 - безпека волонтерів;
 - занепокоєння щодо недостатнього законодавчого регулювання;
 - консерватизм у державних структурах.

Слід зазначити, що сьогодні українська держава бере активну участь у подальшому розвитку волонтерської діяльності, що особливо відображається у різноманітних соціальних проектах. Для підготовки волонтерів створюються спеціальні навчальні курси, завдяки яким соціально активні громадяни на професійному рівні можуть отримати певні знання щодо сучасних інноваційних технологій для успішного вирішення соціальних проблем. У певному сенсі це перехід від благодійності до професії через підвищення соціальної грамотності.

Таким чином, виборча активність в Україні є основною складовою активності громадянського суспільства, яка проявляється в політичній, економічній, екологічній та соціокультурній сферах країни. Волонтерство сприяє самоорганізації українського суспільства, а практичне сучасне волонтерство вважається процесом об'єднання людей, які прагнуть зробити власний внесок у забезпечення матеріального та духовного добробуту народу та країни.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т. Благодійність як засіб формування соціально значущих якостей особистості: теоретико-методологічні аспекти. Вісник Академії педагогічних наук. Освіта і психологія. 2021, С.31–37.
2. Данилова, А. І. Благодійність для школярів : методичні поради / Т. Ф. Алексеєнко, А. П. Конончук, Т. Ю. Куниця / підр. Загальне редагування. Т. Ф. Алексеєнко. Ніжин: Вид-во ПП Лисенко М.М., 2018 104 с.
3. Матвеєв С., Когут І., Гончаренко Є. Соціальні аспекти волонтерського руху: минуле та сьогодення. Вісник Запорізького державного університету. 2018, С. 161–165.
4. Панкова О., Касперович О., Іщенко О. Розвиток волонтерства в Україні як прояву активізації соціального ресурсу громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. Українське товариство. 2017 (57), С. 25–40.
5. Череватюк В., Безпальча О. Громадянське суспільство в Україні: етапи становлення та нові громадські ініціативи. Юридичні повідомлення, Київ: 2015. 255с.

Ринок праці, зайнятість та соціальне партнерство

Дмитрук І. В., ст. групи ОПНмз-11
Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Перехід на дистанційне навчання в умовах війни

В умовах сьогодення учасники освітнього процесу зіткнулися з новими викликами. Реагуючи на ситуацію, що склалася, приймаються узгоджені рішення щодо продовження навчання в школах та університетах, незважаючи на війну, у тій чи іншій формі.

Роль освіти у сучасному глобальному вимірі важко переоцінити. Якісна освіта є продуктивним фактором і умовою розвитку будь-якого суспільства, тому вона має набути статусу національної стратегії. Завдяки освітній складовій в індексах людського розвитку та глобальній конкурентоспроможності, за цими показниками Україна посідає середні позиції серед країн світу (88 місце серед 189 країн 2019 р.) [1]. На думку вітчизняних учених, необхідність змін у системі вищої освіти усвідомлена давно, оскільки стало зрозуміло, що традиційні методи навчання є застарілі і не відповідають новим економічним, соціальним реаліям. Кардинальні зміни в українському соціумі потребують підвищення творчого потенціалу й конкурентоспроможності випускників університетів.

Аналізуючи досліджуване питання, варто зазначити, що більшість дій була спрямована на організацію освітнього процесу дошкільних, загальноосвітніх, професійних навчальних закладів, адже виші мають академічну автономію у прийнятті рішень, щодо організації освітнього процесу, наукових досліджень,

внутрішньої управлінської діяльності тощо [2]. Університет самостійно визначає як організувати навчальний процес, коли в країні війна, які технології використовувати, навчаючи студентів. Такі перетворення легко не відбулися. Викладачі чітко розділилися на тих, хто готовий до нових форм дистанційної взаємодії із студентами і тих, кому важко адаптуватися. Також, сама якість і підготовка викладачів стали помітнішими, адже раніше можна було читати лекції «неякісно», та інформація про це не поширювалася за межі лекційної аудиторії. Тепер складніше приховати невідповідний рівень подачі матеріалу.

Ще однією проблемою стало прагнення педагогів уникнути перездачі, що виражається в схильності ставити вищі бали на іспитах або «автоматом». Адже при дистанційному екзамені студенту легше списати та скористатися іншими аспектами відсутності прямого контролю з боку викладача.

Під час навчання активно використовуються відомі програми ZOOM, Google Meet та ін. Зазначимо, що у зв'язку з онлайн-навчанням виникали різні проблеми/ та проблеми з психофізичними можливостями людини. Викладачі і студенти зіткнулися з проблемою поганого інтернет-зв'язку, періодичною відсутністю електрики, недостатньою мотивацією учасників освітнього процесу [3]. Як зазначають фахівці, робота вишу не повинна ґрунтуватися на особистих матеріальних ресурсах викладачів, а має забезпечуватись вузом як роботодавцем [4]. Крім того, постала необхідність розвитку навичок самоорганізації учнів, студентів до самостійного вивчення значних обсягів навчального матеріалу. Перехід на дистанційне навчання створює потребу в додатковому часі. У контексті дослідження слід відмітити про поєднання онлайн- та офлайн-навчання (дистанційної та очної форм).

У реаліях війни освіта набула нових якостей, як: вдосконалення компетенцій, самовдосконалення викладачів і студентів, а це, на наше переконання, забезпечить перехід до нових умов навчання.

Список використаних джерел

1. Індекс людського розвитку URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases> /(дата звернення: 07.12.2022).
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року No1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 07.12.2022).
3. Опацька С. Вживе гнучкіший: антикризовий план для університетів. URL:<https://life.pravda.com.ua/columns/2020/04/16/240624/>(датазвернення:07.12.2022)
5. Ніколаєв Є. Університет як ресурс. URL: <https://www.skeptic.in.ua/uni-as-resource/>(дата звернення: 07.12.2022)

Онлайн освіта і надзвичайне віддалене навчання

Проаналізуємо онлайн освіту, яка вирізняється гнучкістю й доступністю для багатьох охочих отримати вищу освіту. Онлайн навчання удосконалюється та виходить на новий рівень свого розвитку. Перш за все, виокремимо онлайн освіту від надзвичайного віддаленого навчання. Термін «надзвичайне віддалене навчання» носить тимчасовий характер і застосовується у відповідь на кризові надзвичайні ситуації. Онлайн освіта є послідовним, добре продуманим і заздалегідь спланованим процесом, передбачає відповідну методологію й дизайн дисциплін та освітніх програм [1, с. 344].

Надзвичайне віддалене навчання передбачає, що матеріали до курсу можуть бути як у цифровому, так і в друкованому форматі. В онлайн освіті всі матеріали є доступними в цифровому форматі. Під час надзвичайно віддаленого навчання заняття відбуваються у форматі відеоконференції (синхронний режим). Асинхронні дискусії, як правило, не використовуються. В той час, онлайн освіта передбачає комбінацію синхронних та асинхронних режимів. При надзвичайному віддаленому навчанні використовуються різні платформи та інструменти зв'язку для здійснення навчального процесу, коли в онлайн освіті усі матеріали, завдання, дискусії й листування проходять в межах однієї платформи чи системи. Оскільки надзвичайне віддалене навчання може використовуватись в «аварійному режимі», воно не передбачає, що викладачі проходять спеціальні тренінги. Онлайн освіта, навпаки, передбачає, що проходження викладачами тренінгів і набуття нами необхідних цифрових навичок онлайн викладання. Під час надзвичайного віддаленого навчання технічна, методична й організаційна підтримка навчання часто перекладається на викладача. Проте, під час онлайн навчання усі вищепераховані аспекти забезпечуються університетом [1, с. 345].

На нашу думку, війна в Україні унеможливило використання надзвичайного віддаленого навчання, оскільки воно може застосовуватись лише тимчасово. Тому університети розглядають змішану форму навчання, перехід до онлайн освіти з її закономірностями, методиками, методологією і практиками.

Війна внесла свої корективи у життя студентів, змусивши деякого з них покинути територію України. Завдяки онлайн навчанню здобувачі можуть продовжити вчитись у рідному виші з будь-якої країни. Дистанційне навчання залишається чи не єдиним способом отримати вищу освіту.

Підсумовуючи, можна відмітити, що онлайн освіта у сьогоденних умовах зручним та дієвим способом отримати нові знання. Маючи чіткі цілі й мотивацію, студенти продовжують здобувати нові знання, опанувати нову спеціальність.

Список використаних джерел

1. Стукало Н. Надзвичайне віддалене навчання і онлайн освіта. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти / за заг. ред. С. Квіта та

Клімов Д. В., студент групи СЗм-11
Науковий керівник: Жук О. М., к.і.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Специфіка діяльності служби зайнятості в системі соціального захисту

Державна служба зайнятості не може стояти осторонь тих динамічних змін, які відбуваються в системі державного управління українського суспільства, а також у сфері забезпечення продуктивної зайнятості населення. На сьогодні надзвичайно актуальними залишаються питання пов'язані з визначенням пріоритетних напрямків регулювання ринку праці та зайнятості населення на державному та регіональному рівнях. В умовах сучасного ринку праці поєднання робочої сили та робочих місць повинно бути взаємовигідним та доцільним. Ринок праці являє собою систему, в якій органічно взаємодіють ринок робочої сили та ринок робочих місць. Політика держави на ринку праці здійснюється Державною службою зайнятості.

Розроблені та прийняті відповідні порядки для збереження гарантій, збільшення обсягів результативних послуг, як для шукачів роботи так і для роботодавців, першочерговим завданням стає підвищення ефективності інформаційного обслуговування роботодавців, спрямоване на стабілізацію ринку праці, посилення взаємодії з роботодавцями, відновлення відносин, як із союзниками та партнерами, формування інформаційного простору щодо вирішення проблем зайнятості.

Сучасний ринок праці являє собою один із трьох основних типів ринку в економіці поряд із ринком товарів і ринком капіталу. На цьому ринку зіштовхуються інтереси працездатних людей і роботодавців. Сьогодні вітчизняний ринок праці переживає деякі кризові явища – це і тіньова зайнятість, і заробітна плата «у конвертах», і виїзд громадян за кордон, і дисбаланс між попитом та пропозицією вакансій і робочої сили тощо.

Проблема зайнятості населення як соціальна проблема виходить на перший план у суспільстві. Оскільки наявність вакансій сама по собі ще не гарантує працевлаштування людини, яка може просто не дізнатися про цю вакансію, або в процесі співбесіди не знайти згоди з роботодавцем, то реалізація функції трудового посередництва щодо осіб, які шукають роботу передбачає здійснення центром зайнятості низки додаткових заходів. Насамперед йдеться про збір і систематизацію інформації про вакансії, формування у шукачів роботи навичок спілкування з роботодавцями, підвищення конкурентоспроможності безробітних на ринку праці, формування у них мотивації до праці і активності у пошуку роботи, сприяння у набутті навичок самоорганізації, системних дій у пошуку роботи.

Служба зайнятості, з однієї сторони, здійснює пошук роботи безробітному, а з іншої, допомагає підібрати працівника для роботодавця. Отже, важливим завданням центру зайнятості є допомога роботодавцям у формуванні персоналу фірм, підприємств і організацій. Природно, будь-яка організація може підібрати

працівників й без участі служби зайнятості, але це потребує певних зусиль, часу і матеріальних витрат з боку роботодавців (на публікацію оголошень, або звернення до приватних посередників). Проте центр зайнятості має такий великий банк даних про шукачів роботи, який відсутній у інших посередників. Крім того, він має значні можливості щодо підбору працівників на замовлення роботодавців на підставі здійснення професійної діагностики, методиками якими приватні посередники не завжди володіють.

Державна служба зайнятості як регулятор процесів на ринку праці та основний постачальник послуг населенню і роботодавцям у сфері сприяння зайнятості постійно вдосконалює механізм, форми та методи своєї діяльності.

Роботодавці завжди є і соціальними партнерами, і клієнтами державної служби зайнятості. Оскільки ситуація на ринку праці завжди динамічно змінюється, центри зайнятості мають пристосовувати свої послуги і технології їх надання саме для задоволення актуальних у даний час потреб роботодавців.

Мета державної політики у сфері зайнятості населення визначена у Законі України «Про зайнятість населення» (Розділ 2 Стаття 2), і передбачає, зокрема також «забезпечення соціального захисту осіб у разі настання безробіття» [1]. Закон закріплює також основні напрями державної політики у сфері зайнятості населення (Розділ 2 Стаття 3 [1]).

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [2]

Суб'єктам ринку праці надаються послуги кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, консультантами по роботі з роботодавцями.

Види соціальних послуг, що «надаються державною службою зайнятості відповідно до законодавства:

- професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, на підприємствах, в установах, організаціях;
- профорієнтація;
- індивідуальне планування працевлаштування;
- пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт та інших робіт тимчасового характеру для безробітних;
- надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, зокрема таких, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню;
- сприяння зайнятості зареєстрованих безробітних відповідно;
- надання роботодавцям - суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних, компенсації;
- надання одноразової фінансової допомоги для організації підприємницької діяльності відповідно ;
- надання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян шляхом: перепідготовки за робітничою професією; підготовки за спеціальністю для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра або

магістра, здобутих за іншою спеціальністю; підготовки на наступному рівні освіти (крім третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого) рівня вищої освіти); спеціалізації та підвищення кваліфікації за професіями і спеціальностями ;

- здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб;
- надання допомоги по частковому безробіттю;
- інші програми сприяння зайнятості населення, які запроваджуються окремими рішеннями Кабінету Міністрів України;
- інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням» [3]

На сучасному етапі економічного розвитку в Україні дедалі більше відчувається потреба в професіоналах, які володіють не лише спеціальними знаннями, але й певними якостями, що забезпечують їхню конкурентоспроможність, професійну мобільність, уміння швидко переключатися з одного виду діяльності на інший та поєднувати різні трудові функції, тобто готових до успішної адаптації, швидкозмінних умов діяльності та неперервної освіти.

Підвищення конкурентоспроможності безробітних громадян на ринку праці шляхом надання їм необхідних знань, умінь, компетенції набуває все більшої актуальності, оскільки вимоги роботодавців до кваліфікації і компетенції претендентів на роботу постійно зростають. Саме тому професійне навчання безробітних громадян, що є своєрідним механізмом державного гарантування працевлаштування та кар'єрного зростання, прискорювачем позитивних змін на ринку праці України, визначено пріоритетом в діяльності державної служби зайнятості.

Реалізація державної політики зайнятості можлива тільки завдяки тісному, ефективному та узгодженому партнерству служби зайнятості і роботодавців на ринку праці. Саме вони є постачальниками для центрів зайнятості інформації про наявні вакантні робочі місця або їх перспективну потребу. Оскільки наявність даної інформації безпосередньо впливає на якість надання соціальних послуг населенню, то співпраця з роботодавцями розглядається як передумова ефективної діяльності всієї державної служби зайнятості [4]. Роботодавець є клієнтом служби зайнятості зі своїми специфічними потребами, отже він теж має отримати якісні соціальні послуги. Зміцнення взаємодії з роботодавцями та налагодження тісної співпраці має велике значення тому, що успішність допомоги безробітним у пошуку роботи цілком визначається наявністю в центрі зайнятості якісної інформації про вільні робочі місця. За відсутністю такої інформації ніякі зусилля спеціалістів центру зайнятості не дадуть ефекту. Отже, рівень співпраці центрів зайнятості з роботодавцями визначає якість послуги шукачам роботи у її підборі, а завдання держави полягає у тому, щоб пом'якшити безробіття державним регулюванням ринку праці і забезпечити соціальний захист громадян.

Список використаних джерел:

1. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України 02.03.2000 р. № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>

3. Послуги. Державна служба зайнятості : *офіційний веб-сайт*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/poslugu-1>

4. Маршавін Ю., Ляміна Л., Фокас Л. Методичні рекомендації щодо надання центрами зайнятості соціальних послуг роботодавцям. Київ: ІПК ДСЗУ, 2004. 56 с.

Мартинюк Я. М., к.іст.н., доцент,
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Нормативно-правові засади соціального діалогу в Україні

Незважаючи на суттєві політичні, економічні та соціальні реформи в Україні за останні п'ять років, нинішня законодавча та нормативна база щодо соціального діалогу була востаннє «оновлена» у 2012 році з прийняттям Закону про соціальний діалог 2010 року [1]. Поточну редакцію Закону, із незначними змінами було прийнято 12.05.2022 р.

Нині у законодавчій базі, що регулює окремі аспекти соціального діалогу, співіснують декілька суперечливих положень. Адже окрім Закону про соціальний діалог, цілий ряд законів та нормативно-правових актів містять положення, що стосуються різних сторін взаємин учасників соціально-економічних взаємин: права та обов'язки сторін, участь у соціальному діалозі центральних та місцевих органів виконавчої влади – Закони про центральні органи виконавчої влади; про місцеві державні адміністрації; про профспілки, їх права та гарантії діяльності; про організації роботодавців, їх об'єднання, права та гарантії діяльності [2; 3; 4; 5]; основні принципи, процедури, зміст, склад сторін, рівень укладення колективних договорів і угод, загальна система ведення колективних переговорів усіх рівнів – Закон про колективні договори та угоди [6]; загальна система укладення колективних договорів на рівні підприємства (підприємства, установи, організації) – КЗпП України [7]; колективно-договірне регулювання окремих сфер трудових відносин та господарської діяльності – Закони про оплату праці, про відпустки, про охорону праці; Господарський кодекс України [8; 9; 10; 11]; відповідальність за порушення законодавства про колективні переговори та порядок вирішення розбіжностей – Кодекс про адміністративні правопорушення [12] та Закон про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) [13]; функціонування тристоронніх органів у сфері зайнятості та соціального страхування – Закони про зайнятість населення та загальнообов'язкове державне соціальне страхування [14; 15]; постанови Кабінету Міністрів України (КМУ), що затверджують статuti міністерств, Регламент КМУ, порядок повідомної реєстрації галузевих (міжгалузевих) та територіальних угод, колективних договорів тощо.

Така ситуація створює правову невизначеність для правоохоронних органів, часто вводить в оману суб'єктів відповідного законодавства та призводить до поганого його дотримання. Більше того, багато колізій законів та порушень правової ієрархії залишаються невирішеними. Наприклад, правила внутрішнього розпорядку Об'єднаних представницьких органів профспілок та організацій роботодавців у багатьох положеннях наразі скасовують Закон про соціальний діалог.

Розбіжності або накладення законодавчих положень, що стосуються соціального діалогу, призводять до неузгодженості позицій з важливих питань соціально-економічної політики та посилюють вибірковий підхід влади під час консультацій з одних і тих самих питань, що належать до компетенції різних органів та організацій соціального діалогу.

Наприклад, повноваження соціально-економічних рад, визначені Законом «Про соціальний діалог», неадекватно відображені в інших нормативно-правових актах. Йдеться про такі повноваження: схвалення законопроектів; обов'язки щодо розгляду рекомендацій та пропозицій соціально-економічних рад органами державної влади та місцевого самоврядування; участь представників соціально-економічних рад у засіданнях колегіальних органів центральної та місцевих органів виконавчої влади під час обговорення питань соціально-економічної політики.

Слід відмітити, що чинне законодавство не визначає ні механізмів реалізації/розгляду тристоронніх угод, ні того, як уряд має надавати зворотній зв'язок під час виконання рекомендацій органів соціального діалогу. Одночасно у законодавстві не узгоджено ті особливості соціального діалогу, котрі повинні відображати зміни територіального устрою та повноважень органів місцевого самоврядування, пов'язані з реформою децентралізації влади.

Навіть такий загальний аналіз чинних правових засад соціального діалогу, дає підстави переконатись, що діючі законодавчі положення не забезпечують реального впливу соціальних партнерів на процеси формування соціально-економічної політики в Україні. Для досягнення результатів соціальний діалог потребує політичної підтримки з боку всіх залучених сторін, які в ідеалі висловлюють взаємну довіру та повагу один до одного як рівноправних партнерів і які, що ще важливіше, розглядаються як представницькі та законні суб'єкти, здатні виконувати свої зобов'язання. у сприятливих інституційних та правових рамках.

Список використаних джерел

1. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI. Дата оновлення: 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text> (дата звернення: 08.09.2022).
2. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. Дата оновлення: 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>. (дата звернення: 08.09.2022)
3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. Дата оновлення: 15.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>. (дата звернення: 08.09.2022).
4. Про профспілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>. (дата звернення: 08.09.2022).
5. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права та гарантії діяльності: Закон України від 22 червня 2012 року № 5026-VI. Дата оновлення: 02.11.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text>. (дата звернення: 08.09.2022).

6. Про колективні договори і угоди: Закон України від 1 липня 1993 року № 3356-ХІІ. Дата оновлення: 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>. (дата звернення: 08.09.2022).
7. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).
8. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).
9. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).
10. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).
11. Господарський Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. Дата оновлення: 10.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-Х. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).
13. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).
14. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. Дата оновлення: 17.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).
15. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV. Дата оновлення: 02.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>. (дата звернення: 09.09.2022).

Нінічук К. В., ст. групи ОПНмз-11
Науковий керівник: Полухтович Т.Г., к. пед.н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Актуальність забезпечення якості освітніх програм вищої школи

Розглянемо реалізацію освітнього процесу в умовах карантину та війни в Україні, що суттєво змінили умови й вимоги до всіх учасників освітньої процесу вищої школи. Так, для прикладу, погляди стейкхолдерів щодо оцінки впливу сукупності наявних змін на якість освітньої діяльності суттєво розділились. Одні вважають, що забезпечити належну якість цілком можливо. Інші, навпаки, пропонують обмежити навчальний процес з використанням дистанційних технологій або перенести його на інші терміни. Зазначимо: в питанні забезпечення

якості вищої освіти не має байдужих.

Карантинні обмеження та війна в Україні є великим викликом для усіх учасників освітньої програми. Можна стверджувати, що освітня програма (як соціально-організаційна система) знаходиться в екстремальних умовах функціонування. Це – глобальна ситуація.

Відповідно до нового підходу оцінювання освітньої програми є визначення її потенціалу. Назвемо Основні складові:

- людський потенціал,
- інтелектуальний потенціал,
- потенціал освітнього середовища тощо.

В зазначених критичних умовах діяльності можна виявити не лише наявні, але й приховані її можливості. Умови карантину та війни вимагають реінжинірингу освітньої діяльності. Змінюється специфіка управління освітньою діяльністю. Освітня програма як об'єкт управління стає «віртуальним підприємством» [1, с. 301]. Оперативно налагоджуються багатоканальні комунікації між учасниками освітньої програми і стейкхолдерами. Відбуваються зміни у складі партнерського середовища. З'являються нові партнери, які пропонують нові освітні сервіси. Змінюються підходи до мотивації студентів, зростає потреба в координації дій між ними. У науково-педагогічних працівників розширюється сфера професійної діяльності, виникає необхідність не тільки викладати, але й опанувати нові освітні та комунікаційні технології.

Таким чином, з'явилися унікальні можливості оцінки потенціалу, удосконалення якості освітньої програми на основі використання світового й вітчизняного досвіду, кращих практик підготовки майбутніх фахівців у виші. с
Зазначимо, що суттєво підвищився рівень комунікаційної взаємодії між учасниками освітнього процесу (викладачами і студентами). А головне – продовжується неперервний розвиток компетентностей здобувачів.

Список використаних джерел

1. Алькема В. Якість вищої освіти та карантин: нові можливості. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти / За заг. ред. С. Квіта та О. Єременко. К. : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2021. 364 с.

Прокопчук У. Л., ст. гр. СЗ-41
Науковий керівник: Жук О. М., к. іст. н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Шляхи удосконалення пенсійної реформи в Україні

В умовах сучасного соціально-економічного розвитку однією з основних систем соціального захисту населення є пенсійна система, яка спрямована на запобігання бідності пенсіонерів, задоволення їхніх основних потреб, компенсацію втрачених доходів та збереження звичного рівня людини. Водночас, переглядаючи статус-кво пенсійних систем у різних країнах світу, можна побачити, що теорія та

практика пенсійного забезпечення не є досконалою та потребує подальших досліджень. Це питання має особливе значення для України, де зараз спостерігається серйозна криза пенсійного забезпечення, про що свідчить зростання дефіциту Пенсійного фонду України (ПФУ), який фінансується з державного бюджету.

Україна – країна, яка найшвидше старіє у світі, і як наслідок, стрімко зростає частка пенсіонерів; пенсійні внески одні з найбільших у світі, а пенсійні виплати – одні з найнижчих у Європі. Уряд України ухвалив три важливі нормативно-правові документи, які містять комплекс заходів пенсійної реформи: Закон України «Про пенсійне забезпечення» [1], закони України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування»[2] та «Про недержавні пенсійні фонди»[3].

Відповідно до законодавства України пенсійна система поділяється на три рівні: солідарну систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, накопичувальну систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування та систему недержавного пенсійного забезпечення. Водночас дворівнева пенсійна система ще не впроваджена.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» основними завданнями пенсійної реформи в Україні є: забезпечення громадян у разі старості, інвалідності, втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом; забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи; створення умов для сталого розвитку пенсійного забезпечення на основі державного пенсійного страхування та бюджетного фінансування; адаптації пенсійної системи до ринкових відносин, що розвиваються в Україні; раціоналізації та оптимізації умов і розмірів пенсійного забезпечення; підвищення ефективності пенсійного забезпечення [2].

Завдання в цій сфері можна визначити як загальну адаптацію пенсійної системи до ринкових відносин, головним чином у частині посилення індивідуальної відповідальності за розміри соціального страхування.

Загрозливі тенденції в демографічній ситуації негативно впливають на можливості пенсійної системи України (яка фактично існує на одному рівні – солідарній системі) гарантувати людині в поважному віці належне фінансове забезпечення. Тому надзвичайно важливим є впровадження другого рівня пенсійної системи (накопичувальної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування), що, на думку дослідниць Сидор І., Денисюк Т. «зумовлює необхідність низки заходів: детінізація ринку праці; сприяння забезпеченню зростання довіри населення до державних інституцій; державний захист інвестованих пенсійних коштів за накопичувальною системою від неповернення, активне проведення масово-роз’яснювальної роботи серед громадян стосовно важливості пенсійного накопичення та забезпечення гідної старості та ін.» [4].

Для того, щоб мати ефективну та надійну систему недержавного пенсійного забезпечення, необхідно:

- розширення сфери інвестування пенсійних активів за сприятливих умов фондового ринку та макроекономічної стабільності;
- запровадження схем добровільного пенсійного забезпечення, реалізація яких регулюється окремим законодавчим актом, визначення послуг з адміністрування недержавного пенсійного фонду як послуг з недержавного

пенсійного забезпечення та поширення на них порядку оподаткування, встановленого для аналогічних послуг;

- посилення участі роботодавців у системах недержавного пенсійного забезпечення;

- вживання додаткових заходів щодо захисту коштів учасників накопичувальних пенсійних систем від знецінення.

- забезпечення розроблення та впровадження систем обов'язкового професійного пенсійного забезпечення окремих категорій осіб, які виконують особливо шкідливі та важкі роботи, право на пенсійне забезпечення за сприятливими здоровими та безпечними умовами праці працівників, яким роботодавець не може або не забезпечує безпечні та нешкідливі умови праці;

- сприяння випуску цільових і довгострокових казначейських зобов'язань;

- здійснення заходів із запровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи державного пенсійного забезпечення;

- гармонізація структур, правил і вимог до функціонування обов'язкових і добровільних компонентів накопичувальних пенсійних систем.

Нормативно-правове поле пенсійних систем потребує подальшого розвитку та приведення багатьох чинних законодавчих актів у відповідність до базових законів, що регулюють питання пенсійного забезпечення.

Для забезпечення стабільної роботи пенсійної системи необхідно:

- підвищення платіжної дисципліни щодо сплати страхових внесків до ПФУ;

- забезпечення достатності, обґрунтованості та прийнятності рівня фінансового навантаження фонду оплати праці;

- розширення бази нарахування страхових внесків, у тому числі зменшення неповної зайнятості та безробіття за рахунок легалізації заробітної плати та її підвищення.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можна дійти висновку, що українська державна пенсійна система є єдиною і не може задовольнити інтереси різних груп населення в сучасних умовах. Особливо це помітно в період економічної кризи. У зв'язку з цим запропоновано шляхи вдосконалення системи державного пенсійного забезпечення України, зокрема:

- скасування деяких пенсійних виплат окремим категоріям осіб, особливо депутатам, суддям, багатодітним батькам (останні – кращий за працездатністю період), оскільки їхні діти досягають пенсійного віку повнолітніми);

- граничні розміри пенсій для тих, хто вийшов на пенсію до 2011 року (запровадження граничних розмірів пенсій);

- визначення додаткового доходу для тих, хто претендує на пільгову пенсію;

- перенесення тягаря управління соціального захисту населення з роботодавців на працівникам посилити контроль за використанням коштів ПФУ;

- поступовий перехід від солідарної пенсійної системи до накопичувальної (завдяки солідарній пенсійній системі гарантується лише мінімальна пенсія).

За допомогою цих заходів можна сформувати оптимальну пенсійну систему, яка мінімізує видатки державного бюджету України, забезпечуючи при цьому необхідні доходи пенсіонерів.

Список використаних джерел

1. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 № 1788-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1788-12>
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1057-15>
4. Сидор І., Денисюк Т. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів. Світ фінансів*. 2022. Вип. 1(70). С.22-35. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1492/1500>

Труш І. В., ст. групи ОПНмз-11
Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Освітнє середовище університету

Розглянемо, яким має бути якісне освітнє середовище університету в реаліях сьогодення. Про це можемо дізнатись від студентів, чи задоволені вони від знань, які отримують або ж обраного ними закладу вищої освіти. Погодимося із думкою Лідії Фесенко: «на чинник «задоволення» впливає в університеті абсолютно все: від кольору стін до культури спілкування» [1, с.346]. Коли студент приходить в атмосферний, гармонійний, вільний і мотивуючий простір – це надихає і сприяє розвитку й народженню нових ідей.

Для того щоб студенти були щасливими, необхідні відповідні умови. Насамперед, якісні освітні програми, що відповідають певним критеріям, також заклад збагачувати матеріальну-технічну базу. Не менш важливо, працювати над створенням рівних умов для кожного, формувати толерантне середовище, підтримувати ментальне здоров'я учасників освітнього процесу, долучатися до вирішення місцевих і глобальних проблем. У комплексі всі вищеперераховані фактори формують культуру університету, де панує повага, сприйняття один одного; де студенти почувають себе захищено та вільно. У такий спосіб виш сприятиме не просто хорошим умовам для отримання знань, а й збагачуватиме середовище цінностями і принципами, які впливатимуть на рівень «щастя» студента [1, с.346].

Працюючи над створенням рівних умов для кожного, важливо взяти до уваги і молодих людей з особливими потребами. Їх інтеграція в освітнє середовище допомагає набути фахових знань, отримати професію, реалізуватись, досягти успіху в житті і в подальшій кар'єрі, відчувати себе повносправними членами суспільства [2, с. 63].

У правильно створеному інклюзивному освітньому середовищі такі студенти

можуть вражати своїми здібностями. Багато відомих в історії особистостей мали значимі проблеми зі здоров'ям, але про їхні досягнення відомо світові і це не завадило їм стати «великими». Досить влучними тут є слова Хью Херра: «Я вважаю, що людей з обмеженими можливостями не буває. Обмежені лише можливості технологій!» [3]. Для цього в університеті необхідно забезпечити вільний архітектурний, освітній, комунікаційний простір, в якому студенти з психофізичними вадами можуть безпечно пересуватись, навчатись і спілкуватись.

Період навчання в університеті, тобто студентське життя, це не тільки навчання, пари, заліки чи іспити, але і час для розвитку, самовдосконалення, самореалізації; період натхнення. Тому дуже важливо аби середовище вишу робило студента щасливим, тому що це мотивує, впливає на бажання вчитися, докладати певних зусиль і відповідно на подальші успіхи.

Список використаних джерел

1. Фесенко Л. Про якісне середовище в університеті. Річний звіт національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2020 рік, 2021. С. 346-347.

[URL:https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/02/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-2020.pdf](https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/02/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-2020.pdf) (дата звернення: 02.12.2022р.)

2. Жидких М. Самореалізація дітей з особливими потребами в інклюзивному середовищі. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики: тези доповідей XXI Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 24–25 листопада 2021 р.), у 2-х частинах. Ч. 1. К.: Університет «Україна», 2021. 582 с.

3. Відомі люди з інвалідністю URL: <https://cherkassymsek.com.ua/vidomi-lyudi-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 02.12.2022р.)

Ягусечко А. О., ст. гр. СЗ-41
Науковий керівник: Мартинюк Я. М., к. істор. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Міжнародні стандарти соціального діалогу

Соціальний діалог у сучасному суспільстві не обмежується особливостями та рівнем розвитку певної держави, але й залежить від досягнень світової цивілізації в цілому та рівня інтегрованості міжнародного співтовариства. Дієвим інструментом, який забезпечує «ефективність інтеграційних процесів систем соціального діалогу до кращих зразків цивілізаційних надбань» [1, с. 26], є міжнародні стандарти у цій сфері. Міжнародні стандарти у сфері соціального діалогу – норми, закріплені офіційними документами міжнародних організацій.

Організація Об'єднаних Націй – головний міжнародний орган, уповноважений регулювати в планетарному масштабі міждержавні відносини. Основні міжнародні стандарти у сфері соціального діалогу задекларовані також у нормативних документах Міжнародної організації праці, Ради Європи, Євросоюзу та інших

міжнародних і регіональних організацій.

«Серед ініціатив міжнародних інституцій, які мають універсальне значення для соціального діалогу в усіх державах, є Міжнародний Білль про права людини ООН, який складається із Загальної декларації прав людини, схваленої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, схвалених Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 р.» [1, с. 27].

Загальна декларація прав людини [2], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [3], Декларація МОП основних принципів та прав цу сфері праці [4] містять у своїх положеннях ключові стандарти соціального діалогу. У цьому контексті слід згадати також Пакт про громадянські та політичні права, який містить такі гарантії соціального діалогу у сфері праці та соціально-економічних відносин, як заборону примусової праці, вільне здійснення права на асоціацію, включаючи право на створення професійних спілок.

Вирішальний вплив на теоретичне оформлення концепції соціального діалогу в світі справили події, пов'язані зі створенням та діяльністю МОП – однієї з найбільш численних організацій, членами якої є 184 країни [1, с. 27]. Від часу свого заснування у 1919 р. і до сьогодні «заснований на трипартизмі соціальний діалог є не тільки засадничим принципом, а й одним із основних предметів, метою діяльності МОП, що засвідчено у багатьох офіційних документах. МОП забезпечує міжнародну нормативну базу для державної політики у сфері соціального діалогу через систему відповідних Конвенцій та Рекомендацій, серед яких: Конвенція № 87 про свободу асоціації і захист права на організацію, 1948 р.; Конвенція № 98 про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів, 1949 р.; Рекомендація МОП № 94 про співробітництво і консультації на рівні підприємства, 1952 р.; Рекомендація № 113 щодо консультацій та співробітництва між державною владою та організаціями підприємців і працівників у галузевому та національному масштабі, 1960 р.; Конвенція МОП № 144 про тристоронні консультації для сприяння застосуванню міжнародних трудових норм, 1976 р.; Рекомендація № 152 про тристоронні консультації, 1976 р.; Конвенція МОП № 154 про сприяння колективним переговорам, 1981 р.; Рекомендація МОП № 163 про колективні переговори, 1981 р.; Рекомендація № 152 щодо процедури тристоронніх консультацій для сприяння застосуванню міжнародних трудових норм та національним заходам, що стосуються діяльності Міжнародної організації праці, 1976 р.» [5].

Принцип трипартизму, задекларований МОП, знайшов своє втілення та розвиток у відповідних Конвенціях міжнародної організації. Їх визнано основними стандартами соціального діалогу як у МОП, так і за її межами. Втілення ці стандарти, проголошені МОП у формі конкретних прав і обов'язків. «Визнання і втілення основних принципів соціального діалогу покликані стати інструментом для визначення ризиків і управління ними, а також для розробки більш ефективної конкурентної моделі управління. Як конвенції, так і рекомендації мають на меті впливати на конкретні умови праці та практику соціального діалогу в кожній країні світу» [1, с. 26].

Розвиток соціального діалогу на європейському континенті є одним із найважливіших напрямів політики у соціально-економічній сфері Ради Європи та

Європейського Союзу. У двох основних документах РЄ викладено принципи та механізми захисту прав та свобод людини:

- Конвенція про захист прав людини і основних свобод (1950 р.) [6].
- Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 р.) [7].

За Конвенцією про захист прав людини і основних свобод «соціальний діалог є одним із засобів досягнення мети РЄ, сутність якої полягає у встановленні більшої єдності між її членами на основі забезпечення і розвитку прав людини та основних свобод, серед яких право на свободу зібрань та об'єднань, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів (Ст. 11)» [6].

Переглянута (1996 р.) Європейська соціальна хартія «зобов'язує держави сприяти повній зайнятості, гарантувати справедливі умови праці, створити безкоштовну службу професійної орієнтації та систему професійної підготовки і перепідготовки, гарантує право створювати профспілки і організації роботодавців для захисту економічних і соціальних інтересів, право створювати ефективну систему охорони здоров'я, право на соціальне забезпечення, соціальну допомогу та користування соціальними службами, безкоштовну початкову і середню освіту, забороняє дискримінацію» [7]. Таким чином, Конвенція про захист прав людини та основних свобод і Європейська соціальна хартія (переглянута) є міжнародними документами, що справили значний вплив на формування стандартів соціального діалогу та соціально-економічної політики ЄС та інших європейських країн.

Список використаних джерел

1. Петрос О. М. Соціальний діалог як інститут державного управління: навч.-метод. матеріали. Київ: НАДУ, 2013. 84 с.
2. Загальна декларація прав людини № 995_015, від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 09.04.2023)
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. 19.10.1973 № 995_i17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 21.04.2023).
4. Декларація Міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці: ухвалена Міжнародною конференцією праці на її вісімдесят шостій сесії (Женева, 18 червня 1998 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_260#Text (дата звернення: 13.04.2023).
5. Міжнародна організація праці: Конвенції та рекомендації, ухвалені міжнародною організацією праці. Женева: МБП, 1999. У 2-х т. 2242 с.
6. Європейська Конвенція з прав людини: Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.05.2023).
7. Європейська Соціальна Хартія (переглянута): Хартію із заявами ратифіковано Законом України № 137-V (137-16) від 14.09.2006. *Офіційний вісник Верховної Ради України*. 2006. № 43. Ст. 418.

Цифрова трансформація та інноваційні технології у сфері соціального забезпечення

Бабик Т.А., ст. гр. СЗз-41

Науковий керівник: Корецька Т.К., к. н. з держ. управління, в.о. доцента
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Інноваційні технології допомоги дітям у складних життєвих обставинах

Сьогодні в Україні проблемі дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах приділяється мало уваги. Незважаючи на те, що це поняття використовується в різних сферах, включаючи соціальну та педагогічну, дослідження, що б допомогли відповісти на питання про те, хто і якими є діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, в Україні проводяться недостатньо. Одна з основних особливостей визначення цього поняття полягає у тому, що воно є досить широким і включає в себе різні життєві ситуації. Крім того, визначення цього поняття може різнитися залежно від того, в якому контексті воно використовується. Наприклад, педагогічний аспект може включати в себе питання навчання дітей з особливими потребами, тоді як соціальний аспект може включати в себе питання забезпечення дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах, необхідною соціальною підтримкою.

У сучасному суспільстві діти можуть стикатися зі складними життєвими обставинами, що можуть виникати з різних причин. Зокрема, деякі з найбільш поширених чинників, які можуть зумовити складні життєві обставини у дітей, включають сімейні проблеми, бідність, невдачі в системі освіти, соціальну ізоляцію, війну та конфлікти, недостатню медичну допомогу та небезпечні умови життя тощо. Тому важливо звернути увагу на ці чинники та забезпечити дітям належну підтримку та захист, щоб забезпечити їхній належний розвиток та благополуччя.

Аналіз використання інноваційних технологій у соціальній сфері в Україні показує, що сьогодні великими темпами відбувається процес цифровізації соціальної сфери. Серед основних здобутків, хочемо виокремити додаток «Віртуальна соціальна служба» – це мобільний додаток, який дозволяє користувачам звернутися до соціальної служби та отримати необхідну допомогу через мобільний телефон або планшет. Він дозволяє зв'язатися з соціальним працівником, отримати консультацію, заявити про потребу в допомозі та відслідковувати статус своєї заявки [1, с. 132].

Також, важливою є програма «Аналітика даних для соціальних служб» – це ініціатива, започаткована міжнародним благодійним фондом «Розвиток України» [2, с. 352]. Програма використовує штучний інтелект та аналітику даних для автоматичного аналізу великої кількості даних про клієнтів соціальних служб. Це дозволяє працівникам соціальних служб отримувати цінну інформацію про потреби та стан здоров'я клієнтів та забезпечувати належну допомогу та підтримку. Програма успішно впроваджується в кількох регіонах України.

Щодо використання штучного інтелекту та аналітики даних, такі технології застосовуються в деяких соціальних проектах та ініціативах в Україні. Наприклад,

проект «Єдина державна електронна система соціального захисту» (ЄДЕБО) містить елементи штучного інтелекту та аналітики даних, що дозволяють автоматизувати процес обробки та аналізу інформації про клієнтів соціальних служб [3, с. 134]. Щодо використання соціальних мереж в роботі соціальних служб, в Україні наразі немає чіткої регулятивної бази для таких ініціатив, але деякі організації вже успішно використовують соціальні мережі для збору даних та комунікації зі своїми клієнтами. Наприклад, ГО «Всеукраїнська асоціація сімей з дітьми-інвалідами» використовує Facebook-сторінку для взаємодії з батьками дітей з інвалідністю та інформування про нові послуги та ініціативи [4, с. 199].

Аналізуючи Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської територіальної громади, нами було встановлено, що воно займається проведенням соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання потраплянню сімей, дітей та молоді у складні життєві обставини, виявлення та надання соціальної допомоги тим, хто її потребує, забезпечення взаємодії з місцевими органами влади, громадськими, благодійними та релігійними організаціями до соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

Проаналізовані нами дані, серед сімей різних категорій м. Луцька, як споживачів соціальних послуг свідчать, що найбільшим актуальними послугами є налагодження стосунків в родині, оформлення/відновлення документів, соціальна профілактика, консультування, соціальна реабілітація, надання гуманітарної допомоги, організація дозвілля тощо. Більшість клієнтів отримують не одноразову послугу, а залучаються до комплексного отримання соціальних послуг для вирішення складних життєвих обставин, труднощів тощо. Найменш актуальними є послуги реабілітації, соціального супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці [5].

Нами було розроблено пропозиції щодо покращення соціальної допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема це: покращення доступу до різних видів соціальної допомоги; збільшення кількості соціальних працівників; забезпечення доступу до якісної освіти та професійної підготовки; встановлення механізмів ранньої діагностики та підтримки дітей зі спеціальними потребами; покращення системи допомоги прийомним сім'ям; підвищення свідомості суспільства щодо проблем дітей; розробка та впровадження програм соціальної реабілітації.

Таким чином, в Луцькій міській територіальній громаді налагоджена системна робота з надання соціальних послуг сім'ям та особам, які опинилися в складних життєвих обставинах. Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської територіальної громади має достатні можливості надавати кожній конкретній особі/ сім'ї своєчасну і доступну допомогу. В свою чергу, інноваційні засоби вже застосовуються в соціальних проектах та ініціативах, але ще багато роботи потрібно зробити для того, щоб вони стали широко поширеними в роботі Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та стали доступними для всіх сімей та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел

1. Соціальний захист дітей та молоді в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку / за заг. ред. С. І. Шевченка та Ю. В. Ільїни. К.: Інститут соціальних

технологій, 2022. С. 132-139 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2014. 352 с.

3. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика: навч. посіб. / за ред. проф. С. О. Сисоєвої. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 134 с.

4. Кравченко О. О., Коляда Н. М., Каштан С. М., Молоченко І. А. Громадські організації та спілки осіб з інвалідністю як суб'єкти надання соціальних та реабілітаційних послуг засобами інклюзивного туризму в громаді [Текст]: монографія / Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-тет соціальної та психологічної освіти ; [рец.: О. І. Рассказова, І. В. Албул, М. О. Кулик]. Умань: Візаві, 2020. 199 с.

5. Офіційний сайт Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/departments/upravlinnia-sotsialnykh-sluzhbdlia-simi-ditei-ta-molodi>

Бондаренко О. В., студент ФГТ
Науковий керівник: Губар О. Є., к.е.н., доцент
кафедри соціального забезпечення
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

Аналіз ефективності впровадження електронної медичної картки в Україні: досягнення, перспективи та виклики

Зазначена тема є важливою для розвитку медичної галузі в Україні. У доповіді розглядаються проблеми, які заважають успішному впровадженню електронних медичних карт, а також переваги, які можуть бути отримані в разі успішної реалізації проекту. Детальний аналіз стану питання допоможе зрозуміти необхідність впровадження електронних медичних карт в Україні та з'ясувати шляхи їх реалізації.

Впровадження електронної медичної картки (далі – ЕМК) є однією з найважливіших реформ в сфері медицини в Україні. З одного боку, це дає можливість зберігати інформацію про пацієнтів в електронному вигляді, що полегшує доступ до неї та покращує якість медичних послуг. З іншого боку, впровадження ЕМК зіткнулося з низкою викликів та перешкод, таких як технічні проблеми, недостатнє навчання медичного персоналу та брак фінансування.

В Україні впровадження ЕМК розпочалося в 2019 році, тоді було введено перші 6 пілотних проектів. Згідно зі статистикою Міністерства охорони здоров'я України, на початок 2021 року електронні медичні картки мали 38,8 млн громадян України [1]. На сьогоднішній день проєкт розширено на всі рівні медичної допомоги та включає понад 40 мільйонів пацієнтів та понад 200 тисяч медичних закладів. Проте, несвоєчасне оновлення програмного забезпечення, недостатня кількість технічних працівників, недосконалість законодавства та брак уніфікованих стандартів інформаційної безпеки є перешкодами для повного впровадження ЕМК.

За даними Міністерства охорони здоров'я України, лише близько 10 % медичних закладів країни мають повністю функціонуючі ЕМК [1]. Недостатнє

фінансування та відсутність високопродуктивного програмного забезпечення є головними причинами повільного темпу впровадження ЕМК в Україні.

Окрім того, існує також проблема недостатньої компетентності медичних працівників щодо використання ЕМК. На думку експертів, для успішного впровадження ЕМК в медичні заклади потрібно забезпечити не тільки фінансування, але й відповідність кваліфікації медичного персоналу.

Проте, впровадження ЕМК має свої переваги, такі як можливість швидкого доступу до медичної інформації, покращення якості надання медичної допомоги та зниження ризику помилок при діагностиці та лікуванні. За результатами опитування, проведеного на замовлення Асоціації пацієнтів України в 2019 році, 61% пацієнтів, які користуються електронною медичною картою, вважають, що вона полегшує отримання медичної допомоги. Використання ЕМК може також сприяти розвитку телемедицини та забезпечити доступ до медичної допомоги для мешканців віддалених регіонів України.

За даними Міністерства охорони здоров'я України, станом на кінець 2020 року, понад 70% закладів охорони здоров'я в Україні були підключені до системи електронної медичної документації. Зокрема, електронні медичні картки були введені у 23 регіонах країни. [1] Введення електронної медичної картки значно спростило процес надання медичної допомоги, дозволяючи медичним працівникам отримувати доступ до інформації про попередні захворювання, виконані діагностичні та лікувальні процедури, що значно полегшило та прискорило процес прийняття рішень.

Висновки: впровадження ЕМК у медичну практику є важливим кроком до покращення якості та ефективності медичних послуг в Україні. Проте, для повного впровадження необхідно забезпечити доступність технічної підтримки, підвищити кваліфікацію медичного персоналу та вдосконалити законодавство, що регулює використання та зберігання медичної інформації. Крім того, необхідно забезпечити безпеку зберігання та передачі медичної інформації за допомогою ЕМК, щоб уникнути можливих загроз для конфіденційності та приватності пацієнтів. У цілому, впровадження ЕМК - це довготривалий процес, що вимагає спільних зусиль медичних працівників, програмістів та законодавців, але його успішне завершення може позитивно вплинути на стан здоров'я нації та вдосконалити систему медичної допомоги в Україні.

Список використаних джерел

1. Міністерство охорони здоров'я. URL : <https://moz.gov.ua>
2. Електронна система охорони здоров'я в Україні. URL: <https://ehealth.gov.ua>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page>
4. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/pro-centr>

Сучасні цифрові сервіси у системі соціального захисту

За останні роки система соціального захисту в Україні зазнала значної цифрової трансформації із запровадженням різноманітних сучасних цифрових сервісів. Ці послуги спрямовані на спрощення процесів, підвищення ефективності, підвищення доступності та зменшення бюрократичних перешкод для громадян. Однак, створені в Україні соціальні електронні сервіси лише фрагментарно охоплюють компоненти існуючої в Україні системи соціального захисту.

Ось аналіз деяких сучасних цифрових сервісів у системі соціального захисту України:

1. Портал електронних послуг: Уряд України створив портал електронних послуг (www.diia.gov.ua), де громадяни можуть отримати доступ до ряду послуг соціального захисту в Інтернеті. Цей портал служить централізованою платформою для різних державних установ і відомств, що дозволяє користувачам отримувати доступ до інформації, подавати заявки та отримувати повідомлення в електронному вигляді. Це забезпечує зручність та економію часу громадян, зменшуючи потребу у фізичних візитах до державних установ.

2. Система електронної ідентифікації: Україна запровадила систему електронної ідентифікації (eID), яка дозволяє громадянам безпечно підтверджувати свою особу під час доступу до цифрових послуг. Ця система забезпечує конфіденційність і безпеку персональних даних, знижуючи ризик крадіжки особистих даних або шахрайства. Система eID забезпечує безперервний доступ до різноманітних послуг соціального забезпечення, усуваючи потребу в численних паперових документах.

3. Онлайн-заявка та обробка: тепер громадяни можуть подавати заявки на соціальні виплати, такі як пенсії, допомоги по безробіттю та аліменти, через онлайн-канали. Це позбавляє від необхідності ручної роботи з документами та тривалого очікування. Цифрові платформи забезпечують швидшу обробку, дозволяючи громадянам отримувати свої пільги своєчасніше. Процес онлайн-заявки також забезпечує більшу прозорість, оскільки люди можуть відстежувати статус своїх заявок.

4. Системи цифрових платежів: система соціального забезпечення в Україні використовує цифрові методи оплати, такі як прямі банківські перекази та електронні гаманці, для розподілу допомоги та пенсій. Це зменшує залежність від фізичних готівкових операцій, підвищує фінансову безпеку та мінімізує ризик корупції чи шахрайства. Системи цифрових платежів також надають одержувачам більш зручний доступ до їхніх коштів, дозволяючи їм легко здійснювати електронні транзакції та платежі.

5. Інтеграція даних і сумісність: цифровізація системи соціального забезпечення сприяла інтеграції даних і взаємодії між різними державними установами та департаментами. Це забезпечує ефективний обмін інформацією та зменшує дублювання зусиль. Наприклад, під час оформлення пільг можна

автоматично отримати доступ до даних громадян з податкових органів, трудових книжок та інших відповідних джерел, усуваючи потребу в зайвій документації.

6. Онлайн-інформація та освіта: цифрові послуги в системі соціального захисту також включають онлайн-інформаційні ресурси та навчальні матеріали. Громадяни можуть отримати доступ до відповідної інформації про програми соціального забезпечення, критерії відповідності, права та обов'язки через державні веб-сайти та портали. Це дає людям знання та допомагає їм приймати обґрунтовані рішення щодо своїх пільг соціального забезпечення.

Для того, щоб цифровізувати соціальну сферу та перевести більшість соцпослуг в онлайн, Урядом було прийнято рішення розробити та впровадити Єдину інформаційну систему соцсфери (ЄІССС), яка спрощує роботу та підвищує швидкість надання послуг при особистих зверненнях громадян працівниками соціального захисту [1].

Цифрові трансформації України, які розпочалися із проголошенням урядового курсу на формування цифрової держави, показали успішні приклади запровадження електронних соціальних послуг, зокрема на базі загальнонаціональних онлайн-платформ. Виклики воєнних подій в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року актуалізували та прискорили розширення цифрових сервісів соціальної підтримки для населення, що постраждало внаслідок російської агресії [2].

Хоча сучасні цифрові послуги в українській системі соціального захисту дають низку переваг, є також деякі проблеми, які слід враховувати. Серед них – забезпечення цифрової грамотності населення, усунення цифрового розриву між міськими та сільськими районами, а також захист конфіденційності та безпеки даних. Постійні інвестиції в інфраструктуру, заходи кібербезпеки та зручні інтерфейси мають вирішальне значення для сталого та інклюзивного впровадження цифрових послуг у систему соціального забезпечення. Необхідна побудова успішної системи соціального захисту на базі єдиної цифрової системи, яка б об'єднувала всі існуючі електронні сервіси.

Список використаних джерел

1. Костянтин Кошеленко. Цифровізація соціальної сфери. Чому це важливо навіть під час війни? URL: https://lb.ua/blog/kostjantyn_koshelenko/530007_tsifrovizatsiya_sotsialnoi_sferi_chomu.html
2. Nataliia Fedirko (2022). Digital social protection in Ukraine: prerequisites and strategic challenges. *Social and labour relations: theory and practice*, 12(1), 1-13. doi:10.21511/slntp.12(1).2022.01

Голячук Н. В., к.е.н.,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Цифрові трансформації в наданні адміністративних послуг

Цифровізаційні процеси, які відбуваються в українському суспільстві впливають і на сферу надання адміністративних послуг. Важливим напрямком

діяльності державних органів влади та місцевого самоврядування є впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. А цифровізація суспільства є важливою складовою державного управління.

Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. висловили думку про те, що «цифрові трансформації – це спричинені використанням цифрових технологій зміни в природі людини, її мисленні, життєдіяльності та управлінні. У контексті публічного врядування цифрові трансформації як докорінне перетворення управлінської діяльності органів публічної влади на основі можливостей застосування в ній цифрових технологій» [1].

Погуляйко Ю. зазначає, що «цифровізація сприяє зменшенню впливу людського фактору та корупційної складової в ході надання державних послуг, підвищує їх якість та оперативність задля покращення життя, роботи, навчання та відпочинку українців. Усі державні послуги повинні бути прозорими, чіткими та автоматизованими через смартфон чи комп'ютер» [2].

Головною метою цифровізації адміністративних послуг є налагодження та спрощення комунікації населення з органами місцевого самоврядування та державними органами. При цьому виникає проблема «цифрової грамотності» населення, тому що переважна більшість громадян, які проживають у сільській місцевості, або громадяни старшого віку, не мають навиків вільного володіння цифровими технологіями. Для цього в планах Міністерства цифрової трансформації розвиток мережі Центрів надання адміністративних послуг. Федоров М. повідомив, що «Мінцифри прагне зробити адміністративні послуги максимально близькими та доступними для жителів селищ і маленьких містечок. Планується, що найближчий ЦНАП знаходитиметься на відстані 14 кілометрів від будь-якого населеного пункту» [3].

На думку Краковської А.Є. та Бабик М.К. «цифровізація адміністративних послуг, повинна у повному обсязі забезпечити користувачів безпечними сервісами, метою яких буде надання доступу до детальної інформації про послугу, можливість заповнювати та завантажувати необхідні для отримання послуги зразки та форми документів, механізмом інформування користувача про стан розгляду, а також здатністю онлайн-оплати послуги. На даний момент, такий механізм в Україні працює недосконало, що викликає певні труднощі під час отримання адміністративних послуг за допомогою сучасних технологій» [4].

Таким чином, українське суспільство швидкими темпами наближається до суцільної цифровізації адміністративних послуг. На цьому шляху зроблено вже достатньо кроків застосування цифрових технологій, але при цьому ще існують і не вирішені проблеми.

Список використаних джерел

1. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія: Державне управління. 2018. № 1. С. 5-10.

2. Цифровізація державних послуг. URL: <https://voladm.gov.ua/new/cifrovizaciya-derzhavnih-poslug-ce-operativnist-nova-yakist-zmenschennya-vplivu-lyudskogo-faktoru-ta-korupciynoyi-skladovoyi-yuriy-pogulyayko/>

3. Цифрова трансформація сфери адміністративних послуг і ЦНАП: виклики та можливості URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3195218-cifrova-transformacia-sferi-administrativnih-poslug-i-cnap-vikliki-ta-mozlivosti.html>

4. Краковська А. Є., Бабик М. К. Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Випуск 70. 2022. С. 329-334.

Козловська Х. О., ст. гр. СЗм-11
Науковий керівник: Малиновський В. Я., д. політ. н., професор
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Цифрова трансформація як стратегія розвитку соціальної сфери

Теперішнє суспільство віддає перевагу сфері цифрових трансформацій, адже вона вже є частиною їхнього життя, що впливає на їхню поведінку, ціль, потреби, зміну способів існування, пристосування до нових напрямків ведення роботи, співпраці та комунікації загалом [11, с. 179]. Щодо поширення цифрової трансформації соціальної сфери в Україні, то цьому можуть сприяти реалізація заходів із розширення українського законодавства у сфері інформації та комунікаційних технологій. Постійне розроблення та втілення у життя нових стратегій цифрової трансформації, яка буде спрямована на використання різноманітних інструментів для створення та процвітання інформаційного простору. Україна має великі перспективи та потенціал для розвитку потужного соціального цифрового ринку [4, с. 94].

Цифрова трансформація – це перспективний напрям соціально-економічного розвитку, що характеризується позитивним впливом на всі процеси, ефективністю, результативністю, вартістю та якістю економічної, суспільною та індивідуальної діяльності [9]; спричинені використанням цифрових технологій зміни в природі людини, її мисленні, життєдіяльності та управлінні; це перехід до нових напрямків роботи і мислення з використанням цифрових, соціальних, мобільних і нових технологій та включає зміну мислення керівництва, заохочення інновацій і нових бізнес-моделей, ширше використання технологій для поліпшення досвіду співробітників, клієнтів, постачальників, партнерів і зацікавлених сторін; це процес інтеграції цифрових технологій в усі сфери, що вимагає фундаментальних змін в технології, культурі [2, с.110].

У 2020 р. Урядом була затверджена *Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери*. Метою цифрової трансформації є забезпечення європейських стандартів функціонування інституцій соціального захисту, надання послуг соціального характеру, фінансової стабільності соціальної сфери, підвищення її прозорості та оптимізації її адміністративних видатків [10]. Причиною появи та поширення цифрової трансформації соціальної сфери в Україні зумовлене потребами сучасного суспільства та вимогами століття. Використання новітніх послуг відкриває перед нами нові можливості та дозволяє раціонально використовувати свій час. Модернізація системи соціального захисту за допомогою цифровізації дозволяє покращити якість та доступність отримання соціальної

допомоги чи послуги, а також збільшує темпи розвитку у таких затребуваних галузях як: освіта, медицина, охорона здоров'я, сфера обслуговування та інші. Цифрова трансформація соціальної сфери в Україні – це перспективний вектор розвитку, стратегічна мета та запорука процвітаючого майбутнього [8, с. 2].

Одним з ключових інструментів реалізації Стратегії має стати інформаційна система – *Єдина інформаційна система соціальної сфери* (далі – *ЄІССС*). Це спільний проект Мінсоцполітики та Мінцифри, як розширення та продовження оновленого Проекту «E-SOCIAL», що створений з урахуванням новітніх інформаційних та управлінських технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян, з можливістю прийняття ефективних організаційних і структурних рішень. ЄІССС створюється на технологічній базі діючих інформаційних систем і реєстрів соціальної сфери, зокрема Реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду (РЗО) з повною інтеграцією з Єдиним державним веб-порталом електронних послуг «Портал Дія» [5, с. 29]. Положення про ЄІССС було затверджене урядовою постановою 14 квітня 2021 року [9].

Також варто зазначити декілька й інших причин: першу позицію посідає швидкий розвиток новітніх технологій, а саме розробка штучного інтелекту, так зване «машинне» навчання, штучні нейронні мережі, які є невід'ємними у соціальній роботі та житті людини; забезпечення інформаційно-комунікаційної діяльності користувачів в інформаційному просторі, подальший розвиток мобільно-орієнтованих засобів та відкритого доступу до електронних даних; розвиток індустрії розробки програмного забезпечення, особливо це стосується видань електронних освітніх ресурсів та розвитку системи захисту даних в інформаційних системах, боротьба з кіберзлочинністю [1, с. 29]. Ще однією причиною переходу до побудови електронного середовища та інформаційної взаємодії зумовлює розвиток соціально-економічного середовища у цифровому форматі через те, що вона включає в себе такі компоненти: 1) електронні кошти – цифрова трансформація банківського сектору економіки, яка виражається транзакціями та платежами в онлайн режимі, ведення електронного бізнесу, цифровий державний бюджет, державні закупівлі, державні соціальні допомоги, цифрова валюта, мобільні гроші; 2) соціальні мережі – якщо розглядами їх з точки зору економіки, то це свідомо взаємодія нових продуктів та буферу створення, накопичення та розповсюдження різноманітної інформації; 3) розпізнавання в цифровому режимі – ідентифікація особи для здійснення різноманітних функцій: вхід у систему, користування соціальними послугами, здійснення оплати платежів, використання єдиної електронної системи та інше; 4) дані, які постійно змінюються – постійний моніторинг інформації, адаптація до нового стилю життя [6, с.162]. Важливим чинником, що впливає на поширення та розвиток соціальної цифровізації є так званий значний «цифровий розрив», який може стати причиною прірви відставання від країн, що розвиваються. В першу чергу це стосується України. Для будь-якої країни розвиток соціальної сфери та гідного рівня добробуту населення та підтримка власного технологічного рівня є стратегічним національним завданням розвитку економіки, сфери послуг, забезпечення зростання доходів та національного процвітання.

Основна мета полягає у досягненні цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у

нові більш ефективні та сучасні. Такий приріст є можливим лише тоді, коли ідеї, дії, ініціативи та програми, які стосуються цифровізації, будуть інтегровані, зокрема, в національні, регіональні, галузеві стратегії і програми розвитку. Цифровий розвиток передбачає виконання комплексу завдань, що позитивно вплинуть на економіку, бізнес, суспільство та життєдіяльність країни в цілому [12, с. 282].

Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінцифри є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах: цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; впровадження електронного документообігу, розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкопasmового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; надання електронних та адміністративних послуг, електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації [7].

Реалізація цифрового розвитку ґрунтується на принципах: відкритості, що полягає в забезпеченні відкритого доступу до відомчих даних (інформації), якщо інше не встановлено законодавством; орієнтованості на громадян – полягає в забезпеченні першочергового врахування потреб та очікувань громадян під час прийняття рішень щодо форм чи способів здійснення функцій держави; інклюзивності та доступності - полягає в забезпеченні можливості для всіх громадян користуватися новітніми досягненнями інформаційних технологій доступу до сервісів; оцінювання ефективності та результативності – полягає в проведенні всебічного оцінювання та порівняння не менш як двох альтернативних рішень для забезпечення ефективності та результативності реалізації владних повноважень [3].

Тому варто усвідомити, що цифрова трансформація торкнеться усіх галузей з метою: прискореного зростання; забезпечення побудови нових та вже існуючих цифрових моделей за допомогою стимулювання зростання у межах і за межами основної установи чи організації, підвищення рівня конкурентоспроможності; підвищення ефективності за рахунок: оптимізації процесів усіх рівнів і скорочення витрат; раціонального використання наявних ресурсів та інфраструктури; перекладу усього ланцюжка створення вартості на цифрові технології і модернізації архітектури інформаційних технологій; впровадження інновацій, що є основою створення корпоративного простору шляхом: виявлення перспективних можливостей для зростання в майбутньому; завчасного створення зручних умов для доступу до додаткових наявних і новітніх технологій; представлення такої діяльності в якості партнера в довгостроковій перспективі [13].

Список використаних жерел

1. Биков В., Спирін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. С. 27-36.

2. Воржакова Ю. П., Хлебінська О. І. Сутність цифрової трансформації з різних позицій підприємців та науковців. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 107–111.

3. Деякі питання цифрового розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2019 р. № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.12.2022).

4. Захарченко Л. А., Хазрат М. С., Григор'єв М. С. Стратегічні напрями формування інформаційного потенціалу підприємства в умовах цифрової економіки. *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 93–99.

5. Малиновський В. Я. Стратегічні аспекти цифрової трансформації соціальної сфери. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. № 1 (147*). С. 27–31.

6. Панасюк В.М. Інформатизація та цифровізація: тенденції та напрями розвитку в Україні. *Інтелект XXI*. №1. С.160-165

7. Питання Міністерства цифрової трансформації: постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.12.2022).

8. Подольчак Н.Ю., Білик О.І., Левицька Я.В. Сучасний стан цифровізації в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7300> (дата звернення 05.12.2022).

9. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: постанова Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 404. *Урядовий кур'єр*. 2021. 24 квіт. С. 10–11.

10. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. *Урядовий кур'єр*. 2020 р. 31 жовт. С. 13.

11. Сімаков К. І., Валіна В. Г. Особливості державного управління в умовах цифрової трансформації України. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 1 (63). С. 179-185.

12. Соціальний захист в контексті розвитку цифрової економіки. URL:<https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1919/6565656983> (дата звернення 05.12.2022).

13. Тонюк М.О. Цифрова трансформація соціально-економічної системи. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/121.pdf> (дата звернення 05.12.2022).

Малиновський В. Я., д.політ.н., професор
кафедри соціогуманітарних технологій
Трофімук А. Я., ст. гр. СЗм-11
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Пріоритетні напрями цифровізації соціальних сервісів та послуг

Повсякденне життя громадян стає дедалі все більш «цифровим», що передбачає високий рівень очікувань від діяльності органів публічної влади та інституцій

соціального захисту зокрема. Розвиток та поширення сучасних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) створює нові можливості для забезпечення взаємодії та співпраці органів публічної влади, громадян і бізнесу, високоякісного соціального обслуговування громадян державою. Розвиток та підтримка доступних та прозорих, безпечних та не корупційних, найменш затратних, швидких та зручних соціальних сервісів і послуг дає можливість покращити якість і доступність їх надання.

Сьогодні спостерігається ревізія та переосмислення цифровізації у сфері соціального захисту. Відповідно цифрова трансформація соціальної сфери стала одним з пріоритетних напрямів державної політики, спрямованої на формування ефективної сервісної цифрової держави. Механізмом державної цифрової стратегії є диджиталізація – переведення всіх соціальних послуг і сервісів з режиму офлайн в онлайн. Відповідно диджиталізація вирішує одне з важливих завдань – суттєве поліпшення соціальних сервісів для громадян, незалежно від місця їхнього проживання. Адже проблема забезпечення доступності жителів територіальних громад до адміністративних сервісів для отримання соціальної підтримки все ще залишається актуальною. Головними результатами цифрової трансформації соціальної сфери мають стати: по-перше, зручний та доступний соціальний сервіс для громадян і подолання корупції у соціальній сфері; по друге, оптимізація соціальних видатків держави [1, с. 27].

Реальне запровадження електронних технологій у практику розпочалося у 2016 р. зі схваленням Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні (далі – Концепція). Метою цієї Концепції було «визначення напрямів, механізму і строків формування ефективної системи електронних послуг в Україні для задоволення інтересів фізичних та юридичних осіб через розвиток і підтримку доступних та прозорих, безпечних та некорупційних, найменш затратних, швидких та зручних електронних послуг» [2]. Для досягнення мети Концепції передбачалося забезпечити виконання комплексних заходів за відповідними напрямами, одним з яких була модернізація публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою ІКТ. Зокрема, у сфері соціального захисту передбачалося:

- запровадження єдиного державного реєстру соціальної сфери та інтеграція існуючих розрізнених баз даних;
- запровадження електронного лікарняного;
- запровадження автоматизації перевірки даних під час призначення адресної допомоги, пільг та інших видів соціальної допомоги;
- запровадження електронних трудових договорів [3, с. 9-10].

З метою запровадження цифрових технологій у практику соціальної сфери 28 жовтня 2020 р. Кабінетом Міністрів України була затверджена Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери. Метою цифрової трансформації є забезпечення європейських стандартів функціонування інституцій соціального захисту, надання послуг соціального характеру, фінансової стабільності соціальної сфери, підвищення її прозорості та оптимізації її адміністративних видатків. Відповідно до мети, визначені такі завдання Стратегії:

- підвищення ефективності соціального захисту громадян;
- удосконалення системи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;

- автоматизація системи управління та контролю в соціальній сфері;
- технологічний розвиток інформаційних ресурсів соціальної сфери з використанням інноваційних технологій [4].

Одним з ключових інструментів реалізації Стратегії має стати інформаційна система – Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС). Це спільний проект Мінсоцполітики та Мінцифри, як розширення та продовження оновленого Проекту «E-SOCIAL», що створений з урахуванням новітніх інформаційних та управлінських технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян, з можливістю прийняття ефективних організаційних і структурних рішень. ЄІССС створюється на технологічній базі діючих інформаційних систем і реєстрів соціальної сфери, зокрема Реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду (РЗО) з повною інтеграцією з Єдиним державним веб-порталом електронних послуг «Портал Дія» [4].

Важливим кроком у розвиток соціальних послуг і сервісів став Указ Президента України «Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги», в якому Уряду доручалося «забезпечення фактичного створення та належного функціонування Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг як автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи, передбачивши, зокрема, можливість внесення до Реєстру інформації про надавачів соціальних послуг засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія» [5].

Незважаючи на воєнний стан, цифровізація соціальної сфери в Україні не зупинилася. Зокрема, у грудні 2022 р. Урядом був затверджений план заходів на 2023 р. щодо переведення публічних послуг в електронну форму, включаючи соціальні послуги, пов'язані з оформленням державної допомоги та у сфері пенсійного забезпечення [6, с. 11].

Підсумовуючи зазначимо, що цифрова трансформація соціальної сфери стала одним з визначальних напрямів державної цифрової стратегії. Однак для її реалізації слід докласти чималих зусиль, зокрема в частині розвитку інституцій соціальної сфери базового рівня, особливо в новоутворених територіальних громадах зі слабкою інфраструктурою. Паралельно слід суттєво підвищувати цифрову грамотність населення, яка за першим в Україні дослідженням Міністерства цифрової трансформації України є невітальною: 53 % українців не мають базового рівня цифрових навичок, з яких 15,1 % віком 60–70 років не володіють цифровими навичками взагалі [7]. З метою вирішення цього питання у 2020 р. Уряд прийняв постанову «Про розвиток соціальних сервісів для деяких соціальних груп населення» [8].

Підсумовуючи зазначимо, що Верховною Радою України та Урядом прийняті необхідні законодавчі та нормативно-правові акти, що відкрили шлях для цифрової трансформації соціальної сфери, зокрема забезпечення європейських стандартів надання послуг і сервісів соціального характеру. Це дасть можливість досягти адресності державної соціальної підтримки і допомоги, а також зробити соціальні сервіси і послуги доступними для громадян усіх регіонів та вікових груп.

Список використаних джерел

1. Малиновський В. Я. Стратегічні аспекти цифрової трансформації соціальної сфери. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. № 1 (147). С. 27–31.
2. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 16.11.2016 р. № 918-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. 20 груд. С. 26.
3. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 27 верес. С. 9-10.
4. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. *Урядовий кур'єр*. 2020 р. 31 жовт. С. 13.
5. Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги: затв. Указом Президента України від 29.01.2021 р. № 30/20.21. *Урядовий кур'єр*. 2021. 30 січ. С. 18.
6. Про затвердження плану заходів на 2023 р. щодо переведення публічних послуг в електронну форму: затв. Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.12.2022 р. № 1191-р. *Урядовий кур'єр*. 2022. 29 груд. С. 10–12.
7. Звіт Уряду: як Мінцифра навчає українців цифрової грамотності? *Міністерство та Комітет цифрової трансформації*. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/zvit-uryadu-yak-mintsifra-navchae-ukraintsiv-tsifrovoi-gramotnosti> (дата звернення: 14.04.2021).
8. Про розвиток соціальних сервісів для деяких соціальних груп населення: постанова Каб. Міністрів України від 08.04.2020 р. № 287. *Урядовий кур'єр*. 2020. 23 квіт. С. 1.

Петрович І. В., аспірант,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Петрович В. С., к. пед. н., доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Роль інформатизації в сучасному цифровому суспільстві та її реалізація у сфері соціального забезпечення

В умовах побудови сервісної держави і формування цифрового суспільства інформатизація сфери соціального забезпечення є необхідною компонентою та запорукою успішної реалізації соціальної політики, спрямованої на якісне і своєчасне задоволення потреб громадян. Тому важливою умовою ефективного функціонування органів соціального захисту й обслуговування населення є розробка й технічна новелізація соціальних послуг і каналів їх реалізації за рахунок автоматизованих інформаційних систем, що має відповідати інноваційній стратегії розвитку соціальної сфери держави.

Інноваційність у сфері соціального забезпечення, новітні підходи до управління соціальними процесами, організацією соціальної роботи, розробка та впровадження якісно нових соціальних послуг є вимогою часу, оскільки потреби

суспільства постійно зростають. Розвиток установ сфери соціального забезпечення нині неможливий без налагодженого прямого і зворотного зв'язку із соціумом, без обміну інформацією, повноцінного інформаційного супроводу своєї діяльності, інформаційних і комунікаційних технологій. Інформатизація діяльності установ соціального забезпечення передбачає збір і поширення інформації через різноманітні комунікаційні канали з метою доведення її до кінцевого користувача – споживача соціальних послуг, тим самим забезпечуючи підвищення ефективності й результативності соціального захисту й обслуговування громадян.

Г. Кулина та Н. Налукова наголошують, що інформатизація життєдіяльності людини є одним із факторів зміни змісту соціальної роботи. Процес інформатизації соціальної роботи відбувається на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій у наданні соціальної допомоги людям, які опинилися у складній життєвій ситуації [2, с. 98].

Вважаємо, що основною метою використання інформаційних технологій у соціальній сфері є забезпечення ефективного використання інформаційних і комунікаційних ресурсів у рамках: гарантування реалізації основних прав і свобод громадян; надання соціальної допомоги та соціального захисту особам, які опинилися у складних життєвих обставинах; поширення у соціумі знань і формування навичок з профілактики соціально небезпечного становища і само- та взаємодопомоги; підтримки прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на підвищення результативності соціальних послуг.

Загалом, як наголошують А. Крисоватий, А. Луцик та Н. Синютка, існуюча в Україні система електронного урядування полегшує збір та обмін інформацією шляхом автоматизації процесів реєстрації, обміну інформацією та покращення надання державних послуг [8, с. 380]. Адже використання цифрових технологій дає змогу суттєво підвищити прозорість прийняття рішень у сфері державного управління, знизити рівень корупції, підвищити довіру населення за рахунок їх долучення до процесу прийняття рішень [7].

На думку Г. Кулини та Н. Налукової, основними видами інформаційних технологій, які розвиваються у сфері соціального забезпечення, є:

- 1) Інтернет-технології, які ґрунтуються на використанні Інтернет-ресурсів сфери соціального забезпечення;
- 2) відповідне програмне забезпечення, тобто автоматизовані інформаційні системи і бази даних, які використовують фахівці і клієнти органів соціального захисту та забезпечення населення;
- 3) технології масових комунікацій соціального спрямування, а саме: друковані ЗМІ, засоби теле- і радіомовлення, зовнішня реклама та ін.;
- 4) навчальні інформаційні технології [2, с. 100].

В Україні перші кроки щодо інформатизації сфери соціального забезпечення було зроблено в рамках проєкту «Удосконалення системи соціальної допомоги» за підтримки Світового банку, метою якого було розроблення Єдиної інформаційно-аналітичної системи соціального захисту населення (ЄІАССЗН) [6]. Л. Дітковська вважає, що створення єдиного інформаційного простору соціальної сфери суттєво полегшує оформлення всіх видів соціальної допомоги і пільг, оскільки людині для отримання допомоги потрібно буде надати тільки паспорт, а решту необхідної документації фахівці соціальної сфери зможуть отримати за допомогою нової

експериментальної системи [1, с. 81]. Прагнення розробити уніфіковану базу даних про систему соціального забезпечення населення (ЄІАССЗН) відповідає основним засадам побудови цифрового суспільства як складної соціальної системи взаємопов'язаних інформаційних і комунікаційних технологій, що ґрунтується на опрацюванні «великих даних», які забезпечені складним аналітичним інструментарієм [9].

Наступним етапом стало підписання нової угоди щодо виконання проєкту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» в контексті сприяння проведенню соціальних реформ, спрямованих на зменшення рівня бідності та підвищення соціальної захищеності найбільш уразливих верств населення. З метою ефективного технічного наповнення ЄІАССЗН виконання проєкту передбачено у три етапи: забезпечення централізації інформаційних систем соціальної сфери; побудова системи обміну даними між інформаційними системами; запровадження механізму онлайн верифікації та аутентифікації громадян, контроль інформаційної системи Міністерством соціальної політики України (МСП) та запровадження верифікації даних [3].

Важливим кроком у цьому напрямі стало ухвалення в 2019 році українським урядом Положення про створення Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL)» [4]. У 2020 році було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про запровадження експериментального проєкту щодо запровадження першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери» [5]. Згідно цих нормативних актів Міністерство соціальної політики та Міністерство цифрової трансформації взяли на себе зобов'язання забезпечити запровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Це завдання покладається на установи, які виконують управлінські й адміністративні функції (міністерство, управління). У цих структурах проведено модернізацію комп'ютерного устаткування та програмного забезпечення; використовується електронний документообіг (як в середині установ, так і з іншими організаціями); пріоритетності набуває інформаційна безпека і на перший план виходить захист персональних даних клієнтів, як результат, використовуються захищені канали передачі даних [5].

Чільне місце інформатизація посіла й у функціонуванні органів Пенсійного фонду України, де вона проявилася через: розміщення інформаційних кіосків для доступу громадян до відомостей, які зберігаються в Інформаційному центрі персоніфікованого обліку ПФУ; нову систему обслуговування громадян та обробки пенсійної документації на базі централізованих інформаційних технологій (АСОПД/КОМТЕХ-W); створення web-порталу електронних послуг ПФУ й електронної бази даних одержувачів пенсій. У перспективі передбачено повну діджиталізацію системи пенсійного забезпечення через запровадження електронних пенсійних справ, створення їх реєстру та систем технічної підтримки, а також комплексної системи захисту інформації. Більше того, адаптовано нові канали надання соціальних послуг через банки, відділення поштового зв'язку, територіальні громади [5].

Отже, реалізація окреслених проєктів і завдань дасть змогу органам соціального забезпечення базового рівня гарантувати населенню належні умови щодо призначення, нарахування та отримання соціальних виплат, пільг, соціальних

послуг чи житлових субсидій. Більше того, автоматизація окреслених процесів сприятиме підвищенню ефективності діяльності державних органів у сфері соціального захисту та забезпечення населення, запобіганню зловживанням під час надання соціальних послуг, а також покращенню рівня адресності надання соціальної допомоги та ефективності використання бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Дітковська Л. Місце інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності соціальних працівників. *Зб. наук. пр. Ун-ту «Україна»*. 2013. № 2 (8). С. 78–82.
2. Кулина Г., Налукова Н. Інформатизація сфери соціального забезпечення як необхідна компонента формування цифрової економіки. *Світ фінансів*. 2020. № 1. С. 95–105.
3. Модернізація системи соціальної підтримки населення України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Proekt-Modernizaciya-sistemi-socialnoi-pidtrimki-naselennya-Ukraini-.html>.
4. Положення про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL) : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 року № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2019-%D0%BF>.
5. Про запровадження експериментального проекту з реалізації функціоналів першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери: постанова Каб. Міністрів України від 11.11.2020 р. № 1278. *Урядовий кур'єр*. 2020. 22 груд. С. 9.
6. Про ратифікацію Угоди про позику (Проект удосконалення системи соціальної допомоги) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку 28 листопада 2005 року : Закон України від 08 лютого 2006 року № 3408-IV/ *Відомості Верховної Ради*. 2006. № 26. Ст. 208.
7. Avgerou C. Information systems in developing countries: a critical research review. *Journal of Information Technologies*. 2008. Vol. 23. P. 133–144. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1057/palgrave.jit.2000136>.
8. Krysovatyi A., Lutsyk A., Synyutka N. Influence of time lags on the efficiency of fiscal policy in Ukraine. 9th International conference on advanced computer information technologies (ACIT), Ceske Budejovice, Czech Republic. 2019. P. 380–383.
9. Monino J.-L. Data value, big data analytics and decision-making. *Journal of Knowledge Economy*. 2016. P. 1–12. URL: <https://doi.org/10.1007/s13132-016-0396-2>.

Процес цифровізації соціальних послуг

Система надання соціальних послуг в Україні є складною та зазнала значних змін за останні роки, що суттєво вплинуло на якість та доступність надання послуг соціального характеру. Одним із важливих кроків у реформуванні системи соціального забезпечення стала цифровізація соціальних послуг, що передбачає перенесення їх до електронного формату. Для підвищення ефективності надання соціальних послуг використовуються різноманітні інструменти, зокрема інформаційні системи, які дозволяють зберігати та обробляти дані про клієнтів, а також їх потреби [1, с. 2]. Інформаційні системи забезпечують ефективний моніторинг та контроль за наданням соціальної допомоги та дають можливість швидко реагувати на зміни в потребах населення. Ефективність інструментів надання соціальних послуг в Україні залежить від багатьох факторів (див.табл.1).

Таблиця 1

Фактори, що впливають на ефективність надання соціальних послуг

Доступність	Якість	Дієвість	Фінансування
наявність достатньої кількості соцпослуг та можливість отримання їх онлайн	надання якісних послуг з урахуванням потреб та інтересів отримувачів	забезпечення максимальної ефективності розподілу ресурсів та виконання завдань системи	належне фінансування соцпослуг для забезпечення якості та доступності надання цих послуг

Загалом ефективність системи надання соціальних послуг в Україні та проблеми у цій сфері є надзвичайно актуальним питанням. Як зазначається в літературі, «існуюча модель адміністрування соціальних програм є складною, вона виявився неспроможною забезпечити адресний підхід до надання послуг соціального характеру та максимальне задоволення потреб громадян, а тому потребує удосконалення механізм здійснення системного моніторингу і контролю за цільовим використанням коштів, передбачених для соціальних виплат, за дотриманням державних стандартів під час надання соціальних послуг. Окрім того, система надання соціальних послуг і соціальної роботи потребує синхронізації з процесом реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні та суттєвих змін, спрямованих, насамперед, на забезпечення надання соціальних послуг і використання відповідних сервісів на базовому рівні» [2, с. 29].

Розробка та впровадження ефективної системи соціального забезпечення є важливим завданням для держави та всього суспільства, оскільки вона впливає на

якість життя громадян та загальний розвиток країни. Сучасний стан електронних адміністративних послуг досяг того рівня розвитку, за якого подальше користування онлайн послугами потребує виконання низки умов, від впровадження концепції електронних послуг за життєвими обставинами до вирішення проблем, пов'язаних із захистом персональних даних громадян, які стали відомі державі.

З метою запровадження цифрових технологій у практику соціальної сфери 28 жовтня 2020 р. Кабінетом Міністрів України була затверджена *Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери* [3]. Метою цифрової трансформації є забезпечення європейських стандартів функціонування інституцій соціального захисту, надання послуг соціального характеру, фінансової стабільності соціальної сфери, підвищення її прозорості та оптимізації її адміністративних видатків. Відповідно до мети, визначені такі завдання Стратегії:

- підвищення ефективності соціального захисту громадян;
- удосконалення системи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;
- автоматизація системи управління та контролю в соціальній сфері;
- технологічний розвиток інформаційних ресурсів соціальної сфери з використанням інноваційних технологій [3].

Одним з ключових інструментів реалізації Стратегії має стати інформаційна система – *Єдина інформаційна система соціальної сфери* (далі – *ЄІССС*). Це спільний проект Мінсоцполітики та Мінцифри, як розширення та продовження оновленого Проекту «E-SOCIAL», що створений з урахуванням новітніх інформаційних та управлінських технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян, з можливістю прийняття ефективних організаційних і структурних рішень. ЄІССС створюється на технологічній базі діючих інформаційних систем і реєстрів соціальної сфери, зокрема Реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду (РЗО) з повною інтеграцією з Єдиним державним веб-порталом електронних послуг «Портал Дія» [2, с. 29].

Застосунок «Дія» є унікальною платформою у наданні цифрових соціальних послуг населенню. Вона дає можливість отримати багато соціальних послуг онлайн та поєднує в собі різноманітні сервіси та інструменти, що дозволяють громадянам отримувати послуги держави. Застосунок «Дія» має важливу особливість – можливість ідентифікації громадян за допомогою цифрового підпису, електронного ключа, мобільного додатку тощо. Це дає змогу отримати доступ до цифрових соціальних послуг безпосередньо з будинку або з будь-якого місця з доступом до Інтернету.

У застосунку «Дія» можна отримати доступ до різних видів соціальних послуг, таких як отримання державної допомоги, реєстрація місця проживання, отримання медичних послуг, оплата податків та штрафів, а також реєстрація бізнесу та багато іншого. Крім того, застосунок «Дія» дає можливість вести електронну медичну картку та обмінюватись медичною інформацією з лікарями онлайн. Це забезпечує зручність та швидкість отримання медичної допомоги громадянам. Таким чином, система «Дія» дає можливість громадянам отримувати цифрові соціальні послуги у зручний та швидкий спосіб, що сприяє покращенню якості життя населення та підвищенню ефективності соціального забезпечення в Україні (див. табл. 2).

Особливості користування застосунком «Дія» у наданні цифрових соціальних послуг населенню

№ п/п	Результат	Значення
1.	Зручний і доступний соціальний сервіс для громадян, подолання корупції у соціальній сфері	<ul style="list-style-type: none"> • можливість одержати будь-яку соціальну послугу за кілька хвилин; • можливість одержати будь-яку соціальну виплату у смартфоні, не виходячи з дому; • інформування громадян про їхні соціальні права та належний захист цих прав, зокрема від свавілля чиновників.
2.	Оптимізація соціальних видатків держави	<ul style="list-style-type: none"> • упорядкуванню планування та здійсненню соціальних виплат і верифікації їх одержувачів; • скороченню щонайменше удвічі адміністративних видатків на утримання бюрократичного апарату в соціальній сфері; • прозорому контролю соціальних видатків держави.

Масове застосування цифрових технологій у ключових галузях соціальної сфери в Україні це амбітна мета, яку сьогодні з успіхом втілюють у життя. Впровадження ЄІССС сприяє установленню прямих, прозорих та партнерських зв'язків між владою та громадянами, поліпшенню соціального захисту та використанню цифрових технологій для забезпечення якісної та ефективної надання соціальних послуг. За оцінками експертів, до 10 % соціальних видатків держави витрачаються неефективно через корупцію та помилки. У 2023 р. Міністерство соціальної політики планувало запровадити ЄІССС по всій країні та перевести більше 80 % соціальних послуг в електронну форму [4]. На жаль російсько-українська війна внесла свої негативні корективи до цих планів.

У Житомирській та Рівненській областях продовжується експлуатація ЄІССС, яка вже має більше 1183 користувачів та 200 адміністраторів. Ця система забезпечує більш ефективно та доступне надання соціальних послуг громадянам. Станом на 11 лютого 2022 р., у ЄІССС було подано 1193 заяви на отримання соціальних допомог, що становить 38 % від загальної кількості заяв. Рівненська область має найвищий показник з 761 заяв, що становить 48 % від загальної кількості, тоді як Житомирська область має 432 заяви, що становить 28 % від загальної кількості [5]. Успішне впровадження ЄІССС гарантує повну цифровізацію соціальних послуг та надання допомог швидко, якісно та з більшою прозорістю.

Отже, розвиток цифрових технологій та впровадження сучасних цифрових інструментів надання соціальних послуг є одним з визначальних напрямів державної цифрової стратегії, спрямованої на формування ефективної сервісної цифрової держави. Сьогодні вже створена законодавча база, яка дає можливість реалізувати цю мету. Однак, для цього необхідно докласти чималих зусиль усім учасникам реалізації стратегії цифровізації соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики: стратегія цифрової трансформації соціальної сфери (бачення реформи). *Урядовий кур'єр*. 2020. 29 верес. № 189. С. 2–

7.

2. Малиновський В. Я. Стратегічні аспекти цифрової трансформації соціальної сфери. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. № 1. С. 27–31.

3. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. *Урядовий кур'єр*. 2020 р. 31 жовт. С. 13.

4. Цифровізація соціальної сфери. Чому це важливо навіть під час війни? *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/kostjantyn_koshelenko/530007_tsifrovizatsiya_sotsialnoi_s_feri_chomu.html (дата звернення: 19.03.2023)

5. Єдина державна служба з соціального захисту. URL: <https://human-aid.ioc.gov.ua/register-recipients-public> (дата звернення: 19.03.2023)

Інклюзивне середовище: проблеми та перспективи

Вітюк В.В., к.пед.н, доцент,
заступник директора з науково-методичної та навчальної діяльності,
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк

Впровадження інклюзивного навчання в умовах реформування освітньої галузі

Реформування освітньої галузі передбачає створення умов для особистісного розвитку та самореалізації кожного громадянина України. Важлива увага приділяється соціалізації та особистісному розвитку особистості. Інклюзивна освіта має на меті зміни в підходах до роботи з дітьми, до культури взаємин, до власного ставлення до роботи в нових умовах. Ефективна організація освітнього процесу у сучасному навчальному закладі багато в чому залежить саме від особистості педагога.

Вимоги до діяльності педагога, його професійного розвитку зумовлені процесами модернізації освіти, впровадженням компетентнісної моделі освітньої діяльності, педагогіки партнерства, орієнтацією на нові стандарти й результати навчання. Все це вимагає перегляду традиційних уявлень про роль педагога, особливо в умовах інклюзивної освіти. Адже інклюзивна освіта – це розширення участі дітей з особливостями психофізичного розвитку в освітньому процесі.

Першочергове завдання закладу освіти – створення такого освітнього простору, у якому особистість з раннього дитинства усвідомлювала б свою суспільну значущість і через систему ціннісних ставлень набувала досвіду взаємодії з соціумом. Реалізація цього завдання вимагає від педагогів нових підходів до процесу соціалізації дитини та учнівської молоді, яку може забезпечувати інклюзивна освіта.

Впровадження інклюзивного навчання забезпечує виконання таких завдань:

– розширення знань про особливості впровадження інклюзивного навчання та реалізацію педагогічної підтримки учнів з особливими освітніми потребами;

- обізнаність із сучасними підходами до організації інклюзивного навчання;
- розуміння шляхів реалізації Концепції Нової української школи в умовах інклюзивного навчання;
- володіння методиками та технологіями, які враховують особливості дітей з особливими освітніми потребами;
- здатність до використання технологій роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
- володіння навичками використання інтерактивних методів навчання.

Розвиток галузі освіти пов'язаний з впровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації освітнього процесу. Удосконалення загальної середньої освіти спрямовано на переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, навчання його самостійно оволодівати новими знаннями. Сучасний урок – це урок, на якому присутній демократичний стиль спілкування, де створені умови для розвитку ініціативності, самостійності та набуття досвіду вирішення проблем, реалізації власних можливостей як в освітній, так і в практичній діяльності.

В умовах реалізації концепції «Нова українська школа» особлива увага акцентована на посиленні ролі практики в системі науково-освітньої діяльності. Оптимізація взаємозв'язку освіти і практики є саме тим завданням, на якому мають бути зосереджені першочергові освітологічні пошуки. Відповідно до цих концептуальних завдань сформована мета сучасного освітнього процесу, яка полягає у збагаченні знань та вдосконаленні навичок, необхідних для ефективного і творчого виконання завдань, пов'язаних з реалізацією системних змін в освіті.

Розвиток системи і змісту навчання в сучасному світі відбувається в контексті глобальних освітніх тенденцій, серед яких найпомітнішими є:

- масовий характер освіти та її неперервність як нова якість;
- значущість освіти для індивіда і суспільства;
- орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності;
- адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості;
- орієнтація навчання на особистість, забезпечення можливостей її саморозкриття.

Ці тенденції свідчать, що головною функцією освіти є розвиток особистості. Освіта має забезпечити кожному, хто навчається, широкі можливості для здобуття таких умов розвитку та підготовки до життя.

Виходячи із цього, об'єктивною проблемою впровадження інклюзивного навчання є необхідність технологічної адаптації освітнього процесу до нових вимог. Традиційними педагогічними технологіями, розробленими для знанневого підходу, неможливо продуктивно формувати компетентності учнів. Слід оновлювати арсенал педагогічних технологій, якими володіють вчителі, як процесуальні умови реалізації компетентнісного підходу до навчання.

Сучасний урок – це середовище суб'єкт-суб'єктної та полісуб'єктної взаємодії, в основі якої – співпраця, співтворчість учителя з учнями, набуття ними не лише пізнавального, а й соціального досвіду. А це передбачає зміни у визначенні цілей уроку, у його структурі, в організації навчальної взаємодії учнів на уроці,

доборі методів, прийомів, засобів навчання. Складовими компетентнісного уроку є: створення проблемної ситуації (мотивація), формулювання навчальної проблеми (цілепокладання); актуалізація опорних знань учнів; складання плану розв'язання проблеми; висунення гіпотез; пошук шляхів розв'язання проблеми – відкриття нового знання; формулювання розв'язку проблеми; застосування нових знань на практиці; підбиття підсумків уроку (рефлексія).

У дидактичній теорії залишається проблема вибору та обґрунтування технологій навчання. Важливими орієнтирами у виборі освітньої технології є врахування об'єктивних дидактичних закономірностей і принципів; усвідомлення дидактико-діагностичних цілей у контексті актуальних педагогічних проблем сучасного закладу освіти; сформованість дидактико-технологічних умінь визначати структуру змісту навчального матеріалу, його розвивальний характер, обґрунтовувати оптимальні методи, форми та умови навчання. Адже суспільству майбутнього потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю і критичністю мислення, творчою ініціативою, високим адаптаційним потенціалом.

Отже, сучасний компетентнісний підхід до навчання, орієнтація освіти на результат потребує зламу певних стереотипів як у проектуванні уроків, відборі та структуруванні змісту освіти, організації пізнавальної діяльності учнів, так і в оцінюванні навчальних досягнень учнів та інших аспектах побудови сучасної моделі навчання. Все це потребує і нової практики навчання, і ґрунтовних теоретичних напрацювань, і нових критеріїв для розробки засобів навчання, насамперед методичних посібників і рекомендацій для учителів. Компетентнісно-орієнтований урок – важливий чинник для формування творчої особистості, розвитку життєвих компетентностей учнів. Адже реформування освітньої сфери вимагає обґрунтованого і послідовного запровадження нових науково-педагогічних технологій, раціональних та ефективних підходів до організації інноваційної діяльності.

Зусилля всіх освітян сьогодні спрямовано на удосконалення якості освіти. Ключовим питанням поліпшення якості освіти є впровадження ефективних змін у навчальних закладах, впровадження інклюзивної освіти, розвиток особистості, яка готова до змін та прагне постійного вдосконалення. Забезпечити ці зміни зможе ефективний сучасний підхід до освітнього процесу, до проведення занять, в основу яких покладені ціннісні орієнтири Нової української школи та компетентнісна освіта.

Список використаних джерел

1. Абетка інклюзивності і толерантності : науково-популярне видання. ГО «Соціальна синергія». Київ : Видавництво «Теза», 2020. 30 с.
2. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. Київ : Алатон, 2020. 64 с.
3. Вітюк В. В. Соціалізація особливості в умовах інноваційного середовища закладу освіти. *Педагогічний пошук: науково-методичний журнал* № 2 (110), 2021. С. 12–15.
4. Вітюк В. В. Формування готовності педагогів до впровадження інклюзивного навчання. *Педагогічний пошук: науково-методичний журнал*. 2019. № 3. С. 10–13.

5. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів: навч.-метод. посіб. Київ, 2018. 174 с.

6. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.

7. Як зробити онлайн-уроки інклюзивними: практичні рекомендації / упорядники Н. Софій, О. Федоренко, 2021. 25 с.

Власова Т. І.,
практичний психолог-методист,
голова методичного осередку інклюзивно-патронажної освіти
КЗЗСО «Луцький ліцей № 25» Луцької міської ради, м. Луцьк

Світосприймання інклюзії

Сьогодні, в умовах широкого поширення та загального визнання інклюзивної освіти, кожен учитель – учитель дітей з особливими освітніми потребами. Зрозуміло, що практикуючому педагогу, психологу нереально відстежувати наукові дослідження з тим, щоб застосовувати їх результати у своїй педагогічній практиці. Поряд із батьками, вчителі, психологи грають ключову роль у забезпеченні якості життя учнів з ООП, незалежно від того, де проводиться навчання.

Мета статті – покращити їх роботу: при плануванні та в процесі навчання вчителі можуть і повинні використовувати найостанніші наукові дані; допомогти педагогам підвищити ефективність своєї роботи шляхом використання даних найактуальніших досліджень для того, щоб допомогти своїм учням з ООП досягти бажаних результатів. Зрештою, ефективність навчання оцінюється:

- вкладом педагогів в інформацію, подання, навички та цінності учнів;
- ступенем незалежності, який учні здатні виявляти в навчанні сьогодні і в майбутньому;
- рівнем розвитку в учнів відчуття благополуччя.

Варто зазначити, що жодним чином не заперечуються методи або підходи, які використовують педагоги в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Їхні потреби настільки різні (навіть у межах однієї категорії дітей з певною формою нозологій), що «один розмір не підійде всім». Швидше, ефективними виявляться ті навчальні програми, які включатимуть різні підходи та кращі практики. Рекомендується сформувати свій власний набір стратегій, які засновані на вашій особистій філософії, індивідуальності, професійній майстерності, мудрості і, насамперед, вашому знанні відмінних особливостей та специфічних потреб ваших учнів та середовища навчання.

Як зрозуміти, що реально працює?

Точність відтворення моделі інтервенції. Цілком імовірно, що для деяких учнів необхідні змішані форми, і в цьому випадку вони мають бути детально описані.

Вплив на поведінку. Дослідження повинне містити надійні та обґрунтовані методи оцінки результатів зміни поведінки, оскільки, ми хочемо бути впевнені у тому, що конкретна стратегія може вплинути на поведінку.

Характеристики учнів. Дослідження повинні включати детальний опис учнів,

включаючи їх вік, рівень розвитку, форму та ступінь відхилення. Бажано, характеристики сім'ї.

Контроль за факторами. Дослідження повинне забезпечувати результати від конкретного втручання та виключати вплив спотворюючих факторів.

Допустимий побічний ефект. Слід оцінити ймовірність побічного ефекту, який має бути позитивним чи, як мінімум, ненегативним.

Теоретична обґрунтованість. У кожній стратегії повинні бути чітко описані психологічні механізми або процес навчання для того, щоб ми могли використовувати її в інших ситуаціях.

Відстеження результатів. Після дослідження повинна бути адекватна система відстеження результатів. Наприклад, через шість місяців.

Практичне значення. У ході досліджень можна досягти суттєвих статистичних результатів, але практичний ефект від застосування може виявитися незначним, що не дуже цікаво педагогам.

Доступність. Важливо, щоб освітяни мали реальний доступ до стратегій, які були вивчені та можуть бути використані у навчанні.

Чи потрібні спеціальні стратегії для навчання учнів з особливими освітніми потребами? Відповідь на це запитання – і так, і ні.

«Так»: деяким учням, особливо з важкими та вираженими труднощами у навчанні, дійсно необхідні особливі стратегії навчання, які можуть використовувати і звичайні педагоги.

Наприклад,

- Оскільки для дітей із порушенням зору важливі тактильні та слухові почуття, для їх навчання необхідно застосовувати спеціальні методи, спрямовані на розвиток навичок орієнтації та мобільності, а також використовувати абетку Брайля.

- Учні з порушенням слуху потрібна специфічна адаптація – жестова мова, слухові апарати і т.п.

- Учні з порушеннями мови потрібна особлива терапія, спрямована на корекцію спотворення слів в результаті перестановок або пропусків окремих звуків і т. п.

- Учні з ментальною інвалідністю потрібно розбивати завдання на кроки і допомагати в самообслуговуванні.

- Учні з порушенням опорно-рухового апарату необхідно забезпечити необхідні умови по пересуванню, їм потрібна допомога фізіотерапевта та допомога у користуванні туалетом.

- Учні з аутистичними порушеннями потрібна адаптація програми навчання з урахуванням їх «тріади порушень»: соціальної взаємодії, комунікації, поведінки.

«Ні»: в більшості випадків учням з особливими потребами просто потрібно добре навчання. Деякі фахівці аргументують це тим, що даних на користь спеціальних стратегій навчання учнів з особливими освітніми потребами недостатньо, і такі учні отримують користь від звичайних методів навчання, навіть якщо необхідна їх адаптація до різних когнітивних, емоційних і соціальних здібностей.

Насправді те, що дійсно необхідно – це систематичне, послідовне та інтенсивне застосування широкого набору стратегій навчання щоденно у класі. Для того, щоб бути успішним у навчанні дітей з особливими освітніми потребами, потрібно мати

набір стратегій, що підходять для навчання всіх учнів.

В основі ідеї інклюзивної освіти лежать *три основні чинники*.

По-перше, інклюзивне навчання, якщо реалізується належним чином, забезпечує учням з особливими освітніми потребами засвоєння знань, соціальний розвиток та підвищення самооцінки. Інші учні теж успішно засвоюють знання, а також навчаються розуміти і цінувати різноманіття суспільства, соціальну справедливість, рівність і краще ставитись один до одного.

По-друге, нині у більшості країн вважається загальноприйнятим те, що учні з ООП мають право навчатися разом зі своїми однолітками, у яких немає особливих освітніх потреб.

Іноді висувають і *третій аргумент*: інклюзивна освіта економічно більш ефективно, якщо врахувати витрати на транспортування та проживання учнів у спеціальних школах, особливо у сільській місцевості.

Завдяки психолого-педагогічним науковим дослідженням і практичним розробкам доведено, що успіх інклюзивної освіти залежить від того, чи розглядається вона як частина системи, в якій освітній заклад є ланкою більшої системи (суспільства). Від того, що щодня та щохвилини відбувається у класах та шкільних дворах. Від знань та умінь педагогів, які, своєю чергою, багато в чому залежать від керівництва системою освіти на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Зрештою, успіх інклюзивної освіти залежить від здатності законодавців розробити та прийняти необхідні закони та забезпечити відповідні ресурси. Основна увага приділяється ролі педагогів.

Незважаючи на те, що основною характеристикою інклюзивної освіти є визначення учнів з особливими освітніми потребами у відповідні їх віку класи загальноосвітніх закладів за місцем проживання, насправді інклюзивна освіта – набагато ширша.

Складові інклюзивної освіти передбачають наступну «формулу»: *Інклюзивна освіта = Б+В+5К+П+Рс+К*, де: *Б = Бачення; В = Визначення до закладу; 5К = 5 компонентів: Адаптований навчальний план, Адаптована оцінка, Адаптоване викладання, Адаптоване доступне середовище, Визнання права на ІО (інклюзивну освіту). П = Підтримка; Рс = ресурси, К = Керівництво.*

Вважається, що успіх інклюзивної освіти визначається наявністю усіх цих компонентів. Усі учасники процесу повинні розуміти і вміти пояснити ідеологічну основу інклюзивної освіти, а також своїми діями демонструвати відданість її успішній реалізації.

Список використаних джерел

1. Девід Мітчелл. Ефективні педагогічні технології спеціальної та інклюзивної освіти. Розділи з книги; пер. з англ., 2011. 139 с.
2. Паливода А. В. Планування спрямоване на кожного учня : посіб. з розроблення та впровадження індивідуальних навчальних планів. Київ, 2012. 86 с.

Гринюк В. В., вихователь,
заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 3 «Лісова казка», м. Ківерці,
Гринюк С. В., к. техн. н.,
доцент кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Формування інформаційно-комунікативної компетентності вчителя в інклюзивному освітньому просторі засобами інтерактивних технологій

Професійна діяльність учителя у сучасних умовах формування інклюзивного освітнього середовища полягає в тому, що він успішно адаптує учнів до нового для них середовища та першим демонструє значення й переваги інформаційно-комунікаційних технологій як знаряддя навчальної діяльності. Використовуючи можливості інформаційно-комунікаційних технологій, педагог спонукає учнів до активного навчання, заохочує до взаємодії, співпраці, сприяє формуванню вмій вирішувати проблеми, створювати нові знання. У таких умовах посилюється роль учителя як партнера у формуванні особистості учнів.

Саме тому перед сучасною вищою освітою постає завдання забезпечити формування інформаційно-комунікативної компетентності учителів, яка відповідатиме потребам сьогодення, дозволить забезпечити якісний процес навчання.

Інформаційно-комунікативна компетентність виступає ключовою компетентністю особистості вчителя, яка дозволяє йому у професійній діяльності застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для вирішення певних завдань. Формування інформаційної компетентності вчителя передбачає засвоєння знань та вмій в області інформатики та інформаційно-комунікативних технологій, розвиток комунікативних здібностей, уміння орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, аналіз інформації, уміння робити висновки тощо [3].

Досягнути усього цього можна створюючи інтерактивне середовище навчання, тобто використовуючи парні, групові, колективні форми діяльності. Тому в навчально-виховному процесі повинні ефективно використовуватися такі інноваційні технології, як розвивальне та проєктне навчання, інтерактивні технології, хмарні технології, гуманно-особистісна технологія, теорія розв'язування винахідницьких завдань тощо.

Для формування інформаційно-комунікативної компетентності учнів на уроках інформатики необхідно використовувати такі методичні прийоми, форми роботи та засоби, як:

- робота в парах і групах;
- робота з підручником;
- практичні вправи;
- головоломки;
- загадки та ребуси;
- мозковий штурм;
- мікрофон;
- аудіо-візуальні методи;
- навчально-демонстраційні програми;

- тести;
- дидактичні та розвивальні ігри;
- комп'ютерні тренажери;
- метод проектів;
- інтерактивна дошка.

Зазначені вище методичні прийоми, форми роботи та засоби дають можливість критично мислити, розв'язувати складні задачі на підставі аналізу обставин і відповідної інформації, приймати продумані рішення, приймати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими учасниками освітнього процесу.

Для підвищення ефективності формування інформаційно-комунікативної компетентності учитель повинен:

- сформуувати міцні базові знання учня;
- сформуувати вміння, щоб учень міг якомога швидше знайти необхідну інформацію із застосуванням новітніх інформаційних технологій;
- розвинути в учнів уміння відфільтрувати в інформації тільки актуальну та корисну;
- сформуувати вміння опрацьовувати, обробляти, редагувати інформацію застосовуючи сучасні інформаційні технології;
- сформуувати вміння аналізувати інформацію, помічати закономірності та використовувати їх, прогнозувати й робити висновки;
- сформуувати вміння на основі аналізу попередньої інформації формувати власну точку зору;
- сформуувати вміння генерувати власні оригінальні думки та ідеї;
- сформуувати вміння реалізовувати на практиці на основі власних ідей нові схеми, розробки, технології, пристрої.

Під час формування інформаційно-комунікативної компетентності учнів діяльність вчителя виглядає наступним чином:

- пропонує завдання, для виконання яких необхідне звернення до альтернативних джерел інформації – додаткової літератури, комп'ютерних баз даних, Інтернету тощо;
- стимулює роботу з різними джерелами знань, готує завдання, пов'язані з аналізом таблиць, схем, діаграм, графіків тощо;
- заохочує учнів до використання додаткової інформації;
- надає консультації щодо опрацювання матеріалів підручника, забезпечує спільні обговорення, вчить складати плани, стискати і розгортати інформацію;
- консультує з питань тематики робіт та пошуку інформації;
- навчає учнів усвідомлено опрацьовувати інформацію, складаючи план, тези, конспект тощо;
- вчить створювати пам'ятки, ділові папери, доповіді, власні презентації;
- залучає учнів до позакласної роботи з предмету, участі у проектній діяльності;
- стимулює критичне оцінювання інформації.

Під час формування інформаційно-комунікативної компетентності учнів їх діяльність виглядає наступним чином:

- добувають інформацію з різних джерел: навчальної, довідкової, енциклопедичної, науково-популярної, художньої літератури, недрукованих засобів

масової інформації, комп'ютерних баз даних, Інтернету, створюють доповіді, буклети, комп'ютерні презентації;

– виділяють потрібне із сукупності інформації, поєднують інформацію з різних джерел, впорядковують свої знання;

– результати своєї роботи виносить на обговорення, вчать аналізувати, відтворювати результати аналізу в графіках, діаграмах, робити певні висновки;

– слідкують за подіями в світі і вчать орієнтуватися в процесах зміни суспільства;

– опитують оточуючих;

– обробляють документи та класифікують їх;

– уміють використовувати нові інформаційні технології та швидко адаптуються до їх змін;

– критично оцінюють інформацію.

Для більш ефективного застосування інтерактивних методів в організації інклюзивного навчання необхідно дотримуватися таких методичних рекомендацій:

1. Звертати увагу на підготовку приміщення до роботи. Треба продумати, як розставити стільці і столи, щоб усі все бачили, вільно спілкувалися, легко, за необхідності, пересувались. Треба створити фізичний комфорт.

2. Підготувати необхідне обладнання та ресурси заняття.

3. Забезпечити психологічну підготовку учасників. Деякі учні можуть бути скутими, невпевненими в собі, тому перед початком заняття варто зробити розминку, заохочувати учасників до активної участі в роботі, створювати умови психологічного комфорту, доброзичливості, можливості для творчого самовираження і самореалізації учасників.

4. Учасників на інтерактивному занятті чи заході не повинно бути багато. Як правило, у роботі можуть брати участь не більше 30 учнів. Тільки за цієї умови можлива продуктивна робота в малих групах. Важливо, щоб кожен учень був почутий і кожна група мала змогу представити свої результати.

5. У роботі повинні бути задіяні всі учасники.

6. Потрібно уважно поставитися до питань процедури проведення і регламенту. Це питання необхідно обговорити на початку заняття чи заходу і намагатися не порушувати його.

7. Необхідно уважно поставитися до створювання пар і малих груп. Їх можна створювати на основі добровільності та за бажанням учасників чи випадкового вибору.

8. Обов'язково підбивати підсумки, відмічати позитивні зміни в учнях, стимулювати їх на подальшу роботу.

Під час організації навчального процесу бачимо, що процес формування інформаційно-комунікативної компетентності засобами інтерактивних технологій впливає на результативність роботи учнів. Зокрема, підвищується рівень успішності учнів, розвиваються такі особисті якості, як самостійність, дослідницькі уміння, рефлексія власної діяльності, навички критичного мислення, мотивації професійної діяльності тощо. Так формування в учнів інформаційно-комунікативної компетентності задовольняє основну вимогу щодо якості сучасної освіти – уміння орієнтуватися в світовому інформаційному просторі, володіння навичками роботи з великою кількістю, володіння інформаційною культурою, формування цифрової

культури загалом.

Отже, формування інформаційно-комунікативної компетентності вчителя засобами інтерактивних технологій є важливою частиною його професійної діяльності та внутрішньою характеристикою особистості, яка показує його готовність і здатність ефективно використовувати нові ІКТ у професійній діяльності. Саме інформаційно-комунікативні технології дають можливість вчителю бути сучасним, активно працювати в інформаційному суспільстві, застосовувати нові надбання та досягнення науки й техніки у своїй професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю., Овчарук О. В. Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті : посібник. Київ: Педагогічна думка, 2017. 160 с.
2. Кадемія М. Ю. Інформаційне освітнє середовище сучасного навчального закладу : навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «СПОЛОМ», 2009. 186 с.
3. Тихонова Т. В. Інформаційно-комунікаційні технології професійної діяльності педагога : сутність поняття. *Наук. вісник Миколаївського держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Педагогічні науки. 2011. Т. 1, Вип. 33. С. 101–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2011_1.33_24

Гринюк І.Г., ст. гр. ОПНм-11,
Савчук Н.А., к.псих.н., доцент,
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти

За даними Міністерства соціальної політики України кількість людей з особливими потребами в Україні сягає біля 3 млн. Майже 80 відсотків з них – це люди працездатного віку, які при належній фаховій підготовці, готові здійснювати професійну діяльність.

Головна проблема для цієї категорії населення – відсутність вільного доступу до соціальної інфраструктури суспільства: починаючи від неможливості вільного пересування містом, і закінчуючи труднощами у здобутті вищої освіти та працевлаштування. Власне питання вищої освіти в цивілізованих країнах є принциповим. З огляду на це актуальним є проблема організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти України.

У нормативно-правових документах інклюзивне навчання має різне тлумачення:

- 1) система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації [4];
- 2) комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами [5];
- 3) процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі у навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі [3; 6].

Серед основних проблем, з якими зустрічаються студенти з особливими потребами в закладі вищої освіти, можна виокремити наступні:

- недостатня підготовленість університетів щодо навчання осіб з інвалідністю;
- неефективний доступ до приміщень і засобів навчання для певних категорій людей з інвалідністю;
- неврахування освітніх програм особливостей навчання людей з інвалідністю (розподіл середньої та вищої освіти створює додатковий бар'єр для доступу до вищої освіти);
- мало використовуються методи навчання, що вможливають компенсування інвалідності;
- відсутність асистентів, волонтерів для забезпечення фізичного доступу студентів з порушеннями опорно-рухового апарату до навчальних аудиторій;
- не доступність інформації через мережу Інтернет у зв'язку з відсутністю можливості для більшості людей із серйозними фізичними порушеннями придбати комп'ютер чи смартфон.

Давиденко Г. В. зазначає, що «вибір методологічної парадигми для проектування інклюзивних процесів має свої особливості порівняно з організацією навчання осіб, які володіють приблизно однаковими інтелектуальними, психічними та фізичними можливостями. Особистість людини з інвалідністю характеризується численними умовами, які накладаються на її розвиток. Ці умови складаються в типи специфічних вимог до загальної освітньої структури, що призводить до методичної, онтологічної і, як результат, філософської суперечності: будь-яка система передбачає висування низки адаптивних вимог до її компонентів, тоді як особистість з обмеженими або особливими освітніми потребами й можливостями висуває свої вимоги до системи. Відповідно відносини системи й особистості стають нетривкими, нестабільними або взаємно невідповідними» [2, с. 419].

Берегова М. І. вважає, що в умовах освітнього інклюзивного простору для успішного навчання та розвитку студентів з особливими освітніми потребами необхідно забезпечити таким освітнім простором, який мінімізуватиме усі можливі соціальні та фізичні бар'єри, сприятиме розвитку професійних знань умінь та навичок, їх творчого потенціалу тощо [1].

У результаті аналізу наукових джерел можна виокремити наступні умови успішної організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти:

- переобладнання приміщень навчальних закладів для безперешкодного доступу людей з інвалідністю та маломобільних груп;
- організація державної фінансової підтримки для найму персонального асистента для маломобільних студентів, в тому числі зі складу студентів;
- оцифрування навчального матеріалу та використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання;
- розробка карти особливих потреб кожного студента з інвалідністю, згідно з якою асистенти надають регулярну допомогу технічним забезпеченням;
- індивідуальний або пролонгований термін навчання, зокрема написання індивідуальних та контрольних робіт, складання заліково-екзаменаційних сесій, захист курсових робіт тощо;
- розробка закладом вищої освіти інформаційного пакету щодо можливостей університету навчати студентів з різними нозологіями (можливість в забезпеченні

особливих потреб студентів, наявність необхідного технічно-дидактичного обладнання).

Отже, створення спеціальних умов навчання та надання спеціальних освітніх послуг студентам з інвалідністю є важливою умовою організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Берегова М. І. Понятійно-термінологічна основа вивчення інклюзивної освіти. *Науковий вісник Миколаївського нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 3(58), вересень 2017. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. С. 23-27.

2. Давиденко Г. В. Моделювання сучасного інклюзивного навчання як нелінійного процесу з відкритим діапазоном навчальних цілей. *Наук. записки Вінницького держ. пед. Ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2015. № 43. С. 418–423.

3. Декларация принципов терпимости. Утверждена резолюцией Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16.11.1995 г. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Про вищу освіту: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

5. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>.

6. Савінова Н. В. Проблеми підготовки майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу. *Актуальні питання корекційної освіти*. URL : <http://aqce.com.ua/download/publications/96/69.pdf>.

Гузовата А.В., ст. групи П-21

Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед.н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Дослідження дітей з розладами аутичного спектра

Нами розглянуто аутизм як один із видів інвалідності або обмежених можливостей здоров'я дитини, відсутність у неї конкретних здібностей, але, в цілому, вона нітрохи не гірша за інших. У сучасній науці існують методи корекції аутизму. Ми звикли до того, що інвалідність, зазвичай, помітна: людина не може ходити, бачити або чути. При аутизмі виглядає зовсім звичайно, але її мозок працює не так, як у інших. Для прикладу, дитині з аутизмом набагато складніше комунікувати з навколишнім світом: говорити, розуміти почуте від інших людей, спілкуватися і заводити друзів.

Назвемо напрямки і послідовність діагностики РАС:

1. Первинна експрес-діагностика – скринінгові тести виявлення ймовірності аутистичних порушень. Можуть проводити практичні психологи ІРЦ;

2. Клінічна діагностика, постановка діагнозу. Здійснюється тільки дитячим

лікарем – психіатром;

3. Діагностика розвитку: оцінка динаміки психічного розвитку дитини (психолого-педагогічна діагностика когнітивної та емоційної сфер дитини, оцінка комунікативних можливостей і рівня соціалізації). Здійснюють фахівці ІРЦ та практичні психологи навчальних закладів.

Дитина з аутизмом бачить світ по-іншому... звуки, кольори, запахи або дотик. Абсолютно звичайні для нас речі (наприклад, шум вулиці на задньому фоні) для аутиста можуть бути настільки сильними стимулами, як і виття сирени. Дитина з аутизмом може не переносити, коли до неї торкаються. Деякі діти з аутизмом не говорять або говорять зовсім мало, але це не означає, що нічого не розуміють. Насправді, вони все сприймають, але не можуть відреагувати на це словами. Беручи до уваги аналіз отриманих, унаслідок обстеження аутичних дітей, даних, можна зазначити, що, у своєрідний спосіб, вони здатні до форм передачі повідомлення, які мають такий сенс, як: задоволення фізіологічних потреб (їсти, пити), у соціально-емоційному контакті (звернути на себе увагу, відчуті підтримку, можливо, власну значущість). Повідомлень, які пов'язані з певною складною мотивацією (переконавання, навіювання, наказ тощо), немає у проявах аутистів [1, с. 238].

У дітей з аутизмом, яким складно розмовляти, можуть бути свої засоби спілкування: показують на предмети рукою, використовують спеціальні жести. Діти з аутизмом можуть робити дивні рухи або видавати незвичайні звуки. Наприклад, постійно гойдаються вперед-назад, трясуть кистями рук, мотають головою або постукують ногами. Таких рухів не треба боятися. Багатьом такі рухи допомагають заспокоїтися або краще думати, а іноді дивні рухи руками означають, що людина просто щаслива.

Для того щоб дитина з аутизмом комфортно почувалася у школі, мають бути спеціально підготовлені вчителі, також учні класу та їхні батьки. Про це потрібно потурбуватись заздалегідь, щоб уникнути конфліктних ситуацій.

Інклюзивне навчання в реаліях сьогодення розглядається як альтернатива навчанню вдома. Назвемо переваги інклюзивної освіти:

- оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально;
- навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей;
- спеціально облаштовані класи для комфортного перебування;
- у дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками та участі у громадському житті.

Інклюзивне навчання формує у дитини модель здорового, повноцінного способу життя; передбачає і високий рівень залучення батьків у процес, вони повинні бути свідомими.

Список використаних джерел

1. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ: Видавництво “Фенікс”, 2010. 320 с.

Гулай О. І., д. пед. н., професор,
професор кафедри матеріалознавства,
Турик К. А., ст. гр. ОПНмз-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Роль інклюзивного середовища у формуванні соціальних навичок дітей з особливими освітніми потребами

Розвиток, соціалізація та включення дітей з особливими освітніми потребами є одним із найбільш актуальних завдань системи освіти та суспільства на шляху забезпечення суспільного розвитку на ґрунті толерантності, відсутності дискримінації, поваги до людського розмаїття, створення рівних можливостей, зміцнення солідарності і безпеки. Поряд з цим останні роки у світі, та в Україні зокрема, спостерігається значне зростання кількості дітей, які у зв'язку з певними фізичними, когнітивними чи психічними порушеннями, мають особливі освітні потреби. Тому це питання потребує більше уваги з боку включених осіб та суспільства в цілому.

Як правило, усі діти з особливими освітніми потребами мають труднощі у процесі соціалізації. Переважна більшість з них мають дефіцит соціальних навичок, під яким розуміють порушення різного ступеня тяжкості у сфері комунікації, соціальної взаємодії і соціального пізнання [**Error! Reference source not found.**, с. 41]. Несформованість соціальних навичок може призвести до порушення спілкування з оточуючими, труднощів у навчанні, поведінкових порушень та може нести загрозу для психічного та морального здоров'я особистості.

Перші соціальні навички дитини з особливими освітніми потребам формуються та розвиваються у сім'ї. Це середовище є для дитини найбільш комфортним та зрозумілим.

Наступним соціальним інститутом для підростаючої особистості стає навчальний заклад. Здавалося б, що одним з найбільш оптимальних варіантів було б забезпечити дітям з особливими освітніми потребами здобуття освіти у спеціальних навчальних закладах, де для них створені максимально комфортні умови відповідно їх особливостям. Але все не так однозначно. Науковці вказують на недоліки перебування дітей у спеціальних закладах, проблеми інтернатного виховання і навчання. У закритому закладі освіти виховання організовується в ізольованому замкненому світі, що не готує дитину до справжнього життя, не сприяє формуванню необхідних соціальних та комунікативних навичок та, відповідно, не забезпечує можливості її успішного входження в систему соціальних інститутів – тобто не забезпечує максимально можливого для дитини розвитку та соціалізації.

З метою реалізації конституційного права дітей з особливими потребами на якісну освіту була розроблена Концепція розвитку інклюзивного навчання, в якій серед інших завдань визначено створення умов для набуття ними побутових і соціальних навичок, розвиток здібностей. Однак процес інтеграції дітей із особливими потребами в закладах освіти є досить складним й потребує внесення суттєвих змін в організації педагогічного процесу, створення спеціальних

соціальних, психологічних, педагогічних і матеріально-технічних умов, відповідної підготовленості вчителів [Error! Reference source not found.] – створення інклюзивного середовища.

Інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей [Error! Reference source not found.]. Важливе значення в теорії інклюзивної освіти займає діагностичне вивчення впливу середовища на розвиток дитини з психофізичними порушеннями. Адже кожний учасник інклюзії потребує створення умов для свого розвитку та освіти. З одного боку, здорові діти повинні навчитись приймати «особливих» однолітків, а з іншого – для дітей із обмеженими можливостями здоров'я мають бути створені усі спеціальні умови їх розвитку та освіти в інклюзивному середовищі [Error! Reference source not found., с. 316].

Оптимально організоване інклюзивне середовище, потенціал якого використовується в повній мірі, забезпечує умови для спілкування та взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Практика засвідчує, що взаємодія дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, зі здоровими однолітками сприяє їхньому когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. В інклюзивних групах взаємодія між вихованцями з особливими освітніми потребами та їх здоровими однолітками сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків, внаслідок чого діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, стають більш чуйними, готовими до допомоги [Error! Reference source not found., с. 316].

В інклюзивному освітньому середовищі всі діти здатні досягати успіху. Д. Мак-Грегор і Фогельсберг наводять такі переваги для дітей з особливими освітніми потребами:

- в інклюзивному середовищі діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають;
- в інклюзивному освітньому середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички дітей з відмінними здібностями;
- діти з особливими потребами навчаються за складнішою і поглибленою навчальною програмою, завдяки чому процес набуття вмінь і навичок проходить ефективніше, а академічні досягнення поліпшуються;
- підсилюється соціальне сприйняття дітей з відмінними здібностями завдяки методиці навчання в інклюзивних школах, де воно часто відбувається у формі групової роботи. Працюючи в малих групах, діти навчаються бачити людину, а не її ваду, і починають усвідомлювати, що між ними та дітьми з обмеженими можливостями є багато спільного;
- дружні стосунки між дітьми з обмеженими можливостями та іншими дітьми, які таких обмежень не мають, зазвичай частіше розвиваються в інклюзивному середовищі. Дослідження довели, що діти в інклюзивному закладі

мають надійніші й триваліші зв'язки з друзями, ніж діти в сегрегованому середовищі [**Error! Reference source not found.**, с. 124–125].

Отже, одним із головних завдань інклюзивної освіти є соціалізація дитини з особливими освітніми потребами. Її позитивним результатом прийнято вважати сформованість соціальних навичок на такому рівні, що дозволить дитині взаємодіяти з оточуючими та досягти активного включення в соціальне життя.

Основним фактором такого розвитку є досвід, який дитина набуває спочатку в сім'ї, а пізніше в навчальному закладі, де має бути створене таке освітнє середовище, яке буде комфортним та всебічно розвиваючим для всіх учасників освітнього процесу. За умови доцільно створеного інклюзивного середовища та оптимального використання його можливостей, діти з особливими освітніми потребами демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з оточуючими, вдосконалюються їх соціальні та комунікативні навички, ефективніше засвоюють початковий матеріал, розвиваються міцні дружні стосунки з іншими дітьми. Окрім того, діти без обмежень вчаться толерантності, взаємоповаги та вміння бачити в оточуючих, в першу чергу, людину, а вже потім порушення в її розвитку та їх особливості.

Список використаних джерел

1. Горішна Н. Сутність поняття «соціальні навички» та їх вплив на соціальну компетентність дітей з особливими освітніми потребами. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія : педагогіка.* 2022. № 1 (1). С. 40–47.

2. Демченко О. П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій. *Наук. часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць.* Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2011. С. 60–63.

3. Інклюзивне навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення 03.05.23).

4. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами.* 2012. № 9. С. 120–126.

5. Кузава І. Б. Роль інклюзивного середовища у формуванні особистості дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2012. № 11. С. 315–318.

Дмитрук І. В. ст. гр.гр. ОПНмз-11
Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Інклюзивна освіта як умова соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві виникає потреба у розумінні та вивченні нових педагогічних проблем та завдань, створенні нової філософії

освіти, яка є основою для формування нової системи виховання та освіти, з дитиною, в тому числі з дитиною з особливими освітніми потребами, у центрі уваги. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами вимагає володіння навичками пізнання життя, життєдіяльності та спілкування з іншими людьми, проте це неможливо без активної діяльності соціальних та психологічних служб. Актуальність проблеми формування соціальної адаптації учнів з особливими освітніми потребами пояснюється кількома причинами, одна з яких полягає в тому, що діти з такими потребами не повинні відчувати себе менш повноцінними в умовах сучасного українського суспільства. Вони мають права та можливості, що гарантуються Конституцією та законами України, проте через свої особливості психофізичного здоров'я не завжди можуть їх повноцінно використовувати. У зв'язку з цим, одним з головних завдань сучасної педагогіки є ефективна підготовка учнів з особливими освітніми потребами до повноцінного життя в суспільстві.

Повноцінна соціалізація дітей з особливими освітніми потребами є важливою не тільки для дітей, але й для суспільства, до якого вони інтегруються. Особи з обмеженими можливостями, зокрема в психофізичній сфері, за законом компенсації, намагаються гіперкомпенсувати свої можливості в доступній для них сфері. Однак, повноцінне включення осіб з особливими освітніми потребами до соціального та виробничого середовища, сімейного життя тощо, становить суттєву проблему. Сучасна загальноосвітня школа недостатньо уважна до цих проблем, що призводить до багатьох проблем для цієї категорії молодих людей після закінчення школи [1].

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Дослідження наукової літератури свідчить про те, що проблема освіти дітей з особливими потребами знаходиться в центрі уваги багатьох науковців з України та зарубіжжя, таких як В. Андрущенко, М. Ярмаченко, Е. Андрєєва, В. Бондар, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, Н. Сабат, Є. Ярска-Смирнова, О. Акімова. Це підкреслює необхідність подальшого вивчення проблеми, зокрема, стосовно впровадження інклюзивної освіти. До формування нової системи освіти внесли вагомий внесок П. Таланчук, М. Синьов, Р. Ануфрієва, О. Євдокимов, Л. Коваль та Г. Шевцов. Г. Пономарьова присвятила свою роботу технологіям активного навчання студентів з особливими потребами. К. Агавелян, Н. Вовк, З. Кантор, І. Леонгард, І. Нікітіна, В. Авілов, Н. Козлов та М. Чайковський розробляють теоретичні та методологічні аспекти технічної та гуманітарної освіти дітей та студентів з особливими потребами, а також можливості навчально-методичного, інформаційного та медико-соціального супроводу. Ю. Волчелюк та С. Дrajниця досліджують вплив використання інформаційно-дистанційних технологій на формування професійних навичок студентів з особливими потребами.

Мета дослідження – висвітлення шляхів формування соціальної адаптації дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивне навчання має стати однією з необхідних умов ефективної соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Більшість з цих учнів можуть отримати якісну освіту в загальноосвітніх навчальних закладах, якщо вчителі готові до відповідної підготовки та сім'ї отримують необхідну підтримку. Аналіз понять "інклюзія" та "інклюзивна навчання" є доцільним. Термін "інклюзія" означає включення або приєднання, і хоча він запозичений з англійської мови, не має точного перекладу. Вітчизняні науковці

тлумачать цей термін по-різному, але загалом він відноситься до процесу збільшення ступеня участі всіх дітей у соціальному житті та різних програмах, а також до об'єднаної освітньої системи, яка надає належну освіту всім учням та повністю залучає дітей з особливими потребами в різні аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей [2, с. 5; 3, с. 76].

Інклюзивне навчання має на меті забезпечити дітям з особливими освітніми потребами рівний доступ до якісної освіти. Це досягається шляхом організації навчання у загальноосвітніх закладах з використанням особистісно орієнтованих методів, які враховують індивідуальні потреби кожної дитини, включаючи обдарованих дітей та тих, у кого є особливі освітні потреби. Інклюзивне навчання передбачає створення сприятливого освітнього середовища, яке відповідає потребам та можливостям кожної дитини, а також забезпечення наукового супроводу та розробку відповідних навчальних програм та методичного забезпечення [4, с. 5-8].

Інклюзивне навчання має на меті забезпечення дітей з особливими освітніми потребами правом на отримання освіти за місцем проживання, їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство, а також залучення сімей до участі в навчально-виховному процесі. Основні завдання інклюзивного навчання включають здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти на відповідному рівні в середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти, забезпечення різноманітного розвитку дітей та реалізації їх здібностей, створення освітньо-реабілітаційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів з особливостями психофізичного розвитку, створення позитивного мікроклімату в школі з інклюзивним навчанням, сприяння активному міжособистісному спілкуванню дітей з особливими освітніми потребами з іншими учнями, забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, а також надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, та залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

За допомогою аналізу наукових досліджень можна зробити висновок, що успішна соціальна адаптація дитини залежить від вчасної виявлення проблем та корекційної роботи, спрямованої на попередження та ліквідацію психофізичних процесів та новоутворень, що можуть виникнути в ранньому віці, а також на нормалізацію розвитку дитини на поточному етапі. Тому важливо, щоб фахівці психолого-педагогічного супроводу взаємодіяли з сім'ями в навчальних закладах. Особлива увага та систематична робота фахівців навчального закладу повинна бути спрямована на допомогу родинам з дітьми, що мають особливості розвитку, з метою забезпечення умов для соціалізації дитини, включаючи створення доброзичливого психологічного клімату у родині, сімейного виховання, підтримки дитини у прагненні подолати порушення розвитку, умов виховання та розвитку дитини поза родиною, а також формування мотивації батьків для участі в процесі розвитку та навчання дітей з особливостями розвитку [5].

Батькам, які стикаються з вихованням дітей з особливими потребами, необхідно дотримуватися певних правил, щоб допомогти їм в цьому складному процесі. Дитина з особливими потребами є повноправним членом суспільства, яка бажає брати участь у житті групи та повинна мати таку можливість. Важливо пам'ятати, що ці діти не є пасивними одержувачами соціальної допомоги, але

розвиваються та мають право на задоволення різних соціальних потреб, таких як пізнання, спілкування та творчість. Тому, необхідно забезпечувати їм всебічний розвиток, надаючи необхідні умови для цього.

Для того, щоб забезпечити ефективну компенсацію можливостей, які бракує дитині внаслідок хвороби чи травми, бажано залучати їх до різних форм роботи протягом дня та інтегрувати їх в спільну діяльність з однолітками [5].

Інклюзивне навчання не тільки корисне для дітей з особливостями психофізичного розвитку, але й для їхніх здорових однолітків, оскільки сприяє їхньому особистісному розвитку. Такий підхід до навчання розвиває в здорових школярів здатність до співчуття, чутливості, толерантності та тактовної взаємодії з хворими однолітками, що допомагає формувати ставлення до них як до рівних членів колективу. Крім того, залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл може мати позитивний вплив на їхніх батьків та інших членів родини, сприяючи покращенню їхнього психічного стану, зменшенню тривог та страхів і мобілізації сил на боротьбу з хворобою [6, с. 159].

Висновки. Соціальна адаптація дитини з особливими освітніми потребами є цілісною та взаємопов'язаною системою, що містить обов'язкові компоненти.

Список використаних джерел

1. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки: [навч.-метод, посіб. Для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 118 с.

2. Міщик Л. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2012_5/12mliupn.pdf

3. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко, І. О. Білозерська та ін. ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : А. С. К., 2012. 308 с.

4. Інклюзія як нова філософія освіти. Радість дитинства – вільні рухи. 2009. No 4. 44 с.

5. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 305 с.

6. Маранчук Р. С. Інклюзивна освіта як одна з умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами. 2013. URL: file:///C:/Users/Oly/Downloads/Znpkhist_2013_2_26.pdf

Жук О.М., к. іст. н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Циганкова О.М., ст. гр. СЗ-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Сутнісні характеристики соціальної реабілітації, інтеграції та адаптації осіб з інвалідністю

Термін «реабілітація» використовувався здавна, однак здебільшого стосувався сфери медицини та надання медичних послуг з метою відновлення фізичного стану людини. З середини ХХ століття цей термін закріпився в юридичній практиці

передусім щодо осіб з інвалідністю.

Термін «реабілітація» в перекладі з французької означає – зручний, пристосований, а в перекладі з пізньолатинської – відновлення. Загалом, за визначенням науковця Т. Алексєнко, «реабілітація включає комплекс економічних, організаційних, юридичних заходів, спрямованих на формування чи відновлення фізичного, психологічного, морального стану і соціальних функцій постраждалих, хворих, малозабезпечених та ін. осіб потребують допомоги для відновлення свого професійного та соціального потенціалу, соціального захисту чи особливих умов виховання» [1, с.168-169].

Передусім у зарубіжних країнах розвивалась медична, фізична, фізкультурно-спортивна реабілітація осіб з інвалідністю. Разом з тим у західних країнах досліджувались та впроваджувались професійна та трудова реабілітація, професійна адаптація та раціональне працевлаштування, а також соціальна, психологічна реабілітація осіб з інвалідністю.

З 90-х років ХХ ст. використовується поняття «соціальна реабілітація» в результаті переосмислення ролі особистості у суспільно-політичному житті. В практичній соціальній роботі важливим стає соціальний аспект реабілітації.

Під соціальною реабілітацією розуміють «систему заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов на повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, соціального обслуговування задоволення потреб у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації» [2, с.80].

Загалом здійснюється щодо осіб, які обмежені в реалізації своїх прав, свобод і виконанні обов'язків. Для осіб з інвалідністю використовують медико-соціальну та соціально-психологічну реабілітацію як кооперацію зусиль міждисциплінарної команди фахівців – лікарів-реабілітологів, психологів та соціальних працівників.

Інвалідність у законодавстві визначено як «міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист» [3].

Соціальна реабілітація є складовою та одним із видів соціальної роботи. Метою соціальної реабілітації осіб з інвалідністю як соціально вразливої категорії населення є їх адаптація та включення до різних сфер життєдіяльності, максимальна соціальна інклюзія. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю «спрямовується або відновлення соціального досвіду та соціальних зв'язків, норм поведінки, спілкування, емоційної стабільності та активного соціального життя, поновлення соціального статусу, інтеграцію у відкритий соціум, відновлення професійних якостей і навичок, соціальних функцій» [1, с.168].

Що стосується дітей з інвалідністю, то процес соціальної реабілітації ще складніший, адже передбачає по суті раннє залучення мультидисциплінарної команди фахівців, щоб процес соціалізації, навчання та включення у соціум, засвоєння моральних та культурних цінностей і комунікативних навичок відбувався своєчасно. На нашу думку, тут важливі принципи раннього втручання, своєчасності, інклюзивності та професіоналізму А також максимальна взаємодія та співпраця

батьків (родини) та фахівців соціальної роботи, педагогів, психологів та медиків-реабілітологів.

Підставою здійснення соціальної реабілітації є соціальна недостатність – соціальні наслідки порушення здоров'я, що вплинули на обмеження життєдіяльності людини. А основними складовими соціальної реабілітації є: соціальна допомога, соціальний захист, соціальна підтримка (включаючи надання соціальних послуг, технічних засобів та ін), та соціальна абілітація та адаптація та інтеграція.

Термін «абілітація» в перекладі з латинської означає зручний, пристосувальний. В енциклопедії для фахівців соціальної роботи визначається як «комплекс заходів (послуг), спрямованих на формування нових і підсилення вже існуючих ресурсів соціального, психічного та фізичного розвитку дитини або сім'ї» [1, с.7]. Термін найчастіше використовують щодо дітей з особливими потребами, тому абілітація є складовою соціально-педагогічної діяльності. Цей процес передбачає «навчання дитини з обмеженими можливостями соціальним навичкам, пристосування побутових умов до потреб дитини, отримання навичок самоаналізу та позитивного сприйняття себе й оточуючих» [1, с.7].

Абілітація визначається як «система заходів, спрямованих на опанування особою знань та навичок, необхідних для її незалежного проживання в соціальному середовищі: усвідомлення своїх можливостей та обмежень, соціальних ролей, розуміння прав та обов'язків, уміння здійснювати самообслуговування» [2, с. 81].

У соціальній роботі як практичній діяльності серед ряду принципів визначають також принцип адаптації та принцип інтеграції, принцип індивідуалізації та диференціації. Науковці Тюття Л. та Іванова І. розкривають принцип інтеграції як «створення умов для включення особистості в діяльність різних сфер життя суспільства, її позитивної соціалізації, індивідуалізації, ідентифікації, а принцип адаптації – це залучення різних категорій і цільових груп населення до соціально значущої діяльності з метою пристосування до соціального середовища і задоволення соціально значимих потреб, а також адаптація суспільства до особливих потреб окремих категорій громадян» [4]. Ці принципи вкрай важливі в соціальній роботі з особами з інвалідністю.

Отже, соціальний аспект реабілітації осіб з інвалідністю – це частина єдиного комплексного процесу реабілітації, що включає й інші аспекти реабілітації. Медична, психологічна, професійна і технічна реабілітація, разом узяті, забезпечують соціальну реабілітацію особи з інвалідністю, відновлення його функціонування в суспільстві та у сфері праці. В результаті долається пов'язане з інвалідністю відчуття соціальної неповноцінності, відбувається процес пристосування особистості до оточуючого середовища – соціальна адаптація, у дітей з особливими потребами – соціально-педагогічна абілітація.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
2. Маруніч В. В., Шевчук В. І., Яворовенко О. Б. Методичний посібник з питань реабілітації інвалідів: Посібник. Вінниця: О. Власюк, 2006. 212 с.
3. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 6.10.2005 р. № 2961-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

4. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика, 2004. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-12084.html>

Ковальчук О. М., к. пед. н., доцент
кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Доступність вивчення іноземної мови для студентів з обмеженими можливостями

Підготовка здобувачів з обмеженими можливостями у закладах вищої освіти передбачає освоєння стандарту вищої освіти в спеціальних адаптованих умовах, що враховують особливі потреби таких студентів. У зв'язку з цим ключового значення набуває визначення потреб студентів, що детермінують характер і напрям необхідної адаптації середовища закладу освіти, яка б і забезпечувала успішне засвоєння студентами з обмеженими можливостями нормативного змісту освітньої програми. В даному випадку мова йде як про індивідуальні потреби, що виявляються у тої чи іншого особи, так і про деякі типологічні потреби, властиві особам, які належать до певної групи. І саме типологічні потреби задають загальну універсальну рамку адаптації умов отримання знань у закладах вищої освіти в інклюзивному форматі. Особливих умов передбачає вивчення іноземної мови, оскільки здобувачі повинні бути готові опанувати чотири види мовлення: усне мовлення, читання, аудіювання, письмо, а для цього необхідно індивідуально враховувати проблеми зі здоров'ям та можливості їх доступного вивчення.

З огляду на це слід виділити наступні потреби щодо здобуття здобувачами з особливими потребами вищої освіти: потреба в індивідуальному графіку навчання, який передбачає можливість пропусків занять з медичних причин; потреба в навчальних аудиторіях, оснащених спеціальною оргтехнікою та апаратурою; потреба у наявності у закладах освіти засобів інформаційно-навігаційної підтримки; потреба в допомозі волонтерів щодо соціально-реабілітаційного супроводу; потреба в тренінгах з розвитку комунікативних навичок; потреба в діагностиці індивідуально-психологічних особливостей особистості; потреба в апаратно-технічній підтримці самостійної роботи [1].

Досить важливим є визначення основних труднощів, які долають студенти з інвалідністю в процесі навчання у закладах вищої освіти незалежно від дисципліни, а саме: труднощі в сприйнятті і фіксації навчальної інформації на лекційних та семінарських заняттях; труднощі у встановленні продуктивної взаємодії з викладачами (не усі педагоги готові до інклюзії, тому потрібно підсилювати їх готовність на рівні проходження педагогічної практики ще під час навчання та удосконалювати впродовж освітньої роботи); труднощі в оформленні та поданні результатів самостійної роботи (важливим є чітка постановка виконання завдання, де важливим є доступність її реалізації); труднощі в налагодженні неформального спілкування у студентському середовищі (так як і викладачі, так і не усі студенти готові до інклюзивного середовища, тому важливо звернути увагу на позитивний клімат щодо налагодження контактів між студентами, організація різних заходів не у великих масштабах); труднощі в орієнтуванні щодо предметно-просторового середовища (в нашому випадку середовище вивчення іноземної мови, подача

матеріалу з урахуванням усіх особливостей кожного зі здобувачів) і соціально-побутової інфраструктури закладу вищої освіти; труднощі в користуванні сучасними технічними засобами реабілітаційно-освітнього призначення.

Для кваліфікованої взаємодії у процесі навчально-виховної роботи достатнім рівнем інклюзивної компетентності мають володіти всі учасники інклюзії, від педагогічних працівників і адміністративного персоналу до здорових студентів та допоміжного персоналу закладу освіти.

Можливість здобуття вищої освіти для осіб з інвалідністю тісно пов'язана з групою інвалідності, зі ступенем і видом порушення здоров'я (фізичні, психічні, інтелектуальні або сенсорні порушення) [2].

З огляду на вищезазначене, очевидним стає наявність у здобувачів з обмеженими можливостями особливих потреб освітнього плану, пов'язаних з отриманням навчальної інформації в доступному форматі, освоєнням змісту освіти в здоров'язбережувальному режимі, соціальних потреб, пов'язаних з соціально-побутовим та просторовим орієнтуванням, а також потреб ділової та неформальної комунікації та з інтеграції в соціум.

Наведені потреби в їх сукупності диктують необхідність створення у закладі вищої освіти умов, які могли б враховувати можливості студентів з інвалідністю. Необхідно впроваджувати в навчально-виховний процес спеціальні методи, педагогічні технології та адаптаційні технічні засоби. Такі студенти дуже допитливі та старанні, але мають певні проблеми: прогалини у знаннях, підвищена втомлюваність, замкнутість, низька самооцінка, вразливість. Для них не варто уповільнювати темп навчання, або зменшувати кількість пар. Важливим вбачаємо впроваджувати систему супроводу їх навчання, всебічної допомоги і підтримки.

В умовах сьогодення практикується очна форма навчання, дистанційна та змішана, що дозволяє індивідуально підходити до студентів з обмеженими можливостями при вивченні іноземної мови.

Підсумовуючи вищесказане можна зробити висновок про те, що зростання кількості молодих осіб з обмеженими можливостями, які потребують здобуття якісної вищої освіти (вивчення іноземної мови зокрема), призвело до підвищення вимог до закладів вищої освіти щодо створення відповідних умов доступу їх до навчання. Вона передбачає врахування особливих особистих і типологічних потреб студентів з інвалідністю, які детермінують характер і напрям необхідної адаптації середовища закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Хомік О.М., Ковальчук О.М., Томащук О.Г., Савчук Н.А. Сервіс Cisco WebEx Meeting Center як інтерактивний засіб навчання студентів з обмеженими можливостями. Хомік О.М. Інформаційні технології і засоби навчання: електрон. наук. фах. вид. / Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. – К.: 2018. – № 65 (3). – С. 223-235.
2. Шевчук Г.Й. Проблеми доступності вищої освіти для осіб з особливими потребами в Україні / Г. Й. Шевчук // Молодий вчений. - 2018. - № 1(2). - С. 834-838.

Сутність та зміст психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання

У період кризових ситуацій сьогодні в Україні спостерігається значне збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами. Усі вони в тій чи іншій мірі потребують інтеграції в суспільство, в тому числі, в освітні заклади, соціальної адаптації, корекційно-реабілітаційної допомоги тощо. Оскільки найвищими цінностями нашого суспільства є гуманізм, рівність, толерантність, дотримання прав людини, недискримінація щодо осіб з особливими потребами.

На жаль, кількість таких дітей у світі щорічно збільшується. Аналогічна ситуація спостерігається і в Україні. Так, за офіційними статистичними даними в результаті розвитку інклюзивного навчання у 2022/2023 н. р. кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти збільшилась на 1175 осіб і становить 33861 учнів. Кількість інклюзивних класів зросла на 1779 одиниць і становить 24995 таких класів [4].

Означена ситуація переконує у важливості інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Тому наше суспільство має бути готовим до кардинального переосмислення усієї системи стереотипів щодо ставлення до такої категорії дітей задля успішної реалізації їхніх прав на надання рівних з іншими можливостей у різних галузях життя, включаючи освіту. І, відповідно, існує необхідність у підготовці компетентних фахівців, які здатні ефективно здійснювати супровід цього навчання.

З огляду на це потребує докорінної перебудови система поглядів на особистість і розуміння дитини з особливими потребами щодо забезпечення їй якісної освіти; вимагають також детального перегляду форми, методи, прийоми організації інклюзивного навчання й виховання у закладах освіти.

Інклюзивний підхід в освіті передбачає ставлення найближчого оточення до дитини як найвищої цінності задля реалізації її прав і свобод на рівні з усіма іншими дітьми без дискримінації з боку оточення. Важливою умовою реалізації такого підходу є організація сприятливого емоційного середовища успішної інтеграції, атмосфери порозуміння, розуміння стану внутрішнього світу дітей з особливими освітніми потребами, створення таких умов, де б вони могли успішно реалізувати свої можливості, самоствердитися, набути певних навичок соціальної поведінки тощо.

Одним із основних завдань інклюзивної освіти і пріоритетних напрямів в діяльності освітніх закладів є забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в процесі інклюзивного навчання.

Психолого-педагогічний супровід – це така комплексна система заходів, різноманітних методів корекційно-розвивальної роботи з дітьми з організації їх освітнього процесу і розвитку, яка є обов'язковою складовою індивідуальної програми розвитку дитини з особливими потребами.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю», «психолого-педагогічний супровід – системна діяльність..., спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь, навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи» [2].

варто зазначити, що в Україні розбудована і продовжує функціонувати мережа інклюзивно-ресурсних центрів, які забезпечують системний, кваліфікований психолого-педагогічний супровід здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти. У 2022 році функціонує 667 таких інклюзивно-ресурсних центрів, що на 30 центрів більше, ніж було у 2021 році [4].

Для забезпечення процесу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами перед педагогами і психологами постають такі основні завдання, виконання яких передбачає подолання труднощів у налагодженні взаємовідносин між учасниками освітнього процесу; дотриманні правил і норм етикету у процесах комунікації; виправленні порушень психофізичного розвитку дітей з особливими потребами, виправленні результатів відповідно до запитів кожної дитини тощо.

Психолого-педагогічна оцінка особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації дитини з особливими потребами передбачає: визначення індивідуальних особливостей психічного розвитку (співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми, рівня розвитку пізнавальної сфери, особливостей емоційно-вольової сфери, індивідуально-типологічних особливостей, рівня розвитку комунікативних здібностей, рівня сформованості навчальної мотивації, темпу діяльності, утомлюваності та розумової працездатності й ін.); проведення психокорекційної роботи з метою розвитку потенційних можливостей та формування особистості; відстеження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі; моніторинг рівня адаптованості та соціалізації учня; сприяння соціальній інтеграції дитини (залучення в позакласну і навіть позашкільну діяльність) [3].

У «Методичних рекомендаціях щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» (додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 30.08.2021 № 1/9-436) узагальнено напрямки психолого-педагогічного супроводу, які відповідають основним напрямкам діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, що забезпечують діагностичне обстеження, консультативну допомогу, інформаційно-просвітницьку роботу, взаємодію з освітніми установами для дітей, які потребують психолого-педагогічної та/або медико-соціальної допомоги, рекомендацій психолого-медико-педагогічного консилиуму закладу освіти [1].

Серед найбільш важливих напрямів роботи у процесі здійснення психолого-педагогічного супроводу значна увага приділяється профілактичному, діагностичному, консультативному, корекційному та розвиваючому, просвітницькому та профорієнтаційному напрямкам. Усі ці напрями, як і усі необхідні заходи у діяльності команди супроводу, здійснюються завдяки координованості дій усіх компетентних фахівців, їх злагодженій роботі (медичних працівників, лікарів, асистентів вчителів, психологів, дефектологів, соціальних педагогів, реабілітологів, спеціалістів системи соціального захисту населення, служб у справах дітей та ін.). У процесі своєї роботи усі вони обмінюються знаннями,

допомагають один одному, що є запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти. Таким чином усі спеціалісти допомагають вчителям та адміністрації закладів загальної середньої освіти у реалізації інклюзивної освіти дітей з особливими потребами.

Частиною команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами є батьки, які беруть активну участь у забезпеченні психолого-педагогічного супроводу.

Фахівці, які здійснюють психолого-педагогічний супровід, повинні володіти не лише методиками діагностики, консультування і корекції, а й здатністю здійснювати системний аналіз проблемних ситуацій, програмування, планування діяльності, спрямованої на соціальну інтеграцію дітей з особливими потребами.

Надзвичайно важливим у роботі команди психолого-педагогічного супроводу, окрім надання системної методичної допомоги сім'ям, є обов'язкове дотримання певних принципів. Тому у своїй діяльності усі фахівці команди супроводу мають керуватися такими основними принципами, як повага до всіх дітей з особливими освітніми потребами та їх особливостей; дотримання фахівцями інтересів кожної дитини; командний індивідуальний підхід; недопущення дискримінації та порушення її прав; активна співпраця з батьками дитини з особливими потребами, залучення батьків до освітнього процесу і розробки індивідуальної програми розвитку; співпраця з міжвідомчими органами, дотримання конфіденційності тощо.

Аналіз наукових джерел також показує, що чимало науковців вважають доцільним включення у структуру психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами і реалізація у його процесі системи здоров'язбережувальних технологій, за допомогою яких створюються максимально можливі умови для збереження, зміцнення та розвитку духовного, емоційного, інтелектуального, особистісного, фізичного здоров'я усіх суб'єктів освітнього процесу [5, с. 17]:

Отож, для забезпечення ефективності інклюзивного навчання та збереження здорового морально-психологічного клімату закладу загальної середньої освіти необхідна чітка організація діяльності команди психолого-педагогічного супроводу, результативність якої залежить від координованості дій усіх фахівців та батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами: лист Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodoorganizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-list-mon> (дата звернення 05.05.2023).

2. Про реабілітацію осіб з інвалідністю : Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII/ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення 04.05.2023).

3. Прохоренко Л. І. Психологічний супровід дітей з особливими потребами та їхніх родин в умовах кризових викликів. *Вісник НАПН України*, 2021, 3 (1). С. 1–6.

4. Статистичні дані. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення 04.05.2023).

5. Сучасні здоров'язбережувальні технології : монографія / за загальною

Кулінчук В.І, ст. групи ПС-21
Науковий керівник: Полухтович Т.Г. к. пед. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Дослідження педагогічної майстерності в інклюзивному середовищі

Розглянемо питання освітньої діяльності і педагогічної майстерності, шляхи її підвищення за допомогою самоаналізу своєї ціннісної спрямованості, рівня фахових знань, педагогічних здібностей, педагогічної техніки. Для розуміння й підвищення педагогічної майстерності варто розглянути категорії: «педагогічна ситуація» і «педагогічна задача».

Педагогічна майстерність – це, безумовно, фахове вміння, яке набувається з досвідом, автоматично за досвідом не слідує. Проаналізуємо певні напрямки, робота у яких поліпшить майстерність тих, хто вчить. Спочатку розглянемо структуру освітньої діяльності. Як будь-яка діяльність, вона характеризується метаю - засобами - суб'єктом - об'єктом [1, с. 11]. Сьогодні учасники освітнього процесу замислюються над тим, чи є актуальними ті знання і вміння, яким навчаємо у конкретних умовах, не говорячи про те, чи корисними вони будуть через 10 років. Сучасні експерти одностайні в тому, що це буде вміння навчатися. Вміння навчатися залишиться ключовим пріоритетом і через 20 років. Тому метою має стати навчання здобувачів навчатися. Особливість мети задана наперед. Мається на увазі, що наша мета задана певними нормативними документами, державними стандартами, освітніми програмами тощо. І ми не маємо можливості самостійно її обирати. Для того, щоб її реалізувати, необхідно творчо розуміти і переробити. Тут важлива мотивація учасників освітнього процесу, щоб вони мотивували вчителів, викладачів. Як зацікавити, як створити так, щоб учні, студенти забажали виконувати те, що ми їм пропонуємо. В реаліях сьогодення – це є ключове вміння. Вміння мотивувати, вміння створювати стійкі, пізнавальні інтереси – є ключовим вмінням, яке потрібне учителю, викладачеві. Об'єкт освітньої діяльності – це учень, студент, який має індивідуальні якості, які постійно змінюються у процесі освіти, який зазнає постійних впливів збоку і на його особистість впливає багато чинників. Об'єкт є найскладніший у цій діяльності. Суб'єктом – є батьки, освітяни, учні, студенти тощо.

На нашу думку, педагогічна майстерність забезпечує високий рівень самоорганізації особистості і дозволяє творчо поставити мету, оптимально дібрати засоби навчання, налаштувати себе, а також активізувати суб'єкт. Її складовими виступають:

- 1) ціннісна спрямованість, яка включає: цінності, інтереси, ідеали;
- 2) фахові знання: предметні, методики, педагогіки, психології; складовою є
- 3) педагогічні здібності, до яких науковці відносять комунікативні, перцептивні, оптимальне прогнозування, креативність; і 4) педагогічна техніка: уміння управляти собою, уміння взаємодіяти [1, с. 44-52].

Отже, постійно працювати над собою, стежити за розвитком науки. Сьогодні

потрібні такі педагоги, які пояснюють з викликом, що змушує замислитись; важливо олюднити знання, щоб це був власний погляд на світ, щоб не просто переказувати знання в аудиторію. Так розуміється педагогічна майстерність в умовах освітніх змін. Зазначимо: інклюзивна освіта розвиває власну методологію, підходи до викладання і навчання, які є більш гнучкими, і спрямована на дітей з різними потребами. Якщо викладання й навчання стануть більш ефективними в результаті змін, які впроваджує інклюзивна освіта, тоді задоволеними будуть усі: педагоги, діти та їх батьки. Ми можемо порівняти моделі інклюзивної освіти з основними моделями освітнього середовища, запропоновані та вивчені психолого-педагогічною наукою.

Список використаних джерел

1. Теслюк В.М. Формування педагогічної майстерності майбутнього викладача: теоретико-методичний аспект: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 60 с.

Максимюк Х. В., ст. гр. ОПНмз-11
Науковий керівник: Полухтович Т. Г., к.пед.н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Проблеми та перспективи забезпечення інклюзивної освіти

В Україні інклюзивна освіта є однією з найважливіших галузей соціальної та освітньої політики. Інклюзивна освіта як важливий етап у розвитку освітньої системи передбачає забезпечення доступу до якісної освіти усіх учнів, незалежно від їхніх особливостей та потреб, включаючи учнів з особливими потребами.

У 2011 році Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», відділ інклюзивної освіти та інтернатних закладів департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України, відділ моніторингу досліджень освітньої галузі Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України та зусиллями канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» була створена українська версія посібника «Використання індексу інклюзії для розвитку інклюзивної школи».

У цьому посібнику розроблені основні підходи щодо створення й розвитку інклюзивного середовища в навчальному закладі. Серед основних напрямів розвитку інклюзивного середовища, які спрямовані на реформування освітнього процесу і значно покращують результати означеної проблеми, надзвичайно важливими є:

- розвиток інклюзивної культури;
- розвиток інклюзивної політики на рівнях закладу (внутрішні нормативні документи);
- запровадження інклюзивної практики.

Однак у процесі впровадження інклюзивної освіти виникають різні проблеми, які ускладнюють процес навчання та розвитку дітей з особливими потребами. До таких проблем можна віднести:

- недостатнє забезпечення необхідними матеріалами та технічними засобами;
- недостатня підготовка фахівців до роботи з учнями з різними потребами;
- відсутність взаємодії та співпраці між фахівцями різних спеціалізацій;
- неправильне розуміння особливостей дітей з особливими потребами та використання невдалих методів навчання.

Однією з проблем забезпечення інклюзивної освіти є також нестача фахівців з відповідною підготовкою, оскільки чимало педагогів не мають достатньої кваліфікації для роботи з дітьми з особливими потребами; не знають, як розробляти індивідуальні навчальні плани, використовувати наочні матеріали та технічні засоби для забезпечення доступності навчання особам з особливими потребами.

Також проблемним є питання щодо формування компетентностей вчителів у сфері психологічного та соціального супроводу учнів з особливими потребами, зокрема щодо взаємодії з батьками та соціальними службами.

Крім того, інклюзивна освіта потребує не лише спеціалістів у педагогічній сфері, але й у сфері медицини, соціальної роботи та інших відповідних галузей. Тому надзвичайно важливо забезпечити співпрацю спеціалістів різних сфер та створити усі необхідні умови для їхньої професійної підготовки та діяльності.

Одним із способів розв'язання проблем, які виникають у роботі з учнями з особливими потребами, є співпраця усіх причетних до процесу навчання фахівців.

Так, у забезпеченні інклюзивної освіти можуть брати участь педагоги-психологи, логопеди, соціальні педагоги та інші фахівці. Спільна робота цих фахівців дозволяє забезпечити комплексний підхід до навчання та розвитку дітей з особливими потребами, а також вирішити проблеми, які виникають у процесі роботи.

Зокрема, педагог-психолог може допомогти у виявленні особливостей розвитку дитини та визначенні необхідних корекційних заходів. Функція логопеда полягає в тому, що він може допомогти у вирішенні проблем з мовленнєвим розвитком дітей. Соціальний педагог може надати підтримку у вирішенні соціальних проблем, які виникають у дітей з особливими потребами та їхніх сімей.

Особлива увага в співпраці фахівців приділяється також роботі з батьками дітей з особливими потребами. Забезпечення такої співпраці дозволяє вирішувати проблеми, які виникають у процесі навчання та розвитку дітей та забезпечує їм необхідну підтримку та допомогу [1, с. 45–46].

Важливо також забезпечити належний рівень фінансування інклюзивної освіти та створити сприятливі умови для реалізації інклюзивного навчання. Для цього необхідно розвивати матеріально-технічну базу шкіл та інших навчальних закладів, забезпечувати належний рівень заробітної плати фахівцям, надавати підтримку та допомогу вчителям та іншим фахівцям, які займаються роботою з дітьми з особливими потребами.

Отже, потрібно розуміти, що інклюзивна освіта є необхідністю для створення справедливого та рівного суспільства. Забезпечення інклюзивної освіти в Україні – це складний процес, який потребує високої професійної компетентності педагогів, тісної співпраці фахівців різних напрямів та сфер, співпраці фахівців з батьками дітей з особливими потребами, належного фінансування, розвитку матеріально-технічної бази навчальних закладів тощо.

Список використаних джерел

1. Миронова С. П. Підвищення професійної компетентності вчителів інклюзивних класів. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції ООН про права інвалідів* : тези доповідей XIII міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Університет «Україна», 2018. С. 45–46.

2. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році: лист МОН України №1/10258-22 від 06.09.2022 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1uNLKaVkwboSdHITsx6GGNfZY9LrVkXo/view> (дата звернення 02.05.2023).

3. П'яткова Т. Розвиток інклюзивної компетентності: швейцарський досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 1 (11). С. 93–98.

Мартинюк А. П., к. пед. н., доцент,
завідувач кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м.Луцьк
Триндюк В.А., к. пед. н.,
викл. КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР, м.Луцьк

Проблеми викладання іноземної мови у вищій школі в умовах змішаного навчання в інклюзивному середовищі

Освіта сьогодні тотально охоплена новітніми технологіями, цифровими гаджетами та різноманітністю методів та прийомів їхнього застосування. Вища школа розвивається у напрямку формування готовності науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти до сучасних вимог. Останні кілька років у зв'язку із поширенням пандемії коронавірусу та із повномасштабним вторгненням росії в Україну ми звикли до змішаного освітнього процесу (Blended learning), який передбачає поєднання очного та онлайн навчання. Blended learning суттєво змінив підходи до організації та проведення занять у вищій школі. Викладання іноземної мови стало суттєво змінюватись та розвиватись, оскільки використання аудіо та відео ресурсів та загальнодоступного контенту із всесвітньої мережі дуже урізноманітнили заняття, покращили періодичність роботи із автентичними матеріалами. Тож змінилися і підходи до методики викладання іноземної мови у змішаному форматі, в тому числі і для студентів з особливими потребами.

Змішане навчання (blended learning) сьогодні активно досліджується у працях зарубіжних науковців (I. Allen, V. Barrett, C. Christensen, M. Horn, and H. Staker, C. Bonk, J. White) та українських учених (О. Безлюдний, В. Безлюдна, І. Щербань, О. Комар, В. Баркасі та С. Баркасі, Н. Тимошук, Л. Лимар, І. Форостюк, В. Триндюк, А. Мартинюк, А. Губіна) та інші.

Метою дослідження є проаналізувати теоретичні аспекти та практичні дослідження науковців стосовно викладання іноземної мови у вищій школі в умовах змішаного навчання, виявити проблеми даного процесу та оприлюднити аналіз результатів опитування.

Виклад основного матеріалу. Blended learning – це модель освітнього процесу

із чітким комбінуванням очної та онлайн-форм навчання із використанням технічних засобів та Інтернет-ресурсів. Планування ефективної моделі змішаного навчання з іноземної мови – це сукупність взаємопов'язаних видів навчальної діяльності, де вагоме місце займає самостійна робота студента й цілеспрямована робота викладача. «Сьогодні саме змішане навчання є одним з найпопулярніших в корпоративній сфері підходів. Саме такий формат дозволяє використовувати всі переваги електронного навчання, не втрачаючи при цьому при сильних сторін традиційного, «живого» навчання».

Викладання іноземної мови є особливим процесом, оскільки поєднує у собі різні види мовленнєвої діяльності. Для формування усіх вмінь та навичок потрібна практика у говорінні, у читанні, у письмі і аудіюванні. Змішаний формат дає можливість кожному студенту, а особливо здобувачу з особливими потребами, практикуватись індивідуально у необмеженій кількості разів та в залежності від індивідуальних потреб. Тому надзвичайно важливу роль у змішаному форматі відіграє викладач, який може вправно організувати таку роботу. Викладання залежить від рівня володіння викладачем цифровими вміннями та навичками роботи із різноманітними гаджетами та ресурсами всесвітньої мережі, від володіння методиками і технологіями, які він впроваджує на заняттях, від педагогічної майстерності, гармонійного поєднання усіх форм діяльності, а також від особистісних якостей та стосунків із студентами.

Роль викладача у змішаному навчанні модифікується і зводиться до ролі творця, модератора, контролера. Викладач у змішаному навчанні – розробник Робочої програми з дисципліни (силабусу), керівник і виконавець свого «проєкту». Змішане навчання переважно зосереджене на готовності викладача, який мотивує студентів до вивчення мови, добре володіє технічними можливостями використання навчальних платформ у режимі онлайн, чітко визначає доцільність певного виду завдання із своєї дисципліни, розуміє основну мету кожного завдання, яке готує студента до оволодіння кінцевими компетентностями та відповідає змісту освітньої програми [4, с. 167].

Рекомендації МОН щодо впровадження змішаного навчання також наголошують на тому, що, якщо викладач регулярно знаходиться «на зв'язку» зі студентами, відповідає на питання, є модератором навчання, то це значно підвищує активність самих студентів [3, с. 41].

Розглядаючи дослідження сучасних українських та зарубіжних дослідників, ми провели власне опитування здобувачів освіти двох навчальних закладів: Луцького національного технічного університету та Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Було використано комплекс загальнонаукових теоретичних, емпіричних та статистичних методів, та аналіз документів і наукових розвідок з досліджуваної проблеми. Для дослідження стану реалізації навчання іноземної мови у змішаному форматі ми використали методи опитування, інтерпретації та узагальнення результатів дослідження. В опитуванні взяли участь 80 студентів денної форми навчання. Опитування проводилось серед студентів 2-4 курсів, які вже кілька років навчаються у змішаному форматі та мають можливість порівняти різні освітні формати навчання.

Як показало наше дослідження, цілком впевнено можна стверджувати, що

здобувачі освіти адаптувались до навчання у змішаному форматі, оскільки на запитання «Чи зручно вам вивчати іноземну мову у змішаному форматі у Вашому закладі вищої освіти?» більшість (69,6%) відповіли, що їм зручно вивчати іноземну мову, 25,3% - дуже зручно і лише 5,1% опитаних відповіли –ні, незручно.

Очевидно, що готовність вивчати і навчати іноземну мову у змішаному форматі сформована не лише у здобувачів освіти, а також і у викладачів, оскільки студенти оцінили якість викладання як відмінно (39,2%) та добре (46,8%), задовільно та погано – 12,7% та 1,3% відповідно.

Аналізуючи сучасні технології, що використовуються для викладання іноземної мови у процесі реалізації змішаного формату було виявлено, що найчастіше – це інтерактивні вправи та тести (69,6%), відео- та аудіо-матеріали (68,4%), інтерактивні електронні підручники та програми (59,5%), відео-конференції (49,4%). Такі технології викладачі використовують для формування усіх видів мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, говоріння та письма. Для того, аби це з'ясувати, ми сформулювали питання за видами завдань, які викладачі ставлять перед студентами на заняттях з іноземної мови. Так, найчастіше студенти виконують такі завдання як «опрацювати граматичні правила та виконати тестові завдання» (70,9%), «виконати тести по запропонованому тексту» (67,1%), «виконати лексичні вправи за покликанням» (62,0%), «опрацювати словниковий мінімум за допомогою онлайн словників» (55,7%), «переглянути відеоматеріали та записати відповіді на запитання» (46,7%), «послухати діалог та записати переказ» (22,8%), «прочитати знайомий текст та надіслати відеозапис короткого переказу» (22,8%).

Щодо самостійної роботи (домашніх завдань), то опитування показало, що 75,9% респондентів отримують і виконують домашні завдання, особливо на читання та переклад, вправи на прослуховування аудіо та відеоматеріалів самостійно виконують 17,7% респондентів. Дуже рідко отримують домашні завдання (самостійну роботу) лише 5,1% опитаних здобувачів освіти.

Проблемою навчання іноземної мови у змішаному форматі залишається списування з Інтернет мережі. 2,5% студентів відповіли, що постійно списують із мережі інтернет (49,4%) інколи вдаються до списування, 45,6 % не використовують всесвітню мережу для списування.

Викладання іноземної мови у змішаному форматі у вказаних закладах вищої освіти обґрунтовується перевагами, що були зазначені опитаними здобувачами. Зокрема, це: можливість використовувати відео та аудіо матеріали на заняттях (74,7%), можливість повторити матеріал багато разів (79,7%), можливість використовувати усі ресурси всесвітньої мережі для якісної підготовки до занять. (Зазначимо, що на дане запитання респонденти мали можливість обрати кілька варіантів відповідей).

Отже, результати опитування показали, що: іноземну мову у змішаному форматі вивчати зручно (69,9%); якість викладання студенти оцінили як відмінно (39,2%) та добре (46,8%); 65,8% здобувачів обох закладів хотіли б продовжувати вивчати іноземну мову у змішаному форматі.

У зазначених закладах освіти викладачі активно застосовують цифрові технології та ресурси всесвітньої мережі для формування усіх видів мовленнєвої діяльності: інтерактивні вправи та тести (69,6%), відео- та аудіо-матеріали (68,4%),

інтерактивні електронні підручники та програми (59,5%), відео-конференції (49,4%). Окрім того, викладачі ставлять перед студентами творчі завдання і, очевидно, мотивують та заохочують студентів до вивчення іноземних мов. 75,9% респондентів отримують і виконують домашні завдання.

Списування та онлайн переклад є основними недоліками у процесі навчання іноземної мови у змішаному форматі. Не зважаючи на те, що лише 2,5% студентів відповіли, що постійно списують із мережі інтернет, майже кожен другий (49,4%) інколи вдається до списування. Незначні труднощі спостерігаються із роботою в міні-групах.

Висновки. Викладання іноземної мови у змішаному форматі – особливий виклик для науково-педагогічних працівників, який зумовлений специфікою предмету, оскільки охоплює різні види мовленнєвої діяльності і потребує постійної практики у говорінні, читанні, письмі і аудіюванні. Впровадження змішаного формату дозволяє ефективно розвивати усі види і форми роботи для формування усіх вмінь та навичок з іноземної мови, надає викладачам і здобувачам освіти унікальну можливість використовувати цифрові технології та ресурси всесвітньої мережі для безперервної практики, розвитку і удосконалення. Викладач та його спосіб викладання іноземної мови в умовах змішаного навчання відіграє ключову роль та впливає на досягнення програмних результатів навчання.

Варто зазначити, що перед викладачами нині постали нові виклики у процесі викладання іноземної мови, які пов'язані із списуванням з мережі інтернет та онлайн перекладів. Проблема списування може й надалі посилюватись у зв'язку із поширенням чат-ботів із штучним інтелектом, як от чат gpt.

Список використаних джерел

1. Безлюдний, О., В. Безлюдна, В., Щербань, І., Комар, О. Досвід використання змішаного навчання на заняттях з англійської мови у закладах вищої педагогічної освіти. ISSN: 2076-8184. В: *Інформаційні технології і засоби навчання*. Том 73, № 5. 2019. С. 86-100.

2. Лимар Л. Основні переваги та недоліки дистанційного навчання іноземних мов у немовному закладі вищої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 1. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/583/513>. (Дата звернення 24.04.23).

3. Міністерство освіти і науки України (2020). Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. 58 с.

4. Триндюк В., Мартинюк А., Губіна А. Особливості організації занять з іноземної мови в умовах змішаного навчання. *Інноватика у вихованні*. Випуск 13. Том 2. 2021.

5. Тимощук Н. Застосування моделі blended learning під час викладання іноземної мови в немовному (аграрному) ЗВО. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 62, Т. 2. 2019. С. 216-220.

6. Форостюк І. Викладання іноземної мови у вищій школі в умовах дистанційного навчання. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/35734/1/1.pdf>. (Дата звернення 24.04.23).

Арт-терапія у роботі з дітьми з розладом аутистичного спектру

Арт-терапія – це лікування мистецтвом, творчістю. Її психокорекційна мета - терапевтичний вплив при вирішенні внутрішніх психологічних конфліктів, проблем комунікації та соціалізації дітей з обмеженими можливостями. Такий метод лікування незамінний при проблемах емоційно-особистісного розвитку, який спостерігається при розладі аутистичного спектру.

Арт-терапія при аутизмі не обов'язково складається лише з малювання. Це може бути ліплення, фотографія, створення м'яких іграшок. Наступні категорії також належать до складу арт-терапії: казкотерапія; драмотерапія; бібліотерапія; музикотерапія; танцювально-рухова терапія; кінотерапія; ляльковотерапія; піщана терапія.

Фахівцями підбирається методика залежно від особливостей конкретної людини. Кожна з них не повинна перетворюватися на щось рутинне, тому що дитині легше включитися в процес, якщо пропонується щось нове. Важливість цієї умови диктується тим, що арт-терапія дає новий досвід.

Основним принципом арт-терапії є зняття оцінювання, не оцінювати роботи, а дозволити творити, те що дитина бажає. Не потрібно знати, як малювати, ліпити або грати, щоб відчувати. Колір потужно впливає на розум.

Арт-терапевти рекомендують використовувати методику Ніколь Мартін (Nicole Martin) в роботі з дітьми з розладом аутичного спектру.

Занурення в незвичайне середовище прибирає контроль свідомості над дитиною, знижує рівень її захисту.

Саме досягнення цього результату і є однією з цілей психологічної допомоги дитині.

Загальні результати корекційної дії арт-терапії: створюється позитивний емоційний настрій; покращується психічне здоров'я; полегшується процес комунікації з однолітками та дорослими; створюються та розвиваються відносини взаємного прийняття та емпатії; проробляються пригнічені думки та емоції, і, як наслідок, безпечно розряджаються саморуйнівні та руйнівні тенденції; опрацьовуються реальні проблеми та фантазії, з якими складно працювати вербально; розвивається уява, естетичний досвід, творче самовираження; підвищуються адаптаційні можливості; знижується стомлюваність та розвивається почуття внутрішнього контролю.

Ефективність арт-терапії проявляється у корекції відхилень та порушень особистісного розвитку, у використанні внутрішніх ресурсів дітей з аутизмом, особливо механізмів саморегуляції та самоцілення. Вона допомагає дитині відчувати себе потрібним, дізнаватися про себе гарне, розвивати добрі стосунки з людьми та навколишнім світом. Навички, набуті в процесі терапії мистецтвом, після її завершення орієнтують дитину залишатися творчою особистістю, яка бажає

жити в гармонії із самим собою та соціумом.

Список використаних джерел

1. Скрипник Т. В. Як підготувати дітей з аутизмом до інклюзивної освіти. *Дошкільне виховання*. 2018. № 10. С. 6–9.
2. Скробкіна О.В. Проблеми соціальної адаптації дітей з синдромом дитячого аутизму. *Аутизм і порушення розвитку*. 2009. №2. С.21-27.
3. Соціалізація молоді з особливими освітніми потребами: *кращі практики: метод. посіб.* / Базиленко А., Таланчук І., Давиденко Г. та ін. / за заг. ред. А. Базиленко. Київ: Талком, 2020. 128 с.

Осадченко І. І., д. пед. н., професор,
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ

Застосування технологій ситуаційного навчання в умовах інклюзивної освіти

Одним із пріоритетних завдань підготовки майбутніх педагогів та підвищення їхньої кваліфікації в умовах інклюзивної освіти є модернізація вищої освіти – освітнього процесу у закладах вищої освіти (далі – ЗВО). Зазначене має реалізуватися шляхом звернення до нових освітніх парадигм, що відрізняються гнучкістю, економічністю та технологічністю з дидактичної точки зору. Надто гостро означене питання постає у воєнний час, коли від якості підготовки майбутніх педагогів залежить подальша ефективність функціонування освітньої сфери України, котра відбудовуватиметься у повоєнний час.

Тому одним із актуальних завдань дидактики вищої освіти є визначення оптимальних методів, відбір змісту, методів, форм і технологій навчання, викладання конкретних навчальних дисциплін у ЗВО майбутнім фахівцям. Головний акцент тут ставиться на застосуванні технологій навчання у підготовці майбутніх педагогів, які б сприяли формуванню уміння мобільно-правильно ухвалювати рішення у повсякденних професійних ситуаціях.

Кожна з обраних технологій навчання має бути орієнтованою на запланований результат професійної підготовки майбутніх фахівців. Такий майбутній педагог повинен володіти знаннями, уміннями, навичками, досвідом, тобто готовністю та здатністю (компетентністю), необхідними для організації здійснення професійної діяльності в умовах постійно змінної професійної ситуації, надто під час і після війни. Це завдання, на наш погляд, ймовірно виконати за умови застосування у підготовці майбутніх педагогів технології ситуаційного навчання.

У наукових джерелах поняття «ситуація» (лат. *situatio* – положення, фр. *situation* – обставини) трактується як сукупність умов, що створюють конкретні обставини, зумовлюють специфічні міжособистісні стосунки; фрагмент розповіді про подію в художньому творі – епізод [3, с. 628]. Хоча існують й інші тлумачення поняття, передусім, вони порівнюють поняття «ситуація» і «випадок» / «обставини», що цілком виправдано з точки зору конкретного словникового трактування.

На думку К. Андерсона, загалом людська діяльність не лише ситуаційно зумовлена, а й має ситуаційне оформлення: людина зобов'язана діяти в ситуації, яка вимагає від неї ухвалення рішення. Свобода полягає у виборі рішення. Таким чином, ситуаційні фактори є важливими детермінантами поведінки будь-якої людини. З іншого боку, кожна ситуація, в яку потрапляє людина, є «частиною її існування. Загалом ситуація є змістом всієї її дійсності» [4, с. 186].

Ситуація є відносно стабільним станом, моментом у професійному процесі. Однак протиріччя в цьому стані є, тобто воно по суті нестійке, тимчасове і таке, що повинно змінюватися. Ця суперечливість ситуації створює великий потенціал для її розвитку і переходу до нових ситуацій» [2, с. 29]. Водночас ситуація характеризується зміною ходу та перспектив на майбутнє, оскільки її подальший розвиток є неоднозначним. Значення ситуації в житті людини характеризується ще й тим, що вона стосується її інтересів, а тому часто вимагає негайного вирішення, передбачає можливість людського втручання, спрямованого на зміну ситуації з небажаної на бажану [4, с. 30].

Цілком зрозуміло, що сутність і характер ситуації залежать від середовища, в якому вона виникла. Життя можна розуміти як нескінченний ланцюг життєвих (домашніх) або побутових ситуацій. З іншого боку, професійні ситуації, залежно від виду діяльності, бувають – медичні, дорожні, будівельні, дидактичні тощо.

Аналізуючи поняття, похідні від слова «ситуація», варто зазначити, що з філологічної точки зору термін «ситуаційний» доречно вживати в контексті прямої залежності від ситуації (ситуаційний аналіз, ситуаційне навчання тощо), а «ситуативне» є вторинним щодо «ситуаційного», тобто спричинене певними умовами (ситуативне речення) [1, с. 273]. Тому надалі будемо використовувати термін «ситуаційний» у різних словосполученнях як складову словосполучень «ситуаційне мислення», «ситуаційне навчання», «технологія ситуаційного навчання» тощо.

Формування ситуаційного мислення та ситуаційного знання, на думку дослідників, пов'язане, зокрема, з тим, як люди взаємодіють один з одним і як вони функціонують у різних ситуаціях. Така взаємодія як основна одиниця аналізу базується на інформації, якою володіє індивід як поза ситуацією, так і в контексті ситуації [2]. Тому важливою умовою ефективності ситуаційного навчання є дотримання принципів співпраці, співтворчості викладача зі студентами, що сприяє професійному розвитку студентів і робить навчальний процес актом професійного розвитку.

Це не означає, що тільки групове навчання завжди буде продуктивним, як би воно не було організоване. Індивідуальна робота в освіті передбачає побудову процесу на рівні індивідів, а ситуаційна перспектива фокусує увагу на системах діалогу та ефективних «траєкторіях» індивідуальної участі, запозичуючи методи дослідження та концептуальні структури з дискурс-аналізу, соціокультурної психології тощо, тим паче в умовах онлайн-навчання, підсиленого екстремально-стресовою ситуацією війни. На основі ситуаційної перспективи успіх передачі знань залежить від того, як зміниться ситуація, наскільки студент буде рішучий ухвалювати рішення у своїх діях, зокрема у контексті вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Освітня концепція ситуаційного навчання у вищій школі передбачає побудову

структур знань залежно від реальних робочих ситуацій шляхом використання спеціальної технології у освіті. Проте підкреслимо, що ситуаційне мислення як певна рухливість і зосередженість майбутніх спеціалістів не означає, що вони володіють лише ситуаційними знаннями – мінімальною кількістю інформації, необхідної лише для ухвалення рішення в конкретній ситуації – і не суперечить виникненню системи знань.

Для того, щоб навчитися ухвалювати правильні рішення, необхідно тренувати свою цю здатність, а тому повноцінні професійні знання та навички можна отримати лише розвиваючи ситуаційне мислення в процесі ситуаційного аналізу.

Отже, ідея ситуаційного навчання у підготовці майбутніх педагогів в умовах інклюзивної освіти полягає в набутті досвіду аналізу професійних ситуацій, насамперед навчальних, ухвалення самостійного рішення щодо їх розв'язку – пошук відповідей на спірні питання щодо майбутньої реальної професійної діяльності на основі застосування теоретичних знань і, таким чином, набуття нових професійних знань, умінь і компетенцій.

Випускники ЗВО змушені з першого моменту роботи будувати свою діяльність на основі аналізу змінюваної професійної ситуації, що постійно виникає, та її негайного вирішення, тобто діяльність від практики до теорії, а не від знань до їх застосування (від теорії до практики), до чого звикли під час навчання. Насамперед, це стосується майбутніх педагогів, діяльність яких призводить до щоденного виникнення різноманітних специфічних професійних ситуацій, неправильне ухвалення рішень яких може призвести до формування професійного ланцюжка проблеми.

Список використаних джерел

1. Педагогічний словник / за ред. Ярмаченка М. Д. Київ : Педагогічна думка, 2004. 698 с.
2. Сурмін Ю. Сутність ситуаційної методики : визначення базових понять. Ситуаційний метод навчання: теорія і практика / упор. : О. Сидоренко, В. Чуба. Київ : Центр інновацій та розвитку, 2001. С. 29–35.
3. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / упоряд. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 786 с.
4. Anderson Cf., Rederand Simon, Situated Learning and Education. *Educational Researcher*. 1996, PP. 5–140. URL: http://www.maa.org/t_and_1/sampler/rs_2add.html (дата звернення: 03.05.2023).

Полухтович Т. Г. к. пед. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Аналіз інклюзивної освітньої практики

Ми прожили рік в умовах війни, яка вплинула на дорослих і дітей індивідуально. По-різному реагували і продовжуємо реагувати в міру своєї стресостійкості, шкали власних цінностей. Війна забрала спокій, попередній спосіб і якість життя, емоційний зв'язок з рідними. Усі перераховані соціальні фактори є

своєрідним викликом для школи, вчителів і учнів. Звісно, постає питання: як саме працювати зараз? Учителі, (з власного досвіду професійної діяльності) продовжують надавати якісні освітні послуги, онлайн уроки, вебінари, даючи ресурс від себе дітям та їхнім батькам. Що означає «давати ресурс?». На нашу думку, ділитись власною позитивною енергією, підтримуючи інших; бути особистісно мотивованим.

Що є важливим для педагога і для психолога, які працюють з дітьми з ООП? Треба давати ресурс також, бути ефективними, тобто турбуватися. Здається – це прості речі, але в нашому соціумі звикли відкладати турботу про інших на потім і турбуватися спочатку про сім'ю... Звичайно, у сьогоденних умовах відчувати себе в безпеці, щоб якісно функціонувати, ми не завжди можемо. Як допомогти самому вчителю? Тільки співпрацюючи з колегами, зі шкільним психологом, який підтримає емоційний стан кожного.

Проаналізуємо в рамках дослідження реалізацію інклюзивної освітньої практики, що здійснюється сьогодні за такими напрямками:

- створення освітніх установ нового типу, в яких навчаються здорові діти і діти з обмеженими можливостями здоров'я;
- диференційоване навчання, що дозволяє здійснювати індивідуальний підхід до дитини з обмеженими можливостями здоров'я;
- залучення батьків до процесу навчання й виховання інклюзивної дитини.

Особливості впровадження інклюзивних практик у навчально-виховний процес включають:

- системну корекційно-педагогічну роботу, здійснену всім педагогічним колективом педагогів та психологом;
- використання різних психолого-педагогічних і логопедичних прийомів корекції мовленнєвих порушень читання та письма, що дозволяє ефективно адаптуватися дитині з особливими освітніми потребами;
- створення й ефективне використання адаптивного освітнього середовища для окремих категорій дітей з вадами здоров'я ;
- розробку індивідуального освітнього маршруту для дитини з ООП, спрямованого на розкриття гуманних творчих здібностей.

Підкреслимо значення принципів у методологічному обґрунтуванні інклюзії, що визначають зв'язок теорії і практики. Це:

- принцип соціальної адаптації,
- принцип гуманності,
- принцип підтримки самостійної активності дитини з ООП,
- принцип індивідуалізму.

На наше переконання, будь-який навчальний заклад повинен дотримуватися також:

- принципу поваги інтересів дитини;
- принципу неперервності;
- принципу погодження, забезпечення однаковості діагностики, корекції та розвитку;
- принципу консультативного характеру допомоги,

Також зазначимо методологічні підходи в практиці інтеграції інклюзії, як:

1) антропологічний (відображає потребу науки й практики в цілісному інтегративному знанні про дитину з обмеженими можливостями здоров'я, комплексному вивченні актуальних проблем інтеграції інклюзії до загальноосвітнього процесу);

2) особистісний (створює відповідні умови для визнання унікальності особистості дитини з ООП, інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу, обліку індивідуальних особливостей дітей з обмеженими можливостями здоров'я у засвоєнні освітньої програми);

3) діяльнісний (спрямований на науково-методичне забезпечення навчання, виховання й розвитку дітей з вадами здоров'я, створення навчально-виховних умов на основі реалізації індивідуального навчального маршруту).

Важливою умовою в організації інклюзивного освітнього середовища є всебічна багаторівнева підтримка учасників освітнього процесу (профілактика, діагностика, консультації, психологічне виховання і навчання). А напрямком – психолого-педагогічний супровід усіх учасників інклюзивного освітнього процесу. Вказаний напрямок має реалізовуватися в дихотомії з організаційно-методичними умовами, які сприятимуть активній участі всіх школярів, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами, до активної навчальної діяльності.

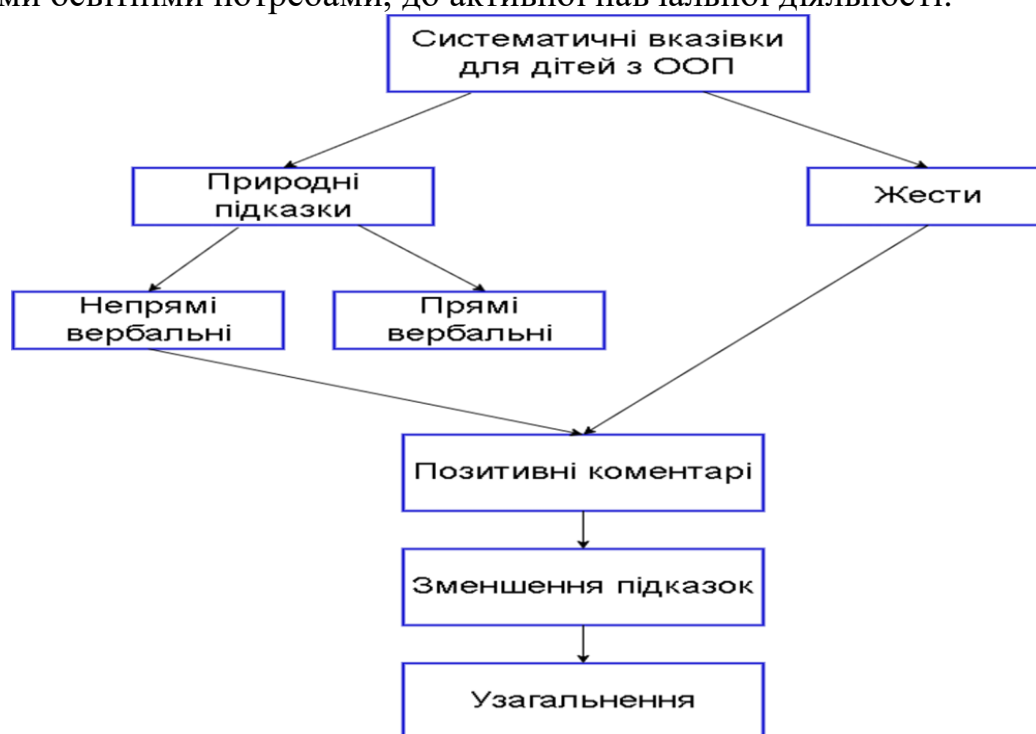

Рис.1. Моделювання підтримки дітей з ООП на уроках

Інклюзія підтримується і педагогічними технологіями, і різноманітними техніками, які мають значимий вплив на інтеграцію інклюзивного освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Смаль Б.В. Співпраця психолога та педагога в роботі з дітьми під час війни. Вебінар URL: <https://www.google.com> (дата звернення 6.04.2023).

Потапюк Л. М., к. пед. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк,
Косенюк М. М., ст. гр. ОПНм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості взаємодії педагогів і батьків дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі

Інклюзивна освіта сьогодні набуває все більшої актуальності, підтвердженням чого є серйозні соціальні зрушення на теренах освітнього простору загалом і України зокрема. Інклюзивна освіта є освітньою системою, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [3].

Сутність інклюзивного підходу полягає в тому, що головною метою суспільства є створення належних умов для задоволення особливих потреб кожної особистості. Тому про ефективність діяльності будь-якого навчального закладу можемо говорити лише тоді, коли кожен учень в ньому матиме можливість на рівних умовах і високому якісному рівні навчатися та успішно адаптуватися до соціуму.

Цим займаються адміністрація навчального закладу, психологи, соціальні педагоги, вчителі, вихователі, сурдопедагоги та інші фахівці. Але одна справа – прийняти дитину з особливими освітніми потребами до школи, і зовсім інша – знайти взаєморозуміння з нею та її батьками (опікунами). Саме тому в процесі розвитку інклюзивної освіти особливе місце займає тісна взаємодія між школою та родиною, котрі як партнери мають спільну мету – допомогти дитині соціалізуватися в освітньому середовищі [4, с. 10].

Для успішної соціалізації дітей з особливими потребами в навчальному закладі потрібно вирішити низку серйозних завдань. Серед них варто виділити такі, як:

- реалізація інклюзивного навчання;
- участь батьків і фахівців в реалізації інклюзивного навчання, налагодження ефективної взаємодії між усіма учасниками навчального процесу (педагоги, діти, батьки);
- створення відповідних сприятливих умов для формування довірливих відносин, здорового психологічного клімату в освітньому просторі.

Інклюзивний освітній процес не може розглядатися без активної участі в ньому батьків та налагодженої взаємодії між усіма його учасниками. Сьогодні все більше і більше стає сімей, які виховують дітей з особливими потребами. Така невтішна ситуація спонукає до активізації роботи представників усіх служб щодо надання висококваліфікованої допомоги таким сім'ям.

Зрозуміло, що саме в родині відбуваються перші і головні етапи соціалізації, адаптації і формування довіри до світу у такої дитини. Саме правильне, чітко організоване родинне виховання сприяє покращенню її фізичного і психічного

розвитку, максимальному розкриттю потенційних можливостей. Однак родина не може бути єдиним агентом впливу, оскільки особлива дитина потребує спілкування та налагодження комунікації з іншими членами суспільства і не повинна обмежуватися спілкуванням лише з домашнім оточенням.

Процес залучення дітей із особливими освітніми потребами в інклюзивне навчання вимагає глибокого переосмислення усіх напрямів роботи інклюзивного навчання як з боку персоналу закладу освіти, так і батьків таких особливих дітей.

Потрібно визнати, що більшість батьків чітко усвідомлюють переваги інклюзивної освіти для своєї дитини, її доцільність і потрібність. Це також дає їм можливість брати участь в ухваленні різноманітних рішень, що впливають на навчання та розвиток дитини; краще розуміти її особливі освітні потреби, визначити для неї конкретні навчальні цілі та завдання.

Визначення навчальних цілей дитини, зокрема мети та завдань навчання є одним із основних чинників успішності навчального процесу та мотивацією у діяльності педагогів і фахівців супроводу щодо підвищення їхньої кваліфікації та освоєння ними організаційного і технологічного забезпечення. Ці чинники, дають можливість усвідомити причини, що спонукають до розвитку інклюзії в освітньому середовищі та виявити цілі кожного учасника навчального процесу.

Дослідники Н. В. Заєрковата та А. О. Трейтак зазначають, що системоутворювальна роль у навчанні дітей з особливими освітніми потребами, створенні інклюзивного освітнього простору відводиться професійній готовності педагогів і фахівців освітньої організації до роботи з такими дітьми. Водночас успішність діяльності педагогів і фахівців у навчанні й вихованні «особливих» дітей насамперед пов'язана із здатністю й готовністю педагогів взаємодіяти з сім'єю проблемної дитини [1, с. 68].

Щодо ефективної взаємодії навчального закладу з батьками дітей, які мають особливі освітні потреби, основними завданнями на цьому етапі є:

- забезпечення можливості тісного контакту батьків з педагогами для надання належної допомоги в розв'язанні проблемних питань, які пов'язані з вихованням особливої дитини;

- урахування емоційного складника у практиці взаємодії педагогів і батьків;

- надання батькам можливості брати активну участь в громадській діяльності навчального закладу;

- підготовка батьків до кардинальних змін у соціальному середовищі (особливо гостро означене питання постає у воєнний час) тощо.

З урахуванням цілей та кінцевих результатів робота з батьками проводиться у формах загальних засідань з інформування важливих питань; батьківських навчальних семінарів, тренінгів про завдання та зобов'язання батьків в процесі виховання та навчання дітей; індивідуальних та групових консультувань, бесід [2, с. 83]. У роботі з дітьми з особливими потребами доцільним є застосування різноманітних педагогічних технологій; використання гнучких видів корекції, зокрема арт-терапії (арт-педагогіки, педагогіки творчості). Розмаїтість цих форм роботи сприяє покращенню загального психологічного стану батьків, наближенню до емоційної сфери дитини, розвитку емпатії тощо.

Таким чином, детальний аналіз означеної проблеми показує, що у процесі взаємодії педагогів з батьками загалом забезпечуються скоординованість комплексу

необхідних для спільної роботи послуг. Однак у процесі такої взаємодії також існує чимало серйозних проблем. Серед них варто виділити професійну невідповідність педагогічних кадрів; некомпетентність педагогів в освіті й консультуванні батьків дітей з особливими потребами; недостатній рівень інклюзивної компетентності педагогів; негативне ставлення батьків дітей з особливими потребами до інклюзивного навчання; низький рівень батьківської компетентності; дистанціювання від дітей, створення соціально-бажаного образу батьківського ставлення; відсутність механізмів емоційної підтримки тощо.

А отже, для вирішення проблем щодо налагодження довірливих, партнерських відносин з родинами, які мають дітей з особливими освітніми потребами, необхідні: зміна установок щодо ролі та участі батьків дітей з особливими потребами в процесі інклюзії; активізація професійної рефлексії педагогів і фахівців при розробці змісту роботи у взаємодії з батьками та організації роботи; активна співпраця, допомога в осмисленні значущих аспектів цієї взаємодії; розробка психологом корекційно-розвивальної програми; застосування індивідуального підходу до кожної родини; створення комфортного освітнього середовища; активна допомога батькам у подоланні труднощів задля повернення їм віри у власні сили; взаєморозуміння та толерантне, доброзичливе ставлення один до одного. За таких умов процес соціалізації та соціальної адаптації стає набагато ефективнішим, а у батьків формується почуття соціальної відповідальності та власної значущості.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogів і батьків / укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
2. Инклюзивное образование : учебное пособие / Балан Вера, Бортэ Лиана, Ботнар Валентина; корд. : Велишко Надежда; М-во образования, культуры и исследований Респ. Молдова. Кишиневу : Б. и., 2017 (Tipogr. «Bons Offices»). 308 p.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : *монографія*. Колупаєва. К. : «Саміт-Книга», 2009. 272 с. : іл. (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.

Руденко М. В., к.пед.н., доцент,
доцент кафедри професійної освіти,
Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київ

Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан

Інклюзивна освіта – це системний процес налагодженої взаємодії усіх учасників освітнього процесу, ефективність якого залежить від усвідомлення головної переваги для здобувачів освіти з обмеженими освітніми потребами (ООП); це можливість навчатися за місцем проживання; можливість соціалізації зі своїми однолітками; особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу з

урахуванням сильних сторін і здібностей здобувача освіти; можливість отримувати додаткові освітні послуги; подальша інтеграція у суспільство, вступ до закладів вищої освіти тощо [4, с. 15]. Згідно з Законом України «Про освіту» дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [1].

Інклюзивна модель освітнього простору, як зазначає вчена Потапюк Л.М., [5] передбачає цілісний підхід, який включає в себе систему освітніх послуг (адаптацію навчальної програми та плану, фізичного середовища, методів і форм навчання, використання існуючих в громаді ресурсів, залучення батьків); співпрацю з фахівцями для надання спеціальних послуг особам з ООП; створення комфортного освітнього середовища, що передбачає рівний доступ до здобуття якісних освітніх послуг та повноцінну соціальну адаптацію.

Для ефективного функціонування інклюзивного середовища необхідна підготовка кваліфікованих викладачів та спеціалістів до роботи із здобувачами освіти з особливими потребами, а також створення умов для забезпечення доступності навчальних матеріалів та технічних засобів. Розробка та впровадження індивідуальних програм навчання та підтримка здобувачів освіти з ООП є ключовими факторами успіху інклюзивного навчання у закладах освіти.

Загалом, інклюзивне навчання є важливим напрямом розвитку освіти в Україні, який дозволяє забезпечити доступ до освіти для кожної людини. Проте, для того, щоб цей підхід був ефективним, необхідно розв'язати ряд проблем та здійснити необхідні заходи для покращення умов.

Однією з найбільших проблем інклюзивного навчання у закладах вищої освіти України є відсутність відповідного законодавства та нормативних актів, які б регулювали процес впровадження інклюзивної освіти. Це ускладнює процес впровадження інклюзивного навчання та призводить до того, що багато закладів вищої освіти не можуть забезпечити необхідні умови для навчання здобувачів з інвалідністю.

Ще однією проблемою є відсутня необхідна матеріально-технічна база для організації навчання здобувачів освіти з інвалідністю.

Нарешті, великою проблемою є стереотипне ставлення до здобувачів освіти з інвалідністю. У багатьох закладах вищої освіти досі присутні негативні стереотипи та дискримінація відносно таких учнів. Це ускладнює процес їх інтеграції в освітнє навчання та призводить до того, що здобувачі освіти з інвалідністю не отримують необхідної підтримки та можливості для повноцінного розвитку своїх здібностей.

Для того, щоб вирішити ці проблеми, необхідно здійснити ряд заходів. Перш за все, це створення необхідної матеріально-технічної бази для організації навчання здобувачів освіти з інвалідністю, яка б відповідала їх потребам та можливостям.

Окрім того, необхідно проводити соціально-педагогічну роботу щодо попередження упередженого стереотипного ставлення до здобувачів освіти з інвалідністю, навчати всіх учасників освітнього процесу розумінню та повазі до людей з ООП. Наприклад, можна проводити тренінги та семінари з питань інклюзивного навчання, а також створювати умови для взаємодії студентів з інвалідністю та інших студентів.

Ще однією проблемою інклюзивного навчання у закладах вищої освіти є відсутність чіткої методики та підходу до роботи з учнями з різними видами

інвалідності. Це призводить до того, що викладачі та спеціалісти часто не знають, як ефективно працювати із здобувачами освіти з конкретними видами інвалідності та якими методами навчання їм користуватись.

Інклюзивна освіта є освітньою системою, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [2].

Інноваційним підходом щодо організації освітнього процесу для здобувачів з ООП є особистісний підхід як ефективна суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітній практиці, реалізація якого передбачає створення дієвих умов для самореалізації суб'єктів інклюзивного освітнього процесу, побудови персоналізованого навчання задля вирішення студентами навчальних, навчально-методичних та навчально-наукових завдань [3]. Мова йде про новий напрям в дидактиці – персонідидактика як створення нового дієвого механізму реалізації гуманістичної парадигми персоналізованого інклюзивного освітнього процесу.

Також важливо зазначити, що в Україні діє Національний діяльнісний план щодо реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю, який містить ряд заходів з покращення умов життя та навчання учнів з інвалідністю. Один з них це - створення інклюзивного середовища у закладах вищої освіти. Для цього передбачені такі заходи, як надання інформації та консультацій щодо особливостей навчання учнів з різними видами інвалідності, забезпечення доступу до навчальної літератури та інших матеріалів у доступних форматах, встановлення спеціальних технічних засобів для учнів з особливими потребами, організація підтримки та психологічної допомоги учням з особливими потребами.

Однак, щоб інклюзивне навчання у закладах освіти стало ефективним та успішним, необхідна підготовка викладачів та спеціалістів до роботи із здобувачами освіти з ООП. Вони повинні мати достатні знання та навички роботи із здобувачами освіти з різними видами інвалідності, бути вмілими у застосуванні різних методик та форм навчання, а також мати знання з психології та педагогіки.

Також важливо враховувати індивідуальні потреби та особливості кожного здобувача освіти з ООП. Для цього слід використовувати індивідуальний підхід до навчання та розробляти індивідуальні програми навчання, які враховують потреби кожного конкретного здобувача освіти з ООП.

Отже, інклюзивне навчання у закладах освіти є важливою складовою розвитку освіти в Україні, однак більш ефективному розвитку інклюзивної освіти в Україні перешкоджає низка чинників: низьке матеріально-технічне оснащення; недостатнє фінансування; брак професійних кадрів; недосконала нормативно-правова база.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Колупаєва. К. : «Саміт-Книга», 2009. 272 с. : іл. (Серія «Інклюзивна освіта»).
3. Красильник Ю. С. Концептуальні основи персонідидактики вищої школи. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2020. № 1 (41). С. 181-190. URL:

<http://znp-vo.nuou.org.ua/issue/view/12366>

4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

5. Потапюк Л. М. Організація інклюзивної освіти у вітчизняному просторі. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2021. № 1 (21). Дніпро. С. 119–126.

Савченко І. Р., ст. групи ОПНмз-11
Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Соціальна модель інклюзивного освітнього середовища

Зі зведення суспільного терміну: «соціальна модель» — пов'язане поняття «соціальна інклюзія», яка передбачає залучення людини до активної діяльності в суспільному житті. «Модель включення» – інклюзія або «інклюзивна освіта» з'явилася тільки в незалежній Україні. Виходячи з аналізу інклюзивного середовища освітянською спільнотою, також наукових праць вітчизняних учених, які досліджують проблеми, перспективи та кращі практики, ми розглядаємо інклюзію, як:

- залучення до процесу кожного учня за допомогою освітньої програми, яка відповідає його здібностям;
- задоволення індивідуальних освітніх потреб, забезпечення спеціальних умов.

Інклюзивна освіта перекладається з французької, англійської мов, як: включення, додавання, приєднання, тобто процес розвитку загальної освіти, який передбачає доступність освіти для всіх (у плані пристосування до різних потреб усіх дітей) і для дітей із особливими потребами [1, с. 10]. У розумінні багатьох людей інклюзія пов'язана з особами, які мають інвалідність...Проте, це не так. Згідно ЗУ «Про освіту», дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» (Ст.20) [2].

«За визначенням ЮНЕСКО інклюзивна освіта – це процес звернення і відповіді на різноманітні освітні потреби дітей через забезпечення їхньої участі у навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) розглядає інклюзивну освіту крізь призму концепції «Школа, дружня до дитини», де створюється середовище для якісного й ефективного навчання з відповідними фізичними умовами, політикою і послугами. Згідно з концепцією ЮНІСЕФ «Школа, дружня до дитини»:

- виявляє виключених із групи дітей і долучає їх до освіти;
- визнає освіту правом кожної дитини;
- сприяє дотриманню прав і благополуччя кожної дитини;
- надає обов'язкову безоплатну освіту, доступну для дітей з груп ризику...» [1, с.12].

Інклюзивна освіта розвиває власну методологію, підходи до викладання і

навчання, які є більш гнучкими, і спрямована на дітей з різними потребами. Якщо викладання й навчання стануть більш ефективними в результаті змін, які впроваджує інклюзивна освіта, тоді задоволеними будуть усі: педагоги, діти та їх батьки. Ми можемо порівняти моделі інклюзивної освіти з основними моделями освітнього середовища, запропоновані та вивчені психолого-педагогічною наукою:

еколого-особистісна модель;

комунікативно-орієнтована модель;

психологічна модель освітнього середовища;

психолого-дидактична модель диференціації й індивідуалізації освітнього середовища школи.

Основний принцип інклюзивної освіти – це навчання дітей з особливими освітніми потребами у звичайних освітніх установах, для яких створюються всі умови для задоволення спеціальних освітніх потреб, тобто не діти підлаштовуються до школи, а, навпаки, школа створена для них. Британському композитору Бенджаміну Бріттену належить думка: «Навчання схоже на веслування проти течії: як тільки перестаєш гребти, тебе зносить назад». Політику в інтересах людей з обмеженими можливостями можемо порівняти з веслуванням проти течії. Якщо не усунути бар'єри, покращити умови їхнього життя, то віднесе назад. Середовище має особливий вплив на розвиток особистості такої дитини та її поведінку. Розвиток стає «саморухом» суб'єкта, включеного в різноманітні взаємини з оточуючими. Соціальне середовище не тільки формує психологічні властивості, а, певним чином, впливає на розвиток психічних процесів. Середовище відіграє подвійну роль оскільки:

– виступає джерелом інформації, що дозволяє передбачити людині можливі наслідки альтернативних способів дії;

– є ареною провадження її діяльності.

Сприйняття й пізнання навколишнього середовища, його психологічна інтерпретація мають важливе значення, тому що за допомогою цих процесів людина надає сенс навколишньому світу, бере участь у різних формах суспільного життя, встановлює міжособистісні відносини. Якщо ми хочемо оцінити середовище, варто проаналізувати якість. Якість інклюзивного освітнього середовища визначається якістю просторово предметного змісту, якістю соціальних відносин у даному середовищі та якістю зв'язків між просторово-предметними і соціальними компонентами цього середовища. Інтегративним критерієм якості освітнього середовища є її здатність забезпечити

всім суб'єктам систему можливостей для ефективного особистісного розвитку. Керуючись критеріями якості, педагог ставить мету і проектує інклюзивне освітнє середовище.

Оцінити якість освіти в інклюзивному середовищі, на нашу думку, можна, відповівши на такі питання:

1. Що дитина повинна знати та вміти у початковій інклюзивній школі?

2. Що з отриманих знань та умінь вона може застосовувати на практиці?

3. Наскільки активно, вільно та навіть творчо дитина з ООП їх застосовує?

4. Засвоєння розділів освітньої програми за індивідуальним планом.

5. Ступінь володіння знаннями, вміннями, навичками (у тому числі загальнонавчальними вміннями і навичками).

6. Аналіз поведінки і динаміки розвитку у повсякденному житті.

7. Індивідуальний профіль розвитку життєвої та соціальної компетенції.

Кількісні параметри дослідження інклюзивного освітнього середовища дають уявлення про ступінь організації освітніх можливостей навчального закладу. Кожен із параметрів, на наше переконання, поєднує кілька змістовних блоків:

- широта інклюзивного освітнього середовища (місцеві екскурсії, подорожі, відвідування закладів культури, обмін учнями, обмін педагогами, можливості вибору освітніх мікросередовищ, широта матеріальної бази та інше);

- інтенсивність інклюзивного освітнього середовища (рівень вимог до учнів, організація відпочинку, навчальне навантаження школярів, інтерактивні форми та методи);

- узагальненість інклюзивного освітнього середовища (команда одностудентів,

- робота з педагогічним колективом, залучення учнів та їхніх батьків, реалізація авторських освітніх моделей);

- емоційність інклюзивного освітнього середовища (взаємини у педагогічному колективі, взаємини з учнями, взаємини з батьками, емоційність оформлення предметно-просторового середовища);

- домінантність інклюзивного освітнього середовища (значимість для педагогів,

- батьків, учнів);

- широка соціальна інтеграція);

- соціальна активність інклюзивного освітнього середовища (трансляція досягнень, соціальна значущість випускників, робота із засобами масової інформації, соціальні ініціативи);

- напруженість інклюзивного освітнього середовища (інтелектуального та емоційного стану дітей, якою мірою вони можуть це подолати);

- стійкість інклюзивного освітнього середовища (посилення стійкості за рахунок..., послаблення стійкості за допомогою...);

- ініціація мобільності й соціальної активності середовища (можливості її соціально-орієнтованого творчого потенціалу та експансії даного освітнього середовища в довкілля, здатність до органічних еволюційних змін у контексті взаємовідносин з довкіллям; показниками цього критерію є затребуваність

- випускників ринком праці, розширення можливостей для працевлаштування; гнучкість, адаптивність формування груп.

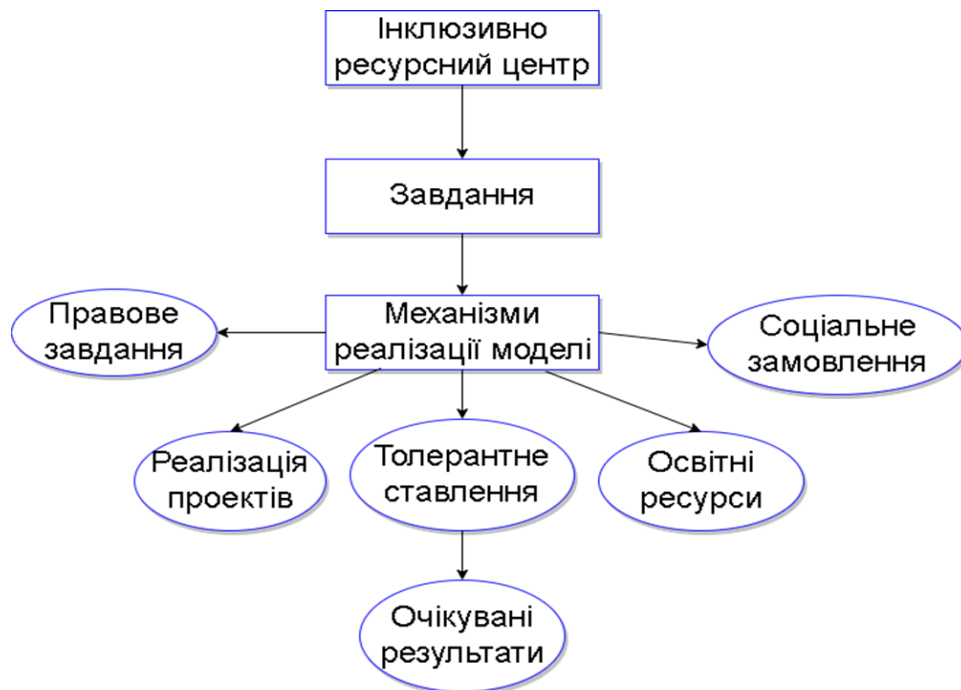

Рис. 1. Модель інклюзивного освітнього середовища на прикладі ІРЦ

Список використаних джерел

1. Порошеко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ:ТОВ «Агенство «Україна».2019.300 с.
2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Сахарчук П. В., старший лаборант
кафедри електроніки та телекомунікації,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Інклюзивна освіта як соціально-педагогічний феномен

В Україні постійно зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами, а їхні сім'ї стають найбільш уразливою категорією населення. З метою сприяння інтеграції у суспільство таких осіб формується нова мережа служб системної допомоги та супроводу дітей з особливими освітніми потребами – інклюзивно-ресурсні центри.

Інклюзивно-ресурсний центр вважається установою, яка утворюється з метою надання прав дітям з особливими освітніми потребами у віці від 2 до 18 років на набуття дошкільного та загального середнього виховання, в тому числі в професійних установах виховання та інших навчальних закладах загального середнього виховання за допомогою проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки становлення дитини, пропозиції психолого-педагогічних, корекційно-розвинених послуг та надання їм системного кваліфікованого супроводу» [2].

Інклюзивно-ресурсні центри надають з одного боку допомогу дітям з особливими потребами у навчанні, а з іншого – допомогу школі, сім'ї та громаді, до

яких залучені ці діти. Активність таких центрів спрямована на організацію психолого-педагогічного супроводу та виявлення психолого-педагогічних та корекційно-розвинених послуг дитині з особливими освітніми потребами. Ці заходи сприяють громадській інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвитку їхньої самодостатності та придбання відповідних компетенцій.

Важливою умовою підготовки таких дітей в установах як дошкільного виховання, так і загального середнього або професійного виховання, є створення у них компенсаційних методик діяльності та формування умінь саморегуляції та саморозвитку. Фахівці інклюзивно-ресурсного центру здійснюють комплексну оцінку щодо фізіологічного, мовленнєвого розвитку дитини, його когнітивної і емоційно-вольової сфер, освітньої діяльності. При необхідності фахівці можуть проводити оцінку за ступенем соціального звикання або відносин з оточуючими. Відповідно до результатів оформляється акт, на підставі якого створюється персональна програма становлення дитини з особливими освітніми потребами, обсяг психолого-педагогічних і корекційно-розвинених послуг, що надаються фахівцями як інклюзивно-ресурсного центру, так і установами соціального захисту та навчальними закладами.

Фахівці центру також визначають:

- поради щодо складання, виконання, виправлення персональної програми розвитку;

- необхідності застосування конкретних форм і методів вивчення відповідно до здібностей дитини;

- створення відповідних умов вивчення залежно від порушень розвитку дитини, наприклад, доступність приміщень, використання технічних засобів, особливості облаштування навчального місця тощо.

Фахівці інклюзивно-ресурсного центру взаємодіють з працівниками навчальних закладів, надають їм консультації, методичну допомогу, організують інформаційно-просвітницькі події та інше [2]. З метою методичного та аналітичного постачання діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, підвищення кваліфікації фахівців та їх вивчення створено ресурсні центри допомоги інклюзивного виховання як структурні підрозділи післядипломного педагогічного виховання.

Сьогодні в Україні вже працює мережа інклюзивно-ресурсних центрів. Ці установи виникають у розрахунку на загальну кількість дітей: «один інклюзивно-ресурсний центр не більше ніж на 7 тис. дітей, що живуть на території об'єднаної територіальної громади (регіону), і не більше ніж на 12 тис. дітей, що живуть в місті» [2].

Для населення великої адміністративно-територіальної одиниці, де загальна кількість дітей перевищує 7 тис./12 тис., цього мало. Тому, згідно з зазначеним Кабінету Міністрів про інклюзивно-ресурсному центрі, відповідно до чисельності виявлених дітей, що потребують комплексної підтримки та супроводження в основу вводяться нові штатні одиниці [1].

Чисельність фахівців установи, які надають послуги, має бути збільшено, отже, і всі сім'ї з дітьми, які мають особливі освітні потреби, зможуть отримати необхідну допомогу. Але в такій ситуації виникає ризик виникнення відсутності послуг сім'ям з територіально віддалених районів, які не завжди зможуть отримати допомогу в повному розмірі. Тому в ухилення ситуації нерівного доступу до

пропозицій та зниження ризиків соціального виключення та маргіналізації сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, в Україні триває процес впровадження таких центрів.

З активним впровадженням діджиталізації всіх сфер життєдіяльності, розвитком суспільно спрямованої сервісної політики найнеобхіднішими стають сучасні послуги надання соціальних послуг і відповідні інтернет-ресурси. В Україні працює система автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів «Україна. Інклюзія», можливості якої продовжують покращуватися та збільшуватися. Платформа містить багато необхідної інформації про інклюзивне виховання, конкретні методичні вказівки, які були використані для вихованців, фахівців центрів, а також навчальних закладів. За допомогою даного ресурсу батьки можуть отримати необхідну інформацію про найближчий до місця їхнього проживання центр і написати заявку на визначення комплексної оцінки.

Також з даного порталу можна перейти за посиланням на цікавий сайт інклюзивно-ресурсного центру для більш детального ознайомлення з психолого-педагогічними і корекційно-розвиненими пропозиціями, фахівцями, переліком необхідних документів для проходження комплексної оцінки і напрямками, новинками про діяльність і анонсами проведених подій за необхідними посиланнями. Разом з тим, лише частина центрів мають власні сайти чи сторінки на сайтах партнерів. Існуючі сайти відрізняються якістю і повнотою заповнення, деякі центри ведуть сторінки на Facebook, але більшою мірою це може працювати майданчиком для комунікації, ніж для представницьких функцій. Тому, враховуючи тенденції діджиталізації соціальної сфери і прагнення отримати необхідну інформацію про пропозиції зручним способом, виникає потреба не тільки в системі автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів «Україна. Інклюзія», але й створення інтернет-сторінок центрів.

Підсумовуючи слід сказати, що створення і подальше формування мережі інклюзивно-ресурсних центрів дозволяє надати якісну допомогу дітям з особливими освітніми потребами та їхнім сім'ям, а також освітнім установам, що впроваджують інклюзивне навчання і виховання.

У той же час існує чимало проблем і невирішених завдань, наприклад, щодо готовності викладачів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки саме від них буде залежати не тільки те, чи зможе такий вихованець вивчити матеріал, який був використаний і набути конкретні вміння відповідно до індивідуальної програми, але й, значною мірою, те, як ровесники сприймуть його у свій колектив, чи відбудеться соціальне включення такої дитини.

Список використаних джерел

1. Динаміка НРЦ (з інтернатними відділеннями) та учнів у розрізі областей (комунальної форми власності): додаток 4 до листа МОН України. № 1-10-504. 2020.
2. Kulbida S. Features of bilingual approach application in special institutions for deaf in Ukraine. Education: Modern Discourses, 2, 2019. С. 141-152. URL: <https://doi.org/10.32405/2617-3107-2019-1-17> (дата звернення: 02.05.23).

Психолого-педагогічні адаптації для дітей з різними типами освітніх труднощів

Досліджуємо це питання у розрізі інклюзивного навчання. В індивідуальному плані розвитку конкретна структура даного документу, де зазначається рівень підтримки дитини з особливими освітніми труднощами, наявність індивідуального навчального плану (якщо дитина цього потребує), корекційно-розвиткові заняття (їх кількість, графік, який фахівець проводить, у який час, у якому місці проводилося заняття), психолого-педагогічний супровід (хто буде здійснювати).

Щодо рекомендацій організації освітнього процесу особи з ООП. Саме у даному пункту індивідуальної програми розвитку мають бути зазначені ті індивідуальні психолого-педагогічні стратегії, адаптації, які будуть використовуватись в праці. Також зазначаються допоміжні засоби навчання та особливості проведення оцінювання. Яким чином педагог підійде до організації освітнього процесу, таким буде і результат.

Інклюзивне навчання має свої інструменти реалізації: адаптація не передбачає зміну навчання; корекцію підходів до навчання а модифікація передбачає зміну навчальних планів і програм, очікування від них ефекту. Ці два інструменти спрямовані на:

- корекцію поведінкових особливостей дитини;
- надання якісних освітніх послуг(розуміння нею матеріалу, отримання освітніх навичок, стимулювання уваги;
- надання можливостей демонструвати свої знання);
- соціальна адаптація в освітньому середовищі.

Проаналізуємо соціальну адаптацію в умовах школи. Саме від адаптивно-психологічних стратегій, які ми оберемо, визначимо і будемо впроваджувати,- залежить соціальна адаптація дитини з особливими освітніми потребами [1, с.11-14].

Індивідуальна програма розвитку трактує чотири параметри: доступність, рівень шуму, освітлення та потреба в усамітненні [2].

Якщо розглядати дітей з різним рівнем адаптації, то реалізовуватись вони будуть по-різному. Ми вказали на доступність. Мається на увазі доступність і мобільність меблів, зонування, додаткові підставки, килимки, екрани. Це дуже потрібно школярам з фізичними вадами, дітям із функціональними труднощами, з порушеннями зору, слуху. Освітлення також важливе для пристосування. Розрізняють природне і штучне освітлення. Необхідне для дітей з функціональними труднощами, з порушенням зору. Рівень шуму передбачає оцінку зовнішніх, внутрішніх подразників класу. Електроприлади, спортзали, майданчики, відкрите вікно класу – можуть стати шумовим внутрішнім подразником. Кожному учневі потрібно дати змогу усамітнитись [1, с. 22]. Має бути передбачена певна зона усамітнення: ресурсна кімната або медіатека. Дітям з функціональними та соціоадаптивними труднощами усамітнення потрібне для зниження рівня

тривожності, щоб зосередитись, щоб позбутись різних тригерів, накопичених негативних емоцій.

Індивідуалізація навчання як постійна або тимчасова підтримка. Інструментами індивідуалізації навчання виступають: використання візуального розкладу, збільшення часу на виконання завдань, збільшення обсягу допомоги: нагадування, демонстрація зразка; руховий режим, використання заохочень, використання засобів для концентрації уваги.

Основним для організації освітнього процесу є зрозуміле середовище, яке включає психологічні та педагогічні адаптації. Назвемо їх:

- контакт, близькість до вчителя;
- навчальне середовище;
- місце для усамітнення ;
- відсутність шумових подразників;
- помірна яскравість світла;
- чіткі правила поведінки;
- додаткові перерви;
- знак про допомогу;
- приємні звукові сигнали, сигнальні картки;
- щоденник спостережень;
- робота у парі;
- спокійний або нейтральний емоційний фон;
- руховий режим – сенсомоторна інтеграція.

До педагогічних адаптацій відносять:

- візуальний розклад;
- таблиці, правила;
- алгоритми, зразки, схеми виконання завдань;
- час на виконання завдань;
- чіткі і однотипні повторення;
- навідні запитання;
- заохочення;
- зміна видів діяльності [1, с.19-20].

Діти з інтелектуальними труднощами «2 кроки вперед, 1 крок назад»

Психологічні адаптації: моделювання ситуації (правила безпеки, поведінки); емоційне забарвлення навчання; засоби концентрації уваги (пісочний годинник, таймер, шумові іграшки); розвиток відчуттів (сенсорика); руховий режим – фізична активність; рольові ігри; театралізація; трудові доручення.

Педагогічні адаптації: індивідуальні інструкції, вказівки або нагадування; додаткові пояснення або розширені інструкції; повторення запитання з уточненням і конкретизацією; дидактика; супровід та додаткові опори: картинки або предмети, які візуалізують сказане; візуалізований алгоритм дій (умова задачі, правила, план); структура вивчення навчального матеріалу; додатковий час на виконання завдань; заохочення.

Діти з порушеннями слуху: форми вітання; говоріння по черзі; дотримання теми бесіди; ключові слова; завершення розмови.

Психологічні адаптації: акустичний план середовища; електроакустичні

прилади та індивідуальні навушники; сигнальні лампочки, початок і кінець уроку, близькість до педагога; мовлення педагога – дзвінке, чітке, виразне; міміка, рухи тіла; знак про допомогу, спокійний емоційний фон викладача; руховий режим – розвиток вестибулярного апарату; перепитування.

Педагогічні адаптації: навчальні матеріали, по можливості, мають супроводжуватися субтитрами; індивідуалізація вказівок, інструкцій, доручень; додатковий час на усвідомлення інформації⁴ міркування вголос; унаочнення; зрозумілі тексти; Складна інформація у письмовій формі; заохочення.

Діти з фізичними труднощами. Доступність:

- клас, туалет, майданчики, зали, їдальня, бібліотека;
- зонування класу;
- навчальні матеріали.

Психологічні адаптації:

- Задля безпеки варто учня (вихованця) садити за партою, яка розташована близько до виходу;
- попередження про зміну положення тіла, перед тим як перемістити;
- додаткові перерви в роботі, необхідна кількість часу на пересування;
- альтернатива піднятої руки;
- спокійний емоційний фон навчання;
- руховий режим – вправи для зняття втоми очей, на розвиток сенсорики;
- сюжетно-рольові ігри;
- посильні трудові доручення;
- наставництво;
- залучення до масових шкільних заходів.

Педагогічні адаптації:

- оптимальне навантаження письмовими роботами;
- періодична заміна частини письмових завдань на усні;
- активація мовлення, спрямовання уваги дитини на сприймання навколишнього світу;
- додатковий час на виконання завдання;
- унаочнення (дидактика);
- використовувати додаткові аналізатори: слух, зір, тактильність;
- заохочення [2];

Індивідуалізація навчання за рахунок психолого-педагогічних адаптацій має бути спрямована на виявлення сильних сторін, на їх розвиток, на усвідомлення власних потреб, інтересів та цілей навчання. Для цього і створюють умови для реалізації, змінюють, формують та удосконалюють їх.

Індивідуалізація навчання:

- індивідуально орієнтована допомога дитини з ООП в усвідомленні власних потреб, інтересів, цілей навчання;
- створення умов для вільної реалізації здібностей і можливостей;
- підтримка школяра у творчому самовтіленні;
- підтримка дитини у рефлексії [2].

Список використаних джерел

1. Василенко О. Адаптація дітей з особливими потребами в закладах середньої освіти. URL: <http://elar.khnu.km.ua> > (дата звернення: 7.10.2022).
2. [Вебінар] Визначаємо психолого-педагогічні адаптації для дітей з різними типами освітніх труднощів. URL: <https://youtu.be/7nVMsjI5eO8> (дата звернення: 7.10.2022).

Стасюк Л.П., к.пед.наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
Федурцо Н.В., студент групи КПО-65 Мз Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Формування мовленнєвих умінь молодших школярів в умовах інклюзії

Державний стандарт початкової освіти передбачає розвиток комунікативних умінь з метою успішної соціалізації дитини. У стандарті зазначено, що спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням змісту прочитаного, уміння висловлювати свою думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами. У стандарті зазначено, що для учнів з особливими освітніми потребами (з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку), які здобувають початкову освіту у спеціальних закладах (класах) загальної середньої освіти, забезпечується шляхом засвоєння змісту освітніх галузей у поєднанні з проведенням корекційно-розвиткової роботи [2].

Проблема діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з особливими освітніми потребами обумовлена змінами в системі освіти України – впровадженням інклюзивної освіти і, як наслідок, включенням таких дітей в загальноосвітній навчальний простір.

Адаптація першокласника до загальноосвітнього закладу – складний етап, протягом якого дитина засвоює багатоаспектний багаж поведінкових, моральних, комунікативних норм, за допомогою яких зможе успішно соціалізуватись в учнівському середовищі. Дітям із порушеннями мовлення пройти цей шлях нелегко, тому педагогічному колективу освітнього закладу необхідно створити умови, в яких такі школярі почували б себе комфортно, успішно навчалися і розвивалися. Мовленнєві уміння складають базову компетенцію у розвитку молодшого школяра. У навчальній діяльності школярі із вадами мовлення пасивні, у них переважають тривожні стани через труднощі у вимові окремих звуків, небагатий словниковий запас, неспроможність висловити свою думку і т.ін. Несформованість комунікативних навичок стає перешкодою у соціальній адаптації дитини, самореалізації її можливостей та саморозвитку [4].

Мовленнєві труднощі негативно впливають на засвоєння і підтримку контактів з однолітками під час навчальної та ігрової діяльності в класі, процесу комунікації в цілому, що виражається в зниженні потреби в спілкуванні як з дорослими, так і з ровесниками, тому дана проблема переконує у необхідності планомірної, комплексної соціально-педагогічної роботи в умовах інклюзивних закладів освіти, спрямованої на розвиток комунікативно-мовленнєвих навичок молодших школярів, що допоможе сформувати позитивний досвід міжособистісної взаємодії з метою уникнення негативних форм поведінки, зменшення конфліктів і ситуацій непорозуміння при спілкуванні з іншими дорослими та однолітками.

Термін «комунікативно-мовленнєві уміння» часто розглядають як «комунікативні уміння», «мовленнєві вміння», «мовленнєва діяльність», «комунікативно-мовленнєва компетенція», «комунікативні універсальні навчальні уміння».

Наукові розвідки розвитку усного мовлення та комунікативної компетентності молодших школярів в умовах інклюзивного навчання здійснювали Н.В.Базима, Н.М. Баль, О.В. Боряк, Є.О. Кузьмінська, О.В. Літвінова та ін. Різні аспекти розвитку мовлення молодших школярів розглянуто у роботах В. Бадер, М. Вашуленка, Л. Варзацької, М.О.Орапа, Л.В. Артемової, М.Ф. Бунакова, Г.В. Горецького, К.І.Пономарьової, Т.О. Ладиженської, О.Я. Савченко та ін.

Комунікативні вміння складаються з декількох показників, які й забезпечують рівень розвитку комунікативних умінь. По-перше, це комунікативні якості, до яких відносяться вміння вступити в контакт, звернутися до співрозмовника; уміння вислухати співрозмовника; уміння зрозуміти й прийняти іншу думку, відмінну від власної; уміння орієнтуватися в ситуації спілкування; уміння відбирати мовний матеріал та оформляти його у мовленні. По-друге, це комунікативні дії, які передбачають інтонаційне, емоційне, виразне оформлення мовних висловлювань; уміння відчувати настрій свого співрозмовника. По-третє, це мовленнєві навички, які пов'язані з наявністю достатнього словникового запасу; засвоєнням основних лексичних знаків мови; засвоєнням основних граматичних засобів; сформованістю навичок вимови звуків, складів. При цьому варто зазначити, що розвиток комунікативних умінь у будь-якій діяльності має йти за чотирма взаємопов'язаними напрямками: спілкування вчителя й учня; спілкування з іншим учнем, спілкування в малих групах, спілкування з учнями класу.

Дослідження О. Аркадьєва, Л. Бартенєва, Н. Заваденко, Ю. Рібцун, Н. Чередніченко, М. Шевченко та ін. вказують на те, що через порушення мовлення у дітей спостерігаються значні прогалини в пізнавальному, особистісному розвитку, сенсомоториці, емоційно-вольовій сфері, що в цілому ускладнює, а іноді й взагалі унеможливорює опанування такими учнями навчальних предметів, особливо мовного циклу.

Розвиток комунікативних умінь є вирішальним фактором у загальному розвитку особистості школяра. Формування комунікативних умінь складна і кропітка робота, яка повинна бути повсякденною й органічно містити всі види діяльності: навчання, гру, працю. Однією з основних умов формування мовленнєвих навичок в умовах інклюзії є включення молодших школярів з особливими освітніми потребами в спільну групову чи підгрупову діяльність з однолітками. Суттєвим є використання інтерактивних педагогічних технологій, зокрема комунікативно-

мовленнєвих вправ та ігор, які допоможуть молодшим учням оволодіти необхідними комунікативними вміннями та навичками (вербальними та невербальними) для встановлення соціальних контактів, підготують до співпраці з учителем та ровесниками, та сприятимуть формуванню особистісних якостей дітей, їх почуттів і емоцій, що налагодить міжособистісну взаємодію, в колективі однолітків.

Саме під час ігрової діяльності за допомогою різних ігор створюються умови для розвитку комунікативних якостей дитини, формування комунікативних дій і корекції мовленнєвих навичок.

Таким чином, спеціальна навчально-виховна, корекційно-розвивальна діяльність освітнього закладу в умовах інклюзії, використання індивідуального підходу, адаптованих методик та технологій, сприятливого середовища для навчання, його диференціації, організованих на засадах толерантності, взаємоповаги учасників навчального процесу, дасть можливість учням із порушеннями мовлення оптимально соціалізуватись, розвиватись, успішно здобувати освіту.

Список використаних джерел

1. Гаяш О. В. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2014. 108 с.

2. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.

3. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

4. Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с.

5. Тараскіна Л.В. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі в умовах упровадження інклюзивної моделі навчання. Дитина з особливими потребами. 2016. № 5. С. 8–11.

Тарасюк В.В., студентка групи ОПНм-11
Науковий керівник: Полухтович Т.Г., к. пед. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Професійна готовність педагога до якісної реалізації інклюзивного навчання

На початку ХХІ ст. інклюзивна освіта є найвищим щаблем інтеграційних процесів в освітньому просторі. Нового розвитку набуває практика педагогічної діяльності на інклюзивній основі і визначається як найважливіший інноваційний освітній рух.

Проблема інклюзивної освіти в сучасному українському освітньому просторі набуває особливої ваги з огляду на те, що інтегрування осіб з особливими

потребами в соціокультурне й загальноосвітнє середовище є сьогодні надзвичайно актуальним. У наукових дослідженнях і в накопиченому практичному досвіді педагогів ще досить недостатньо розроблено питання психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, а також питання підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Проблемі професійної готовності майбутнього педагога до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, присвячено багато досліджень науковців, зокрема К. Бовкуш, О. Вознюк, А. Колупаєва, В. Хитрюк, С. Черкасова та ін. Отже, педагоги повинні бути готовими до змін у своїй професійній діяльності, особливо що стосується здоров'я дітей.

Багатогранною проблемою є готовність вчителя до професійної діяльності, які мають особливі освітні потреби в навчання. Вона базується на сучасній системі знань із загальної педагогіки, психології та методик навчання учнів, а також на системі медичних і дефектологічних знань [6, с. 131].

Забезпечення освітнього процесу кваліфікованими кадрами передбачає наявність у вчителів готовності до якісного інклюзивного навчання. На думку Л. Прядко, «це мають бути вчителі, які приймають нову систему цінностей, творчо реалізують нові технології навчання, здатні розв'язати проблему соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, володіють методами психолого-педагогічної діагностики, стабільно прагнуть до високих результатів у професійній діяльності, розуміють специфіку освітніх програм, володіють методиками і технологіями навчання таких дітей, ефективно взаємодіють у навчальному закладі і з соціумом» [7, с. 45].

Як зазначає О. Вознюк, основними характеристиками готовності педагога до реалізації інклюзивної освіти є комплексність, системність та особистісна спрямованість. В професійно-педагогічній культурі педагога потрібно звернути увагу на три взаємопов'язаних компонента:

1. Технологічний компонент – сукупність інтелектуальних та операціональних умінь і навичок, які забезпечують високу якість професійної діяльності педагога.

2. Інформаційний компонент – наявність нормативно-правових і предметно-спеціальних знань, які дозволяють приймати ефективні рішення в професійно-педагогічній діяльності.

3. Аксіологічний компонент – загальнолюдські та групові цінності, які взаємопов'язані між собою вміннями та навичками, і включає світогляд, в тому числі засвоєння і прийняття цінностей педагогічної роботи, визнання свободи особистості всіх учасників педагогічного процесу і особистісну спрямованість, яка проявляється в самореалізації сутнісних сил педагога [4, с. 78].

В. Хитрюк інклюзивну готовність педагога розглядає як сукупність когнітивного, емоційного, конативного, комунікативного та рефлексивного компонентів.

1. Когнітивний компонент охоплює наміри і здатність педагога сприймати й усвідомлювати інклюзивну освіту як об'єкт настанови, її концептуальну ідею, сутність, фактори, що зумовлюють її ефективність, а також знання щодо характеристики «особливих» дітей, особливості їхньої навчальної діяльності, уявлення про організацію та зміст освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти, ролі суб'єктів освітнього середовища для кожної – дитини.

2. Емоційний компонент позначає намір і здатність педагога прийняти (надати позитивну емоційну оцінку) умови інклюзивної освіти, особливості освітнього процесу, учнів із особливими освітніми потребами та інших учасників інклюзивного освітнього простору.

3. Конативний компонент інклюзивної готовності педагога визначено як спонування до безпосереднього вираження настанови у професійній поведінці (мотиви, усвідомлення доцільності та прийняття цінностей інклюзивної освіти, наміри самореалізації в освітній інклюзії); ціннісне ставлення до особистості кожного учня; педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти та ін.; планами, задумами, діями, виявами компетентності, а також збудниками, що випереджують способи планування, ухвалення рішень у професійних ситуаціях в умовах освітньої інклюзії.

4. Комуникативний компонент визначає наміри та здатність педагога організувати взаємодію і спілкування з учасниками інклюзивного освітнього простору, знаходити і використовувати адекватні засоби і техніки комунікації та проектувати її. В основі наміру лежать знання, уміння, компетенції, адекватні бажанню здійснити комуникативні дії або вчинок.

5. Рефлексивний компонент визначає наміри здійснювати аналіз педагогічної діяльності, об'єктами якого виступають: процес взаємодії і спілкування суб'єктів інклюзивного освітнього простору (учнів, їх батьків, учасників групи супроводу дітей із особливими освітніми потребами); освітні результати (знання і компетенції); власна педагогічна діяльність, її компоненти й результати; навчальна діяльність учнів, її компоненти та етапи [48].

С. Черкасова зазначає, що готовність педагога до інклюзивного навчання свідчать такі показники як «толерантне ставлення до людей з проблемами у розвитку, високий рівень емпатії, перевага установок на альтруїзм та працю та сформованість уявлень про форми, методи і засоби роботи з дітьми з особливими освітніми потребами» [6, с. 49].

А. Колупаєва, розглядаючи готовність педагога як системоутворюючу установку до діяльності з позитивним результатом та прагненням до вирішення педагогічних завдань, доходить висновку, що вона є складним, багаторівневим, різноплановим особистісним утворенням людини [2, с. 17]. Зазначає про важливість психологічної підготовки педагогів закладів загальної середньої освіти. Нею доведено, що мотивація вчителя щодо інклюзії, впевненість у її правильності та доцільності як форми навчання дітей з ООП буде сприяти підвищенню його професійної компетентності. На думку А. Колупаєвої, психологічну готовність педагога до інклюзивної освіти слід розглядати як «інтегровану здатність особистості, яка включає систему мотивів, станів, знань, умінь і навичок, певного досвіду вчителя, особистісних якостей, які забезпечують успішну педагогічну діяльність». У рамках дослідження нею було виділено п'ять функціонально пов'язаних та взаємообумовлених компонентів – мотиваційний, когнітивний, операційний, оціночний та особистісний, проте не було конкретизовано показники сформованості кожного з них [3, с. 41].

К. Бовкуш у своєму дослідженні зазначає, що процес розвитку професійної готовності вчителя до інклюзії – це складний і багатогранний процес, який

здійснюється протягом усього життя особистості педагога і визначає завдання готовності вчителя до інклюзивної освіти:

1. Взаємодоповнення професійного й особистісного зростання.
2. Розширення ступеня розуміння педагогом подій, що відбуваються на всіх рівнях співдіяння із суспільством.
3. Створення сучасного стилю мислення.
4. Опанування ефективних стратегій і методик самореалізації.
5. Самовдосконалення складових професійної діяльності, які раніше не були засвоєні.
6. Розробка та постійний розвиток кожним педагогом власної унікальної індивідуальної системи діяльності [1, с. 434].

Вимоги до діяльності і професійного розвитку педагога до інклюзивного навчання зумовлені процесами модернізації освіти, впровадженням компетентнісної моделі освітньої діяльності, педагогіки партнерства, орієнтацією на нові стандарти та результати навчання. Все це вимагає перегляду традиційних уявлень про роль учителя в умовах інклюзивної освіти, яка характеризується розширенням участі дітей з особливостями психофізичного розвитку в освітньому процесі.

С. Миронова наголошує, що формування психологічної готовності педагогів «...є не лише однією з умов запровадження інклюзивної освіти, її ефективності, а й шляхом до суспільної інтеграції різних верств населення» [6, с. 45].

Отже, готовність педагога до впровадження інклюзивної освіти повинна проявлятися в здатності у системі освоювати теоретичний матеріалу тому числі нормативно-правову інформацію, дидактичні та методичні засади педагогічної взаємодії з різними групами учнів. Педагог повинен уміти впроваджувати і ефективно використовувати в освітньому процесі нові педагогічні технології, нові форми організації навчального процесу. Володіти навичками надання різних видів педагогічної підтримки і створення ситуації успіху для всіх учнів.

Список використаних джерел

1. Бовкуш К. Інклюзивна компетентність як важлива складова частина професійної компетентності педагога. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і аспірантів (14-15 трав. 2014 р.). Луцьк, 2014. Т. 2. С. 434–435.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта – якісна освіта для всіх. *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи* : монографія. Київ, 2009. С. 5–31.
3. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Крикун А. Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу в сучасній інклюзивній освіті. *Рідна школа*. 2013. № 11. С. 77–80.
5. Кузава І. Б. Проблема професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. *Наук. вісн. Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2010. № 14 : Педагогічні науки. С. 40–43.
6. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : А.С.К., 2012. 308 с. (Серія "Інклюзивна освіта").

7. Савчук З. Психологічна готовність учителя до роботи в інклюзивному просторі: теоретичний аспект. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 2. С. 42–46.

Терпелюк В.В.,
к. пед. н., доцент кафедри педагогіки та психології
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець

Формування фахової компетентності працівників освіти інклюзивної форми навчання

У процесі впровадження інклюзивного навчання в закладах освіти різних рівнів набуло актуальності питання вдосконалення професійної компетентності педагогів. Успішне інклюзивне освітнє середовище залежить від рівня професійної підготовки фахівців, визначення інклюзивної компетентності в системі професійної компетентності.

У наукових джерелах до поняття компетентності включають сукупність знань, умінь і здатність їх використовувати у практичній діяльності. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні здатності вчителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізувати мету педагогічного процесу [2].

Явище інклюзивної освіти в Україні досліджують науковці В. Бондар, А. Колупасва, Є. Синьова, Л. Вавіна, Ю. Найда. Питання формування професійної компетентності педагогічних працівників висвітлено у наукових працях І. Бега, В. Сластьоніна, І. Хафізулліної.

У наукових розвідках М. Чайковського, Т. П'ятакової, С. Максимюк знаходимо тлумачення поняття «інклюзивна компетентність», яка трактується як необхідний обсяг знань та вмінь, утілених у здатності виконувати професійні функції, зважаючи на особливі потреби молоді, яка має вади здоров'я, та інтегрувати їх у середовище загальноосвітнього закладу, створюючи умови для розвитку й саморозвитку [5]; як інтегральна характеристика педагога (учителя, асистента), що впливає на здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу до освітньої діяльності [4].

Для формування професійної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти в умовах інклюзивного середовища необхідно визначити педагогічні умови, що забезпечать їх ефективність в інклюзивному середовищі. Однією з таких умов є наявність мотивації до підвищення кваліфікації впродовж професійного зростання. Реалізація цієї умови забезпечує формування у педагогічних працівників ЗЗСО здатності створювати комфортну комунікативну атмосферу між суб'єктами освітнього процесу в умовах інклюзивного середовища (надання психологічної підтримки, розв'язання конфліктів, організація взаємодопомоги; володіння методами діагностики, використання інноваційних технологій для забезпечення потреб учнів з ООП і т.ін.). Дана педагогічна умова впливає на мотиваційний компонент методичної компетентності працівників закладів ЗЗСО у інклюзивному середовищі та надає можливість формувати соціальні та особистісно-професійні їх здатності. Ця умова реалізується при

підготовці педагогічних кадрів у закладах вищої освіти та через підвищення кваліфікації педагогічних працівників в установах післядипломної освіти. Наповнення відкритого електронного контенту методичними матеріалами з інклюзивної освіти допоможе педагогічному працівникові у його практичній діяльності, сприятиме його саморозвитку, самовдосконаленню та самореалізації, підвищенню готовності до адаптації в умовах інклюзивного середовища ЗЗСО. Ця умова спрямована на формування самостійності в оволодінні змістом навчання, у здатності напрацювання власних дидактичних матеріалів з урахуванням принципів індивідуального підходу та диференціації освітнього процесу учнів з ООП [2].

Стан готовності вчителя до соціально-педагогічної діяльності у загальноосвітній школі в умовах інклюзивної освіти визначається також певними критеріями інклюзивної готовності:

- моральна готовність педагога до діяльності в інклюзивному середовищі;
- багаж фахових знань і здатність їх застосування у практичній діяльності;
- наявність особистісних якостей, необхідних для виконання соціально-педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти;
- креативне мислення для розв'язання нестандартних ситуацій;
- здатність до професійної рефлексії;
- упевненість у результативності соціально-педагогічної діяльності.

На думку А. Колупаєвої ефективність навчально-виховної, корекційно-розвивальної і лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному класі значною мірою залежить від скоординованості дій педагога та різнопрофільних фахівців (соціального працівника, спеціального педагога, медичного працівника, психолога та ін.), які оцінюють стан розвитку кожної дитини, враховуючи особливості нозології, розробляють перспективні й короткочасні індивідуальні плани роботи з дитиною, реалізують їх, вирішують питання залучення до команди інших фахівців, планують додаткові послуги, аналізують результати спільної діяльності, оцінюють її, а також різнобічно підвищують свою кваліфікацію [3,с.17]. Моніторинг практики впровадження інклюзивного навчання дає невтішні результати, оскільки невирішених проблем, труднощів, з якими зіштовхуються всі учанки в ході інклюзивного навчального процесу є немало. Але найбільше навантаження в процесі інклюзії, все ж таки, припадає саме на вчителя. Йому необхідно враховувати у своїй діяльності низку важливих особливостей дітей з особливими освітніми потребами, і у першу чергу те, що діти з психічними або фізичними вадами мають різний і своєрідний характер розвитку.

Отже, інклюзивна компетентність є обов'язковою складовою професійної компетентності педагога. Вона включає необхідний обсяг знань і вмінь для учасників інклюзивного процесу різних нозологій та виражається у здатності здійснювати професійні функції з урахуванням особливих потреб молоді з вадами здоров'я і забезпечувати їх включення в середовище загальноосвітнього закладу, створюючи умови для їх розвитку і саморозвитку. До інклюзивного середовища мають адаптуватися всі учасники інклюзії: педагогічні працівники, адміністративний, допоміжний персонал, учні без вад здоров'я, їх батьки для злагодженої взаємодії у процесі навчально-виховної роботи, тобто всім учасникам інклюзивного процесу необхідно володіти певним рівнем інклюзивної компетентності. Так сформується основна умова повної чи часткової готовності

колективу інтегрованого закладу освіти до впровадження інклюзивного навчання.

Підсумовуючи зазначене, можемо стверджувати, що модернізація системи підготовки фахівця нового покоління, спроможного працювати в інклюзивному освітньому середовищі, потребує включення інклюзивної компетентності до складу професійної компетентності, тому систему компонентів професійної компетентності необхідно доповнити інклюзивною компетентністю, що містить необхідний обсяг знань, умінь, навичок і здатність реалізувати їх через професійні функції в умовах інклюзивного середовища.

Список використаних джерел

1. Бойчук Ю. Д. Компетентнісний підхід. *Наукові підходи до наукових педагогічних досліджень: монографія* / за заг. ред. докт. пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової. Харків: «Апостроф», 2011. С. 188–216.
2. Васильєва Г. Організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності працівників освіти інклюзивної форми навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). С. 194-211.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. 326 с.
4. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т./ авт.-уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ: «Аконіт», 2003. Т. 1. 874 с.
5. Сучасний тлумачний словник української мови / авт.-уклад. Л. П. Олексієнко, О. Л. Кобза. Київ: «Кобза», 2002. 544 с.

Тулашвілі Ю.Й., д.пед.н., професор,
професор кафедри комп'ютерних наук,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Димарчук О.В., вчитель інформатики,
опорний заклад «Вишнівський ліцей»
Вишнівської сільської ради, с. Вишнів,

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання осіб з особливими освітніми потребами

Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій призводить до їх широкого впровадження в усі структури суспільства та держави і, зокрема, у сферу освіти. Традиційні для методики навчання демонстраційні та ілюстративно-пояснювальні форми надання інформації поступово змінюються сучасними мультимедійними, що поєднують різні формати тексту, звуку, графіки та відео.

Комп'ютерні технології стають і одним із основних засобів навчання та розвитку осіб з особливими освітніми потребами, відкриваючи їм нові перспективи та надаючи можливість здобуття повноцінної, якісної та конкурентоспроможної освіти. Істотно полегшується процес комунікації та взаємодії, причому для дітей з тяжкими та множинними порушеннями розвитку комп'ютерні технології є унікальним засобом, здатним забезпечити їм взаємодію та спілкування з навколишнім світом [1].

Переваги комп'ютера можуть використовуватися у різних галузях спеціальної освіти: специфічних та неспецифічних, традиційних та інноваційних. До кожної галузі має бути обґрунтована необхідність включення комп'ютерних технологій для розширення розвиваючих та корекційних завдань навчання дітей з певними порушеннями у розвитку, визначені їх функції та місця у системі педагогічної роботи. І тому здійснюється аналіз об'єктів пізнання дітей у цій предметній області, розвиваючих і корекційних завдань, змісту і форм продуктивної діяльності, необхідних для їх освоєння. Такий аналіз дозволяє зрозуміти, якими функціональними можливостями володіють засоби навчання. Оцінюється, наскільки необхідно доповнювати усі традиційні засоби інформаційними технологіями, і якщо необхідно, то які функції їм надаються і яке місце вони повинні займати у вирішенні розвиваючих і корекційних завдань навчання дітей в певній предметній галузі.

Комп'ютерні технології є ефективними також при організації тренувальних вправ, оскільки при багаторазовому їх виконанні у дітей формуються певної навички, зберігається інтерес до їх виконання.

Науковці виділяють певні переваги у використанні інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) під час навчання осіб з особливими потребами. Серед них:

- доступ до освітніх ресурсів за допомогою ІКТ як компенсаторного засобу у зручній для них час і роль індивідуального навчання в домашніх умовах, у т.ч. з батьками (опікунами);

- виконання навчальних завдань з урахуванням особливостей свого розвитку; за потреби – багаторазове повторення теоретичного чи практичного матеріалу (експерименти у віртуальних лабораторіях, в асинхронному режимі);

- створення умов для особистісної самореалізації, розвитку цифрової компетентності, комунікативної культури онлайн і т.п.;

- підвищення мотивації навчання учнів, їх зацікавленості у вивченні нового матеріалу;

- можливості для пошуку різної навчальної інформації, обміну повідомленнями й мультимедійними даними та ін. [4].

Значно зростає роль ІКТ як інструменту діагностики та реабілітації дітей з порушеннями зору. Спеціалізовані ігрові комп'ютерні програми, призначені для корекційного навчання дітей з порушеннями зору враховують закономірності та особливості їх психічного розвитку, спираються на сучасні методики профілактики, подолання та попередження вторинних відхилень.

При навчанні дітей з порушеннями зору дослідники виділяють застосовують певні принципи:

- наочності, що адаптована до умов сприйняття;

- оптичні засоби корекції зорового сприйняття;

- проведення спеціальної роботи для ознайомлення з навколишнім світом (екскурсії, спостереження);

- розвиток предметно-практичних дій на основі поетапного, виконання завдань (ручна праця, конструювання, ліплення, аплікація та ін.);

- організація наступності між навчанням в дитячому садку і школах, між громадським і сімейним вихованням;

– створення оптимальних умов для зорового сприйняття (достатня освітленість, доступне розташування наочного матеріалу, регулювання зорових навантажень, організація корекційних вправ для зору) [5].

Зазначені принципи спрямовані на відновлення, корекцію і компенсацію порушених й недорозвинених функцій, організацію диференційованого навчання, підготовку до життя у сучасному суспільстві. Слід відзначити, що специфіка навчання дітей з порушеннями зору проявляється в урахуванні загальних закономірностей й специфічних особливостей розвитку дітей, зосередженні уваги на збереженні сили і їх можливості у використанні спеціальних посібників, приладів тощо [2].

Щодо сфер використання ІКТ, їх умовно можна поділити на:

- 1) компенсаторну сферу (компенсація порушень функцій організму та оптимізація процесу здобуття знань учнями);
- 2) дидактичну сферу (оптимізація корекційно-педагогічного процесу, стимулювання появи нових технологій навчання учнів із особливостями психофізичного розвитку);
- 3) комунікативну сферу (полегшення процесу комунікації, сприяння реалізації індивідуальних здібностей та розширенню соціальних зв'язків).

Серед ІКТ, які впроваджуються в освітній процес, виділяють:

1. Традиційні технології (веб-браузери, комп'ютери, текстові процесори, мобільні телефони, в які вбудовані функції підвищення доступності).
2. Асистивні технології (програми для зчитування тексту з екрану, аудіофони, додаткові комунікаційні пристрої та адаптовані клавіатури).
3. Доступні носії (відеоматеріали із субтитрами, система доступної цифрової інформації) [1].

Серед засобів, які можна використати в процесі навчання осіб з особливими потребами, дослідники також виділяють стандартні програми, альтернативні програми (електронні книги) та асистивні технології (слухові пристрої, програми для зчитування інформації і т.д.) [3].

Сучасний освітній процес вимагає істотного розширення арсеналу засобів навчання, які пов'язані з використанням ІКТ для осіб з порушеннями зору, для відтворення та функціонування яких необхідні засоби обчислювальної техніки. Так, із змістовно-методичної точки зору, електронні ресурси повинні задовольняти нормативні вимоги, що регламентуються Міністерством освіти і науки України; відповідати основним дидактичним принципам (науковості, доступності, наочності).

При плануванні освітнього процесу з використанням електронних ресурсів враховують: рівень технічного оснащення освітнього закладу, стан і ступінь розвитку інформаційного середовища закладу освіти, наявність або відсутність якісного підключення до мережі Інтернет, рівень інформаційно-комунікаційної компетентності працівників закладу освіти, наявність власних комп'ютерів.

Сьогодні практика спеціальної та інклюзивної освіти має достатню кількість зразків, що демонструють два основні підходи до використання цифрових технологій у навчанні дітей з особливими потребами.

По-перше, цифрові технології є універсальним засобом (інструментом) учителя для ведення традиційного уроку: пояснення нового матеріалу, закріплення, контроль знань та інші. У цьому аспекті завданням сучасних цифрових технологій є

надання організаційно-технологічної підтримки класно-урочній системі навчання, забезпечення: інтеграції різних методів та форм навчання; індивідуалізації навчання з урахуванням потреб дітей з ООП; багатофункціональності навчання (наочність, мультимедіа, інтерактивність та інші); універсальності використання у формальному та неформальному середовищі навчання; прямого та зворотного зв'язку у навчальному середовищі учень-вчитель, батьки-вчитель, учень-батьки, учень-учень, батьки-батьки, вчитель-вчитель.

Інший підхід – цифрові технології стають інструментом самого учня з особливими потребами для комунікативно-діалогового та дослідницького навчання, надаючи можливість занурюватися в предметне середовище.

Іншою формою для здобуття якісної освіти дітей з ООП є домашнє навчання, що реалізується, в тому числі, за допомогою дистанційних технологій, що передбачає поєднання самостійної пізнавальної діяльності учнів з різними джерелами інформації, спеціально розробленими навчальними матеріалами, взаємодію з учителем, а також групову роботу. За дистанційної моделі навчання учень повинен не тільки володіти навичками роботи за комп'ютером, але і способами роботи з інформацією (пошуковими, вивчаючими, працювати з електронними словниками та довідниками).

Значний успіх в ефективному проведенні дистанційного заняття залежить також від способу організації педагогом освітнього процесу за допомогою різних програм відео зв'язку, месенджерів, навчальних тренажерів тощо.

Дистанційна форма навчання і спілкування є і буде актуальною, оскільки для осіб з ООП, особливо молоді, недолік спілкування заповнюється тим, що вони мають можливість спілкуватися з іншими людьми за допомогою комп'ютера. Завдяки новим комп'ютерним програмам створюється ефект живої присутності, передається не тільки думка, а й емоції, а також відбувається як вербальний, так і невербальний обмін повідомленнями між людьми [6].

Отже, використання ІКТ у процесі навчання осіб з особливими освітніми потребами є перспективним напрямом в інклюзивній освіті, що призводить до оптимізації освітнього процесу та результату корекційного навчання. Активне впровадження ІКТ значно розширює можливості осіб з порушеннями зору в отриманні інформації, створює умови для вербалізації навчання (мультимедійні технології використовують візуальний та слуховий канали отримання інформації, формують адекватний зоровий образ). Застосування комп'ютерної техніки дозволяє оптимізувати корекційно-педагогічний процес, індивідуалізувати навчання осіб з порушеннями зору та значно підвищити результативність будь-якої діяльності.

Список використаних джерел

1. Будник О. Б., Кондур О. С., Дяків І. Б. Цифрові технології в інклюзивній освіті: реалії, проблеми та перспективи. *Вісник Черкаського нац. ун-ту імені Богдана Хмельницького*. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 3. С. 39–45.

2. Димарчук О. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання осіб із порушеннями зору. *Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»*. ЛНТУ. Луцьк, 2021. 62 с.

3. Завітренко Д. Ж., Рацул А. Б. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2021. Вип. 196, С. 101–105.

4. Олексенко К. Б. Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. *Інформаційні технології в освіті та науці*. Зб.наук. праць. Мелітополь. 2018. Вип. 27. С. 196–201.

5. Потапюк Л. М., Димарчук О. В. Цифрові технології в процесі навчання осіб з порушеннями зору. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2021. Вип. 15. С. 163–173.

6. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навч. посіб. / А. В. Гета та ін. / за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ. 2018. 261 с.

Шевчук А. Р., ст. гр. ОПНм-11,
Савчук Н. А., к. психол. н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Поняття інклюзії в сучасному освітньому просторі

Новий підхід до інклюзивної освіти зумовлює забезпечення належних умов для навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі української школи. Інклюзивне навчання передбачає доступ до якісної освіти на різних освітніх рівнях.

Відповідно до міжнародних стандартів розроблено низку положень стосовно розвитку спеціальної освіти, підготовлено відповідні нормативно-правові документи («Положення про інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку»; «Програма підтримки обдарованих дітей-інвалідів» та ін.)

Філософсько-концептуальні основи організації інклюзивної освіти та особливості корекційно-навчальної, корекційно-виховної та корекційно-розвивальної роботи дітей з особливими освітніми потребами висвітлено у роботах українських науковців (Г. Бойко, Ю. Бойчук, В. Бондар, Л. Даниленко, І. Демченко, І. Дмитрієва, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Конопляста, І. Мартиненко, С. Миронова, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, Н. Софій, Н. Слободянюк, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.).

В Україні диференційована система спеціальної освіти почала створюватися в середині XIX століття. Сьогодні надання допомоги дітям дошкільного та шкільного віку з відхиленнями у розвитку знаходиться під контролем держави. В країні прийняті законодавчі та правові акти, що регулюють надання допомоги всім особам з обмеженими можливостями здоров'я (Конституція України, закони «Про освіту», «Про соціальну захищеність інвалідів», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та ін.). Заходи зі сприяння інтеграції дітей із психофізичними порушеннями передбачені Указом Президента України «Про національну програму професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями». Міністерством освіти України затверджено Державний стандарт спеціальної освіти, концепції «Спеціальна освіта дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки і перспективу» і «Реабілітація дітей з обмеженими

фізичними або розумовими можливостями», завершена робота над стандартом початкової спеціальної освіти. Економічна політика в рішенні цих питань орієнтована на забезпечення фінансування не в цілому спеціального навчання в установі, а на витрати, пов'язані з навчанням в умовах інклюзії (включення) одного учня; при цьому форму навчання, рівень і діапазон освітніх послуг вибирають батьки.

Серед основних напрямів методології розвитку інклюзивної освіти найчастіше визначають: підготовка суспільства до прийняття статусу рівноправності дітей незалежно від їх особливостей; більш широке висвітлення цілей, завдань і основних напрямків інклюзивної освіти в засобах масової інформації та на веб-сайтах освітніх установ країн-учасниць; перехід від дефекто-орієнтованого підходу до підтримки розвитку потенціалу кожної дитини; диверсифікація змісту шкільної освіти з метою задоволення освітніх інтересів і потреб усіх категорій учнів; використання інформаційних технологій і розвиток дистанційної освіти для забезпечення рівного доступу кожного до отримання якісної освіти; підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивної освіти [4].

В даний час термінологія, пов'язана з інклюзивною освітою знаходиться в стадії розробки. Розглянемо основні терміни, пов'язані з проблемою інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта (фр. *Inclusif* - включає в себе, лат. *Include*-роблю висновок, включаю) – процес розвитку загальної освіти, який має на увазі доступність освіти для всіх, в плані пристосування до різних потреб усіх дітей, що забезпечує доступ до освіти для дітей з особливими потребами [2, с.24].

Інклюзія означає повне включення дітей з різними можливостями в усі аспекти шкільного життя, в яких із задоволенням і радістю беруть участь також всі інші діти. Це вимагає реальної адаптації шкільного простору до того, щоб зустріти потреби всіх дітей без винятку, цінувати і поважати відмінності. Це не означає, що інклюзія не вимагає надання дітям з різними можливостями спеціальної допомоги та підтримки на уроках або навчання за межами класу, якщо це потрібно. Але це все є різноманітними можливими варіантами, і періодично буває необхідним буквально для всіх учнів в класі.

«Інтеграція» і «інклюзія» – це два терміни, які часто використовуються один замість іншого, оскільки багато вчителів і школи вважають їх синонімами. Інклюзія відрізняється від інтеграції тим, що з самого початку розглядає всіх дітей без винятку частиною загальноосвітньої системи. Таким чином, для дітей з особливостями відсутня необхідність в будь-якій спеціальній адаптації, оскільки вони з самого початку є частиною шкільної системи.

Принцип інклюзивної освіти полягає в наступному: адміністрація і педагоги звичайних шкіл приймають дітей з особливими освітніми потребами незалежно від їх соціального стану, фізичного, емоційного та інтелектуального розвитку і створюють їм умови на основі психолого-педагогічних прийомів, орієнтованих на потреби цих дітей.

Освітній процес при інклюзивному підході дозволяє учням набути необхідних компетенцій, відповідно до освітніх стандартів. Основним суб'єктом, на якого спрямовані інклюзивні технології, є дитина з ООП.

Інтеграція передбачає, що дитина повинна адаптуватися до освітньої системи,

інклюзія – адаптацію системи до потреб дитини. При інтеграції дитина з особливостями у розвитку повинна виносити шкільні навантаження нарівні з усіма. Якщо вона не справляється, то йде, і шкільна система при цьому не змінюється.

Інклюзія – більш гнучка система. Вона заснована на тому, що всі діти різні, що вони не повинні відповідати нашим вимогам і стандартам, але при цьому всі можуть вчитися. Це означає, що школа повинна бути призначена для навчання будь-якої дитини: комусь знадобиться окрема освітня програма, комусь – пандус, ліфт. Ми звикли, що якщо дитина не може ходити на фізкультуру, то її звільняють. Інклюзія стверджує, що фізкультуру треба пристосувати під дитину. У школі повинен бути викладач адаптивної фізкультури. І коли всі біжать стометрівку, дитина з ООП, наприклад, грає в м'яч на тому ж майданчику, що і решта.

Інклюзія означає розкриття кожного учня за допомогою освітньої програми, яка досить складна, але відповідає його здібностям. Інклюзія враховує потреби, так само як і спеціальні умови, і підтримку, необхідні учневі і вчителям для досягнення успіху. У інклюзивній школі кожного приймають і вважають важливим членом колективу, це дає особливій дитині впевненість у собі і виховує в дітях без інвалідності чуйність і розуміння. Учня зі спеціальними потребами підтримують однолітки і інші члени шкільного співтовариства для задоволення його спеціальних освітніх потреб. Ці школи діють, виходячи з переконання, що різниця між людьми – це нормальне явище, і що процес навчання повинен бути пристосований до потреб дитини, а не дитина повинна підлаштовуватися під навколишні умови.

До основних елементів інклюзії можна віднести: включення всіх дітей з різними можливостями в таку школу, яку вони могли б відвідувати, якби у них не було інвалідності; кількість дітей з різними можливостями, які навчаються в школі, знаходиться в природній пропорції щодо всієї дитячої популяції цього округу в цілому; відсутність «сортуння» дітей, навчання в змішаних групах; діти з особливостями знаходяться в класах, відповідних їх віку; ситуаційно обумовлена взаємодія та координація ресурсів і методів навчання; ефективність як стиль роботи школи, децентралізовані моделі навчання [3, с. 43].

Для успішного розвитку інклюзивної освіти необхідно створити модель психолого-педагогічного супроводу, де на кожному освітньому щаблі буде надана необхідна допомога фахівцями. Головне завдання – виявити індивідуальні позитивні особливості в кожного учня, зафіксувати його вміння, набуті за певний час, намітити можливу найближчу зону і перспективу вдосконалення набутих навичок і умінь і якомога більше розширити його функціональні можливості.

Аналіз наукової літератури дозволили нам виділити переваги інклюзивної освіти для суспільства:

1. Інклюзивна освіта допомагає боротися з дискримінацією і боязню відмінностей, привчає дітей і дорослих цінувати, приймати і розуміти різноманіття і різницю між людьми замість того, щоб намагатися їх змінити.

2. Інклюзивна освіта заохочує досягнення, доводячи, що всі діти можуть бути успішними, якщо їм надається необхідна допомога.

3. Інклюзивна освіта надає можливість соціалізації в атмосфері співчуття, рівності, соціальної справедливості, співпраці, єдності та позитивного ставлення. Діти і дорослі отримують користь від доброзичливої і сприятливої обстановки, в якій цінуються міжособистісні відносини.

4. Інклюзивна освіта розширює професійні знання педагогів. Така освіта вимагає нових і більш гнучких способів викладання, розробки навчальних програм, які були б максимально ефективні для всіх дітей.

Таким чином, однією з найважливіших стратегій в системі освіти сьогодні є створення інклюзивного освітнього середовища. Під інклюзивною освітою розуміється процес спільного навчання всіх дітей незалежно від особливостей їх фізичного або психічного розвитку. Діти з особливостями розвитку складають категорію дітей з особливими освітніми потребами, для навчання і виховання яких необхідне створення спеціальних умов (безбар'єрного середовища, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, кадрового забезпечення та ін.). Сьогодні кожна освітня організація повинна прагнути створити такі умови, зробивши доступним навчання для кожної дитини, що сприятиме успішній соціалізації особистості з ООП.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат : Матеріали I Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8 квітня 2021 р.) / упоряд. Удич З. І. Тернопіль: ТНПУ, 2021. 225 с.

2. Мартинчук О.В. Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Дис ... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук, зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. Київ, 2019, 614 с.

3. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

4. Прищепна О. Актуальні проблеми, суперечності інклюзивної освіти в Україні. URL: <http://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post95.html> (дата звернення: 02.05.2023 р)

Шкляєва Н. В., к. філолог. н., доцент,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк,
Шкляєва І. О. ст. гр. ПЛ (21), Дз (21),
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Роль народних дитячих рухливих ігор Західного Полісся у формуванні інклюзивного простору

Великого значення на сучасному етапі набуває питання щодо створення безбар'єрного освітнього середовища. Так, у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у ХХІ ст. наголошується на необхідності посилення уваги до освіти дітей з відхиленнями психофізичного розвитку, забезпечення їхнього повноцінного життя, соціального захисту, створення умов для належної реабілітації [9].

Тому актуальним є вибір форм та методів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. У процесі навчання і виховання дітей з особливими потребами саме гра є важливою частиною інклюзивного освітнього простору. Народні ігри містять у собі великі можливості для розвитку розумової діяльності дітей,

стимулювання їхньої самостійності та активності мислення. Саме в процесі ігрової діяльності діти активно пізнають навколишній світ, оскільки будь-яка гра має як пізнавальну, так і розвивальну цінність.

Серед різноманітних народних ігор варто особливо виділити рухливі ігри, проведення яких передбачає обов'язкове залучення дітей до активних рухових дій. Ці ігри вчать їх управляти своїм тілом і рухами, підкорятися і приймати правила гри, розвивають уяву, кмітливість, витримку, творчу вигадку, винахідливість, волю і прагнення до перемоги. Під час ігор знімається емоційне напруження, збагачується вербальне і невербальне спілкування тощо.

Так, народні дитячі рухливі ігри та забави населення Західного Полісся зафіксовані у етнографічних та фольклорних джерелах як сукупність жанрів усної народної прози, які сформулювалися і функціонують в загальній системі фольклору [10].

Ігри-забави та ігри-атракціони у регіоні Західного Полісся носять естафетний характер з елементами змагань: стрибки на одній нозі, метання м'ячів у рухому ціль, перетягування каната, ходьба на низьких ходулях, підстрибування та ловіння ласощів (бублика, цукерки) зубами, ігри комічного характеру.

Сюди ж можна віднести гойдання на гойдалках, катання на саморобних каруселях, лазіння по гладкому стовбуру, ліплення снігової баби тощо: «Резиночки», «Резинки», «Вибивало», «М'яч», «Квач з м'ячем».

Для гри «Резинка» потрібна була резинка 2 метри та двоє дітей, щоб її тримали. Резинка натягувалася і з кожним вдалим стрибком піднімалася вище» [3]. Такі ігри мали назви «Резиночки», «Чіка», «Сало». Виконувалися вони за подібними правилами: «У грі беруть участь від трьох гравців. Два гравці стають один навпроти одного і розтягують резинку, третій скаче через цю резинку. Спочатку резинка розтягується по щиколотки, потім – по коліна, потім – по стегна. Третій гравець виконує стрибки: від одинички – до десятки, переплутуючи резинку і вистрибуючи з неї. Гравець виконує вправи: якщо без помилок, то переходить на іншу висоту. Якщо помилився, то стає на місце гравця, що тримає резинку. Перемагає той, хто візьме вищу висоту» [4].

Гра «Чіка» виглядає так: «Із старої шуби вирізали невеликий шмат квадратної форми. З протилежного боку пришивали малий плаский шматок свинцю або чугунку. Гравці по черзі набивають «чіку» на нозі. Якщо учасник набивав більше п'яти разів, то отримував за кожний відбитий раз два очки, а якщо менше п'яти – то одне. Переможець обирався за найбільшою кількістю очок» [5].

Цікаво, що в іграх цього виду м'ячі та інші спортивні знаряддя заміняли предмети побуту чи використані речі: «Ця гра нагадувала футбол. Замість м'яча був масел (гола коров'яча кістка від ноги). Цей м'яч ганяли по дорозі» [6].

Гра у класики «Кляси» – одна із найпоширеніших ігор на теренах волинських міст: «Малювали такий домок крейдою по дорозі. Було три ступеньки, віконечка, двері і комин. Такий домок намалюєм, так скочим! Треба було скакати на одній нозі, а на двох ногах скакали, коли доскакували до останньої кляси. Був такий камінчик, і треба було його перескакувати» [7].

А ось як описує народна фольклорна проза ігри у «вибивного»: «Почесне місце серед вуличних ігор посідали ігри з м'ячем. Звичайно, і футбол, і волейбол, і піонербол мали своїх прихильників. Але були й інші ігри. От, приміром,

«Вибивний». Щоб у нього грати, потрібна ділянка більш-менш рівної землі та м'яч. А ще – хоча б п'ятеро охочих пограти. Двоє ставали один навпроти одного, інші ставали між ними в лінію. Потрібно було вибити м'ячем гравців з цієї команди.

Якщо хтось із гравців спіймав м'яча у повітрі, він міг повернути товариша, якого вже вибили, або залишити «життя» собі про запас. Коли в команді залишився один гравець, він мав ухилитися від м'яча стільки разів, скільки йому років. Якщо це йому вдавалося, то перемагала команда гравців, і всі поверталися на поле. Якщо ні – святкували ті, хто вибивав, і всі разом вирішували, що робити далі» [8].

Фольклорні прозові тексти, де описано народні ігри, що побутують на території Західного Полісся та західної частини Волині, вміщують велику кількість описів ігор великої, середньої рухливості та малорухливі (залежно від ступеня фізичного навантаження), ігор з ходьбою, бігом, лазінням (розподіляються за характером руху, що переважає).

Використання рухливих народних ігор та забав Західного Полісся в інклюзивному освітньому просторі має велике пізнавальне та розвивальне значення, оскільки діти не лише беруть безпосередню участь в іграх, а набувають навичок спілкування, нових моторних навичок, навичок поведінки у суспільстві. Рухливі ігри допомагають дитині відволіктись від повсякденних проблем, зняти емоційне напруження, запобігти виникненню сумніву й недовіри до своїх сил; формують харак

Список використаних джерел

1. Давидюк В. Ф. Аркушин Г. Л. Поліська дома. Фольклорно-лінгвістичний збірник : Луцьк : Редакційно-видавничий відділ Волинського облуправління по пресі, 1991. 188 с.
2. Кирчів Р. Ф. Фольклор українського Полісся. *Древляни* : Львів, 1996. № 1.
3. Записала Новосад Ганна від Бондарук Марії Іванівни, 1951 р.н. у м. Луцьк.
4. Записав Микола Вальчук від Ніни Сахан, 1957 р.н. у селі Боратин Луцького району Волинської області.
5. Записала Дарина Жадан від Балли Тихона Матвійовича, 1943 р.н. у м. Володимир-Волинський Володимир-Волинського району Волинської області.
6. Записала Мосійчук Богдана від Дерев'янчук Софії Никонорівни, 1958 р.н. у селі Голоби Ковельського району Волинської області.
7. Записала Най Богдана від Никитюк Марії Антонівни, 1953 р.н. у м. Луцьк.
8. Записав Бурачук Максим від Любові Матвійчук, 1953 р.н. у смт. Рожище Рожищенського району Волинської області.
9. Про Національну доктрину розвитку освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
10. Шкляєва Н. В., Николюк Т. В., Смаль О. В., Яновець А. І, Жалко Т. Й. Народні кулінарні традиції й дитячі ігри та забави населення Західного Полісся та західної частини Волині: монографія. Луцьк : Терен, 2020. 177 с.

Соціальна психологія. Психологічні прийоми та практики у роботі з клієнтами

Антонюк А. О., ст. гр. 41 ПСЗ
Ярощук М. В., к.психол.н.,
доцент кафедри психології і соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості підлітків

Суспільство занепокоєне загостренням екологічної ситуації на планеті та зростанням кількості природних катастроф, які без сумніву є наслідком недостатнього розвитку екологічної свідомості серед населення, зокрема, підлітків. Зараз у світі та в Україні має місце екологічна криза, яку можна охарактеризувати як, до певної міри, кризу духовності суспільства, що виникає через недостатній рівень розвиненості екологічної свідомості людей.

Спосіб, яким людина діє у світі, відображає її світогляд та відношення до навколишнього середовища. Проте, зростаюча кількість людей, які ставляться до природи з споживацькою нахабністю, спонукає нас до задуму про те, у якому світі ми будемо жити завтра. На даний момент психологи приділяють недостатню увагу вивченню екологічної свідомості підлітків. Хоча наявна певна кількість досліджень щодо даної проблеми, зокрема, щодо учнів підліткового віку, (наприклад, Можаровська, 2019; Вернік, 2004 та ін.).

Як зазначає А.М. Львовичкіна, екологічна свідомість регулює екологічну діяльність індивіда, позначаючи для нього роль та місце у навколишньому світі. У підлітковому віці часто природні об'єкти відображуються як суб'єкти і у власній свідомості дитина здатна з ними взаємодіяти. Цьому сприяє подолання дитячого егоцентризму. Об'єкти середовища починають сприйматися як такі, що наділені власною цінністю. [5, с. 13].

Підлітковий вік можна визначити як перехідний етап від суб'єктності до об'єктності взаємодії з навколишнім середовищем, і характеризується не прагматичністю в ставленні до об'єктів навколишньої дійсності. У цьому віці домінуючим є перцептивно-афективний компонент взаємодії з навколишнім світом, який стає основним і базовим компонентом взаємодії.

Сучасні психологи активно звертають увагу на розвиток екологічної свідомості у підлітковому віці, оскільки саме у цьому періоді відбуваються значні особистісні зміни, які сприяють формуванню свідомості про власне ставлення до природи та навколишнього середовища. Підлітки починають усвідомлювати своє місце у світі, свої можливості та вплив на навколишнє середовище, а також свій внесок у майбутнє. Однак, розвиток структурних компонентів екологічної свідомості у підлітків неоднорідний через психологічну трансформацію особистості у цьому віці. [4, с. 7].

Підлітковий вік характеризується змінами в когнітивній сфері особистості, що веде до збільшення уваги до навколишнього середовища та змін у знаннях про

нього. Відбувається зростання усвідомленості та узагальнення уявлень про природу. У навколишньому середовищі увага звертається на ширше коло об'єктів, усвідомлюється складна організація світу, змінюються критерії класифікації природних явищ [3, с. 32].

Важливою рисою розвитку екологічної свідомості у підлітковому віці є її когерентність. Так, дитина починає розуміти взаємо- пов'язаність природних явищ, їх функції, властивостей та механізмів. Підлітки відчують свою приналежність до середовища, підвладність його закономірностям, а тому чіткіше усвідомлюють наслідки власних дій. Поступово зростає роль естетичних переживань у сприйнятті середовища існування суб'єктом. Відбувається зміна ставлення з суб'єктно-практичного на суб'єктно-етичне [1, с. 33].

Підлітки аналізуючи власну поведінку розуміють запозиченість деяких її аспектів засвоюючи значення від інших людей та оточуючого середовища. Коли їхні потреби та цінності не збігаються зі стратегіями поведінки в середовищі, вони можуть стикатися з внутрішніми конфліктами. Проте, зміна способу взаємодії підлітків з навколишнім середовищем може також призвести до конфліктів з оточенням, ускладнюючи психологічний стан певного віку. Підлітки усвідомлюють суб'єктивність та невідповідність батьківських установок щодо світогляду та взаємодії з навколишнім середовищем, що підштовхує їх до самостійного пошуку відповідей на свої запитання. Проте, знаходження об'єктивної істини може бути супроводжене емоційними переживаннями та спотвореним сприйняттям власної ролі та відповідальності за процеси, що відбуваються у їхньому оточенні.

Характерною особливістю підліткового віку є зростання екологічної активності. Діти намагаються сформувані нові, власні стратегії взаємодії з середовищем. Змінюється і напрям екологічної діяльності підлітків – якщо у молодшому підлітковому віці особа взаємодіє з природою задля задоволення власних потреб, то вже на наступному етапі вона прагне до перетворення оточуючого середовища і вираження себе у ньому [5, с. 37-38].

Особи старшого підліткового віку оцінюють середовище з точки зору наявних у ньому ресурсів. Ставлення до природи набуває прагматичного характеру. Елементи оточуючого середовища позбуваються самоцінності, а тому втрачають статус суб'єкта взаємодії. У зв'язку з цим підліток може стати «екологічно небезпечним», оскільки тепер здатен здійснювати дії, які раніше були заблоковані етичними нормами. У цьому віці особи, які на попередніх етапах розвитку не мали достатнього досвіду суб'єктифікації природних об'єктів, здатні бути жорстокими стосовно живих істот, виражаючи у діях власні негативні емоційні стани. Специфіку екологічної діяльності старших підлітків визначає також те, що вона зумовлюється соціальними мотивами. Зокрема це може бути підвищення соціального статусу серед однолітків, здобуття «трофею», який зробить особу більш популярною у групі, а також – наслідування практичній поведінці старших, що дозволяє відчувати свою належність до дорослих більше, ніж до дітей [2, с. 34].

Для старших підлітків центральним в особистісному саморозвитку стає погляд у майбутнє, вибір життєвого шляху, професійне, особистісне самовизначення. В контексті цього і формується їх ставлення до природи, навколишньої дійсності, інших людей і до самих себе. Сміслом та цінністю у їх життєдіяльності є природа, довкілля, значно ефективніше формується й їх екологічна свідомість, потребо-

мотиваційний і ціннісно-смысловий її компоненти.

Отже, особливу увагу має питання розвитку екологічної свідомості у підлітковому віці, так як саме в цей віковий період відбувається становлення самосвідомості, формування нової суб'єктивної реальності, нових уявлень про себе та інших.

Список використаних джерел

1. Вернік О. Л. Психологічні особливості образу довкілля в свідомості підлітків: дис. канд. психол. наук :19.00.07 ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2004. 196 с.
2. Львовичкіна А. М. Екологічна психологія : навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. 120 с.
3. Львовичкіна, А. М. Психологія розвитку екологічної культури студентської молоді: автореф. дис д-ра психол. наук: 19.00.07 / Антоніна Михайлівна Львовичкіна. Київ, 2013. 38 с.
4. Можаровська Т. В. Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості підлітків з деструктивних сімейм : дис. канд. психол. наук : 19.00.07; ПНПУ. Одеса, 2019. 216 с.
5. Шмалей С. В. Екологічна особистість. Київ : Бібліотека офіційних документів, 2005. С. 203–204.

Березна І. П.,
асистент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Концепт формування психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах військового стану в Україні

Українське суспільство протягом останніх років щодня відстоює свою суверенність, незалежність, кожен квадратний метр своєї землі з моменту повномасштабного вторгнення держави-агресором. Ці події негативним чином позначаються на емоційному, психологічному стані людей, які проживають або проживали на територіях, де ведуться бойові дії.

В Україні спостерігається тенденція збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб починаючи з 2014 року і до нині.

«За даними Агентства ООН у справах біженців, станом на 1 вересня 2014 року кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні сягнула 259,471 тис. осіб. Також у звіті організації зазначається, що 243,896 тис. осіб внутрішніх переселенців походять зі східних областей України» [3, с. 26].

«На сьогоднішній день кількість внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) в Україні перевищила близько 8 млн людей. Такі дані зазначені DW з посиланням на дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ)» [2].

Згідно ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщена особа – це особа, яка є громадянином України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили

залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1].

Відповідно до ситуації, масштаби роботи для фахівців психологічної служби збільшуються щодня. Внутрішньо переміщені особи стикаються з різноманітними проблемами при отриманні соціальної допомоги, психологічної підтримки, оскільки, переїхавши у відносно безпечне місце, виникає ряд нових труднощів таких як: проблеми з адаптацією, підвищеною тривожністю, можливим стресом та дисстресом, панічними розладами, посттравматичним стресовим розладом, дисфункцією на основі пережитих подій тощо.

Тому, дана категорія осіб потребує комплексного підходу для вирішення різних життєвих ситуацій та проблем з якими стикаються.

На це безпосередньо чи опосередковано міг вплинути досвід побачених бойових дій, стрес від переїзду, втрата місця проживання та роботи, нерозуміння що робити далі тощо.

Таким чином, робота фахівців охоплюватиме різні напрямки, методи та форми роботи. Найбільш поширеними формами діяльності психолога з внутрішньо переміщеними особами є:

1. Індивідуальна робота, зміст якої полягає в індивідуальному консультуванні відповідно до проблем клієнта, врахування конкретних запитів та потреб особистості.

2. Сімейне консультування, суть якого полягає в комплексному підході для задоволення потреб всіх членів родини, а також має включати елементи постановки цілей на майбутнє, профілактику та навчання батьків, щодо дій в стресовій чи травмуючій ситуації та як сформувати діючий механізм підтримки дитини.

3. Групи взаємодопомоги і взаємопідтримки, зміст яких полягає в організації спільних зустрічей внутрішньо переміщених осіб, які за власним бажанням вбачають потребу комунікувати з людьми, які теж пережили стресову подію. Дане коло осіб об'єднує травмуючий досвід, що полягає в розумінні один одного, оскільки були у схожих ситуаціях, діляться своїми методами, рекомендаціями, як саме пережили стрес чи травму.

4. Психологічні тренінги, суть яких полягає в тому, що психолог може проводити дані заходи з урахуванням запитів клієнтів, метою яких є розвиток певних нових чи вдосконалення старих навичок і вмінь, які можуть бути корисними для їх психологічного благополуччя та процесу адаптації до нових умов життя на новій території. Наприклад, дані тренінги можуть включати навчання технікам управління емоціями, стрес-менеджменту, розвитку соціальних навичок та інше.

Відтак, кожна з форм має свої переваги та недоліки, тому важливий індивідуальний підхід до особистості відповідно до її проблем та можливостей. Адже кожен з числа внутрішньо переміщених осіб має унікальний досвід пережитих стресових подій, різний рівень стресостійкості, тривожності, адаптації до нового середовища і кожен реагує в тій чи іншій ситуації по-різному. Також варто врахувати необхідний час для реабілітації після стресової чи травмуючої події та індивідуальні особливості розвитку особистості.

Загалом, метою роботи психолога з особами в статусі ВПО є допомога у

зрозумінні та розв'язанні їх психологічних проблем, збільшенні рівня стресостійкості в умовах військового стану, а також розвитку навичок, необхідних для успішної адаптації до нових умов життя. Це може включати психологічну підтримку, індивідуальні та групові консультації, тренінги, що в підсумку забезпечить психологічне благополуччя цих осіб. Взаємодія з психологом може допомогти їм змінити свої негативні мисленнєві схеми, виробити позитивну мотивацію та підвищити самооцінку, що сприятиме їхньому емоційному здоров'ю.

Отже, робота психологічної служби з даною категорією надзвичайно актуальна і важлива, оскільки, вони потребують особливої уваги та підтримки з боку держави, різних органів виконавчої влади, громадських організацій, психологів, психотерапевтів, фахівців соціальної сфери. Дослідження показали, найголовнішим аспектом роботи з внутрішньо переміщеними особами залишається збереження ментального здоров'я та благополуччя, саме тому психологічна підтримка передбачає комплексний підхід, який повинен забезпечити надання необхідної допомоги у всіх аспектах життя.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення 28.04.2023).
2. Міністерство з питань реінтеграції з тимчасово окупованих територій України. Київ. 2022. URL: <https://minre.gov.ua/2022/05/11/kilkist-vnutrishno-peremishhenyh-osib-vpo-v-ukrayini-perevyshhyla-8-mln-lyudej-zvidky-j-kudy-yihaly-najbilshe/> (дата звернення 28.04.2023).
3. Лазос Г. П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму). *Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: метод. посіб.* Київ : ТОВ «Видавництво «Логос». 2015. 206 с.

Ганущак О.В., ст. гр. 41 ПС
Науковий керівник: Ярощук М.В., к. психол. н., доцент
кафедри психології і соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

Особливості ролі творчого компоненту в процесі самоактуалізації особистості

Здавна і до сьогодні людство турбує проблема самоактуалізації особистості. Одні з найперших акцентували взаємозв'язок між творчістю та самоактуалізацією особистості В. Сухомлинський, К. Ушинський, Маслоу, Г. Оллпорт, К. Роджерс. Маслоу відмічав самоактуалізацію як бажання людини стати саме тим, ким вона може стати, досягти повного використання власних талантів, потенціалу особистості та здібностей.

В наш час проблему творчого розвитку особистості, її самовираження та самоствердження досліджували О. Пономарьов, М. Черемський [4], детермінацію

процесу самовизначення особистості (Г.С. Костюк), особливості самоактуалізації студентської молоді (М.Боднар), роль особистості у власному процесі життєтворчості (Б.Ананьєв, Е.Берн, М.Боришевський, Ш. Бюлер, Е.Еріксон, А.Маслоу, К.Роджерс, В.Роменець, Г.Томе) [1], роль творчості в системі професійної підготовки майбутніх фахівців відзначають Г. Васянович, О. Ігнатюк, С. Заветний, В. Кремень, В. Кудін, С. Пазиніч, О. Романовський, О. Сухомлинська та інші вчені. На їхню думку, творчість відкриває в людині невичерпні можливості думки, почуттів і фантазії. Водночас вона сприяє навчально-пізнавальній активності особистості, її прагненню до знань [4, с.56].

Щоразу нові покоління науковців досліджують особливості процесу самоактуалізації особистості, а саме ролі творчого компонента в ньому, тому наша проблема є досить актуальною. Тому мета нашої статті полягає у визначенні ролі творчості у становленні особистості.

Самоактуалізація є достатньо широким поняттям, частіше досліджуються окремі її компоненти. Аналізуючи наукові дослідження психологів, можемо зробити висновок, що термін «самоактуалізація» розуміється ними як «вихід людини за межі себе самої» і реалізація себе як невід'ємної частини зовнішнього світу. Таким чином, самовизначення як процес особистісного вибору кордонів сутнісного «Я» є необхідною умовою самоактуалізації особистості. Вчені відмічають самоактуалізацію не як кінцевий результат, а як процес. Це – постійний пошук і постійна праця над собою.

Інна Набока (RadioSvoboda.Ua) говорила, що люди, які самоактуалізуються, досягають значно більших успіхів у професійній діяльності, ніж усі інші «прості смертні». Тому проблема самоактуалізації є такою важливою для молоді, яка тільки обирає свій шлях. Але потреба в самоактуалізації зовсім не обмежується професійною орієнтацією. Маслоу вважав, що поняття самоактуалізації особистості – це повне використання людиною своїх талантів, здібностей, можливостей тощо [2]. Вчений писав: «Якщо ви навмисне збираєтеся стати менш значною особистістю, ніж це дозволяють ваші здібності, я попереджаю, ви будете глибоко нещасливі все своє життя» [3].

Л. Рябокінь відмічала, що творчість можна розглядати як цінність, яка надає людському життю певний сенс, і, одночасно, як шлях до досягнення повного психічного здоров'я, ототожненого з самореалізацією [5, с.102]. Творчість самоактуалізації, на її погляд, можна визначити як схильність підходити творчо до будь-якого вияву життя [5, с.105].

У наше непросте сьогодення важко говорити про розвиток себе самого через призму творчості, але саме ці страшні події і стають рушійною силою, яка пробуджує у більшості риси творчості, котрі допомагають самоствердитись. Сьогодні багато з нас прагне втекти від реальності, рутини, страху, відчуття власної недосконалості. Це негативні мотиви самоактуалізації в творчості.

Творчість завжди втілює в собі жадання життя як засіб усунення душевної самотності. На нашу думку основним шляхом вирішення питання розвитку творчого компонента в процесі самоактуалізації особистості значно підвищується при дотриманні наступних психолого-педагогічних умов:

створення певних умов;

опора на інтереси особистості, її потреби, потенційні можливості, здібності

тощо;

виконання творчих завдань, що спонукає до успішних дій особистості та досягнення поставленої мети.

уміння гратись, мислити не стандартно, без обмежень і «ярликів», без страху осуду навколишніх.

Сьогодні надактуальна проблема національного відродження, відновлення ідеї національної самобутності, рівня самоідентифікації, усвідомлення сенсу власного існування та гармонізації життєвих планів особистості [1]. Творчість виступає як джерело самоактуалізації та відіграє роль своєрідного постачальника енергії. В основі повноцінного людського життя лежить особливе творче ставлення до нього, що долає невидиму, але постійно відчувану людиною психологічну межу, яке відділяє «Я» від «не-Я» [5, с.105,106].

Розвиток творчої активності – процес що відображається перетвореннях особистості як цілісної системи і полягає в керованому розвитку її творчих здібностей та інтелекту на основі пробудження інтересу до творчої діяльності [5, с.103]. Але варто зазначити, що життєтворчість має місце тоді, коли особистість самоактуалізується не тільки на терені якоїсь певної сфери життєдіяльності, а у власному житті. Інна Набока писала: «Самоактуалізація – зовсім не привілей людей мистецтва чи науки. Знайти себе, реалізувати свій потенціал можна в будь-якій царині. Адже в доброму борщі творчості значно більше, ніж у поганій поезії» [3].

Список використаних джерел

1. Боднар М.Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Кременець: ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2007. 196 с.

2. Маслоу А. Гуманістична теорія особистості
<https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/9766/>

3. Набока І. Самоактуалізація допомагає людині реалізувати свої таланти.
<https://www.radiosvoboda.org/a/953294.html>

4. Пономарьов О., Черемський М. Творчість як важлива умова становлення особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти* Дидактика, методика і технології навчання. 2019, № 1. С. 56–67.

5. Рябокін Л.М. Формування творчості у студентів ВТНЗ, як основа самоактуалізації особистості. <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/alexi,+3574-9424-1-CE.pdf>

Гапончук О.М., к.пед.н.,
старший викладач кафедри соціогуманітарних технологій,
Полховський С.В. студент гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості комунікації та взаємодії у роботі з сім'ями, які перебувають в складних життєвих обставинах

Необхідно зазначити, що практичний досвід роботи з дітьми та сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах (далі – СЖО) внаслідок війни, свідчить про те, що не всі батьки з їхніми дітьми мали змогу емоційно відновитись після

пережитого травматичного досвіду. Тому з'явилися інші психотравмівні фактори для дітей, а саме: проблеми домашнього насильства та алкоголізм, психічні розлади і фізичні захворювання батьків. Діти відчують емоційну нестабільність батьків, а останні в свою чергу втрачають контроль над ситуацією та своїм життям, в них з'являється відчуття незахищеності, що провокує агресію та пошук винного у ситуації, яка склалася.

В таких умовах не втрачає своєї актуальності впровадження та реалізація психокорекційних технологій психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій.

Як зазначає дослідниця, Я. Дубініна, психосоціальна допомога – це цілеспрямований напрям роботи, головним завданням якого є надання первинної психологічної допомоги, соціальної підтримки дітям та їх сім'ям, що опинилися у складних життєвих ситуаціях та створення відповідних умов з метою забезпечення успішної адаптації особистості у змінених умовах навколишнього середовища. До ключових завдань психосоціальної допомоги належать: розширення соціально-особистісних ресурсів особистості з метою розв'язання існуючих проблем самостійно, виявлення та вирішення життєвих труднощів, приведення в дію креативних, особистісних, духовних і фізичних здібностей, які відіграють важливе значення для виходу з кризового стану, розвиток впевненості у власних силах [2].

Діяльність практичних психологів та соціальних педагогів з психосоціальної допомоги дітям та їх родинам має бути спрямована на реалізацію таких завдань, а саме: гармонізація емоційного фону і психофізичного стану дітей та їх сімей, які опинились у складних життєвих обставинах; зниження тривоги та подолання страху травматичних ситуацій, соціофобії; покращення самооцінки; зниження рівня конфліктності, подолання перешкод у процесі комунікації; формування навичок адаптивної і результативної моделі поведінки; удосконалення правового, соціально-психологічного захисту; професійне самовизначення.

В процесі втрати звичного для особистості існування і розвитку деперсоналізації під час складних життєвих обставинах внаслідок військових дій не достатньо лише матеріальної підтримки. Головною формою надання допомоги, може бути відповідно організований процес, а саме соціально-психологічний супровід особистості, яка пережила кризу [1, с. 83].

Супровід являє собою специфічну форму тривалої соціально-психологічної допомоги – патронажу, який характеризується як спеціальна система надання соціальної підтримки і психологічної та педагогічної допомоги, що здійснюється в рамках діяльності практичних психологів та соціальних педагогів. Крім того, патронаж спрямований на пошук відповідних ресурсів особистості або родини, її концентрації на своїх здібностях та можливостях і побудова на цій базі соціально-психологічних умов з метою відновлення зв'язків з навколишніми людьми.

Робота з сім'ями, що опинилися у СЖО внаслідок війни, має відповідну структуру і здійснюється у формі зустрічей та індивідуальних бесід з дорослими. Фахівці, які забезпечують психосоціальну допомогу, надають батькам рекомендації щодо побудови моделі поведінки під час спілкування з власною дитиною, яка пережила травматичну подію, та яким чином налагоджувати відносини в родині, як спілкуватися з агресивною дитиною [3, с. 48].

Групове консультування здійснюється за допомогою таких видів роботи, як різноманітні тренінгові групи, Т-групи зустрічей, групи розвитку умінь та навичок в процесі комунікації та розв'язання конфліктів, гештальт-групи, групи психодрами. У випадку роботи із дітьми і сім'ями, що отримали травматичний досвід, фахівець може включати дитину до груп після індивідуальної роботи з травматичними переживаннями.

З метою гармонізації психологічного стану дитини після переживання нею травматичної ситуації важливу роль відіграє психологічна робота з усією родиною, оскільки одним із наслідків травмування є порушення взаємовідносин між дітьми та їх батьками.

Психолог, який працює з сім'ями, має пам'ятати, що в результаті переживання психотравми у батьків та дітей відновлення їхнього психологічного стану дуже відрізняється, оскільки дітям властива більша психологічна гнучкість та адаптивні здібності, і нормалізація їхнього емоційного фону здійснюється швидше, на відміну від батьків, які відновлюються повільніше, і це може завадити покращенню його у дитини [4, с. 51].

Отже, до напрямів психосоціальної допомоги окресленій категорії дітей та сімей є такі: діагностика психологічного стану, нормалізація емоційного стану, зміна негативних тенденцій у поведінці, налагодження взаємовідношень в родині, подолання наслідків психотравми. Це здійснюється за допомогою таких психокорекційних технологій психосоціальної допомоги, а саме: групового та індивідуального психологічного консультування, ігрової, пісочної терапії, а також арт-терапевтичних методів: казкотерапії; театралізації; малювання; кольоротерапії.

Працівнику психологічної служби системи освіти важливо допомогти батькам обрати найкращий для їх родини стиль спілкування з дитиною. Проте не можна обирати замість батьків. Основою психологічної просвіти у груповому або індивідуальному форматі є висвітлення всіх типів сімей та особливостей батьківської комунікації у кожному з них. Завдання батьків – самостійно обрати з усіх варіантів найбільш прийнятний для їхньої конкретної родини з урахуванням ресурсів, освіти та інших можливостей самих батьків та віковими, особистісними і поведінковими характеристиками дитини. Саме самостійний вибір забезпечить включення відповідальності в процес комунікації з дітьми. Інакше, батьки можуть звинуватити практичного психолога/соціального педагога у відсутності результатів такої комунікації, яку вони робитимуть або неякісно, або під соціальним тиском чи примусом. У разі, якщо опис типів родин є складним для розуміння власної системи виховання та комунікації, варто запропонувати батькам відповідні тестові методики та опитувальники для діагностики.

Для зміни моделі поведінки й комунікації у родині батьки мають бути налаштовані на зміни, прагнути їх, відчувати в них потребу. А працівники психологічної служби та педагоги допомагають оволодіти необхідними технологіями та способами побудови продуктивної взаємодії у родині.

Батьки більш схильні розповідати про себе та своїх дітей тим фахівцям, до яких вони відчувають довіру.

Моральні цінності, бажання і пріоритети батьків суттєво відрізняються, тому не може бути якоїсь єдиної універсальної моделі роботи з родиною. Головне – допомогти батькам повірити у власні сили і можливості. Слід зазначити, чим більш

залученні батьки в побудову продуктивної комунікації з дітьми, тим більша ймовірність досягнення бажаних результатів у дітей. Отже, особливо важливим в комунікації та взаємодії у роботі з сім'ями, які перебувають в СЖО є побудова довірливих стосунків між фахівцями та батьками та залучення батьків до продуктивної комунікації з власними дітьми.

Список використаних джерел

1. Герило Г. М., Гніда Т. Б., Корнієнко І. О., Луценко Ю. А. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів / заг. ред. Ю. А. Луценко. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 128 с.
2. Дубініна Я. П. Оволодіння технологіями психосоціальної допомоги як складова професійної підготовки фахівця з соціальної роботи. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10251/1/131-132.pdf>
3. Корнієнко І. О., Лісовецька І. М., Луценко Ю. А., Романовська Д. Д. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям-жертвам військового конфлікту: практ. посіб. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.
4. Мельник Л. А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посіб. для практиків соціальної сфери. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.

Григоренко А.О., ст. групи ОПНм-11
Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Використання адаптованих практик для учнів, які бачили війну

Ми прожили рік в умовах війни, яка вплинула на дорослих і дітей індивідуально. По-різному реагували і продовжуємо реагувати в міру своєї стресостійкості, типу нервової системи, шкали власних цінностей. Війна забрала спокій, попередній спосіб і якість життя, домівку, сусідів, близьких, емоційний зв'язок з друзями. Ми боїмось пропустити найменшу дрібницю в медіа просторі, яка б могла вплинути на наше життя. Ми не знаємо, що буде завтра, а що може статися за годину, хоча намагаємося будувати життя так, як в минулому. Усі перераховані явища є своєрідним викликом для школи, вчителів і учнів. Звісно, постає питання: як саме працювати зараз? Учителі, (з власного досвіду педагогічної діяльності) продовжують надавати якісні освітні послуги, онлайн уроки, вебінари, даючи ресурс від себе дітям та їхнім батькам. Що означає «давати ресурс?». На нашу думку, це ділитись власною енергією, підтримуючи інших; це власна мотивація вчителя також. Ресурсний стан підтримується, коли ми не тільки працюємо, а й достатньо відпочиваємо, відновлюючи сили для повноцінного дня. За таких умов відчуваємось бадьоро, отримуємо задоволення від роботи, легше переживаємо стресові ситуації.

Що є важливим для педагога і для психолога, які працюють з дітьми? Треба давати ресурс!, бути ефективними, тобто турбуватися і про себе. Здається – це

прості речі, але в нашому соціумі звикли відкладати турботу про себе на потім, і турбуватися спочатку про дитину, про сім'ю, про друга, про сусіда... Звичайно, у сьогоденних умовах відчувати себе в безпеці, щоб якісно функціонувати, ми не завжди можемо. Як допомогти самому вчителю? Тільки співпрацюючи з колегами, зі шкільним психологом, який підтримає емоційний стан кожного. Оскільки ми не ставимо за мету надання професійних консультацій психологом, проаналізуємо в рамках дослідження, що таке перша психологічна допомога?

Перша психологічна допомога (ППД) є сукупність заходів загальнолюдської підтримки, практичної допомоги ближнім, які відчують страждання й потребу в цьому. Скажімо, ППД може надавати не лише шкільний психолог, а й педагог, батьки, людина, яка знайома з правилами психологічної допомоги [6].

ППД – не професійне психологічне консультування, оскільки не передбачає детального обговорення, аналізу чи встановлення хронології та суті подій, які викликали стресовий стан. Це перша необхідна допомога, яка може полегшити, в майбутньому, життя конкретної людини. ППД включає:

- ненав'язливе надання практичної допомоги й підтримки;
- Ми не ходимо за дитиною по школі і не кажемо: « я тобі допоможу, все повіршую». Учитель чи психолог аналізує ситуацію і бачить, кому ця допомога необхідна.
- оцінку потреб і проблем;

Ми оцінюємо ситуацію для того, щоб зрозуміти, чи психологічна допомога є необхідною.

- вміння вислухати і не примушувати говорити;
- вміння втішити і заспокоїти;
- встановлення зв'язку з відповідними установами соціальної підтримки;

пунктами волонтерської допомоги

– захист від подальшої шкоди, якщо дитина може її завдати через те, що звинувачує себе в чомусь [6].

Є певні правила, які потребують обов'язкового дотримання при наданні першої психологічної допомоги:

- по можливості знайти безпечне і тихе місце для розмови;
- вислухати і заспокоїти;
- не змушувати дитину розповідати про пережите або висловлювати співчуття;

- підтримувати зоровий контакт під час розмови;
- бути терплячим, не дивитись на годинник; дати можливість помовчати дитині у разі необхідності:

- не вигадувати того, що не знаємо про війну;
- не використовувати спеціальні терміни.

Наголосимо, що проводячи онлайн уроки, педагоги теж заспокоюють дітей. Розбалансована дитина в стресі якісно навчатися не буде. Дистанційне навчання, як і інклюзія: включення в соціум, включення і залучення до певної дії, відволікання і вже далі – продовження навчання, засвоєння знань. Ми можемо таке навчання балансувати з моментами психологічними, які будуть нам допомагати, ми можемо робити певні розминки під час корекційних занять, уроків. Такі роботи важливо

використовувати. Зазначимо, що український досвід освітянської спільноти у часі війни не повинен вичерпати свій ресурс після перемоги над загарбником, а, навпаки, закріпити, не втрачати, розвивати певні освітні тенденції.

Список використаних джерел

1. Смаль Б.В. Співпраця психолога та педагога в роботі з дітьми під час війни. *Вебінар*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fgnkW3WpRTU> (дата звернення 11.03.2023).

Запольська Г. С., студентка групи С-3-1,
Науковий керівник: Федько С. М.,
відокремлений структурний підрозділ «Роменський фаховий
коледж Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана», м. Ромни

Психологічна допомога під час горювання

Тема психологічної допомоги в процесі переживання горя є вкрай важливою, оскільки горе є природною реакцією на втрату, яка може статися з кожною людиною. Незалежно від причин втрати, таких як смерть близької людини, розрив стосунків, втрата роботи, або будь-якої іншої значимої події, горе може вплинути на психічне здоров'я та функціонування людини у різних сферах життя. Отже, психологічна допомога в процесі переживання горя є надзвичайно важливою, оскільки може допомогти зберегти психічне здоров'я та покращити якість життя. У воєнний час, коли втрати зазнав майже не кожен, психологічна допомога в процесі переживання горя є ще більш актуальною. Теоретичний аналіз способів та технологій психологічної підтримки людей, що пережили горе, є основною метою даного дослідження, в ході якого було зроблено такі висновки.

Психологічною сутністю втрати є переживання людиною відчуття руйнування стабільності та безпеки. Це може суттєво порушити психологічну рівновагу, а її відновлення зайняти немало часу. Горе, яке виникає внаслідок втрати, є психологічним процесом, що складається з емоцій, почуттів та реакцій, які супроводжують людину в процесі реагування на травматичні події.

Однією з найбільш відомих та широко застосовуваних моделей, яка описує процес переживання горя, є теорія Кюблер-Росс. Згідно з цією теорією, переживання горя складається з п'яти стадій: заперечення, гнів, торг, депресія та прийняття [3, с. 80].

Симптоми горя можуть виявлятися в різних аспектах життя людини – емоційному, фізичному, когнітивному та соціальному. Ось кілька загальних симптомів горя:

1. емоційні симптоми: сум, туга, тривога, розпач, обурення, страх, вина, сором, надія, підозрілість або відчуженість;
2. фізичні симптоми: безсоння, втрата апетиту, біль у животі, печія, головні болі, високий або низький артеріальний тиск, втома, симптоми паніки, загальне погіршення стану здоров'я;

3. когнітивні симптоми: погіршення пам'яті, концентрації та здатності прийняття рішень, песимістичні думки, відчуття нездатності діяти, недооцінення власних здібностей або погіршення роботи мозку;

4. соціальні симптоми: відчуженість від оточуючих, відчуття самотності, погіршення взаємин з родиною, друзями та колегами, відмова від соціальних контактів, відчуття втрати сенсу життя.

Одним із видів горя є патологічне горе, що може виникнути при великих втратах або травмах, коли людина не має змоги ефективно справлятися зі своїми емоціями та переживаннями. Це може призвести до значного погіршення якості життя та появи фізичних й психічних проблем. Характерні ознаки патологічного горя включають розмови про померлого, ніби це сталося вчора, відмову віддати чи викинути особисті речі померлого, фізичні симптоми, подібні до тих, що були у померлої людини, депресію, пов'язану з почуттям провини та низькою самооцінкою, прояв рис характеру померлого, надмірну реакцію на чийсь втрату та радикальні зміни у поведінці відразу після смерті близької людини [2].

Хоча втрата може бути надзвичайно важкою та болісною, деякі люди можуть бути більш стійкими та здатними ефективно впоратися зі своїми емоціями та переживаннями завдяки таким факторам, як підтримка близьких, позитивна самооцінка, емоційна стійкість, релігійні переконання та оптимістичний погляд на життя.

Проте в основному люди потребують професійної допомоги, що починається з психологічного консультування. Воно є ключовим фактором у процесі одужання та відновлення для тих, хто відчуває втрату. До загальних принципів психологічного консультування для тих, хто переживає втрату, належать: прояв емпатії та поваги до клієнта; використання індивідуального підходу до кожної ситуації; зосередженість на розвитку під час консультації; забезпечення підтримки та відповідальності з боку психолога; акцентування уваги на майбутньому і можливостях розвитку [4, с. 31–41].

Існує безліч методів надання психологічної допомоги людям, які переживають горе. Основні з них: активне слухання, емоційна підтримка, планування, когнітивно-поведінкова терапія, терапія емоційного розрядження та групова психотерапія.

На стадії шоку допомога полягає в наданні інтенсивної підтримки людині, яка зазнала втрати. На стадії гострого горя, допомога передбачає розмови про померлого, причини його смерті та про почуття, пов'язані з цією подією. На стадії відновлення необхідно допомогти людині знову включитися в повсякденне життя та планувати майбутнє.

Супровід соціально-психологічного характеру є необхідним для підтримки дітей, які переживають горе. Цей вид допомоги може охоплювати різноманітні дії батьків, родичів, вихователів та інших дорослих, що оточують дитину, зокрема: створення безпечного простору; активне слухання; допомога висловити свої почуття; сприяння розвитку здорових звичок [1].

Воєнні дії мають свої особливості щодо переживання горя, оскільки конфлікти відрізняються високим рівнем загроз, страху та невизначеності. Для переживання горя під час воєнних дій характерні такі психологічні особливості, як травма та стрес, посттравматичний стресовий розлад, відчуття вини та неповноцінності, а також пошук сенсу.

При наданні психологічної допомоги людям, які постраждали внаслідок війни, важливе значення має дотримання таких загальних засад: визнання значимості травматичного досвіду; надання підтримки та співчуття; надання інформації; розвиток позитивних переконань [5].

Список використаних джерел

1. Власенко І. А., Вінник Н. Д. Переживання втрати: специфіка, конфлікт, трансценденція, подолання. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 3, Т. 1. С. 33-37.
2. Войтович М. В. Психологічні особливості горювання. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Том V. Випуск 19. С. 10-23.
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навч. посіб. Том 2. Київ, 2018. 240 с.
4. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навч. посіб. / наук. ред. та керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. Київ, 2012. 275 с.
5. Хаустова О. О., Лещук І. В. Понад рік війни та втрат: відродження з попелу горя для творення нового життя. *Український медичний часопис*. 2023. № 1 (153), Т. 2. Спецвипуск.

Кашпрук І.Т., ст. групи ПС-21
Науковий керівник: Полухтович Т.Г. к. пед.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Психологічний комфорт педагога в закладі освіти

Проблематика психологічно-емоційного вигорання є актуальна на часі у професії педагога. Всі, хто працюють з дітьми, так чи інакше, починають відчувати певну втому. Вигорання у психологічному словнику тлумачиться як синдром постійної втоми, емоційного виснаження, який посилюється з часом; втрата активності до справи на фоні тривожності [1]. Супроводжується небажанням працювати, втратою здатності отримувати задоволення від того, що раніше приносило радість, порушенням когнітивних функцій (пам'ять, увага), негативним мисленням, що призводить до порушення сну, хачування. Підкреслимо: вигорання є не просто втома. Виникає на основі тривожності. А тривожність – у зв'язку з високими стандартами, які людина ставить перед собою. Їх реалізація має принести відчуття значимості, позитивної оцінки від соціуму.

Що ж робити? Відповідь на це питання дають практичні психологи.

- 1) по-перше, не допускати його,
- 2) ставити перед собою реалістичні цілі,
- 3) дозволяти собі робити помилки і не сварити себе за це,
- 4) використовувати техніки, які дозволяють позитивно мислити (книги, медитації, здорові звички),
- 5) цінувати себе і свою роботу,
- 6) говорити «ні», коли щось не влаштовує,
- 7) ресурс (відпочинок).

У контексті дослідження психологічного комфорту педагога в закладі освіти розглядають такі поняття, як: «тайм менеджмент», «матрицю Ейзенхауера», «складові психологічного комфорту». Для прикладу, «тайм менеджмент» – це знання, вміння, навички, завдяки яким людина вміє розставляти пріоритети, точно планує свій час, тим самим, підвищуючи свою особисту продуктивність в організації робочого часу [2].

ля реалізації власних цілей, планів існує безліч технік. Назвемо їх:

- метод «якір» – будь-яка матеріальна прив'язка, яка налаштовує на виконання робочого завдання,

- метод «помідору» – оснований на дослідженнях роботи нашого мозку. Після 25 хв роботи потрібно 5 хв відпочинку. Після години роботи – 15хв.,

- метод «швейцарського сиру» – починати виконувати складні задачі з найпростіших, найцікавіших частин (на прикладі презентації).

- Для того щоб встановити пріоритети, розподілити власний час, можна скористатись матрицею Ейзенхауера:

- -термінові і важливі справи (регулювання конфліктів, вирішення криз, невідкладні завдання);

- -нетермінові і важливі справи (планування нових проєктів, оцінка й аналіз отриманих даних, визначення нових і альтернативних проєктів);

- -неважливі і термінові справи (вирішення чужих проблем, деякі наради, громадська діяльність);

- -нетермінові і неважливі справи (рутинна робота, деякі листи, деякі телефонні дзвінки) [3];

Назвемо складові психологічного комфорту (за Наумом Коломінським):

- ступінь задоволеності власними знаннями,

- необхідність бачити наслідки й результати своєї роботи,

- комунікативна задоволеність і педагогічний такт,

- рівень розвитку психологічної культури педагога [4].

Перерахуємо способи, які допоможуть підвищити впевненість у собі та власну самооцінку:

- пробачати себе за всі невдачі й помилки,

- не виправдовуватися,

- не соромитися висловлювати свою думку й точку зору, запитувати, якщо не зрозуміло,

- усвідомити, що всі люди різні і наші думки можуть відрізнятись,

- мати власну думку і критично ставитись до коментарів, порад сторонніх людей,

- не намагатися порівнювати себе з іншими,

- розширювати коло спілкування, заводити нових друзів,

- дозволити собі робити щось недосконало, неідеально [4].

Список використаних джерел

1. Синдром вигорання URL: <https://crupp.org/uk/sindrom-vigorannya/> (дата звернення 06.11.2022).
2. Що таке тайм-менеджмент: особистий тайм-менеджмент або як управляти

своїм часом URL: <https://blog.agrokebety.com/shcho-take-taym-menedzhment#submenu:mentor> (дата звернення 06.11.2022).

3. Матриця Ейзенхауера як інструмент розстановки пріоритетів URL: <https://blog.agrokebety.com/matrytsya-eyzenkhauera/> (дата звернення 06.11.2022).
4. Психологічний комфорт педагога у закладі освіти. Всеосвіта URL: <https://vseosvita.ua/news/p...> (дата звернення 07.11.2022).

Киричук М.О., ст. групи ПР-21
Науковий керівник: Полухтович Т.Г. к.п.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Психологічна підтримка школи в часі війни

У часі війни школи стає тим місцем, де твориться наше майбутнє, наша перемога і наше відродження. Одним із завдань школи є плекання психічного здоров'я школярів. Багато дітей мають тривоги, що виникають через хвилювання за рідних, які перебувають у ЗСУ, через власні покинуті домівки, друзів тощо. Саме психічне здоров'я впливає на навчання, на стосунки та на життя також. Нам, в Україні, потрібно вибудувати систему турботи про психічне здоров'я дітей. Саме вчителі у школі можуть побачити, ще раніше за батьків те, що турбує дитину [1]. Важливо і те, коли з дитиною щось трапляється, її не потрібно кудись направляти на лікування, а бути готовим надати довготривалу допомогу, що дуже часто роблять вчителі. Школа повинна бути місцем підтримки дитини, бо вона проводить там значну частину свого життя. В школі мають бути безпосередні програми допомоги, зокрема, роль шкільного психолога або центрів психологічного спілкування для батьків і молоді. Це дуже важливо. Зазначимо, що у навчальному закладі повинні викладатись предмети, які плекають емоційну компетентність дитини, психологічну стійкість, її особистість, навички спілкування.

Багато дітей, що перебували під обстрілами, отримали психологічні травми. Зростають ризики розладів, виникнення депресій. Завдання педагогів і психологів запобігти цьому і зробити все, щоб ми якомога швидше зцілили ці рани. У цьому допоможе вміння плекати психологічну стійкість. Із нею люди не народжуються, а набувають протягом життя певними вправами. Важливе завдання шкіл полягає й у тому, що вони повинні бути місцем, де буде розвиватись психологічна стійкість [1].

Підкреслимо і турботу про педагогів: берегти їхню стійкість, адже війна може бути довгою. Як же плекати психологічну стійкість? Психологи вказують, що потрібно говорити про неї, говорити про війну, як випробування, яке є частиною життя. Здобувши перемогу, ми станемо народом, який пам'ятатиме усіх своїх героїв та творитиме Україну вільною. У цій війні світло перемає темряву. Дітям важливо говорити, що кожен на війні має своє місце, ми всі є частиною перемоги, а завдання учнів – допомагати один одному, підтримувати, писати листи, малювати малюнки. Коли діти стикаються з труднощами, вони починають себе поводити як дорослі люди. Це називається посттравматичне зростання.

Отже, педагоги, батьки, їхні діти – маємо бути єдиним цілим в часі війни. Стійкість – це завжди про відчуття цінностей та змісту, про енергію світла, енергію

любові, бо вони, власне, і є тим найбільшим сенсом [2].

Список використаних джерел

1. Вебінар "Турбота про психічне здоров'я дітей у школах у контексті війни" [URL:https://www.youtube.com/watch?v=Dk6H6Ukxirg](https://www.youtube.com/watch?v=Dk6H6Ukxirg)(дата звернення 12.10.2022).
2. Романчук О. Психологічна стійкість в умовах війни:індивідуальний та національний вимір.URL: https://i-cbt.org.ua/resilience_ukraine/(дата звернення 11.10.2021).

Коляда В. Р., ст. групи ОПНмз-11
Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Булінг в освітньому середовищі школи

Розглянемо різний характер насильства в освітньому середовищі. Може проявлятися як у формі одноразових, так і систематичних дій. Але ці дії завжди завдають шкоди психічному й фізичному здоров'ю учасників процесу. Як часто буває, виявити випадки насильства в школі чи в університетському середовищі – достатньо важко.

Всесвітня Організація Охорони здоров'я визначає насильство як навмисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є (або є високий ступінь ймовірності цього) тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток [1].

«Останніми роками в освітній практиці набуває особливого значення таке явище, як шкільний булінг», – вказує Міхеєва Людмила Василівна [2, с. 28] і з цим важко не погодитись. Як свідчить практика, булінг проявляється в багатьох формах, як: фізичний булінг; психологічний булінг (вербальний психологічний булінг, соціальний психологічний булінг); економічний булінг; сексуальний булінг; кібербулінг [2, с. 28].

В Україні не існує статистики, яка б могла відслідкувати кількість учнів, які постраждали від булінгу. Тому кількість проявів застосування насильства – невідома. Найбільше страждають діти і підлітки.

Проаналізувавши закордонний і вітчизняний досвід створення програм профілактики шкільного насильства, зазначимо, що навчальні заклади повинні дотримуватися єдиної політики протидії насильству. Важливо розуміти, які законодавчі документи беруться за основу, які правила приймаються для педагогів і які для учнів. Тут закладена відповідальність освітян за створення безпечного простору для всіх дітей навчального закладу.

З метою протидії булінгу в освітньому середовищі пропонуються такі профілактичні заходи:

- класним керівникам спостерігати за психологічною ситуацією взаємовідносин школярів, своєчасно на них реагувати;
- налаштовувати учнів класу на довірливі здорові стосунки;

- у процесі навчально-виховної роботи педагогам використовувати різноманітні методи роботи для профілактики шкільного булінгу, для прикладу, робота з художніми творами, що торкається проблеми цькування; перегляд кінострічок та спільне обговорення переглянутого;
- робота психологів у наданні повного спектру інформації для попередження шкільного булінгу;
- реалізовувати профілактичні програми, що сприятимуть покращенню комунікативних навичок, профілактиці асоціальної поведінки з основами правових знань із залученням батьків, представників правоохоронних органів, служб соціального захисту та інших організацій;
- сприяти психолого-педагогічній грамотності батьків;
- створити інформаційні куточки для учнів із переліком організацій, до яких можна звернутися у ситуації насилля й правопорушень [2, с. 28].

У навчальних закладах діти проводять багато часу і ті, хто в них працює, зобов'язані створювати безпечні умови для збереження поваги, гідності дітей, хоча механізм правового й соціального захисту залишається недосконалим.

Список використаних джерел

1. 16 днів проти насильства. URL: <https://www.knmp-cpmsd1-kr.pl.ua/16-%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%> (дата звернення: 5.12.2022).
2. Міхеєва Л.В. Протидія булінгу в освітньому середовищі. *Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього* /Збірник тез доповідей Щорічного наукового круглого онлайн-столу (м. Київ, 10 червня 2021 року) / за ред. С. Д. Максименка, В. В. Турбан. Київ, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2021. 52 с.

Мороз Н.Г., ст. гр. 41 ПСЗ
 Науковий керівник: Ярощук М.В., к. психол. н., доцент
 Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
 академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

Особливості формування адиктивної поведінки у підлітків

Проблема здорового способу життя на сьогодні є часто досліджуваною. Проте, в наш час особливо гостро постала проблема адиктивної поведінки молоді, яка пов'язана із впливом певних чинників. Швидке зростання кількості молодих людей із адиктивною поведінкою та висока соціально-психологічна значущість проблеми характеризує вивчення цього питання як одного з центральних у сучасній психолого-педагогічній літературі. Проблему підліткової адиктивної поведінки розглядали Н.Л. Бончук, О.О.Клочко, С. Русіна, Д. Балагута, О. Балакірева, С. Болтівець, П. Горностаї, К. Лисенький, В. Оржеховська, Н. Максимова, І. Рудніцька, С. Русіна та ін. [1,5,6,7]. Актуальність адиктивної проблематики на сьогодні досить очевидна через неухильне збільшення кількості людей з різними видами залежної поведінки.

Війна в Україні, соціальна незахищеність населення, невизначеність майбутнього, незадоволення реальним життям і бажання втекти від нього є однією з

найскладніших проблем людського життя на сьогодні. Форми і способи «втечі» надзвичайно різноманітні і нерідко носять патологічний характер. Однією з таких форм є адиктивна поведінка, коли життя людини починає жорстко залежати від різних факторів. Залежне, або адиктивна, поведінка завжди носить захисно-оборонний характер, формується і виявляється в умовах обмеженої свободи або її відсутності [3].

Більшість учених вважають адиктивну поведінку одним із типів девіантної поведінки з формуванням прагнення до відходу від реальності шляхом штучної (за допомогою прийому деяких речовин або пристроїв) зміни свого психічного стану або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності з метою розвитку і підтримки інтенсивних емоцій.

Формування адиктивної поведінки відрізняється широкою індивідуальною своєрідністю. Світлана Русіна виділила їх закономірні етапи [7]:

1. Перші спроби прийому заборонених речовин, які здійснюються під впливом когось чи компанії. Перші спроби не мають продовження, за виключенням тютюнопаління та культурально санкціонованої алкоголізації.

2. Експериментуванням з різними видами психоактивних речовин, а саме – алкоголем, наркотиками, медикаментами, побутовими та промисловими хімікатами. На цьому етапі формується індивідуальна перевага одного із засобів без психічної залежності.

3. Перехід адиктивної залежності у хворобу формується під впливом: соціальних, соціально-психологічних, психологічних, біологічних факторів.

Американські вчені також виділяють такий фактор як генетична схильність до різних форм адиктивної поведінки, що передається у спадок. Сукупність факторів в кожній конкретній ситуації визначає ступінь ризику формування схильності до залежного поведінки.

Вчені виділяють також:

- мікросоціальні (дезінтеграція суспільства і наростання в ньому змін, до яких деякі члени суспільства не здатні адаптуватися);

- мікросоціальні (сімейні та позасімейних взаємодії, які визначають індивідуальні реакції, особливості спілкування, систему переваг індивіда). Їх вплив може бути як конструктивним (підтримують розвиток особистості, сприяють продуктивному спілкуванню, взаєморозумінню), так і деструктивним (сприяють фіксації на страху, комплексі провини і неповноцінності) [4].

- фактор відсутності чітких меж між членами сім'ї, що призводить до невизначеності кола обов'язків, відходу від відповідальності і прагненню позбутися від почуття провини за допомогою адиктивної поведінки;

- нервово-психічна нестійкість, поведінкові реакції групування, реакції емансипації та інші особливості підліткового віку.

Поряд з цим науковці у своїх дослідженнях зауважують на належній поінформованості щодо ознак, причин, шкідливих наслідків залежності молоді. Вони говорять, що підлітки не критично усвідомлюють та приховують розуміння реального негативного впливу сучасних пристроїв на зміни у власному емоційно-психологічному стані після тривалого їх використання чи вживання. Звідти – поява незворотних змін у суспільно-прийнятних моделях поведінки [1].

Проаналізувавши дослідження вітчизняних та зарубіжних психологів, можемо

зробити висновок, що схильність чи стійкість індивіда до адитивної поведінки, засвоєння певних поведінкових моделей, в тому числі і у підлітковий період, визначають ціннісні орієнтації, пов'язані з формуванням поглядів молоді на соціум і на себе. Ціннісні орієнтації як стрижень самосвідомості особистості впливають на те, яким чином формуються установки, інтереси, мотиви і потреби і, таким чином, виступають чільним фактором, що окреслює мотивацію дій і вчинків особистості.

Список використаних джерел

1. Бончук Н. В. Схильність до адитивної поведінки у підлітків залежно від особливостей системи ціннісних орієнтацій. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 362–368. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/7/86.pdf>
2. Войскунській А.Є. Актуальні проблеми психології залежності від Інтернету. *Психологічний журнал*. 2004, № 1. С. 90–100.
3. Зав'ялов В.Ю. Психологічні аспекти формування алкогольної залежності. Київ : Наука, 1988.
4. Заїка Є.В., Крейдун Н.П., Якіна А.С. Психологічна характеристика особистості підлітка з поведінкою, що відхиляється. *Питання психології*. 1990, № 4. С. 83–90.
5. Клочко О. О. Профілактика адитивної поведінки дітей та молоді у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів : монографія. Суми : ФОП Наталуха А. С., 2013. 172 с.
6. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : навч.-метод. посіб. Київ, 1996, 352 с.
7. Русіна С. Етапи формування адитивної поведінки у підлітків. <https://www.bsmu.edu.ua/blog/etapy-formuvannya-adyktyvnoyi-povedinky-u-pidlitkiv/>

Папіж В., ст. гр. ПС-12,
Савчук Н. А., к. психол. н, доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців – учасників бойових дій

На сьогоднішній день, у зв'язку з військовою агресією з боку РФ постає проблема психічного здоров'я військових і цивільного населення. Переживання таких травматичних подій як: знаходження в окупації, втрата близьких, перебування у полоні в нелюдських умовах, участь у військових діях тощо, завдає серйозної шкоди психіці. Це може стати причиною розвитку ПТСР, або, так званого, посттравматичного стресового розладу. Якщо проблему замовчувати і не лікуватися, це може призвести до непоправимих наслідків. Людина втрачає можливість до нормально життя, може розвинути асоціальна поведінка або депресія. Слідом за цим можуть з'явитися різного роду залежності, і навіть поява суїцидальних думок. За даними МОЗ, серед країн, де відбуваються військові дії, в 11-50% людей розвивається ПТСР і значна їх частина потребує допомоги спеціаліста. Проте потрібно пам'ятати, що не кожна травма призводить до ПТСР. Це

залежить безпосередньо від індивідуального сприйняття стресових ситуацій.

Розвиток ПТСР у військових на сьогодні, як ніколи, постає актуальною проблемою як для них самих, так і для рідних. Якщо трішки заглибитися в історію відкриття даного розладу, приходимо до висновку, що ПТСР виділили як окремий діагноз лише в ХХ столітті. До цього часу людей, зокрема військових з часів Першої світової війни, із його проявами зневажали, називали слабкими. Поруч з цим зростала кількість психічно травмованих людей, які потребували лікування.

У ХVІІІ столітті австрійський лікар Й. Леопольд розповів про симптоми у військового, схожі на ПТСР: проблеми зі сном, тривога і сум за домівкою. Тоді це було названо “ностальгією”.

У ХІХ столітті американський хірург Я. Мендес да Коста описав симптоми, що були схожі на хворобу серцево-судинної системи: задишка, біль в грудях, прискорене серцебиття, підвищена пітливість. Цей недуг був названий “солдатське серце”.

З. Фрейд став одним з перших, хто почав лікувати ПТСР. Суть його методу була в тому, що пацієнт лежав на кушетці і розповідав все, що спадало йому на думку. Таким чином він проговорював травматичні моменти в своїй свідомості, покращуючи свій стан.

В 1941 році американський психолог А. Кардінер у своїй роботі «Травматичні неврози війни» написав про ветеранів Першої світової війни. Він зазначив, що навіть у мирний час вони поводити себе так, ніби все ще перебували в зоні бойових дій. Його робота стала початком для подальшого опису і дослідження ПТСР.

Справжнім проривом стало дослідження соціолога Л. Холмстром і психолога Енн. Берджесс. Вони вивчали вплив травматичних подій на людей і порівняли симптоми жертв згвалтувань з тим, що відчували солдати після війни, назвавши це “синдром травми згвалтування”. Поряд з іншими факторами це призвело до того, що в 1980 році Американська психіатрична асоціація виділила ПТСР як офіційний діагноз.

Далі проводилось чимало досліджень щоб визначити стан учасників бойових дій, які пройшли події в Афганістані, Чечні тощо. Зібрані науковцями матеріали показують, що військові нерідко відчувають себе зрадженими, покинутими. Вони потребують до себе уваги і допомоги, прийняття в соціум, визнання їх титанічної роботи і заслуг, розуміння і поваги. Слід зазначити, що станом на червень 2017 року близько 500 учасників бойових дій на Донбасі скоїли самогубство після повернення додому. Це пояснюється тим, що ветерани війни стають більш вразливими до впливу соціального середовища і без належної допомоги їм стає важко справлятися з пережитими травмами [2].

Діагноз встановлюється клінічно на основі критеріїв, наведених у Діагностичному і статистичному посібнику з психічних розладів, видання п'яте (DSM-5). Як зауважує О. Довгань, у ПТСР є певна класифікація симптомів, які включають в себе ті чи інші прояви розладу: симптоми вторгнення (наявність нав'язливих, тривожних спогадів, кошмари); симптоми уникання (уникання думок, почуттів або спогадів, що пов'язані з подією); негативний вплив на когнітивну функцію та настрій (забування окремих травмуючих подій, підміна думок про причини травми, негативні емоції, відстороненість від соціуму); змінена збудливість та реактивність (безсоння, ризик виникнення саморуйнівної поведінки, проблеми з

увагою) [1].

Акцентуємо увагу, що ПТСР успішно піддається лікуванню. Найпоширенішими методами лікування є психотерапія і, за потреби, прийом лікарських препаратів. У лікуванні посттравматичного розладу досить ефективною є когнітивно-поведінкова терапія. Зазвичай використовується і експозиційна терапія, яка передбачає повернення в травмуючу ситуацію, щоб заново прожити події, які викликали порушення.

Список використаних джерел

1. Довгань Н.О. Надзвичайні ситуації і психологічне благополуччя: індикатори стану. URL: <file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%8F/Downloads/116-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-226-2-10-20230106.pdf> (дата звернення: 02.05.2023 р)
2. Самогубства в армії. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/26/7172855/> (дата звернення: 02.05.2023 р)

Поліщук В., ст. групи ФК-21
Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Стратегії реагування на стрес та пошук соціальної підтримки

Перш, ніж дати визначення стресу, розглянемо його симптоми, які переживають люди в сьогоdnішніх умовах війни. Це – відчуття постійної втоми, байдужість, нудьга, пасивність, відмова від спілкування, замкненість у собі, дистанційність від друзів, рідних. Такі симптоми проявляються в багатьох. У якийсь момент настає емоційне вигорання.

Сучасні науковці розглядають стрес як неспецифічну реакцію організму у відповідь на дуже сильну дію (подразник) зовні, яка перевищує норму, а також як відповідну реакцію нервової системи. Термін «стрес» у фізіології, психології, медицині застосовується для позначення великого кола станів людини, що виникають у відповідь на різноманітні екстремальні впливи [1, с. 34]. Назвемо його різновиди. Це:

дистрес – деструктивний, негативний стрес, що посилює переживання. Він закріплюється;

еустрес – позитивний, корисний стрес, що допомагає долати труднощі. Але і той і інший залишається стресом, тобто він також виснажує;

резильентність – здатність долати стрес, відновлюватися;

гострий стрес – той стрес, який швидко проходить;

тривалий стрес – хронічний, неконтрольований стрес.

Дослідник цього питання, фізіолог Сельє, виділив 3 стадії проживання стресу:

- тривоги (коли вперше зустрічаємося із подразником, який на нас впливає);
- адаптація (ми активно перетворюємо дійсність) ;
- виснаження (організм вичерпав весь потенціал і не може далі впливати на оточуюче середовище) [1, с. 38].

Психологи називають такі стратегії поведінки у стресових ситуаціях:

- активні, агресивні дії;
- інтелектуалізація;
- уникання;
- пошук соціальної підтримки
- пошук альтернатив

Розглянемо активні, агресивні дії. Їх переваги: швидкість вирішення проблеми, навички відстоювання власних позицій. Недоліки: емоційне виснаження, можливі конфлікти з оточуючими. Охарактеризуємо інтелектуалізацію. Переваги: прийняття зважених рішень, формування знань і навичок досягнення цілей. Недоліки: ускладнення шляху досягнення цілей, можливе «надумування» неіснуючих труднощів. Серед стратегій поведінки – пошук альтернатив. Переваги: рівносторонній аналіз проблеми, можливість вибору кращого варіанту. Недоліки: додаткові сумніви, відтермінування вирішення проблеми.

Пошук соціальної підтримки. Переваги: можливість ресурсної комунікації, розділення навантаження і відповідальності. Недоліки: ризик відмови, відсутність навичок самостійного вирішення. Уникнення. Переваги: відсутність ризику невдачі. Недоліки: не вирішені проблеми, відсутність позитивного досвіду досягнення цілей [2].

Список використаних джерел

1. Виноградова О. В., Євтушенко Н.О. Групова динаміка та комунікації. Навчальний посібник. Київ: ДУТ, 2018. 223 с.
2. Вебінар «Як пережити стрес правильно: стратегії реагування та вікові особливості» (11 лютого 2021 р.) URL: <https://vseosvita.ua/webinar/ak-pereziti-stres-pravilno-strategii-reaguvanna-ta-vikovi-osoblivosti-323.html> (Дата звернення 30.10.2022р.).

Савчук Н.А., к. психол. н, доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Гузовата А., студентка ПС-21,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості психологічної підтримки здобувачів освіти під час війни

На сьогоднішній день ми стикнулися з тяжким випробуванням – війною. Нашим завданням є пережити, вистояти та обов'язково перемогти. Вкрай важливим є зберегти своє ментальне та емоційне здоров'я, підтримувати близьких та рідних, які відчували біль, втрати, тривогу за майбутнє.

Незважаючи на важкі трагічні події, потрібно продовжувати жити далі звичайним життям. Мабуть, найголовніше під час війни – це стабільний психологічний стан, без якого життя та навчання в кризових умовах не можуть бути успішними. З початку повномасштабного вторгнення у кожному освітньому закладі працюють психологи та присутня психологічна підтримка, яка є важливою в умовах війни, створені пункти для надання психосоціальної підтримки для студентів, їх близьких, а також для усіх, хто цього потребує.

Відповідно фахівцями у сфері психосоціального здоров'я розроблені певні правила і рекомендації для підтримки належного функціонального стану організму особистості. Педагогічним працівникам потрібно знати алгоритм дій для підтримки здобувачів освіти. Насамперед розмовляйте зі студентами, залишаючись спокійними під час розмови. Психологи радять обов'язково говорити про події, що відбуваються, пояснювати, що важливо бути зібраними та допомагати одне одному. Перед тим, як комунікувати, варто заспокоїтися самому, щоб не завдати шкоди студенту.

Під час панічної атаки, за рекомендацією Міжнародного фонду ЮНІСЕФ, варто виконати ряд вправ, які допоможуть стабілізувати психологічне напруження. Серед них: покласти руку на живіт, приблизно на 3 пальці нижче сонячного сплетіння, та постукати по цьому місцю; якщо є де лягти, лягти на спину і зробити рухи ногами, як на велосипеді; сконцентруватися на диханні: одну руку скласти як човник і накрити нею губи, іншу руку – покласти на живіт. Видих – рука йде вниз до грудей, вдих – рука підіймається до рота; змащувати губи, полоскати рот водою; покласти руки на ребра, відчути, як вони розширюються під час дихання, піднімаються; розтерти руки, прикласти до нирок; подивитися вправо, не повертаючи голови, якомога далі на 15-20 секунд, потім перевести погляд прямо, потім подивитися вліво – якомога далі, потім знову прямо; розтерти тіло.

Наступним кроком є дозвіл студентам вивільняти свої емоції, ненависть та злість. Варто пам'ятати, що вияв негативних емоцій, лайки, крику – це здорова реакція на екстремальні обставини, тому потрібно дозволяти собі це робити. Найкраще – в ігровій формі. Але після вивільнення ненависті та злості слід переключитися на щось добре і позитивне: на обійми, теплий чай, добрі слова одне одному. Сльози та плач – це нормально в цій ситуації, тому дайте можливість виплакати.

Часто викладачі можуть стикатися з тим, що хтось з близьких або рідних студентів загинув на війні. Що робити у таких випадках та як надати першу допомогу?

Перша психологічна допомога (ППД) – це набір навичок та знань, які можна використовувати для допомоги людям, що перебувають у стані стресу через вплив кризових подій. Також це спосіб допомогти людям відчути спокій, надаючи їм емоційну підтримку.

Психологи рекомендують найбільш загальні правила. Зокрема, Слюсаревський М., Григоровська Л. описують наступний алгоритм дій. Насамперед, сфокусувати увагу на собі, що вивести людину вивести людину з дисоціативного стану: «Подивись на мене. Я поряд, щоб допомогти. Ти мене чуєш? Якщо так – скажи або кивни мені». Ставити прості запитання з метою встановлення контакту, з'ясування мінімальних даних про людину.

Наступний крок – можливість вибору необхідного та важливого для відновлення почуття контролю: «Як ти себе відчуваєш? Чи можеш зателефонувати близьким? Чи хочеш води чи чаю?»; можливість зробити корисне: «Чи ти мене бачиш та чуєш? Спостерігай за звуками».

Відновлення часового порядку передбачає хронологію розвитку подій. Мета: відновити часовий розрив у картині світу: «Була тривога, потім дзвінок; приїхала швидка, рятувальники...».

Завершити розмову потрібно плануванням на найближчі години для відновлення образу найближчого майбутнього: «Старт з короткого опису актуальної ситуації. Проговорити дії хоча б на перших декілька годин» [1].

Також існує ряд заборон і обмежень, чого не варто говорити людині, яка втратила близьких, зокрема, забороняти плакати. За словами фахівців, сльози – це не те, чого ми маємо соромитися, вони дають можливість проживати екологічно дуже важкий період – стан втрати. Плакати можна і навіть потрібно. Гостро горювати можна до пів року.

Фрази, які не варто казати: дивись, на тебе дивляться, ти маєш бути сильною (сильним); час лікує; думай про інших, не опускай руки; подивись, іншим набагато гірше, у тебе хоч рідні залишились; я розумію, як це боляче.

Також дуже недоречним буде цікавитися деталями смерті, занадто деталізувати: «Де це відбулось? Як? А ви що, нічого не знали?». Це все знецінює втрату людини. Для того, хто втратив близьку людину, смерть – це потрясіння в житті, і людина ще не готова шукати позитив у такій важкій ситуації. У жодному разі не можна знецінювати втрату людини.

Зазвичай найперше, що треба зробити – це висловити співчуття. Проте тут варто бути дуже обережним і відчувати людину, яка навпроти вас. Їй може знадобитись ваша підтримка, і ви маєте бути готовими до цього. Людина може заплакати, почати говорити вам щось, відповідно до стадії горювання, в якій перебуває. Тут буде доречно слухати, підтримувати та в жодному разі не заперечувати відчуття цієї людини [2].

Важливого значення набувають і невербальні прояви розуміння та підтримки. Іноді достатньо просто обійняти людину, торкнутися її руки, щоб вона відчула, що не самотня.

Чимало порад щодо психологічної підтримки здобувачів освіти розміщено на сайтах освітніх закладів. Зокрема, в ЛНТУ в рубриці «Психологічна допомога під час війни» виокремлено інструкцію з першої психологічної допомоги та чіткі рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги (https://lntu.edu.ua/uk/pro_nas/konsultativni-poslugi-ta-psihologichna-pidtrimka).

Таким чином, знання правил першої психологічної допомоги та алгоритму дій педагогічними працівниками створить безпечне середовище для здобувачів освіти, допоможе підтримати ментальне здоров'я та адаптуватися до складних обставин воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Слюсаревський М., Григоровська Л. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. *Вісник НАПН України*. 2022, № 4(1). С. 1-7.
2. Тетеріна О., Ключниченко К. Померла близька людина: якими словами підтримати рідних, друзів та колег. URL: <https://health.fakty.com.ua/ua/psykholohiia/pomerla-blyzka-lyudyna-yakymy-slovamy-pidtrymaty-ridnyh-druziv-ta-koleg/>

Савчук Н.А., к. психол. н, доцент,
кафедри соціогуманітарних технологій,
Кашпрук І., студентка ПС-21,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Психологічна безпека здобувачів освіти під час війни

Психологічна безпека є важливою складовою ефективності освітнього процесу. Негативні соціальні явища, техногенні катастрофи, війна та її наслідки можуть суттєво вплинути на психологічну безпеку особистості, що може спричинити різні проблеми зі здоров'ям, навчанням та особистісним розвитком.

Психологічна безпека здобувачів освіти під час війни є надзвичайно важливою проблемою, оскільки воєнний конфлікт може суттєво погіршити їхній психічний стан. Зокрема, молодь може бути під впливом стресу та тривоги, що може приводити до розвитку різних психічних розладів. Забезпечення психологічної безпеки здобувачів освіти під час війни передбачає вчасну інформаційну підтримку, консультування та психологічну допомогу.

Негативні наслідки війни можуть включати посттравматичний стресовий розлад, депресію, тривожність, синдром вигорання та інші психічні захворювання, що виникають як у прямому, так і в опосередкованому контакті зі збройним конфліктом.

Психологічна безпека вимагає комплексного підходу, який включає в себе не лише психологічну підтримку, але й організаційні та соціальні заходи для забезпечення безпеки і комфорту здобувачів освіти. Основні психологічні проблеми, з якими можуть зіткнутися здобувачі освіти під час війни, включають в себе тривогу, депресію, втрату мотивації та інтересу до навчання, роздратованість, знижену самооцінку та інші прояви психічних захворювань.

Для забезпечення психологічної безпеки молоді під час війни необхідно проводити психологічну роботу з метою зменшення ризику негативних наслідків війни на психіку здобувачів освіти.

Психологічна підтримка здобувачів освіти під час війни має бути спрямована на стимулювання розвитку ресурсів, які допоможуть їм подолати стресові ситуації та зберегти психологічну рівновагу.

Одним із основних чинників психологічної безпеки молоді під час війни є забезпечення їхньої фізичної безпеки. Це може бути досягнуто шляхом впровадження належного рівня безпеки в університетах та студентських гуртожитках. Крім того, молоді люди повинні мати доступ до інформації про поточну ситуацію та можливі наслідки воєнного конфлікту.

Необхідно створити університетські психологічні служби, які будуть працювати зі студентами під час війни і надавати психологічну підтримку, яка допоможе їм пережити стресові ситуації та забезпечить їхню психологічну безпеку. Університетські психологи мають розробити та використовувати ефективні методики та програми психологічної підтримки здобувачів освіти, що відповідають особливостям війни та її наслідкам. Під час війни необхідно створити програми психологічної підтримки і для педагогічних працівників, що дозволить, в свою чергу, позитивно вплинути на психологічну безпеку здобувачів освіти.

Зокрема, у Луцькому національному технічному університеті розміщено ряд інформаційних матеріалів про воєнну загрозу та подано рекомендації щодо дій в умовах воєнного стану для педагогічних працівників, здобувачів освіти та дітей. Крім того, працює психолог для надання консультативних послуг та психологічної підтримки всім учасникам освітнього процесу (https://lntu.edu.ua/uk/pro_nas/konsultativni-poslugi-ta-psihologichna-pidtrimka).

У процесі діяльності важливо враховувати індивідуальні потреби та особливості кожного здобувача освіти. Також комунікація з батьками може допомогти виявити психологічні проблеми та надати студентам необхідну допомогу.

Серед інших заходів, що можна вжити для забезпечення психологічної безпеки здобувачів освіти під час воєнних дій, є організація спортивних та розважальних заходів, які допоможуть зняти стрес та підвищити настрій. Важливо надавати можливості для вільного вираження своїх емоцій та думок про війну, щоб зменшити ризик накопичення емоційного напруження. Необхідно проводити регулярні тренінги та семінари з психологічної підтримки, спрямовані на покращення психологічного здоров'я як молоді, так і педагогічних працівників.

Здобувачам освіти слід забезпечувати доступ до методик та керівництв з розвитку психологічного здоров'я і протидії стресовим ситуаціям. Важливим елементом психологічної безпеки є збереження внутрішньої свободи та самостійності у взятті рішень та контроль за особистим життям. Крім того, молоді люди можуть отримати емоційну підтримку від друзів, колег, рідних.

Війна може мати серйозний вплив на академічні досягнення здобувачів освіти, тому необхідно розглянути можливість надання підтримки з навчання та академічних питань для забезпечення їхньої психологічної безпеки. Також необхідно надавати інформацію про те, як знайти психологічну підтримку та куди звернутися за допомогою.

Вочевидь університетські адміністрації мають розробляти та впроваджувати плани дій в разі екстрених ситуацій, щоб забезпечити безпеку та психологічний комфорт здобувачів освіти та персоналу.

Під час війни, можливість волонтерства та допомоги військовим може бути корисною для студентів, які шукають способи допомогти в ситуації кризи. Водночас збір та аналіз даних про стан психологічної безпеки здобувачів освіти під час війни може допомогти університетам та іншим організаціям розробляти більш ефективні методи психологічної підтримки в майбутньому.

Отже, важливо підтримувати позитивний настрій особистості та активно популяризувати цінності психічного здоров'я, які сприяють успішному інтегруванню здобувачів освіти у соціумі.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. Психологічна безпека студентів під час війни. *Педагогічна освіта та наука*. № 2 (18), 2015.
2. Кириченко, І. В. Педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2018.
3. Коваленко, О.І. Інтернет-ресурси у сфері психології: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Центр учбової літератури, 2017.

Забезпечення психологічної стійкості дітей

Психічне здоров'я дітей є дуже важливим, бо впливає на навчання, на життя, на стосунки. Розглянемо роль закладів освіти у турботі про психічне здоров'я дітей та молоді:

1. Вчасне виявлення і скерування за допомогою, вчителі і викладачі є першими, хто може помітити проблему.

2. Забезпечення підтримки потребуючим того дітям у школі з використанням відповідних педагогічних методик і психологічних методів допомоги.

3. Розвиток програм психологічної підтримки дітям та їх рідним безпосередньо у закладах освіти.

4. Програми превенції та промоції психологічного благополуччя дітей, молоді та їх родин.

5. Програми підтримки і плекання психологічного благополуччя педагогічних працівників [1].

Якщо говорити про сьогодні, то війна додала певний контекст:

- Плекати індивідуальну та колективну психологічну стійкість.
- Підтримка дітям і родинам, які стикаються з особливими викликами має бути багаторівнева та мережева.
- Турбота про педагогів.

Як плекати психологічну стійкість дітей? Для того щоб плекати стійкість необхідно, насамперед, говорити про стійкість. Говорити з дітьми про війну і пояснювати, що війна це – випробування. А будь-яке випробування є частиною нашого життя. Ми, як українці, як народ суверенної і незалежної держави, не хочемо війни, ми всі прагнемо миру. Тому стикаючись з випробуваннями, мусимо зробити вибір – вистояти. Вистояти і перемогти. Ми пройдемо і подолаємо випробування з піднятою головою, не наповнившись ненависті і будемо відбудовувати країну. І коли говоримо з дітьми про цінності, вони починають розуміти чому, заради чого і якими силами долаються випробування. Ми маємо навчати дітей, щоб вони змогли вийти з цієї війни міцнішими і сильнішими. Як підтримати дітей, чиї рідні загинули? Учитель повідомляє учнів (з дозволу рідних) про втрату і наголошує на їхній підтримці для однокласника. Слова співчуття є дуже важливими. Як підтримати дітей, чиї рідні служать в ЗСУ? Є природно, коли діти переживають за рідних, які перебувають на службі. Для дітей важливим є те, що ми знаємо і цінуємо воїнів, ми вдячні їм. Вони повинні не соромитися розповідати про свої тривоги. Як підтримати дітей, чиї рідні зазнали поранень на війні? Ми маємо проявити участь: питати про самопочуття пораненого, чи він одужує, можемо передавати побажання найшвидшого одужання, тобто бути чутливими до потреб дитини. Як підтримати дітей, які є внутрішньо переселеними? Цим дітям – непросто, бо вони сумують за рідною домівкою, за тим, що довелося покинути, щоб залишитися в безпеці. Вони

не мають друзів і можуть почуватися самотніми. Тому дуже важливо допомогти адаптуватися, адже в різних куточках України є різні звичаї, мова. Діти мають знати, що у нас у всіх є спільні цінності. Як підтримати дітей, які пережили психотравмуючі події? Є діти, які пережили бомбардування, бачили смерть і руйнівну силу війни. Коли жахи минулого переслідують дитину, – це свідчить про наявність посттравматичного стресового розладу. І тоді треба сказати дитині і батькам, що так буває, що це нормальна реакція на ненормальні події. У цьому випадку необхідно звернутися до психотерапевта. Цей розлад доволі ефективно лікується [2].

Список використаних джерел

1. Романчук О. Як допомогти дитині пройти крізь виклики війни? Вебінар. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3cfLsWf3nAY> (дата звернення 01.10.2022)
2. Романчук О. Психологічна допомога дітям, що пережили психотравмуючі події на війні. Вебінар. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jdgDSuUPVso> (дата звернення 24.03.2022)

Сацик І., студентка ПС-12,
Науковий керівник: Савчук Н. А., к. психол. н, доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Способи збереження психологічного здоров'я в умовах війни

Психологічне здоров'я характеризується рівнем психологічного благополуччя, на яке впливають соціально-економічні, біологічні та навколишні фактори, а також відсутність психічних захворювань. Психологічно здорова людина пізнає себе та світ, знаходиться в постійному розвитку, приймає саму себе та розуміє цінність і важливість тих, хто поруч. До поведінкових факторів, що негативно впливають на психіку людини, належать тривалі стресові ситуації, конфлікти, зовнішні подразники.

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну кожен українець відчув на собі неминучий і безжалісний вплив війни, який відобразився і на психологічному здоров'ї. Людська психіка бачила занадто моторошних та жахливих картинок в реальності і далеко не кожен в змозі впоратись з цим самотійно. Найвразливішою категорією населення є діти та підлітки, найчастіше вони страждають від таких проблем, як тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), поведінкові розлади (схильність до агресивної поведінки, насильства), дисоціативні розлади (деперсоналізація, дереалізація), а також починають зловживати алкоголем та наркотиками. При постійній тривозі зменшується стресостійкість та працездатність, погіршується здоров'я та з'являється знесилена на постійній основі.

Наголошуємо, при появі розладів психічного здоров'я варто звернутися до психолога, психотерапевта або ж психіатра, якщо порушення серйозні. На сьогодні в Україні існує розгалужена система надання безоплатної допомоги вітчизняних і зарубіжних фахівців, які мають досвід роботи з учасниками збройних дій. Також

поради й рекомендації можна отримати на онлайн-платформах, наприклад, "Розкажи мені" (<https://tellme.com.ua/>). Допомогу за американськими стандартами готові надати сертифіковані психологи Центру психологічного консультування і травмотерапії Open Doors (<https://odukraine.com/>). Для здобувачів освіти в освітніх закладах створено психологічні служби, куди можна звернутися за допомогою. Так, у Луцькому національному технічному університеті функціонує безоплатна психологічна допомога та можливість отримання консультативних послуг всіма учасниками освітнього процесу (https://lntu.edu.ua/uk/pro_nas/konsultativni-poslugi-ta-psihologichna-pidtrimka).

Наразі кожному українцеві буде корисно пройти тренінги з ППД (перша психологічна допомога), які є в вільному доступі онлайн безкоштовно. Ці базові навички дадуть можливість не розгубитися в кризовій ситуації, оцінити стан постраждалого та надати допомогу.

Війна стирає наше відчуття безпеки і захищеності, але психологічно стійкі люди завжди будуть на сходінку вище у тверезому оцінюванні дійсності. Тому необхідно слідувати за своєю психогігієною.

Психогігієна передбачає певний комплекс заходів із дотриманням культури спілкування, вміння розуміти і керувати своїми емоціями, створення комфортної психологічної атмосфери, додержання раціонального харчування, режиму дня, сон та розвиток навичок позитивного мислення. В умовах, які склалися, вкрай важливо піклуватися про свій психоемоційний стан. Це дасть сили підтримувати інших, добре виконувати свою роботу та зберегти психічне і фізичне здоров'я.

Психологічні травми, отримані внаслідок війни, мають довготривалу дію на людську психіку. Наразі психологи активно працюють над тим, щоби досвід кожного не залишився травмою на все життя, а, по можливості, перетворився на ресурс після перемоги. Можна прийти до висновку, що у кожного з нас є індивідуальні механізми захисної реакції, всі ми по-різному реагуємо на дійсність. З початку повномасштабного вторгнення у частини людей була реакція "тікай" – і вони виїхали з країни. Численні звернення у військкомати є підтвердженням реакції "бий". У кого реакція "завми" – ховаються по домівках в надії, що перечекають цей жах.

Слід відзначити, що наша психологічна реакція на подію залежить від суб'єктивної оцінки небезпеки. Війна триває понад рік, і ми вже зовсім по-іншому реагуємо на повітряну тривогу, погані новини з фронту та від близьких – це можна пояснити механізмом адаптації. Варто зробити чітке розмежування: впливати на те, на що ми можемо впливати, і не розпорошувати свої сили на щось надможливе. Наша психіка в процесі еволюції виробила механізми адаптації, які допомагають людям у складних життєвих ситуаціях продовжувати жити. Важливо підкріплювати їх раніше зрозумілими і добре знайомими для нас діями, адже це має заспокійливий ефект. Слід зазначити, що існує два види адаптації: біологічна та психологічна. Тобто, є люди, які доволі швидко звикають до умов, які склалися, а є ті, кому потрібно на це більше часу.

Адаптація – це завжди про пошук нових можливостей, відпочинок, відновлення життєвих сил та енергії. З огляду на сьогоднішні реалії потрібно подбати про себе і про близьких, підготувати укриття, домовитися хто за що відповідає в разі повітряної тривоги чи іншої загрози, тобто діяти за чітким планом.

Ще однією проблемою є те, що велика кількість людей відкладає життя на потім, не дозволяє собі радіти тут і зараз, адже, мовляв, це не на часі і буде доречним лише після перемоги. В психології це отримало назву "синдром відкладеного життя". Не поставити життя "на паузу" не означає, що ви забули про війну, а навпаки, це допомагає пригадати те, що було цінним і важливим у мирний час, так нам буде легше адаптуватися до сьогоденних реалій. В такому випадку варто починати з маленьких радощів для себе: гуляти на природі, проводити час з рідними, виходити на каву, займатися своїм розвитком та старатися помічати довкола речі, які радують та надихають. Кожен день – це змога відкритися світу, принести користь для держави та допомогти людям, які потребують підтримки.

Щоби зберегти психіку під час війни, можна спробувати почати вести щоденник вдячності, який дасть змогу зосередити увагу на хороших моментах, мінімізувати перегляд новин, виділити собі певну кількість часу в день на перегляд новин, додати в своє життя техніки релаксації. Це можуть бути дихальні практики, мінімальне фізичне навантаження, медитація, прогулянка на свіжому повітрі – кожен має обрати те, що йому більше підходить. Не варто соромитися своїх емоцій: хочете плакати – плачте, хочете сміятися – смійтеся, це нормальна реакція людини на подразники.

Психологи рекомендують вивчити декілька технік саморегуляції та практикувати їх у в стресових ситуаціях. Для цього можна зробити список того, що допомагає вам впоратися зі стресом. Проте якщо відчуття занадто дискомфортні, варто звернутись до психолога або психотерапевта. Частіше потрібно задавати собі питання в кризових ситуаціях: "Що я зараз відчуваю?", "Що допоможе мені розслабитися та переключити увагу?", "Що я можу використовувати, коли відчуваю тривогу чи напругу?". Як писав австрійський психіатр Віктор Франкл у своїй книзі «Сказати життю «так»: психолог у концтаборі» "Той, хто ще живий, має підстави для надії. Здоров'я, сім'я, щастя, професія, стан, положення – все це речі, які можна відновити або знову їх досягти. Зрештою, наші кістки ще цілі. Досвід, крізь який ми пройшли, може в майбутньому виявитися дуже цінним для нас"[див.1].

Узагальнюючи, варто наголосити, обходити стороною тему війни, наче це табу – не варто. Навпаки, про неї важливо говорити і ділитись пережитим досвідом з тими, хто може вислухати і підтримати. Потрібно звільнити свій внутрішній простір для позитивних подій, не накопичувати там важкий досвід і болючі спогади.

Список використаних джерел

1. Як психологічно встояти під час війни: ізраїльський досвід URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/01/10/252223/> (дата звернення: 02.05.2023 р)

Сойко О.В.,
практичний психолог вищої категорії, вчитель-методист, арттерапевт, клієнтцентрований психотерапевт, співзасновниця ГО «Центр розвитку дитини «Сходинка в майбутнє»,
Литвин Н.І.,
дефектолог вищої категорії, вчитель-методист, співзасновниця ГО «Центр розвитку дитини «Сходинка в майбутнє»

Використання ігрових технологій в психолого-педагогічній реабілітації дітей з ООП

Використання ігрових технологій в психолого-педагогічній реабілітації дітей з ООП є ефективним інструментом для реалізації можливостей всебічного розвитку дитини, розширенню сфери інтересів, виникненню потреби в заняттях, становленню мотивованої діяльності – навчальної, що являється одним із найважливіших факторів психологічної готовності дитини до навчання в школі. Теоретичний аналіз праць психологів та педагогів (Л.С. Виготського, Н.Д. Соколової, Г.І. Бойченко, О.П. Гаврілушкіної, Р.І.Жуковського, А.В.Запорожець) дало нам змогу стверджувати, що у процесі ігрової діяльності відбувається формування пізнавальних процесів, виникнення та розвиток емоцій, набувається статус соціальних взаємин для дитини тощо.

Терміну "гра" не випадково відведено центральне місце в програмі виховання і навчання розумово відсталих. Тим самим підкреслюється важливе значення цієї діяльності для збагачення дитячого розвитку, корекції і компенсації різноманітних дефектів в психіці аномальної дитини, підготовки до навчання в школі. Без спеціального навчання гра у дошкільників з порушеннями інтелекту не може зайняти провідного місця і отже, впливати на психічний розвиток. У такому вигляді ігрова діяльність не здатна служити засобом корекції і компенсації дефектів розвитку дитини. Гра в будь-якій мірі сприяє поступовому переходу дитини від предметного мислення до мислення в плані уявлень. Гра виступає як діяльність, в якій виникає формування передумов до переходу розумових дій на більш високий рівень – рівень розумових дій з опорою на мовлення. Функціональний розвиток ігрових дій вливається в онтогенетичний розвиток, створюючи зону найближчого розвитку розумових дій.

При впровадженні методики вивчення ігрової діяльності у дошкільників з порушеннями інтелекту рекомендовано використовувати наступні методи, а саме: спостереження за дітьми під час сюжетно-рольової гри; вивчення ігрової діяльності дітей в процесі використання ігор з однаковим змістом; вивчення ігрової діяльності в процесі впровадження ігор з соціальним змістом; вивчення ігрової діяльності дітей за допомогою ігор, які поєднують різні методи впливу.

Особливості ігрової діяльності у *гіперактивних дітей*:

– спостерігається надмірна імпульсивність, діти не підпорядковуються дисциплінарним вимогам через що часто виникають конфлікти з однолітками та вчителями;

- часто занадто (і неадекватно) гучні в іграх, відчувають дискомфорт при тихому проведенні дозвілля;
- спостерігається стійкий характер надмірної моторної активності, на яку суттєво не впливає соціальна ситуація та вимоги;
- має проблеми із утриманням уваги та виконанням завдань, що цього вимагають.

Цілі використання ігрових технологій в психолого-педагогічній реабілітації дітей з гіперактивністю:

- сприяння самостійності індивідуального керування власною поведінкою (відповідно до ситуації);
- планування дитиною власної поведінки з попереднім обмірковуванням;
- організація низки самостійних дій для досягнення результату;
- формування у дитини навичок ауторефлексивної поведінки (обмірковування кроків виконання завдання після дій, що не привели до бажаного результату);
- реалізація самоусвідомленої поведінки, що відповідає здібностям дитини та адекватна зовнішнім вимогам (завдання, які дитина вирішує успішно) [4].

Таким чином, психолого-педагогічна допомога гіперактивній дитині засобами гри, задовольняє потребу дитини у фізичній активності. У грі діти витрачають енергію і отримують від того задоволення. Через гру вони готуються до обов'язків у дорослому житті, долають труднощі та звільняються від негативних переживань. Задовольняють у грі свою потребу у змаганні, реагують на агресію, проявляють її у соціально прийнятній формі та навчаються взаємодіяти з іншими людьми.

Подолання гіперактивності дитини засобами ігрової діяльності націлена на розблокування та прояв емоцій у грі. У зв'язку з цим, науковці виділяють три форми ігрової активності:

1. вивільнення агресивної поведінки (дитина жбурляє предмети, розчавлює повітряні кульки чи виявляє форми інфантильної поведінки);
2. вивільнення почуттів у заданій ситуації (наприклад, прикладаючи ляльку до грудей, дитина стимулює почуття ревності у брата чи сестри);
3. вивільнення дитиною почуттів, шляхом відтворення у грі набутого стресового життєвого досвіду [4].

Враховуючи особливості гіперактивних дітей, використання гри необхідно починати з індивідуальної роботи, і пізніше підключати дитину до невеликих груп, і тільки після цього переходити до колективних ігор. Це зумовлено труднощами в очікуванні своєї черги та зосередженні на інтересах інших дітей та дорослих.

Особливості ігрової діяльності у дітей з аутизмом:

- дитина не терпить присутності інших людей біля себе під час гри;
- гра націлена на самостимуляцію певних сенсорних відчуттів;
- гра відбувається з неігровими предметами (кришки від каструль, мотузочки, папірці);
- у грі немає сюжету;
- дитина не грає у гру, запропоновану дорослим.

Проблемами використання гри для дітей з аутизмом є: застрягання на етапі пізнання предметного світу, тобто відсутність зацікавленості у взаємодії з іншими

дітьми, діяльність дитини спрямована на отримання певних сенсорних відчуттів, важливих саме для неї, а не на відтворення функціонального призначення предметів та ігор; стереотипність та монотонність дії, що може продовжуватись довгий період часу [3].

Використання гри у психолого-педагогічній реабілітації з дітьми з РАС є ефективним інструментом для розвитку соціальних, когнітивних, моторних та творчих навичок. Вони забезпечують індивідуальний підхід та стимулюють мотивацію до навчання, можуть сприяти розвитку, знижувати рівень тривоги, стресу та страху перед зовнішнім світом і невідомим. А також є ефективною формою освоєння реальної соціальної дійсності шляхом її відтворення, діяльність дитини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною та навчальною метою. Для дітей з аутизмом гра – це можливий спосіб допомогти перейти від самозанурення до реальної взаємодії з іншими людьми, зрозуміти свої почуття, оточення, стосунки з батьками та однолітками [1].

Визначають такі рівні становлення ігрової діяльності у дітей з аутизмом:

1. Налагодження контакту;
2. Наслідування;
3. Гра за правилами;
4. Сюжетно-рольова гра [3];

Основними видами гри дитини з аутизмом є:

– Стереотипна – характеризується повторюваністю, незмінністю та протяжністю в часі; створює комфортну ситуацію задля врівноваження емоційного стану самою дитиною. Корекційний психолог може використовувати її задля налагодження взаємодії.

– Сенсорна – охоплює розвиток різних видів відчуттів: зорових, слухових, тактильних, рухових, нюхових, смакових. У таких випадках використовують ігри з фарбою, водою, мильними бульбашками, льодом свічками; гру зі світлом та тінню; різними видами круп, пластичних матеріалів, звуків, ритмів, рухів та тактильних відчуттів.

– Терапевтична – форма ігрової терапії з ведучим-психологом, є першим кроком дитини до контролю власної поведінки та емоційного стану, завдяки технікам зняття напруги, роботи з негативними емоціями та страхами.

– Арттерапевтична – дає можливості для прояву активності та ініціативи з боку дитини, здатне стимулювати фантазію та творче мислення, розвиває уявлення про навколишній світ. Прикладом такої гри є спільне малювання.

– Психодрама – використовується як спосіб боротьби зі страхом дитини шляхом відтворенням враження, подібного до травматичного, з поступовим нагнітанням напруги, кульмінацією та щасливим вирішенням в кінці [2, 3].

Ігри забезпечують індивідуальний підхід в психолого-педагогічній реабілітації дітей з ООП залежно від потреб кожної конкретної дитини, що є дуже важливим для успішної корекції та розвитку. Підвищують рівень таких вмінь як спілкування, співпраця та інтеракція з іншими людьми, допомагають навчитися розуміти емоції і поведінку інших людей, що сприяє покращенню їх соціальної адаптації. Розвивають когнітивні навички: увагу, спостережливість, пам'ять та просторову орієнтацію. А також моторні, такі як координація рухів та здібність до фізичної активності. Використання ігрових технологій є дуже важливим інструментом в психолого-

педагогічній реабілітації дітей з ООП.

Список використаних джерел

1. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : наук.-метод. посіб. Ужгород : Інформ.-вид. центр ЗІППО, 2016. 120 с.
2. Євдокимова Н.О Чеканова О.С. Особливості ігрової діяльності дітей з аутизмом. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. *Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія.* 2020. Том. X. Вип. 34. С. 99–108.
3. Стрельченко О.О. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми-аутистами : дипломна робота. Київ, 2020. 112 с
4. Тохтамиш О. М. Психологічна допомога дітям дошкільного та молодшого шкільного віку з ознаками гіперактивності та дефіциту уваги. *Збірник наукових праць КМПУ імені Б. Д. Грінченка Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2005. Вип. №4

Соловей С. В., ст. групи ПО-21
Науковий керівник: Полухтович Т. Г. к. пед. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Підготовка педагогів до роботи з дітьми із симптомами травми

«У контексті реалій та викликів воєнного часу постала необхідність підготувати педагогів до роботи з наслідками травмивного досвіду. Зокрема, вчителі мають не лише вміти розпізнавати симптоми травми, але й надавати школярам підтримку за допомогою консультацій (на які діти можуть бути запрошені разом з батьками) та практик у класі. Це допоможе учням засвоїти практики саморегуляції та застосовувати їх за потреби для опанування негативних емоцій (гніву, злості, смутку). Для цього важливо організувати комфортну міжособистісну взаємодію між учителем та учнем, що допоможе дитині подолати психічний, емоційний або психологічний стрес, а також забезпечить для неї відчуття особистої безпеки, страх втратити який був викликаний жахіттями війни» [1, с. 13].

Якщо брати рівень психологічної втрати то, звичайно, тут акцент робиться на втраті здібностей, можливостей, стабільності, впевненості, безпеки. Втрата фізична буде очевидною оточуючим. Тоді може виникнути запитання, а яка втрата переживається легше, а яка найважче? Для кожного вона є дуже особлива. Для однієї людини втрата на одному рівні значима, інші – менш значимі. Ми можемо говорити, що втратити близьку людину набагато складніше, ніж втратити домівку. Проте, не має тієї втрати, яка буде простішою або проживається легше. Це все дуже індивідуально для кожної особистості. Тому постає питання: як учителю плекати психологічну стійкість дітей в освітньому середовищі? Психологи наголошують говорити про стійкість. «Говорити з дітьми про війну, пояснювати, що війна це – випробування. Кожна людина переживає будь-яке випробування, це є частина нашого життя. Стикаючись з випробуваннями, мусимо зробити вибір:

вистояти і перемогти у цій війні. Обов'язково говорити з дітьми про цінності, тоді вони розумітимуть: чому, заради чого і якими силами долаються випробування. Ми маємо вчитися самі і вчити дітей вийти з цієї війни сильнішими» [2].

Ми згадували втрату фізичну. Як підтримати дітей, чиї рідні загинули? Учитель повідомляє учнів, але з дозволу рідних про втрату і наголошує на їхній підтримці для однокласника [3]. Слова співчуття є важливі. Якщо торкнулися теми втрати фізичної, то зауважимо: як розкрити цей ключовий термін, як реагувати педагогу? Психологи вказують на необхідності говорити про горе не як про реакцію на втрату значимого суб'єкта, а частини ідентичності чи очікуваного майбутнього. Даний стан активізує процеси, які можуть виходити з під контролю на особистісному й проявлятися назовні. Якраз реакції, які є неконтрольованими дисбалансиують дитину (проживання через різні емоційні та поведінкові реакції). Але незалежно від того, що вона переживає, проживаючи горе, все ж залишається у стані функціональному: має можливість і потенціал виконувати життєві функції [3]. На переконання, педагогам варто казати про це батькам, які працюють у різних сферах і не є обізнаними в даному питанні. Функціональність, про яку говорили вище, якраз наша спільна опора. Людина може функціонувати і для нас ці слова вже є підтримкою, щоб повернути дитину у попереднє щасливе життя. Через призму не страху говорити про тему втрати рідних.

Проаналізуємо прояви, на які варто звертати увагу педагогам-фахівцям, спілкуючись з дітьми, які переживають горе. Учитель буде бачити різні процеси, різні реакції. Тому для себе виокремимо такі напрямки досліджень. Зокрема, звертаємо увагу, що однією з характерних реакцій може бути: а) фізичне страждання. І в цьому ключі можемо «бачити» таких дітей у школі на візуальному рівні. Як працювати у цьому випадку? Будемо відслідковувати як одну із імовірних реакцій на втрату; б) загострення процесу захворювання (з цим безпосередньо стикалася у своїй практиці). Як відновити дитину?; в) почуття провини, і часто дитина намагається перейти на територію звинувачення інших. Знову ж таки, наша задача – зосередитись на процесі, знаючи, що це така природня реакція на неприродні процеси. Можуть спостерігатися також ворожі прояви по відношенню до однолітків, вчителів, батьків [3]. Тут варто розуміти, що дитина таким способом сигналізує про якісь внутрішні переживання, травматичні процеси, які вона зараз проживає. Ми спостерігаємо загострений процес на моделях поведінки через реагування на події, виконання різних завдань. Ці природні моделі, які раніше існували, змінилися, і часто педагоги відзначають у вчинках таких учнів, які загострено переживають втрату, певну кваліфікацію, метушливість або ж непосидючість, що відображається на навчанні. У таких ситуаціях доводиться ніби заново вчитися робити буденні справи, перемагаючи переживання відсутності сенсу будь-якої діяльності після того, як вона відбулася. А також у випадках «загостреної бурі» у дітей спостерігається г) ідентифікація з втратою, тобто центром уваги на певний період стає людина, якої не стало; поява її характеристик на особистісному й поведінковому рівні школяра. Такі моменти, відслідковуються у дитини, яка переживає.

В умовах війни ми всі проходимо усвідомлення складних процесів. Але чим швидше усвідомимо, тим легше потім буде підтримувати у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часі війни / упоряд.: Д.Арцимеєва, Г.Терентьєва, О. Чуйко та ін. Гром. орган. «GoGlobal». 2023. 50с.
2. Романчук О. Психологічна допомога дітям, що пережили психотравмуючі події на війні. Вебінар.URL:<https://www.youtube.com/watch?v=jdgDSuUPVso> (дата звернення 02.03.2023).
3. Кузьменко Т.Вчителю про особливості підтримки дитини, що переживає горе.Вебінар. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=IcAjZDK2KqE> (дата звернення 02.03.2023).

Цвіль Т. О., ст. групи ЦБ-21
Науковий керівник: Полухтович Т.Г. к. пед.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Психічне здоров'я дітей та молоді

Розглянемо розлади у сфері психічного здоров'я дітей і молоді, які поширені сьогодні у 5 % дітей і 10 % молоді. Втім, попри це, багато з них не виявляються вчасно. Їх можна порівняти з підводною частиною айсберга – поза увагою дорослих, поза увагою суспільства. Причин цьому багато. Так, при деяких розладах дитина чи підліток не є свідомі проблеми та не шукають допомоги. Цього не усвідомлюють батьки. Для прикладу, вони не помічають проблеми. Інколи – фахівці: вчителька, не знаючи про розлад із дефіцитом уваги та гіперактивністю (РДУГ), не зможе щось порадити батькам і скерувати їх по допомогу. Або дитина росте в несприятливому середовищі, де є насильство, занедбання, і вона не має можливості сама звернутися по допомогу. Часом проблеми з психічним здоров'ям має не лише дитина, але і її батьки. Вони не бачать і не реагують на них [2].

Приблизно 80 % дітей і молоді, маючи розлад у сфері психічного здоров'я, не отримують належної і вчасної допомоги. Саме на цю цифру вказують дослідження, проведені в окремих західних країнах: лише 20 % дітей та молоді з психічними розладами отримують відповідну допомогу, а звернення за допомогою теж часто запізниле, інколи до кількох років. На жаль, ми в Україні не маємо таких досліджень, але можемо припустити, що в нас ці показники не будуть кращими [1]. Причини цьому теж різні. Деякі пов'язані з тими самими чинниками, що були згадані вище, через які дорослі не вчасно помічають розлади. Також пов'язані з відсутністю належних послуг чи їх фізичною або фінансовою недоступністю для родини, дефіцитом відповідно підготовлених фахівців, науково обґрунтованих методів допомоги (медикаментозного чи психологічного впливу), поширеністю (серед яких і потужна маркетингова підтримка) псевдонаукових підходів, а також стигмою щодо звернення за послугою. І це є окремою великою проблемою, адже стигма – той невидимий бар'єр, який перешкоджає багатьом одержати послугу, чимало людей проблему у сфері психічного здоров'я сприймають як сором, ознаку неповноцінності, «дефективності». Часто батьки також можуть сприймати

психологічні проблеми дитини як ознаку своєї батьківської «невдачі», а відтак, уникати звернення за допомогою до фахівців, боячись осуду. Приблизно 80 % дітей і молоді, маючи розлад у сфері психічного здоров'я, не отримують належної і вчасної допомоги. Важко уявити, що більшість дітей із пневмонією чи цукровим діабетом в сучасному світі не мають належного лікування. За відсутності чи невчасної допомоги потенціал негативного впливу психічних розладів на життя, розвиток дитини та підлітка є значним. Це негативно позначається на основних сферах життя та призводить до інвалідності, зокрема, соціальної і шкільної дезадаптації, порушення особистісного розвитку. 75 % психічних розладів дорослого віку (за винятком деменції) починаються до 25 років, 50 % – до 15 років, порушення тілесного здоров'я, зрештою загроза життю.

Які можуть бути рішення? Однозначно системними. Є компоненти, які один без одного не працюватимуть. Рішення мають бути стратегічними, бо це як довготривале будівництво, не можна вибудувати складної, багатокомпонентної системи за короткий час, тож нам дуже потрібне стратегічне бачення й ефективне планування з реалістичним врахуванням наявних ресурсів [3]. Будуючи стратегічні рішення, маємо спиратися на сучасні наукові дані, успішні практики, запроваджені в інших країнах, мудро адаптовуючи їх до українських реалій і розвиваючи те, що найкраще працюватиме саме в нашому контексті. «Клімат» людської душі не менш важливий, наслідки порушень психічного здоров'я несуть загрозу і самій особі, її щастю та самореалізації, і пов'язані з негативними соціальними наслідками.

Список використаних джерел

1. Офіційний портал Центру здоров'я та розвитку «Коло сім'ї» URL: www.k-s.org.ua (дата звернення: 03.10.2022).
2. Романчук О. Психологічна допомога дітям, що пережили психотравмуючі події на війні. Вебінар. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jdgDSuUPVso> (дата звернення: 24.03.2022).
3. Гуманітарна ініціатива Українського інституту когнітивно-поведінкової терапії у партнерстві з центром здоров'я та розвитку «Коло сім'ї» та Інститутом психічного здоров'я УКУ за підтримки благодійного фонду «Коло сім'ї», проекту «Психічне здоров'я для України» та фундації Americares і Nova Ukraine. Український інститут когнітивно-поведінкової терапії. URL: <https://i-cbt.org.ua/vpv/> (дата звернення: 03.10.2022).

Охорона праці в умовах воєнного стану

Андрощук І. В., к. с.г. н., доцент
доцент кафедри цивільної безпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Андрощук О. В.,
спеціаліст вищої категорії, методист,
завідувач акушерсько-фармацевтичного відділення
КЗВО «Волинський медичний інститут», м. Луцьк

Впровадження соціальних та безпекових дисциплін в освітні програми вищої школи

Українське суспільство зіштовхнулося з колосальним викликом, ім'я якому – пандемія, спричинена COVID-19 та повномасштабна військова агресія російської держави. Усе це здійснює руйнівний вплив на всі сфери життя і діяльності нашої Держави. В цій ситуації особливу увагу необхідно приділити проблемам підготовки фахівців усіх спеціальностей з безпекових дисциплін в закладах вищої освіти України.

Останніми роками часто спостерігається виключення освітніх компонентів зі змістом безпеки життєдіяльності, охорони праці, цивільного захисту з навчальних планів підготовки здобувачів освіти, що є порушенням чинних законодавчих та нормативних вимог з цих питань.

Варто звернути увагу, що законодавчі та нормативно-правові акти, що приймаються останнім часом, підкреслюють необхідність вивчення зазначених нормативних дисциплін. Міністерством освіти і науки України 22.11.2017 р. видано наказ № 1514, що зареєстрований в міністерстві юстиції України 14 грудня 2017 р. за № 1512/31380, яким затверджено нову редакцію «Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України», що було затверджене наказом Міністерства освіти і науки України № 304 від 18 квітня 2006 р.

Відповідно до пункту 1 розділу 2 «Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 р. № 304 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 22.11.2017 р. № 1514) навчання здобувачів освіти з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти проводиться відповідно до вимог законодавства у сфері охорони праці, цивільного захисту та освіти [1].

Згідно вимог ст. 39 Кодексу цивільного захисту України у відповідності до пункту 20 Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України 26 червня 2013 р., «підготовка студентів вищих навчальних закладів до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється за нормативними навчальними дисциплінами “Безпека

життєдіяльності” та “Цивільний захист”, які відповідно передбачають:

формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, знань, умінь та навичок щодо забезпечення необхідного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил;

формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, умінь з превентивного і аварійного планування та управління заходами цивільного захисту» [2].

Вивчення нормативних дисциплін з охорони праці регламентується вимогами Закону України «Про охорону праці» та «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Відповідно до ст.18 Закону України «Про охорону праці» вивчення основ охорони праці, а також підготовка спеціалістів з охорони праці з урахуванням особливостей виробництва відповідних об'єктів економіки забезпечуються в усіх навчальних закладах [3].

Отже, вищевикладені положення окремих Законів України, Постанови Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства освіти і науки України та інших нормативно-правових актів унормовують вивчення нормативних дисциплін «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі» «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист» при підготовці бакалаврів чи магістрів.

Узгодження вимог зазначених вище законодавчих та нормативних актів і вимог щодо формування навчальних планів освітніх програм можливе, на нашу думку, шляхом укрупнення нормативних дисциплін для кожного рівня вищої освіти. Наприклад, для першого (бакалаврського) рівня може бути запропонована дисципліна «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», а для другого (магістерського) рівня – «Охорона праці в галузі та цивільний захист». Окремі питання освітнього процесу з названих дисциплін (курс вивчення, обсяг дисципліни, форма контролю тощо) потребують додаткового узгодження в робочому порядку.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 18 квітня 2006 року № 304. Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.11.2017 р. № 1514.
2. Кодекс Цивільного захисту України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35
3. Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці» від 21 листопада 2002 року № 229-IV

Вісін О.О. к. іст. наук, доцент
кафедри цивільної безпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Дискримінація за ознакою статі на роботі

Щоб забезпечити гендерну рівність у сфері праці необхідно дотримуватись принципу недискримінації.

Згідно ст.1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації

в Україні» дискримінація це: «ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі - певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [1].

Якщо розглядати дискримінація у соціально-трудових відносин, то тут можна виділити її поділ за ознаками статі: «1. Нерівний доступ: (професійне навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки, отримання досвіду практичної роботи тощо); оплачуваної праці та різних професій (занять), зокрема критерії відбору, умови найму та кар'єрного зростання; отримання компенсацій та допомоги. 2. Необґрунтована чи безпідставна нерівність в оплаті праці. 3. Неоднакові умови праці та організації робочого часу» [2].

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про охорону праці» передбачено перелік заборонених робіт для жінок з позиції охорони праці: «Забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт, пов'язаних з санітарним та побутовим обслуговуванням), а також залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підіймання і переміщення важких речей, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я» [3]

Необхідно відмітити ряд наслідків дискримінації за ознакою статі для постраждалих осіб та для підприємства, установи чи організації. Найперше це порушення прав людини на рівні можливості, яке призводить до обмеження доступу до роботи, освіти, медичної допомоги та інших видів послуг. Психологічний тиск та стрес також може призвести до погіршення психологічного стану та здоров'я, або втрати робочого місця. Дискримінація за ознакою статі також може призвести до порушення репутації підприємства, установи чи організації, що може мати негативний вплив на їх діяльність та сприйняття громадськістю.

Окремо необхідно виділити мобінг (психологічне насильство на роботі), що також може мати серйозні наслідки для постраждалих осіб та підприємства. Для запобігання мобінгу на робочому місці, необхідно вживати профілактичні заходи: проведення тренінгів, навчання персоналу, створення політики проти мобінгу. Роботодавець повинен також реагувати на скарги постраждалих осіб щодо мобінгу на робочому місці та забезпечити подальшу підтримку постраждалим особам. Це може бути надання психологічної допомоги, переведення на інше робоче місце, захист прав постраждалих осіб. Слід пам'ятати про відповідальність роботодавця за порушення законодавства щодо запобігання та боротьби з мобінгом на робочому місці. Важливо пам'ятати, що дискримінація та мобінг на роботі є неприпустимими і їх потрібно вирішувати якомога швидше. Тому працівники повинні знати свої права

та бути готовими діяти у випадку порушення їх прав.

Надмірне фізичне навантаження, травми та перевтоми, погіршення якості життя, відсутність часу для відпочинку та релаксації, всі ці причини мають серйозні наслідки для здоров'я жінок, особливо це стосується вагітних жінок та жінок, які мають проблеми зі здоров'ям. Тому роботодавці повинні забезпечувати безпечні умови праці та враховувати особливості жіночого організму.

Для уникнення дискримінації на підприємстві роботодавець повинен вжити ряд заходів, а саме: розробити політику протидії дискримінації, яка буде включати правила та процедури для запобігання дискримінації на робочому місці; провести навчання працівників щодо дискримінації та її уникнення; забезпечити безпечні, рівні умови праці для всіх своїх працівників, незалежно від їх статі, раси, національності, релігії, віку тощо; забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками; здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці. Роботодавець повинен також унеможливити та захистити від випадків сексуальних домагань та інших проявів насильства за ознакою статі, тому процедура звернень повинна бути доступна, анонімна за необхідності та чітко визначена [2].

Частково вирішити проблему дискримінації також можна встановивши відеоспостереження, але працівники повинні бути попереджені про встановлення таких системи і дати згоду. Тоді таке спостереження є законним. Спостереження також має бути обґрунтованим і обмеженим, а також має бути забезпечена конфіденційність зібраних даних.

Для дотримання законодавства про працю, роботодавцям необхідно найперше керуватися Методичними рекомендаціями щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у трудових відносинах [4].

Отже, дискримінація за ознакою статі на робочому місці може мати серйозні наслідки для постраждалих осіб та для підприємства, установи чи організації. Тому роботодавець повинен бути відповідальним за запобігання та боротьбу дискримінацією та вживати всі необхідні заходи для її запобігання.

Список використаних джерел

1. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. Р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
2. Гендерна рівність на роботі. URL: https://pro-op.com.ua/question/8986-genderna-rivnist-na-roboti?from=contentblock_hotquestions
3. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 49, ст.668). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
4. Методичні рекомендації щодо внесення до колективних договорів та угод положень, спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у трудових відносинах, затверджені наказом Мінсоцполітики від 29.01.2020 № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0056739-20#Text>

Рудинець М.В., к. техн. н., доцент
кафедри цивільної безпеки,
Андрощук І.В., канд. с.-г. наук, доцент
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Проектний підхід до забезпечення безпечних умов праці та захисту працівників громадських закладів в умовах війни

Залізничні вокзали, автовокзали і автостанції є складовими транспортної інфраструктури України, відносяться до громадських місць з великою кількістю потенційних небезпек для працівників на робочих місцях.

Забезпечення безпеки праці працівників на робочих місцях та усіх присутніх на даних об'єктах відбувається шляхом дотримання їх власниками вимог діючого законодавства та розробки і реалізації технічних заходів безпеки робочих місць у вигляді відповідних проектів. Зміст даних проектів потребує постійного вдосконалення та корегування і залежить від можливих технологічних змін на об'єкті та факторів впливу зовнішнього середовища. У зв'язку з агресією РФ проти України з 2022 року до найбільш небезпечних факторів впливу на безпеку працівників вокзалів є дії воєнного характеру, які призводять до смертельних випадків і тяжких травмувань.

Статистичні дані Держпраці, ДСНС України та інформаційних агенцій показують наявність великої кількості травмування працівників на даних об'єктах. Причинами травмувань є наслідки дії надзвичайних ситуацій воєнного характеру, а також негативний вплив на працівників можливих пожеж, біологічного зараження та протиправних дій, які призводять до травмувань і смертельного ураження працівників.

Виконаний моніторинг показав наступні результати:

13.03.22. Загинула 48-річна провідниця евакуаційного потяга Наталя Бабічева. Потяг прямував у Лиман на Донеччину. Наталю зачепив осколок снаряда, що вибухнув поруч також інша провідниця отримала поранення [1].

“Укрзалізниця докладає всіх зусиль, щоб евакуювати поїзну бригаду ушкодженого поїзда та всіх пасажирів, у тому числі близько 100 дітей, які очікували на порятунок на вокзалі м. Лиман” [2].

16.03.22. Укрзалізниця повідомила, що росія обстріляла приміський вокзал “Запоріжжя-2”. Жертв немає, утім постраждала інфраструктура станції. Зокрема, пошкоджено колії, контактну мережу, у будівлях повилітали шибки. Також пошкоджено вікна в приміських потягах без пасажирів, які були розташовані на станції [2].

08.04.22. Внаслідок ракетного удару РФ по залізничному вокзалу в Краматорську загинуло 57 осіб. 109 громадян отримали поранення, сказав в ефірі національного телемарафону голова Донецької ОВА [2].

1 листопада, 2022 вівторок 10:45 СБУ затримала диверсанта, який планував теракти на Одеській залізниці. Контррозвідка Служби безпеки запобігла диверсіям на об'єктах залізничної інфраструктури Одещини. Силовики затримали агента російського ГРУ. Серед вилученого у зловмисника – понад 3 кг тротилу, протитанкова міна і підривачі [3].

21 липня 2020 у Луцьку «Близько пів на десяту ранку в центрі міста, на Театральному майдані, озброєний невідомий взяв у заручники пасажирів рейсового автобуса Берестечко-Красилівка. Нападник сам повідомив поліції про захоплення і заявив, що у нього є автоматична зброя та гранати [4].

1 травня 2019 року у Луцьку жінка повідомила про замінування автостанції № 1. Вона заявила, що в її сумці є вибухівка. Після того, як прибули три екіпажі патрульної поліції, стало відомо, що вибухівки нема. Як виявилось, жінка мала проблеми з квитком, тому й вирішила повідомити про «замінування» [5].

27 квітня 2012 р. у центрі міста Дніпро відбулися 4 вибухи, у наслідок яких постраждало 27 осіб. Організатори (або терористи) вибухів використали корпус бетонних урн у якості вражаючого елемента, адже самі вибухові пристрої були, за даними правоохоронців, безоболонкові. Значну частину поранень потерпілим завдали саме шматки бетону, що відкололися від урн [6].

Скоєння терористичних актів у громадських місцях із застосуванням вибухівки або боєприпасів спонукає до розробки і втілення додаткових засобів захисту від антиправних дій. На системи відеоспостереження у громадських місцях покладається функція фіксації і сповіщення про підозрілі дії або встановлення вибухових пристроїв, проте дані системи не завжди здатні зафіксувати такі факти і відвернути їх, особливо, якщо предмет не великих розмірів. Прикладом може бути теракт у м. Дніпро.

Отримані статистичні дані свідчать про тенденцію зростання ризику травмування працівників на робочих місцях у наслідок впливу надзвичайних ситуацій воєнного характеру та можливих терористичних актів на об'єкти транспортної інфраструктури. Дана тенденція підтверджує недосконалість існуючих методів і ставить гостру проблему пошуку нових підходів та розробки більш ефективних засобів і методів підвищення безпеки працівників на об'єктах транспортної інфраструктури та інших громадських місцях.

У зв'язку з наявністю підвищеної загрози скоєння терористичних актів виконано моделювання можливих сценаріїв вибуху при закладанні вибухівки у приміщенні АВ №1 м. Луцька, для моделювання використано MS Excel і методику описану у роботі [7].

Дані прогнозу показали, що в радіусі 2-5м від вибухового пристрою можуть отримати смертельні ураження від 10 до 15 осіб.

З метою зменшення ризику травмувань працівників, авторами запропоновано розробити і реалізувати проект безпеки праці до змісту якого включити наступні технічні заходи: розділити зал очікування на 2 або 4 окремих зони за допомогою застосування спеціальних технічних засобів і матеріалів, що дасть змогу зменшити кількість уражених під час вибуху.

Найбільш ефективними технічними засобами захисту стін від вибухів підвищеної потужності вважають наступні системи:

- система № 1: балістична тканина з енергопоглинаючими анкерними елементами (ЕАЕ) – забезпечує високий рівень вибухостійкості;
- система № 2: металеві панелі з ЕАЕ – гарантує високий рівень вибухостійкості;
- система № 3: металеві панелі з ЕАЕ у комбінації зі сталевією сіткою – забезпечує максимальний рівень вибухостійкості [8].

На основі отриманої інформації та результатів моделювання приходимо до висновку, що найбільш перспективними шляхами вирішення даних проблем є розробка і реалізація проектів безпеки праці робочих місць працівників громадських закладів та транспорту в умовах війни які передбачають:

- удосконалення існуючої організаційної складової забезпечення безпеки праці на основі постійний моніторингу і виявлення нових факторів ризику можливого ураження персоналу на робочих місцях вокзалів та інших громадських місць;

- розробку нових і вдосконалення існуючих технічних заходів безпеки, здатних зменшити ризик травмування на робочому місці та забезпечити безпечні умови праці для працівників даних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Вона їхала рятувати людей і загинула. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60798424>.

2. Мирний М. Втрати серед цивільних громадян та об'єктів від вторгнення Росії. URL: <https://zmina.info/articles/vtraty-sered-cyvilnyh-gromadyan-ta-obyektiv-vid-vtorgnennya-rosiyi-onovlyuyetsya/>.

3. СБУ затримала диверсанта, який планував теракти на Одеській залізниці. URL: <https://espreso.tv/sbu-zatrimala-diversanta-yakiy-planuvav-terakti-na-odeskiy-zaloznitsi>.

4. Заручники в Луцьку звільнені: хронологія подій та все, що відомо про нападника. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30739773.html>.

5. Автостанцію «замінували» URL: <https://pershyj.com/p-hronika-prigod-lutska-i-volini-sereda-1-travnya-37284>

6. Вибухи у Дніпропетровську «зачистили» Україну від урн. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/645314-vibuhi-u-dnipropetrovsku-zachistili-ukrajinu-vid-urn.html>.

7. Сидоренко В.Л., Азаров С.І. Розрахунок наслідків дії вибухової ударної хвилі на людину при вибуху на складі боєприпасів. *Системи озброєння і військова техніка*. 2008, № 1(13). С.70-73.

8. Security consulting and training services to private and public bodies worldwide. <https://www.mipsecurity.com>.

Федорчук-Мороз В. І., канд. техн. наук,
завідувач кафедри цивільної безпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Вдосконалення вибухопожежобезпеки підприємств зі зберігання та переробки зерна під час воєнних дій

Традиційно для подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства [1] Україна експортувала 4-5 млн тонн зерна щомісяця через вітчизняні морські порти. Як зазначає Комітет з питань аграрної та земельної політики ВРУ, «Неможливість експорту з України врожаїв минулого та цього року, зменшення площ під озимими

та якими зерновими культурами і далі спричинятиме зростання світових цін на продукти харчування, а наслідки продовольчої кризи внаслідок дій агресора світ буде відчувати ще роками» [2].

В умовах сучасних викликів охорона праці та пожежна безпека набуває особливого значення в аграрному виробництві через широке використання нових технологій, механізації і автоматизації виробництва сільськогосподарської продукції, а також впровадження нових форм організації й оплати праці. Як показує статистика, у сільськогосподарському виробництві з кожним роком спостерігається зниження рівня виробничого травматизму. Проте залишається одне питання, чи підвищення рівня безпеки та ефективна робота працезахоронних органів призвели до таких позитивних результатів, чи керівники підприємств мають можливість приховувати виробничі травми без важких наслідків [3].

Найбільшу небезпеку з точки зору вибухопожежонебезпеки на підприємствах зі зберігання та переробки зерна становлять зерносклади, які поділяють на елеватори та зерносклади.

Пожежну безпеку на елеваторах та способи її підвищення досліджували вітчизняні вчені О. Войналович, І. Пістун, С.Неменуца, Н. Володченкова, В. Корнійчук, Ю. Грицюк, Н.Козяр, серед іноземних вчених питання вибухів пилоповітряних сумішей у переробних виробництвах вивчали Р. Екгофф, П. Філд, Х. Грін та ін.

У роботі [4] О. Войналович проаналізував небезпечні та шкідливі чинники, які виникають при зберіганні та переробці зерна, виявив ймовірні джерела пожежонебезпеки у виробничих приміщеннях елеватора.

У роботі [5] розглянуто вибухопожежонебезпеку елеваторів в країні у період з 2009 до 2019 року. Аналіз підприємств дав можливість виявити та локалізувати місця підвищеного ризику виникнення пожеж та вибухів. Найбільший ризик виникнення пожеж спостерігався в зернових сушарках у 56,8% випадках. Під час проведення оцінки ризику виникнення пожеж на зернових елеваторах використовувався статистичний метод.

Н. Володченкова досліджувала зерновий пил, його джерела та негативний вплив на працівників зернопереробних підприємств. Вона запропонувала «метод розрахунку системи очищення повітря виробничих приміщень є одним із технологічних заходів боротьби з утворенням пилу на підприємствах зберігання, переробки та використання зерна. Впровадження даного методу дозволить зменшити концентрацію пилу до 0,3-0,4 мг/м³, що відповідає нормативним значенням ГДК, і забезпечити умови праці виробничого персоналу за чистотою повітря й фактором утворення пилу» [6].

На думку авторів, «основними вибухонебезпечними чинниками, є максимальний тиск і температура вибуху, швидкість наростання тиску при вибуху, тиск на фронті ударної хвилі, фугасні властивості» [7].

У роботі [8] Н.М. Козяр наголосив на тому, що «80% усіх промислових пилів є горючими. З усіх видів вибухів пилу, вибухи зернового, деревного, синтетичного та вугільного пилу вважаються найбільш небезпечними. Відомо, що близько 30% усіх вибухів пов'язані з зерном та іншою сільськогосподарською продукцією. В будь-який час при кожному переміщенні, обробленні чи зберіганні зерна утворюється горючий пил. Повітря та джерела спалахування, наприклад, нагріті поверхні чи

статична електрика, неодмінно наявні в транспортному обладнанні, сушарках тощо».

Різні матеріали та речовини у подрібненому стані утворюють пилоповітряні суміші, що можуть стати причиною вибуху. Розподіл рівня небезпеки вибуху за матеріалом пилу було проведено у роботі Р. Екгоффа [9].

Одна з найбільших небезпек – вибухопожежонебезпечний зерновий пил. Небезпека зернового пилу залежить від розміру частинок (дисперсності), наявності в ньому органічних і мінеральних речовин та вологості. Видимі дрібні частинки пилу виникають при переміщенні та терті зерен між собою. Найбільше пилу утворюється та потрапляє ц повітря під час прийняття, відвантаження, переміщення та очистки зерна. Часто при розвантаженні чи завантаженні зерна на вагони чи автомобілі використовують силу тяжіння, що призводить до утворення значної кількості пилу. При мінімальній концентрації в повітрі пилової суміші може відбутися вибух, що є джерелом руйнівної сили більшої, ніж динаміт. Тиск, що виникає при цьому, у 12,5 разів сильніший, ніж потрібно, щоб зруйнувати плиту з залізобетону.

Пилова суміш займається миттєво, що призводить до різкого зростання температури та тиску. На будь-якому зерносховищі чи підприємстві з переробки зерна виникає небезпека пилового вибуху. Мінімальна вибухонебезпечна концентрація зернового пилу в повітрі – 40 г/м^3 .

Велику небезпеку та руйнування спричиняють вторинні вибухи, які виникають внаслідок пошкодження ковшового елеватора норії, стрічки на приводній станції та ін.

ДСНС України вказує на причини, які найчастіше призводять до пожеж на підприємствах зі зберігання та переробки зерна:

«– самозаймання зерна при порушенні умов його зберігання та теплофізичні процеси;

– теплохімічні реакції;

– електричні розряди (іскри) статичної електрики;

– іскри в комутаційних пристроях у момент замикання та розмикання електричного кола;

– теплові прояви від механічного тертя;

– іскри від ударів металу;

– несвоєчасне очищення магнітних сепараторів від пилу, бруду та легких фракцій зерна;

– пошкодження лопатей вентиляторів чи потрапляння на них металевих предметів;

– нагрівання підшипників без мастила, пробуксовування пасових передач, транспортних стрічок норій тощо;

– куріння на робочих місцях, виконання зварювальних робіт, нагрівання шківів для їх зняття з валів тощо;

– свідоме або неуважне порушення правил пожежної безпеки» [10].

Таким чином, для того, щоб покращити стан вибухопожежонебезпечності на зернопереробних підприємствах, варто виконувати наступні заходи:

- роботи з підвищеною небезпекою, які виконуються за нарядом-допуском, включати до переліку таких робіт та реєструвати їх у журналі реєстрації нарядів-допусків;

- засоби колективного та індивідуального захисту піддавати регулярній повірці та проводити ними систематичне забезпечення працівників;
- оцінювати умови праці працівників щодо їх шкідливості;
- регулярно здійснювати обстеження та ремонт обладнання і будівель;
- забезпечувати електробезпеку та вимірювати опір ізоляції та заземлення;
- на випадок виникнення аварії на підприємствах проводити практичні тренування з персоналом та створювати ПЛАСи;
- здійснювати блискавкозахист та захист від статичної електрики.

Роботодавцям та посадовим особам хлібоприймальних підприємств (елеватори, сільськогосподарські підприємства) необхідно вжити заходів щодо приведення робочих місць, обладнання, машин і механізмів відповідно до вимог нормативно-правових актів з охорони праці та рекомендацій Держпраці щодо організації виконання робіт підвищеної небезпеки під час воєнних (бойових) дій.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
2. З початку війни Україні вдалося експортувати лише 5,2 мільйона тонн зерна. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3523207-z-pocatku-vijni-ukraini-vdalosa-eksportuvati-lise-52-miljona-tonn-zerna.html>
3. Федорчук-Мороз В.І. Обґрунтування ефективних рішень з попередження ризику травмування в аграрному секторі. *Сільськогосподарські машини: зб. наук. статей*. 2017. Вип. №37. Луцьк: Луцький НТУ. С. 89-94.
4. Войналович О.В. Актуальні питання вибухо- і пожежонебезпеки на підприємствах зберігання зерна. *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика: матеріали XVIII Міжнародної науково-методичної конференції, 23-24 квітня 2020 року*. Луцьк, 2020. С. 152-155.
5. Неменуца С.М., Фесенко О.О., Лисюк В.М. Підприємства по зберіганню зерна: ризик виникнення пожеж. *Наук. вісн.: Цивільний захист та пожежна безпека*. № 1 (7), 2019. URL: <https://nvcz.undicz.org.ua/index.php/nvcz/article/download/16/12>.
6. Володченкова Н.В. Метод розрахунку системи очищення повітря виробничих приміщень харчових підприємств. *Scientific Works of NUFT*, 2015. Volume 21, Issue 5. С. 125-133.
7. Слободян О.П., Степанець І.Ф., Матіящук О.В. Прогнозування розвитку та методи оцінки наслідків аварій вибухонебезпечних об'єктів на підприємствах хлібопекарної галузі. *Харчова промисловість*. Київ: НУХТ, 2008. № 6. С. 128-130.
8. Козяр Н.М. Особливості вибухів та вибухопригнічення пилоповітряних сумішей. *Пожежна безпека*. 2016. № 29. С. 57-65.
9. Eckhoff Rolf K. Dust explosions in the process industries. 3rd ed. 754 P. The basics of dust-explosion protection. URL: http://www.rstahl.com/fileadmin/Dateien/tgus/Documents/ExProtection_Dust-Basics.pdf.
10. Чому горять елеватори? URL: <https://landlord.ua/news/chomu-horiat-elevatory-7-osnovnykh-prychyn>

Для нотаток

Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 11–12 трав. 2023 р.) / упоряд.: О. Жук, В. Малиновський, О. Сільвестрова, І. Сушик. Луцьк: ЛНТУ, 2023. 352 с.

Враховуючи свободу наукової творчості, редколегія приймає до друку тези доповідей і тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

Матеріали представлено у авторській редакції. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності».

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст.

Комп'ютерний набір і верстка: І. Сушик

Редактор: О. Жук

Підп. до друку «__»_____2023 р. Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 22
Тираж 50 прим.

Луцький національний технічний університет
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75